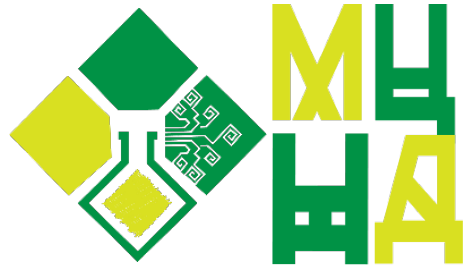

МАТЕРІАЛИ
І МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

ЦИФРОВЕ НАУКОВЕ СУСПІЛЬСТВО: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, ПРАВОВІ ТА МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ

| 15 ВЕРЕСНЯ 2023 РІК
м. Львів, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2023

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Зрада С.І.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 280 від 16.06.2023).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Ц 75

Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти: матеріали I Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 15 вересня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. — 206 с.

ISBN 978-617-8126-64-3

DOI 10.36074/mcnd-15.09.2023

Викладено матеріали учасників I Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти», яка відбулася 15 вересня 2023 року у місті Львів.

УДК 001 (08)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД. АНАЛІЗ МЕТОДІВ ТА ПІДХОДІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ Графська О.І., Гарасимчук Н.А., Ірза І.Я.	11
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ Камінський Л.-Р.Ю.	15
ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НА МІКРО-, МЕЗО-, МАКРОРІВНЯХ Руснак А.В.	17
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ІНВЕСТИЦІЙ Цільник О.Я., Винницький І.М.	20
ТОКЕНІЗАЦІЯ ЯК МАЙБУТНЄ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД Котух Є.В., Гулей А.І.	22

СЕКЦІЯ ІІ.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ВИКОНАННЯ КРИТЕРІЇВ ДОЦІЛЬНОСТІ ПОЗИКОВОГО ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ПРОЄКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ Ємельянов О.Ю.	25
ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЯК ДРАЙВЕР ПОВОЄННОГО РЕЗІЛЬЄНТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА Ляшенко В.І., Іванов С.В., Підоричева І.Ю.	28

СЕКЦІЯ ІІІ.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЯК ОБ'ЄКТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ Романюк В.М.	31
---	----

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ВПЛИВУ ІНФЛЯЦІЇ НА МОНЕТАРНІ СТАТТІ Сук П.Л.	33
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ І ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ Поляк-Свергун М.М.	37
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТОВАРНИХ ОПЕРАЦІЙ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА Плотнікова Л.П.	40
ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ У СЕКТОРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ Ієрусалимов В.І., Ієрусалимов І.О.	43
ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ Гречко Ю.В.	45
СЕКЦІЯ ІV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ	
СУЧАСНІ ТРЕНДИ ІТ МАРКЕТИНГУ Клевцевич Н.А.	48
СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ	
RELEVANT TASKS OF UKRAINIAN TOURISM MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF GROWING ENVIRONMENTAL THREATS Kobrzhytskyi V.	50
МОДЕРНІЗАЦІЯ ВЛАДНО-ГРОМАДСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ОСНОВІ КОНЦЕПЦІЇ СЕРВІСНОЇ ДЕРЖАВИ Бойко Л.В.	53
ОЦІНЮВАННЯ СТУПЕНЮ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА Нечипоренко Я.Є.	55
ХАРАКТЕРИСТИКА НОВОВВЕДЕНЬ ДЛЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ МЕДІЙНОЇ АГЕНЦІЇ Беззубов В.В., Кубіцький С.О.	60

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ Кутєпов М.Ю.	66
ЕЛЕКТРОННІ РЕЦЕПТИ НА НАРКОТИЧНІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ: ПЕРСПЕКТИВИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД Максименко В.В.	68
КАТЕГОРІЯ «АДМІНІСТРАТИВНІ ФУНКЦІЇ» У РОЗРІЗІ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНО- ПРАВОВИХ ІНСТИТУЦІЙ Павленко Д.Ю.	70
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВИВЧЕННЯ ЙОГО ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД Дем'янюк С.	72
ОСНОВИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС Уласовська Р.	74
ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА СВІТУ Лисенко А.В.	76
ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ Марасін О.В.	79
ПРАВОВІ ЦІННОСТІ – ЯДРО ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА Ломака В.С.	82
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ, СОЦІАЛЬНІЙ, ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ Купрійова О.О.	86
ПРОБЛЕМИ ПОСТПЕНІТЕНЦІАРНОЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РІШЕННЯ В ІНШИХ КРАЇНАХ Кутєпов М.Ю.	89
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ Новіков Є.А.	92
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ Мороз О.М.	95

**СЕКЦІЯ VII.
ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ**

ОСНОВНІ МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ ВИПУЩЕНОЇ НЕВРАХОВАНОЇ
ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКІЙ ЕКСПЕРТИЗИ
Царенко Є.А.97

**СЕКЦІЯ VIII.
ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ**

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ НА РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ У КРНУ
Новохатько О.В., Мазницька О.В..... 100

**СЕКЦІЯ ІХ.
ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА
МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ**

ОБГРУНТУВАННЯ І ДОСЛІДЖЕННЯ НОВОГО ПРИНЦИПУ ДІЇ ВІБРОМАШИН
Фалько О.Л..... 102

**СЕКЦІЯ Х.
ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ
МАШИНОБУДУВАННЯ**

ОГЛЯД СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОПРИВОДУ МОСТОВОГО КРАНУ СХОВИЩА
РАДІОАКТИВНИХ ВІДХОДІВ
Мугенов Д.Дж. 108

**СЕКЦІЯ ХІ.
СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ
ТА ОПТИМІЗАЦІЯ**

АУДИТ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ПЕРЕВАГИ Й ПРОГРАМНІ
МОЖЛИВОСТІ
Лукановська І.Р. 111

ІНФОРМАЦІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ДЛЯ АНАЛІЗУ І УПРАВЛІННЯ: ТЕОРІЯ,
ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМИ
Портоварас Т.Р..... 113

СЕКЦІЯ XII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

АРХІТЕКТУРА СППР В УПРАВЛІННІ ПАРТНЕРСЬКИМИ ВІДНОСИНАМИ Андрющенко Т.Ю.....	115
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЧАТ-БОТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ Баранюк О.Ф.....	117

СЕКЦІЯ XIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

„АРИФМЕТИКА” ТА „ГЕОМЕТРІЯ” ЮЗЕФА НАРОНСЬКОГО – ПОЛЬСЬКІ МАТЕМАТИЧНІ ПРАЦІ XVII СТОЛІТТЯ Мельник Г.В.....	121
РИТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ США Шкворченко Н.М.....	122
РОЛЬ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ У ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА Мельник Г.В.....	126

СЕКЦІЯ XIV. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ВІДЕОІГРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ПОЛІТОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ Гороховський Д.І.....	127
--	-----

СЕКЦІЯ XV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У КЛАСІ Чижикова І.В.....	130
ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ Лимар Л.В.....	132
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗНМ Граур К.А.....	134

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАРШІЙ ШКОЛІ Галічкіна Я.В.....	137
--	-----

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ОСВІТНІХ ПРОЦЕСАХ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ Дзюба А.В., Хорольський О.В.	139
---	-----

СЕКЦІЯ XVI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ Бабенко А.М.	141
---	-----

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ДО ПОДОЛАННЯ ВПЛИВУ ТРАВМИ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ БІЖЕНЦІВ ТА «ФЕНОМЕН ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ» Карач К.Л.....	144
---	-----

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ Артюх А.В.	147
---	-----

СЕКЦІЯ XVII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

AN EXAMPLE OF HISTOMORPHOLOGICAL DIAGNOSTICS OF PULMONARY SILICOSIS IN MODERN CONDITIONS Artemov A.V., Lytvynenko M.V., Vasiliev V.V., Katsap O.V.....	150
--	-----

DIGITIZATION OF EDUCATION AND PROBLEMS OF TEACHING OF EDUCATIONAL DISCIPLINE "WRITING, FINANCING AND MANAGEMENT OF SCIENTIFIC PROJECTS, REGISTRATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS" Serheta I.....	153
---	-----

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ДІВЧАТ З ПОРУШЕННЯМИ МЕНСТРУАЛЬНОГО ЦИКЛУ Гавенко Г.О.	155
--	-----

СИНДРОМ ГІЙЕНА-БАРРЕ (КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК) Давидова А.Г., Курочкін М.Ю.....	157
--	-----

СОМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ВІТАМІННО-МІКРОЕЛЕМЕНТНИЙ БАЛАНС У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ ІЗ ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 1 ТИПУ Волкова Ю.В., Сухова Л.Л.	159
---	-----

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІВЧАТ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ, ЯК РАННІЙ СИГНАЛ ТРИВОГИ Диннік В.О., Верхошанова О.Г., Диннік О.О.....	162
--	-----

СЕКЦІЯ XVIII.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ОГЛЯД ЧИННИКІВ, ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ ПОРУШЕННЯ ПОСТАВИ Бондарчук М.С.....	164
ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СПОРТСМЕНІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ Бражко А.С.	166
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОЇ ТА ВОЛЬОВОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СПОРТСМЕНІВ Мінайлов М.Д.....	169
ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ЦІННОСТІ ЗДОРОВ'Я СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЗАЛУЧЕНОСТІ ДО ФІЗКУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ Дячишина М.В.....	172

СЕКЦІЯ XIX.

ФАРМАЦІЯ ТА ФАРМАКОТЕРАПІЯ

АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КАРТИ ПОСАДИ ФАРМАЦЕВТА КЛІНІЧНОГО ЯК ПРАКТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА ДО ПОСАДОВОЇ ІНСТРУКЦІЇ Зарічкова М.В., Мішина І.Ю.....	175
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОМПОНЕНТІВ ОСНОВИ НА ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ СУПОЗИТОРІЇВ Науково-дослідна група: Протункевич М.С., Присяжнюк К.О., Борщ О.А., Протункевич О.О.....	178

СЕКЦІЯ XX.

ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ СС – «ЄВРОПЕЙСЬКА» АРМІЯ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ: ШАРЛОТЕНБУРСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ 1944 Р. Гетьманчук М.П.	180
КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С.....	185

ФЕСТИВАЛІЗАЦІЯ ЯК АКТУАЛЬНА ТЕНДЕНЦІЯ В ІВЕНТ-ІНДУСТРІЇ В ЕПОХУ
НОВИХ МЕДІА

Крупа О.П......191

СЕКЦІЯ ХХІ.

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ІНТЕРАКТИВНІСТЬ СУЧАСНОЇ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ І СОЦІАЛЬНІ МЕДІА

Сучков Д.Г.194

ПЕРЕВАГИ ПЛАТФОРМИ YOUTUBE ДЛЯ ПРОСУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТІВ

Гаврилюк О.П.196

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕЛЕКАНАЛУ «КУЛЬТУРА» ПІД ВПЛИВОМ ТЕНДЕНЦІЙ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Купрій Т.І......198

ЮЛІАН ДОРОШ – УЧАСНИК ВИСТАВОК УКРАЇНСЬКОГО ФОТОГРАФІЧНОГО
ТОВАРИСТВА У ЛЬВОВІ (30-ТІ РР. ХХ СТ.)

Патрон І.В......201

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД. АНАЛІЗ МЕТОДІВ ТА ПІДХОДІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

Графська Орислава Іванівна

Д-р. екон. наук, доцентка кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Гарасимчук Назар Андрійович

аспірант
Львівський університет бізнесу та права, Україна

Ірза Іван Ярославович

магістрант 6-го курсу факультету туризму
Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Починаючи з 2015 року, зміни під час реформування місцевого самоврядування в Україні відбулися зміни, які достатньо сильно змінили економічну базу розвитку територіальних громад. У процесі реформування можна спостерігати процес перерозподілу повноважень у місцевих органах самоврядування. Важливими факторами, які спостерігаються в процесі реорганізації, виокремлюються наступні, а саме:

- в сучасних умовах на територіальні громади покладена значно вища відповідальність за економічний розвиток власних територій;
- відповідальність за правильне та ефективне використання людського потенціалу;
- контроль за правильністю використання економічного та природо-ресурсного потенціалу;
- контроль за перетворенням громад на активних учасників ринку національної економічної системи.

Аналізуючи, зазначимо, що в ст. 140 Конституції України йдеться про те, що, «місцеве самоврядування є правом територіальної громади – мешканців села чи добровільного об'єднання у сільську громаду мешканців кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України». Тобто, можемо стверджувати, що територіальна громада трактується як добровільне об'єднання у сільську громаду мешканців кількох сіл, селищ та міста. Тобто, з вищенаведеного бачимо, що фактично така характеристика територіальної громади як територіальність у цих базових документах упущена, натомість, наголошується на ролі мешканців громади та її правосуб'єктності [1].

Територіальна громада – це мешканці, об'єднані постійним проживанням у

межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання мешканців кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр [2].

Зазначимо, що економічну природу територіальних громад науковці досліджують через феномени спроможності та самодостатності як відповідне ресурсне забезпечення її функціонування, яке висвітлюють у своїх працях. Учений М. Пухтинський у своїх наукових розвідках досліджує «ресурси фінансові, економічні та природні»; Ю. Наврузов, характеризуючи громаду, акцентує увагу на «спільності засобів виробництва». Серед інших життєво необхідних для функціонування громади ресурсів найчастіше називають також комунальну власність, нерухоме майно, місцевий бюджет тощо.

Водночас, сучасні праці з проблем управління розвитком територіальних громад базуються на різних підходах до формування бази розвитку. Найчастіше використовуються ресурсний, потенціальний та активно орієнтований підходи. Водночас, дуже часто такі поняття, як ресурси громади, потенціал громади та активи громади вживаються як взаємозамінні, без означення особливостей кожного із зазначених понять [3], [4].

Варто взяти до уваги, що Кабінетом Міністрів України затверджена концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка складається з трьох напрямків. Представимо їх (див. рис. 1).

Рис. 1. Концептуальна модель реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні

Зазначимо, що основною територіальною одиницею стає громада. Територіальна громада має голову та виконком, який виконує всі функції з управління громадою. Села, які ввійшли до об'єднаної громади, обирають старост, які входять до виконкому об'єднаної громади і виконують ті ж функції, які були в сільраді. Тобто, за простою довідкою не потрібно їхати в новий центр громади – планується, що на місці її зможе видавати староста. Наступний рівень – це район і область. І там, і там будуть обрані рай- та облради, які мають створити виконкоми замість рай- та облраді.

Тому потенціал територіальних громад слід розглядати як інтегральну характеристику стану системи в просторі та часі, що є ширшим поняттям, ніж

«ресурс». Тобто, він включає наявні ресурси та резерви, а також передбачає пошук додаткових можливостей для залучення ресурсів задля розвитку певного об'єкта.

Аналізуючи поняття «фінансовий потенціал територіальної громади», зазначимо, що воно розглядається як джерело зміцнення її економічної спроможності. Водночас, слід наголосити і на зворотному взаємозв'язку – фінансовий потенціал громади є одночасно і результатом забезпеченості та ефективності використання економічного потенціалу території. Джерелами формування фінансового потенціалу територіальної громади є підприємницький сектор, домогосподарства, фінансово-кредитні установи, а також – інвестиції. Вагоме місце в структурі фінансового потенціалу також належить бюджетному потенціалу, оскільки саме в місцевому бюджеті акумулюються фінансові ресурси, які формуються через податкові та неподаткові доходи, а також міжбюджетні трансфери.

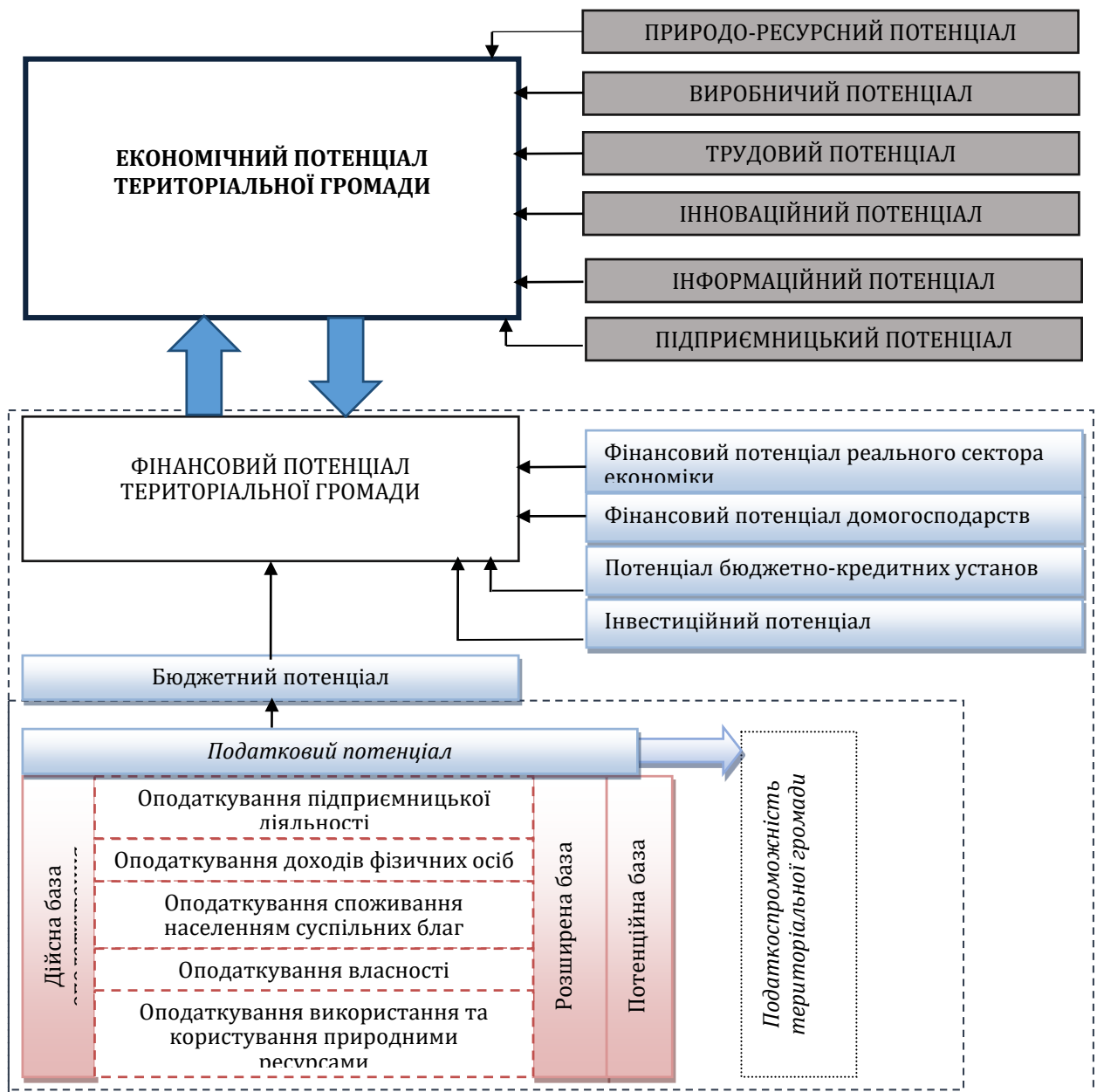

Рис. 2. Структура фінансово-економічного потенціалу територіальної громади

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
2. <https://uk.wikipedia.org>.
3. Пухтинський М. Проблеми реалізації конституційно-правових засад місцевого самоврядування // Актуальні питання втілення в життя положень Конституції України: зб. наук. пр. УАДУ. – Вип. 1. / [за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева]. – К.: Вид-во УАДУ, 1999. – С. 257-261.
4. Наврузов Ю. Категорія «грумада» в сучасному лексиконі місцевого самоврядування // Збірник наукових праць УАДУ. – Вип. 1 / [за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева]. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – С. 272-289.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Камінський Любомир-Роман Юрійович

аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

У сучасних умовах функціонування та провадження бізнесу інновації відіграють одну з найважливіших функцій та є запорукою успішного функціонування підприємств різних форм власності як державних, так і приватних. У теперішній час Україна загалом та її економіка зокрема перебувають у кризових умовах уже понад півтора року, що зумовлено повномасштабною війною, тому впровадження інноваційних ідей на підприємствах є доволі непростим питанням. Адже ми розуміємо, що в ситуації, в якій перебуває наша країна, здійснювати господарську діяльність суб'єктам господарювання доволі важко. Відомо, що запровадження будь якого інноваційного процесу на підприємстві потребує чималих капіталовкладень, що для багатьох суб'єктів господарювання наразі є одним з найбільш важких завдань. Розгляньмо детальніше поняття інновацій.

Інновація (англ. innovation – нововведення) – ідея, новітній продукт у галузі техніки, технології, організації праці, управління, а також – в інших сферах наукової та соціальної діяльності, засновані на використанні досягнень науки і передового досвіду і є кінцевим результатом інноваційної діяльності [1].

Сьогодні для успішної діяльності і функціонування підприємств виокремлюють два види інновацій. Представимо їх з їхніми головними функціями (див. рис. 1).

При класифікації інновації ми розуміємо, що кожен тип інновацій відрізняється від іншого, але спільною їхньою рисою є те, що для ефективного їх впровадження необхідні кошти на організацію всього інноваційного процесу. Тому на етапі, коли Україна живе в умовах воєнного стану, для підприємств при впровадженні інновацій у виробничий процес актуальним буде максимально скоротити витрати на утримання робочої сили, але при тому досягнути бажаного результату. Тому впровадження процесу діджиталізації на підприємствах є одним з важливих етапів усіх інновацій.

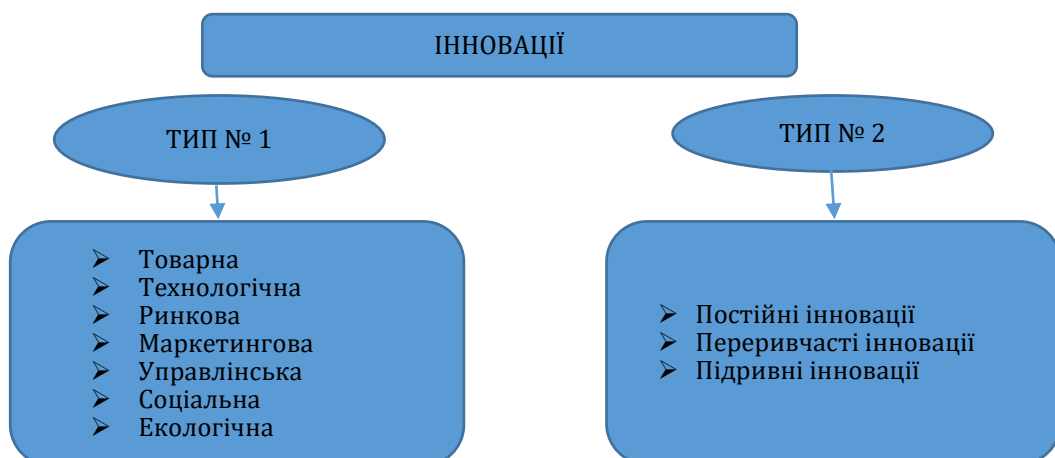

Рис. 1. Класифікація інновацій з їхніми основними функціями на підприємствах

Діджиталізація – це спосіб розвитку підприємницької діяльності та бізнесу

загалом, коли зміни націлені на більш простий, економічний і надійний варіант роботи з впровадженням інноваційних проєктів діяльності підприємств. Він стосується як обслуговування клієнтів, так і внутрішніх процесів. Але цифровізація не передбачає переорієнтацію на абсолютно нову модель провадження бізнесу [2].

Діджиталізація підприємств у процесі впровадження інноваційних технологій є однією з рушійних сил, що сприяє просуванню та інтенсивному розвитку бізнесу з використанням інноваційних технологій. Аналізуючи основні «плюси» діджиталізації, можемо стверджувати, що це – крок у майбутнє. Серед переваг виокремлюємо наступні:

- економія часу і підвищення продуктивності роботи підприємств із використанням новітніх технологій;
- оптимізація та покращення комунікацій як внутрішніх, так і зовнішніх;
- можливості крос-продажів/upsell-продажів – вихід на новий рівень обслуговування клієнтів і заохочення їх до придбання більшої кількості товарів та послуг;
- налагодження конкурентних можливостей за рахунок поліпшення клієнтського досвіду і загальної оптимізації робочого процесу.

Згідно з попередніми прогнозами, які були задекларовані до початку всесвітньої пандемії Covid-19 та повномасштабної війни в Україні, світові інвестиції у digital-технології та послуги до 2023 року мали скласти 2,3 трильйона доларів.

У теперішній час багато підприємств та компаній змушені переходити на інноваційні технології, які вони не планували впроваджувати до певного часу, а також переглядати свої стратегічні пріоритети, а якраз вони і пов'язані з діджиталізацією процесу управління.

Аналізуючи законодавство України, зазначимо, що діджиталізація – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодженням електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір, що в сучасних умовах є важливим, оскільки не завжди є можливість фізичного контакту як між споживачами товарів та послуг підприємств, так і їхніми виробниками [3].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що інноваційна діяльність підприємств виступає як засіб досягнення масштабних стратегічних завдань розвитку, які забезпечують стійкі конкурентні переваги, що успішно впроваджуються в процесі діджиталізації. Інновації на промислових підприємствах в умовах діджиталізації слід розглядати як результат інноваційної діяльності внутрішнього та зовнішнього середовищ з використанням інформаційних та комунікаційних технологій. Це означає, що управління інноваціями потребує розробки нових стратегій, які враховують нові тенденції розвитку та потребують впровадження сучасних бізнес-моделей.

Список використаних джерел:

1. <https://economics.net.ua/ejopu/2019/No4/5.pdf>.
2. <https://apir.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Shaposhnyk13.pdf>.
3. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2018 – № 1. С. 5-10.

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НА МІКРО-, МЕЗО-, МАКРОРІВНЯХ

Руснак Алла Валентинівна

ORCID ID: 0000-0002-3198-2866

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки
Херсонський навчально-науковий інститут Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова, Україна

В умовах розширення інформаційних ресурсів суспільства відбувається інтернаціоналізація та глобалізація інформації, збільшується швидкість як оновлення, так і старіння інформації, значно збільшується диференціація та спеціалізація інформації, з'являються нові інформаційні продукти та послуги. На інноваційний розвиток підприємств, регіонів та країни значний вплив має рівень її інформатизації, яка, насамперед, забезпечує їх процвітання та конкурентоспроможність.

Інформація з ресурсу перетворилася на один із основних факторів виробництва. У сучасних умовах зростає значення вміння створювати, споживати та поширювати інформацію, грамотної орієнтації у потоці інформації, тобто зростає роль знань, інформації у житті суспільства.

Функціонування та розвиток інноваційної системи на мікро-, мезо-, макрорівнях неможливі без інформаційної підтримки всього життєвого циклу інновацій. Для здійснення ідей на всіх етапах інноваційної діяльності необхідне забезпечення інформацією: від відомостей про нові науково-технічні розробки до технічної та технологічної документації виробничих процесів. Без необхідної інформації неможливо здійснювати успішну реалізацію нововведень. Інформація є каталізатором, який сприяє розвитку нововведень та їх впровадженню у практичну діяльність.

Тому виділення інформаційної складової, як каталізуючої та системоутворюючої компоненти розвитку інноваційної системи рівних рівнів, передбачає необхідність виділення місця інформації, обґрунтування необхідності її трансформації та формування пропозицій щодо її вдосконалення.

Інноваційна діяльність пов'язана із невизначеністю. Сутність інновації, що полягає у відсутності певності в тому, що вийде, ніколи немає впевненості в успіху. Поняття невизначеності трактується Й. Шумпетером як відсутність необхідного та достатнього досвіду у суб'єктів, щоб надійно оцінити наявні можливості та передбачати можливі наслідки [1]. Саме інформація сприяє зниженню невизначеності та ризику, що дозволяє досягти поставленої мети.

При високому рівні невизначеності комерційного успіху інноваційного проекту, значних фінансових витратах підприємці воліють орієнтуватися не на перспективне, а на існуюче співвідношення попиту й пропозиції. У зв'язку з цим необхідне створення надійної системи інформаційної підтримки, інтегрованої у національну інноваційну систему, оскільки проектування інноваційної діяльності здійснюється на основі інформаційно-пошукового процесу, спрямованого на виявлення нових наукових відкриттів та розробок, моніторингу зібраних відомостей. В економіці будь-якої розвиненої країни маніпулювання інформацією стає базисом будь-якого поліпшення, просування вперед.

Є різноманітні форми існування інформації. Вона може матеріалізуватися в різних предметах, існувати у нематеріальній формі у вигляді інформаційних

продуктів та послуг, знання людей. Знання визначається як осмислена, упорядкована та систематизована інформація. Інформаційна складова НІС має включати: відомості про проведення досліджень; результати досліджень; інноваційні розробки; участь у фінансуванні; консалтинг; організацію виробництва; запити інноваційних розробок; нормативно-правові документи; інформацію про виставки, конкурси, симпозиуми; патентну інформацію. До основних видів інформації як інформаційної складової інформаційної системи різних рівнів можна віднести такі: науково-технічна; патентна; обліково-статистична; нормативно-правова, юридична; інфраструктурна (рис. 1).

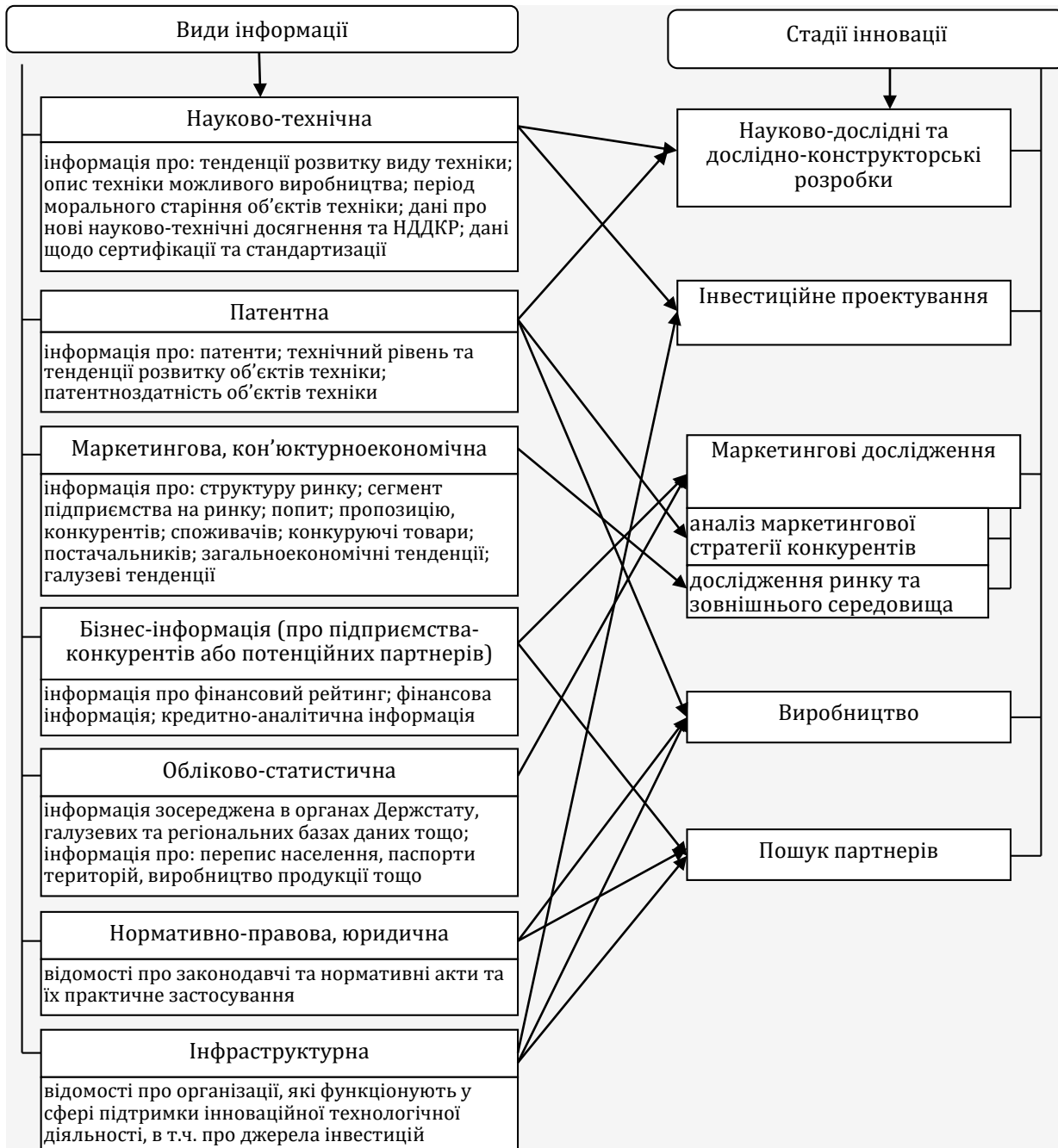

Рис. 1. Основні види інформації як інформаційної складової інформаційної системи на мікро-, мезо-, макрорівнях

Особливе значення має маркетингова інформація. Важливим джерелом

маркетингової інформації є спеціалізовані виставки та ярмарки, які дають уявлення фахівцям підприємств про ринкові перспективи будь-якого продукту та є потужним катализатором інноваційної активності. Також одним з важливих для інноваційної активності інформаційним каналом є контакти із зарубіжними підприємствами та фірмами у різноманітних формах: від разових взаємних візитів до тривалих стажувань фахівців та організації спільних заходів. Питання обізнаності керівництва підприємства щодо його перспектив на ринку та у сфері техніко-технологічної забезпеченості, які нерідко є основною причиною ініціювання різноманітних інновацій, також посідають важливе місце. У будь-якому короткостроковому періоді виробникам, як суб'єктам інформаційної системи, потрібно мати адекватну інформацію про те, чого саме потребують споживачі, проте підприємства часто не в змозі визначити кінцевих споживачів своєї продукції, а в деяких галузях навіть визначити частку своєї продукції, що споживається підприємствами національної економіки.

Інформаційна складова інфраструктури НІС стосується всіх видів інформаційного забезпечення інноваційної діяльності та її результату. Містить консалтингові послуги, фірми незалежної експертизи та патентоведення, банки даних щодо виробників, постачальників та потенційних споживачів інноваційного продукції, центри з навчання та підготовка персоналу [2].

Інформаційне забезпечення необхідне для взаємозв'язку всіх об'єктів національної інноваційної системи, прискорення процесів прийняття рішень. Нині у розвитку сучасного інформаційного суспільства спостерігається парадокс, який полягає у тому, що, попри великий обсяг інформації, суспільство відчуває значний інформаційний дефіцит. З одного боку, він обумовлений явищами «інформаційної кризи», пов'язаною з надмірністю інформації, яка ускладнює доступ до необхідної інформації. Тобто одночасно зі збільшенням обсягу якісної інформації, зростає також обсяг недостовірної, «паразитної» інформації, фейків (як через суб'єктивність, упередженість або некомпетентність розробників інформації, так і з метою цілеспрямованої дезінформації). З іншого боку, цей парадокс викликаний надзвичайно збільшеною цінністю інформації, особливо новою, що передбачає необхідність швидкого та якісного пошуку корисної та достовірної інформації. Отже, інформаційний дефіцит – це брак необхідної інформації, а не інформації взагалі.

Подальший розвиток інформаційного забезпечення сприятиме задоволенню інформаційних потреб суб'єктів національної інноваційної системи. При формуванні та реалізації політики у науковій, науково-технічній та інноваційній сфері як складовій частині державної інноваційної політики доцільно забезпечити поетапний перехід від практики державного патерналізму до організації партнерства та кооперації всіх учасників інформаційних процесів, у тому числі державного та приватного інформаційного сектору економіки.

Одним із основних напрямів інформаційного забезпечення розвитку інформаційної системи різних рівнів має бути постійний моніторинг поточних та перспективних потреб виробництва з різних видів нових технологій та прогнозування інноваційних процесів у країні та за кордоном, державна експертиза інноваційних проектів, що розробляються різними суб'єктами інноваційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія. Пер. з англ. В. Ружицького, П. Тарашука. К.: Основи, 1995. 528 с.
2. Канаєва М. Класифікація складових та елементів інноваційної інфраструктури. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка, 2008. № 99-100/2008. С. 35-38. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/11.pdf> (дата звернення: 11.08.2023).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ІНВЕСТИЦІЙ

Цільник Олег Ярославович

Аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

Винницький Іван Михайлович

магістрант кафедри економіки та менеджменту

Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

На сьогоднішній день, незважаючи на те, що Україна живе в умовах війни уже понад півтора року, ринок інвестицій посідає одну з домінуючих ніш ринкової економіки країни. Наша держава є цікавою як для залучення зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій. Важливо зазначити, що економічна природа інвестицій зумовлена закономірностями процесу розширеного відтворення і закладається у використанні частини додаткового суспільного продукту для збільшення кількості та якості всіх елементів системи продуктивних сил суспільства. Зазначимо, що однією з найважливіших економічних функцій держави в ринковій економіці є створення правової основи та її успішне функціонування.

До основи правового підґрунтя регулювання і функціонування ринку інвестицій належать:

- закони України;
- нормативно-правові акти;
- укази та накази КМУ.

Серед найважливіших варто виокремити наступні:

- ЗУ «Про інвестиційну діяльність» [1];
- ЗУ «Про режим іноземного інвестування» [2];
- ЗУ «Про лізинг» [3];
- ЗУ «Про інноваційну діяльність» [4];
- ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок» [5].

Аналізуючи дані експертів, спостерігаємо, що Україна не має достатніх внутрішніх фінансових ресурсів для розв'язання економічних і соціальних проблем, тим паче, в період війни. Навіть у мирний час за підсумками приблизних попередніх підрахунків наша економіка щорічно потребує майже 40 млрд доларів США іноземних інвестицій. Також зазначимо, що в процесі залучення інновацій не менш важливим є освоєння нових технологій розвитку, спрямованих на виготовлення конкурентоспроможної продукції шляхом освоєння нових прогресивних технологій з меншими витратами ресурсів та праці. Тому важливого значення набуває розвиток інноваційної діяльності в Україні. Особливо важливим є залучення інвесторів вітчизняних суб'єктів господарювання та громадян України, котрі, за визначеннями і переконаннями багатьох учених і практикуючих дослідників з різних наук, є більш зацікавленими у розвитку власної економіки, ніж іноземний інвестор. Тому важливим завданням держави на теперішній час є залучення інвестицій для вітчизняного капіталу та відновлення пошкоджених об'єктів, які потребують грошових вкладень інвестора.

Враховуючи ситуацію, в якій сьогодні опинилася Україна, а саме війну та кризовий період, що був зумовлений всесвітньою пандемією Covid-19 і для України

датується 2020 роком, свідчить про відсутність єдиної ефективної інвестиційної та інноваційної політики, а ефективність роботи більшості урядів у галузі інвестиційної діяльності вимірюється кількістю стратегічних підприємств, підготовлених до приватизації або приватизованих іноземними інвесторами. Тому державі, крім ефективного законодавства, сьогодні потрібні активні освічені юристи зі знанням економічних законів, котрі здатні визначати й виправляти недоліки в інвестиційному законодавстві і захищати інтереси держави та вітчизняних суб'єктів господарювання як на державному, так і на міжнародному рівнях.

Зазначимо, що вирішальну роль для забезпечення виходу економіки України з кризового стану, як постковідного, так і післявоєнного, її стабільного розвитку і зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств відіграє інвестиційна інноваційна політика держави. Саме вона визначає реальні джерела, напрями, структуру інвестицій, планування і втілення ефективних заходів щодо реалізації загальнодержавних, регіональних і місцевих програм, відтворювальних процесів на макро- і мікрорівнях. Наразі головними перешкодами для притоку іноземних та внутрішніх інвестицій, згідно з висновками міжнародних організацій, є наступні фактори, зокрема:

- війна в Україні;
- нестабільність та надмірність державного регулювання;
- можливість неоднозначного трактування юридичної системи;
- невизначеність економічного середовища;
- корупція;
- великий податковий тягар;
- труднощі у визначенні чітких умов власності;
- занижені можливі рівні прибутків;
- труднощі та перешкоди у взаємодії інвесторів з урядовими структурами;
- недостатність матеріальної інфраструктури та нестабільність політичного середовища.

Звісно, що існує поняття унікальності кожного регіону; зрозуміло, що у кожній області та у кожному місті України, так само, як і в кожній галузі, є свої причини недостатнього внутрішнього і зовнішнього інвестування, які потрібно вирішувати оперативно. Отож, при врегулюванні вищезазначених факторів та вдосконаленні нормативно-правової бази в післявоєнний період Україна зможе активно розвиватися та інтенсивно залучати потенційного інвестора.

Список використаних джерел:

1. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1560-12>.
2. <https://ips.ligazakon.net/document/KMD93055>.
3. <https://www.me.gov.ua/Documents/>.
4. <https://www.nssmc.gov.ua/documents/zakon->.
5. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1201-20>.

ТОКЕНІЗАЦІЯ ЯК МАЙБУТНЄ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Котух Євген Володимирович

ORCID ID: 0000-0003-4997-620X

д-р. держ. управ., канд. техн. наук, доцент,
професор кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, Україна

Гулей Анатолій Іванович

ORCID ID: 0000-0003-0703-8936

Д-р. екон. наук, доцент, професор
Західноукраїнський національний університет, Україна

Процеси цифровізації всіх сфер життя вплинули на розвиток усіх соціально-економічних сфер України, створивши нові політичні та економічні зв'язки на державному та територіальному рівнях. Вони вплинули на процеси набуття і розподілу суспільних благ, призвели до виникнення новітніх, цифрових об'єктів майнових цивільних прав. Механізми набуття прав на такі об'єкти, їх охорони та захисту сьогодні є предметом наукових досліджень і законотворчих зусиль. Вони відображають зміни, пов'язані з децентралізацією та автономізацією світових фінансових потоків, виводом значної кількості цінностей у цифрові валюти, які не пов'язані із діяльністю державних банків та регуляторів.

Сучасні умови проривних цифрових технологій продовжують породжувати нові явища та феномени. Одними з них стали віртуальні активи в усьому різноманітті своїх видів, середовищ існування тощо. Встановлено, що на сьогодні не існує чіткого розуміння віртуальних активів та усталеної класифікації, а термінологічний апарат потребує уточнень в економіко-правовому аспекті. Україна є однією з найбільших в світі блокчейн-спільнот, що активно розвиває ринок віртуальних активів та криптовалюти.

Ринки капіталу все ще перебувають на початковій стадії впровадження технологій блокчейну та розподіленого реєстру, продовжують шукати життєздатні варіанти використання. Одним з таких варіантів використання є створення цифрових токенизованих активів, у яких токен або представляє майновий інтерес, який існує лише в блокчейн (несертифіковані цінні папери), або представляє актив, що існує поза блокчейн - фізичний актив. Токенізацією називають процес перетворення прав або одиниці власності на актив, що представлено як цифровий токен (цифровий запис, що не можна видалити з реєстру, який існує в певній формі відображення у блокчейні). Токенізацію можна застосовувати до регульованих фінансових інструментів, таких як акції та облигації; матеріальних активів, таких як нерухомість, дорогоцінні метали, авторські права на твори; інтелектуальної власності. Основні переваги токенизації включають збільшення ліквідності, швидші розрахунки, менші витрати та посилене управління ризиками.

Саме ці переваги дають потужний поштовх для розвитку територіальних громад. В дуже загальному вигляді концептуальна схема залучення інвестицій шляхом токенизації активів місцевих громад виглядає наступним чином (див. рис. 1). Впровадження такого підходу передбачає величезну нормативно-правову роботу. Але відсутність законодавчої бази не заважає підняти дискусію на концептуальний рівень та продемонструвати етапи оригінації, токенизації та інвестування та наступні

практичні кроки з реалізації.

Так, у світі існує практика токенизації активів місцевих бюджетів. Вона дозволяє місцевим органам влади залучати кошти від приватних. Одним з найвідоміших прикладів є проект «Гонконгська міська облигація» (Hong Kong Municipal Bond). У 2019 році уряд Гонконгу випустив та продав приватним інвесторам 100 млн. доларів у токенах, забезпечених доходами від комунальних послуг. Іншим прикладом токенизації активів місцевих бюджетів є проект «Португальська облигація з відновлювальної енергії» (Portugal Renewable Energy Bond). У 2021 році уряд Португалії випустив та продав приватним інвесторам 100 млн. євро в токенах, забезпечених доходами від 100 мегават сонячних електростанцій.

На першому кроці етапу оригінації орган місцевого самоврядування вирішує питання залучення фінансування в місцеву громаду шляхом токенизації активів громади. Далі, спираючись на міжнародний досвід, створюється державна установа, яка підпорядкована органу місцевого самоврядування, та проходить реєстрація цифрової ідентичності, обираються уповноважена особа (бухгалтер), платформа токенизації, об'єкт активів токенизації, створюється смарт-контракт та набуває істотних умов (смарт-контракт за певними умовами). Наступним кроком буде саме токенизація за умовами смарт-контракту, який визначить всі умови для майбутнього інвестора, та випуск первинних tokenів. Потім інвестор, реалізуючи умови смарт-контракту, має можливість викупити токени, перерахувавши інвестиційний капітал на рахунок місцевого самоврядування. Також можливий випуск вторинних tokenів та отримання інвестицій з вторинного ринку.

З огляду на те, що токенизація дозволяє залучати саме іноземні інвестиції та враховуючи необхідність публічного звітування, механізм такого звітування міг би бути утворений за допомогою поточного досвіду залучення проектів міжнародних фінансових організацій (МФО) з записом події інвестування в реєстр подібний www.proifi.gov.ua.

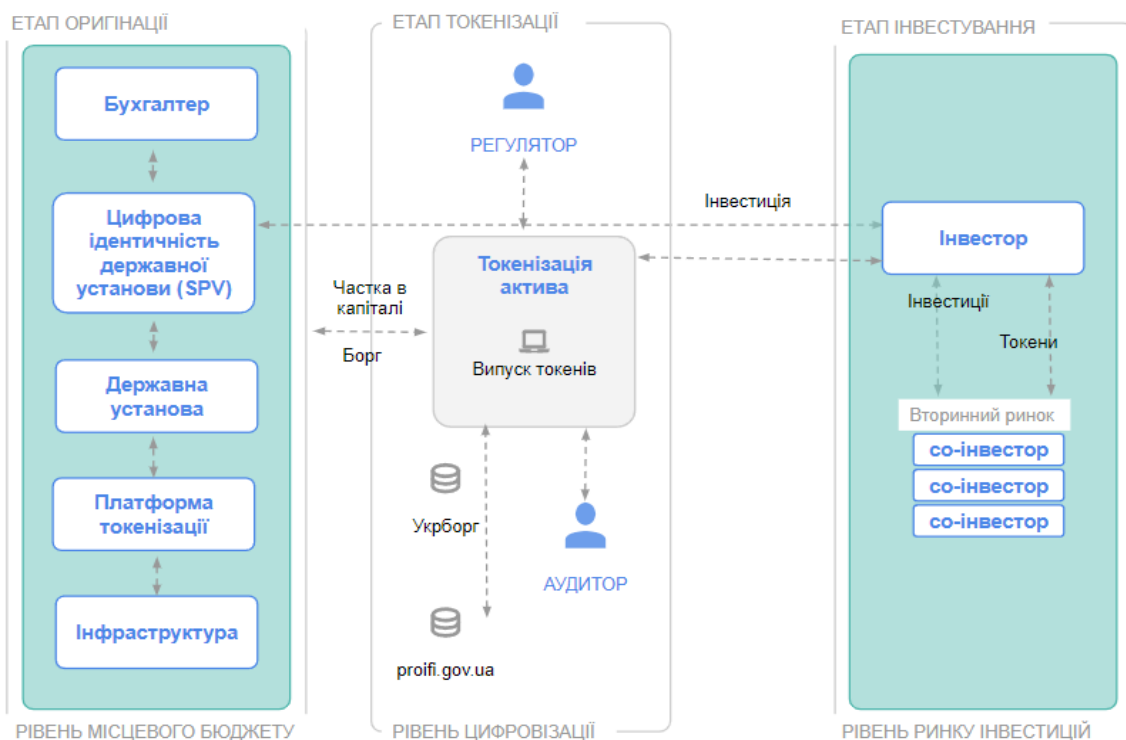

Рис. 1. Концептуальна схема випуску цифрових активів громад з метою залучення інвестицій

З цього дуже високорівневого прикладу зрозуміло, що токенизація активів лібералізує застарілу фінансову систему та створює новий фінансовий ринок. Токенизація активів не тільки набуває швидкого поширення, але й вже використовується для усунення перешкод і надання раніше недоступних послуг людям із будь-яким економічним (матеріальним) становищем.

Тому завдання, що стоїть перед вітчизняною правовою системою, теоретиками та практиками економіки та фінансів, державними управлінцями, є комплексним. Воно полягає не лише у впровадженні нової термінологічної системи щодо розуміння цифрових активів як об'єктів цивільних прав, але й у інтеграції способів набуття, реалізації та захисту прав на вказані об'єкти в рамках вже сталих економічних моделей взаємовідносин. Успішне вирішення цієї задачі залежить від цілісного та взаємоузгодженого розуміння правової природи цифрових активів, їх видів та ключових характеристик. Ускладнює поставлену задачу відсутність загальнонаукового, законодавчого та економічного тлумачення змісту цієї категорії активів в Україні та інших країнах світу. Аналіз ключових запропонованих підходів у цьому аспекті може допомогти визначитися із сутністю цифрових активів як таких та екстраполювати отримані висновки на всі економіко-правові площини.

Список використаних джерел:

1. Tian, Y., Zhang, Y., Minchin, R. E., Asutosh, A., & Kan, C. (2020, March). An innovative infrastructure financing instrument: Blockchain-based tokenization. In *Construction Research Congress 2020* (pp. 731-740). Reston, VA: American Society of Civil Engineers.
2. Hordei, O., Riabokin, M., Novytska, O., Kotukh, Y. (2023). Medium-term budget planning in the united territorial communities. *University Economic Bulletin*, (56), 162-174. <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-162-174>.
3. Fischer, C., Hebbale, C., Poll, J., & Wetklow, M. (2021). Internal Control Over Blockchain: Can Reduce the Burden of Financial Audits and Reporting. *The Journal of Government Financial Management*, 70(3), 12-18.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ВИКОНАННЯ КРИТЕРІЇВ ДОЦІЛЬНОСТІ ПОЗИКОВОГО ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ПРОЄКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Зростання результатів господарської діяльності потребує забезпечення стійкого економічного розвитку компаній [1, 2], насамперед, шляхом реалізації їх інвестиційно-інноваційного потенціалу [3, 4], зокрема завдяки впровадженню нововведень [5–7] та нарощуванню виробничих можливостей бізнесу [8–10]. За таких умов, як правило, відбувається зниження витрат ресурсів [11–13], що є наслідком запровадження ресурсозберігаючої моделі економічного зростання підприємств [14–16]. Ця модель формується на засадах економічного використання ресурсів [17–19], зокрема енергоносіїв, і за необхідності може потребувати державної підтримки здійснення енергозберігаючих заходів [20–23]. Загалом, належне фінансування цих заходів є однією з умов їх успішної реалізації. Зокрема, важливим інструментом такого фінансування є позики [24].

Водночас, позикове фінансування енергозберігаючих проєктів характеризується підвищеним рівнем ризику [25] та потребує детального обґрунтування. Щоб здійснити таке обґрунтування, потрібними є відповідні критерії. При цьому можливо запропонувати певну систему критеріїв доцільності реалізації на підприємствах енергозберігаючих проєктів за рахунок позикових коштів. Дана система містить три типи критеріїв, а саме: попередні критерії, що є ознаками, без виконання яких можна наперед стверджувати про те, що позикове фінансування проєктів виявиться недоцільним; основний критерій, яким є результатом зіставлення величин капіталізованого прибутку, що одержуватиме підприємство відповідно після та до реалізації енергозберігаючого проєкта (проєктів); додаткові допоміжні критерії, що є ознаками, які додатково вводяться у розгляд особами, що ухвалюватимуть остаточні інвестиційні рішення.

Зокрема, можливо виділити такі два попередні критерії:

- 1) мінімально припустимої прибутковості проєкта (проєктів);
- 2) достатності фінансових результатів діяльності підприємства для своєчасного виконання ним боргових зобов'язань за позику, одержаною для фінансування енергозберігаючого проєкту (проєктів).

Щодо додаткових допоміжних критеріїв доцільності позикового фінансування енергозберігаючих проєктів підприємств, то до цих критеріїв, зокрема, варто віднести такі:

1) критерій відсутності впливу (або припустимого рівня впливу) реалізації енергозберігаючих проєктів на фінансову стійкість тих підприємств, які ці проєкти реалізують;

2) критерій забезпечення у більшості ситуацій, в яких може опинитися підприємство, належного рівня ефективності позикового фінансування енергозберігаючого проєкту (проєктів).

Одним з видів енергоресурсів, нагальна потреба у скороченні споживання якого постає у багатьох країнах, є природний газ. До таких країн належить, зокрема, і Україна. Тому нами було зібрано дані з тих українських підприємств, які впродовж 2020-2021 рр. розглядали можливість позикового фінансування проєктів зі скорочення споживання природного газу. Усього було розглянуто 77 підприємств, які належать до трьох галузей промисловості із високим рівнем споживання природного газу. Як випливає з отриманих даних, усього передбачалося здійснити позикове фінансування 126 енергозберігаючих проєктів. Водночас, фактично було реалізовано лише 52 таких проєктів, тобто частка реалізованих проєктів становила 41,27%. При цьому частка реалізації енергозберігаючих проєктів, які розглядалися, не суттєво коливалася за галузями промисловості.

Для виявлення причин відмови від позикового фінансування енергозберігаючих проєктів було оцінено їх відповідність визначеним вище критеріям. Як випливає з результатів такого оцінювання, значна частина проєктів (біля 40%) була відсіяна ще на стадії перевірки відповідності попереднім критеріям. Стосовно додаткових критеріїв, то до перевірки за ними підійшло менше 20% нереалізованих у кінцевому рахунку проєктів.

Таким чином, за даними проведеного емпіричного аналізу рівень позикового фінансування енергозберігаючих проєктів за сукупністю досліджуваних підприємств виявився невисоким. Отже, необхідним є пошук шляхів підвищення привабливості позикового фінансування заходів з енергозбереження.

Список використаних джерел:

1. Yemelyanov, O., Kurylo, O. & Petrushka, T. (2018). Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. Науковий вісник «Полісся», (2 (14)), 141–149.
2. Yemelyanov, O., Symak, A. & Zarytska, O. (2016). Modelling the process of forming the potential of economic development of an industrial enterprise. *Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, Akademia Polonijna w Czestochowie*, (3), 128–137.
3. Гришко, В. А., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2010). Оцінювання поточного та стратегічного рівня інвестиційного потенціалу машинобудівних підприємств. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», (683), 210-215.
4. Козик, В. В., Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2014). Інвестиційно-інноваційний механізм забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств. *Проблеми економіки*, (1), 52–58.
5. Амоша, О. І., Булеєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. *Економіка промисловості*, (1(36)), 3-9.
6. Найдюк, В. С. (2013). Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (4), 251–263.
7. Продіус, О. І. (2010). Інноваційний розвиток промисловості: реалії та перспективи. *Вісник ХНУ*, (1(1)), 106–110.
8. Войцехівська, В. В., Войцехівська, Ю. В. & Висоцький, А. Л. (2012). Методи прогнозування розвитку виробничого потенціалу підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*, (725), 42–48.

9. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L., Havryliak, A., Yanevych, N., Kurylo, O., Bodakovskyy, V., Skoropad, I., Danylovych, T. & Petrushka, K. (2023). Assessing the Sustainability of the Consumption of Agricultural Products with Regard to a Possible Reduction in Its Imports: The Case of Countries That Import Corn and Wheat. *Sustainability*, (15), 9761.
10. Плешка, А. Р. (2011). Фактори, що впливають на розвиток виробничого потенціалу. *Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій* (37/38), 279–283.
11. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. *Бізнес Інформ*, (11), 141–143.
12. Ємельянов, О. (2023). Склад інформації, необхідної для управління енергозберігаючими технологічними змінами на підприємствах. *Матеріали конференцій МЦНД*, (17.03.2023; Дніпро, Україна), 97–99. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/465>
13. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
14. Некрасова, Л. А. & Хрїстова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
15. Петрушка, Т. О. (2013). Оцінювання економічної ефективності ресурсозберігаючого розвитку промислових підприємств (дис. ... канд. екон. наук). НУ «Львівська політехніка». Львів, Україна.
16. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
17. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. *Бізнес Інформ*, (1), 44–49.
18. Бойчук, Н. Я. & Острянюк, М. М. (2017). Проблеми енергозбереження та підвищення енергоефективності економіки України. *Сучасні проблеми економіки і підприємництво*, (19), 25–34.
19. Жадько, К. С. (2017). Сучасні тенденції енергозбереження та ефективності діяльності підприємств. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*, (16), 302–307.
20. Майстро, С. & Більовський, М. (2018). Державна політика енергоефективності та енергозбереження як необхідна умова забезпечення енергетичної безпеки України. *Ефективність державного управління*, (1(54)), 80–87.
21. Матвийчук, Н. М. (2016). Приоритеты реализации политики энергосбережения в Украине. *Economics and management*, (1), 97–100.
22. Михаліцька, Н. Я. (2013). Реалізація політики енерго- та ресурсозбереження в контексті зміцнення національної безпеки. *Науковий вісник ЛДУВС. Серія економічна*, (2), 108–117.
23. Петренко, І. П. & Козловська, О. Ю. (2017). Фінансова підтримка проєктів у сфері енергозбереження в Україні. *Вісник УНУ*, 14(2), 65–68.
24. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Symak, A., Trevoho, O., Turylo, A., Kurylo, O., Danchak, L., Symak, D. & Lesyk, L. (2020). Microcredits for Sustainable Development of Small Ukrainian Enterprises: Efficiency, Accessibility, and Government Contribution. *Sustainability*, (12(15)), 6184.
25. Ємельянов, О. Ю. (2020). Оцінювання рівня ризикованості господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (19–20), 3–9.

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЯК ДРАЙВЕР ПОВОЄННОГО РЕЗІЛЬЄНТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ляшенко Вячеслав Іванович

Доктор економічних наук, професор, завідувач відділу
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

Іванов Сергій Володимирович

доктор економічних наук, член-кореспондент НАН України
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

Підоричева Ірина Юріївна

Доктор економічних наук, завідувач сектору
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

З лютого 2022 року український бізнес демонструє здатність до гнучкості та розвитку навіть у вкрай важких умовах. Попри регулярні обстріли і масові блекаути, виробництво, логістика, ритейл та інші галузі не зупинилися. Бізнес адаптувався, змінював локацію і шукав нові можливості. Але, незважаючи на вже зроблені титанічні кроки, перед українськими підприємцями стоїть ще чимало завдань у напрямку цифрової трансформації. Їх вирішення дозволить підвищити ефективність, удосконалити бізнес-процеси і, що особливо важливо, поліпшити безпековий стан ринків. Саме діджиталізація — це шлях до більшої свободи та інноваційного розвитку бізнесу. Треба пройти цей шлях, щоб вітчизняні підприємці могли отримати максимум від нових технологій та ІТ-сервісів. Адже необхідно створювати багатомірний хмарний простір — основу діджиталізації.

Можна умовно виділити три ключові пункти цього шляху. **По-перше- надійний захист даних.** Через хакерські атаки та обстріли зберігання даних стало ще більш болючим питанням для бізнесу. Адже збільшилася вразливість фізичної інфраструктури — актуалізувався ризик знищення через бойові дії або пошкодження у процесі евакуації. Це загострило необхідність міграції у хмари і резервного копіювання даних. Частина підприємців та підприємств досі зберігають дані на власних серверах, не створюючи бекапів. І навіть якщо вони мігрують у хмари, вони не завжди розміщують бекапи у резервному cloud-сховищі. Різні підходи, але результат один — ризик втрати даних. Рішення проблеми — резервне копіювання у хмару. Дані захищаються шифруванням і зберігаються на віддаленому майданчику в Україні або за кордоном. У разі пошкодження основного сховища інфраструктура може швидко розгорнутися з резервних копій.

По-друге - відмова від російського софту. Від початку повномасштабного вторгнення український бізнес зробив більший поступ у відмові від ворожого софту, ніж за всі роки незалежності. Точку неповернення вже пройдено, бо рано чи пізно усім підприємцям та підприємницьким структурам доведеться забути про російське програмне забезпечення (ПЗ). Інакше над ними нависатиме чимало ризиків: втрата даних; кібератаки і витоки інформації; фінансування агресора через сплату за використання ПЗ; Бізнес може зупинитися через поступове обмеження функцій російського софту, який або буде заборонений, або просто припинить роботу в Україні. Є розуміння цієї проблеми як з боку і бізнесу, так і з боку держави. Оскільки

на ринку з'являються продукти, які можуть замінити ПЗ країни-агресора. Наприклад, тільки GigaCloud має 150 компаній-партнерів, які розробляють і впроваджують софт, альтернативний російському [1]. Також СБУ визнала небезпеку використання російських продуктів, а РНБО запроваджує санкції проти компаній-розробників із РФ, зокрема Бітрікс24.

По-третє – шлях до ЄС. Українські підприємницькі структури масово виходять на нові ринки Європейського союзу. Цей шлях починається з розбудови бізнес-процесів та найму співробітників. Не менш важливе питання побудови ІТ-інфраструктури зазвичай лишають на потім. Це буде викликати купу проблем у майбутньому, особливо коли бізнес швидко зростає. Адже в Європі треба працювати за ще більш жорсткими стандартами, зокрема щодо захисту даних. Треба допомогти українському бізнесу вибудувати стратегію інфраструктури, яка відповідатиме європейським вимогам і враховуватиме майбутнє зростання та масштабування на нові ринки. Вирішення цих та низки інших питань має бути повноцінною частиною цифрової трансформації компанії. Спільними зусиллями підприємців і держави в галузі цифрової трансформації треба сприяти розвитку економіки, щоб надалі забезпечувати фінансування опору агресору задля нашої перемоги.

Щодо інституційного забезпечення, то недавно Президент України підписав новий закон "Про захист прав споживачів". Виникає низка питань, зокрема: як він вплине на діяльність інтернет-магазинів, які нові вимоги постануть до таких суб'єктів бізнесу, чому змінили старий закон? Крім купи інших питань, що були не врегульовані старим законом, проблемними аспектами були питання захисту прав споживачів у сфері електронної торгівлі, були відсутні дієві механізми захисту від нечесної торговельної діяльності, неефективний захист прав споживачів при гарантійному обслуговуванні продукції тощо. Новий закон, на думку його авторів, розроблений з метою розв'язання цих проблем та наближення національного законодавства про захист прав споживачів до законодавства Європейського Союзу.

Чи це актуально? На нашу думку, Так, дуже. Зрозуміло, що діджиталізація вже давно максимально увійшла в усі сфери нашого життя. Для когось інтернет — це один з найкращих способів розпочати свій бізнес, а для інших — це легкий шлях до купівлі та отримання чогось бажаного. За результатами аналізу звернень споживачів про порушення їхніх прав, зокрема, у сфері електронної торгівлі, виявлено, що при купівлі продукції в інтернет-магазинах споживачам часто надається недостовірна інформація про продукцію, її споживчі властивості, ціну, умови доставки, порушується право споживача на розірвання договору, відмову від продукції та повернення коштів. Також зустрічаються випадки відсутності відомостей про суб'єкта господарювання, достатніх для його ідентифікації. Це унеможливує здійснення заходів державного нагляду (контролю) Держпродспоживслужбою, у разі порушення суб'єктом законодавства про захист прав споживачів. Закон впроваджує визначення понять електронного торговельного майданчика (маркетплейса) та електронного сервісу порівняння продукції (прайс-агрегатора). Тепер інтернет-магазинам, що діють як маркетплейси або прайс-агрегатори, доведеться нести відповідальність за правильність і достовірність інформації про продукцію, ціну, умови доставки та інші аспекти, що стосуються продавців на їхньому сайті.

Вводиться обов'язкова реєстрація на Порталі е-покупець. Однією зі значних змін для суб'єктів, що реалізують продукцію з використанням інформаційно-комунікаційних систем, є обов'язкова реєстрація на Порталі е-покупець. Такому виду бізнесу необхідно буде протягом 10 днів з дня початку провадження діяльності зареєструватися на Порталі е-покупець та надати всю необхідну інформацію. Наразі

портал на етапі розробки, тому дана вимога буде поширюватися на бізнес з моменту початку роботи Порталу е-покупець. Після введення в експлуатацію порталу, інтернет-магазин буде зобов'язаний зареєструватися протягом шести місяців з дня введення його в експлуатацію. У разі змін у вищезгаданій інформації, бізнес має повідомляти про це на порталі.

Після реєстрації, ідентифікації та автентифікації на Порталі е-покупець інтернет-магазин **набуває статусу перевіреного продавця** та зобов'язаний: 1) розмістити позначення «перевірений продавець» в мережі, з використанням якої він реалізує продукцію; 2) повідомити маркетплейс, класифайд, прайс-агрегатор, в інформаційно-комунікаційних системах у яких він реалізує продукцію, про набуття статусу перевіреного продавця. Якщо інтернет-магазин розмістить позначення «перевірений продавець» без реєстрації на Порталі е-покупець, це буде підставою для притягнення його до відповідальності. Крім того, у разі ненадання інтернет-магазином достовірної інформації на вебсайті про його найменування чи місцезнаходження, Держпродспоживслужбі надано право звертатися до провайдера інтернет-послуг щодо обмеження доступу до вебсайту (частини вебсайту, програмного забезпечення) такого суб'єкта. Таким чином, інтернет-магазин, що використовує нечесну підприємницьку практику та порушує законодавство про захист прав споживачів, не зможе здійснювати господарську діяльність в електронній торгівлі, поки не забезпечить наявність на вебсайті достовірної інформації про себе.

Ухвалення нового закону «Про захист прав споживачів» як елемента інституційного забезпечення цифровізації підприємницької діяльності, є важливим кроком для нашої країни у впровадженні європейських стандартів та інтеграції з Європейським Союзом. Зокрема, варто зазначити, що зміни, які вносяться до цього закону, необхідні в умовах стрімкого технологічного прогресу та розвитку цифрових технологій. Діджиталізація суспільних процесів вимагає перегляду та актуалізації законодавства, щоб відповідати сучасним реаліям. Отже, цей закон стає засобом осучаснення української правової системи та приведення її у відповідність до вимог права ЄС. Попри те, що передбачити точну ефективність закону на практиці складно, важливо розуміти, що його ухвалення відображає нашу готовність адаптувати своє законодавство до вимог європейських норм і стандартів.

Тези підготовлено в рамках виконання науково-дослідного проекту НАН України «Механізми структурної трансформації підприємницького сектору України на засадах резильєнтного розвитку економіки» (№ держреєстрації 0123U100206).

Список використаних джерел:

1. Ольга Зав'язун О. Молодша юристка. Новий закон. Що зміниться у роботі інтернет-магазинів? // <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-zminitsya-dlya-internet-magaziniv-cherez-priunyattya-novogo-zakonu-pro-zahist-prav-spozhivachiv-50351106.html>.
2. Курочко Н. Як бізнесу йти в безпечне цифрове майбутнє // Журнал “Спецпроект Нового Часу”, додаток до журналу “Новий Час країни”, -Серпень 2023. – С.3.

СЕКЦІЯ ІІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЯК ОБ'ЄКТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Романюк Владислав Михайлович

здобувач вищої освіти факультету обліку та податкового менеджменту
Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Марчук Ульяна Олександрівна

канд. екон. наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу
Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, Україна

Основні засоби відіграють важливу роль для будь-якої організації, незалежно від її організаційно-правової форми та виду діяльності, оскільки вони гарантують безперебійну роботу бізнесу.

Загалом можливість ефективного використання та своєчасного прийняття рішень щодо модернізації, ремонту та реконструкції основних засобів залежить від складання достовірної та своєчасної обліково-аналітичної документації про стан основних засобів.

Основні засоби здійснюють господарську діяльність підприємства, зокрема зберігають необхідну кількість виробничих запасів, здійснюють транспортні, розвантажувально-навантажувальні, пакувальні та інші підготовчі операції, пов'язані з надходженням і реалізацією продукції, надають послуги, організовують роботу та забезпечують відпочинок працівників підприємства, сприяє підвищенню продуктивності праці та ефективності діяльності підприємств та забезпеченню добрих матеріальних умов.

Здійснюючи облік основних засобів суб'єкти господарювання повинні знати та розуміти вимоги головних нормативно-правових актів таких як Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», МСБО 16 «Основні засоби» та Податковий Кодекс України.

Сутність категорії «основні засоби» досліджували різні вчені- економісти, зокрема: Н.І. Верховглядова, В.П. Шило, С.Б. Ільїна [2], Л.К. Сук, П.Л. Сук [1], О.О Гетьман, В.М. Шаповал [3] та інші. У таблиці 1 наведено економічна сутність основних засобів, які наводять різні науковці.

Таблиця 1

Визначення економічної сутності основних засобів

Автор	Визначення
Сук Л. К., Сук П. Л.	Основні засоби підприємства, установи – це сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і у невиробничій сфері.
Верхоглядова Н.І., Шило В.П., Ільїна С.Б., Кисла В.І.	Основні засоби - це грошові кошти, інвестовані в основні фонди виробничого і невиробничого призначення.
Гетьман О.О., Шаповал В.М.	Основні фонди – це засоби праці, що беруть участь у виробництві тривалий час (більше 365 днів), не змінюють своєї речовинної форми і переносять свою вартість на щойно виготовлений продукт частинами, по мірі їх зносу (шляхом амортизаційних відрахувань).

Джерело: згруповано за інформацією [4,5,6].

Загалом науковці під час дослідження поняття «основні засоби» зосереджують увагу насамперед на матеріальності та довгому строку корисного використання, а також на їхньому призначенні, однак існує розбіжність у визначенні сутності основних засобів з боку науковців. Вищенаведені тлумачення мають спільні риси з тлумаченнями з боку законодавства, оскільки найбільше уваги приділено саме строку протягом якого будуть використовуватися матеріальні активи.

Відповідно до п.4 НП(С)БО 7 основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких становить більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [4].

Відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 16, основні засоби – це матеріальні об'єкти, які утримуються задля використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг, для надання в оренду іншим або для адміністративних цілей; використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного звітного періоду [5].

Розглянувши дані визначення варто виокремити основні характеристики основних засобів:

1. основні засоби – це, як правило, матеріальні, фізичні речі, термін корисного використання яких перевищує один рік та забезпечують довгострокову фінансову вигоду для бізнесу і не продаються клієнтам;

2. вважаються неліквідними, оскільки їх не можна легко конвертувати в готівку протягом року;

3. підлягають амортизації з урахуванням втрати вартості в міру їх використання (за винятком землі).

Таким чином, основні засоби – це ресурси, придбані для довгострокового використання в бізнесі, і навряд чи будуть продані за готівку протягом 12 місяців, та, як правило, використовуються підприємством для отримання доходу.

Список використаних джерел:

1. Сук Л.К., Сук П. Л. Фінансовий облік: навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене і доповнене. 2012. С. 537.
2. Верхоглядова Н.І., Шило В.П., Ільїна С.Б., Кисла В.І. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: навчально-практичний посібник. 2010. С. 536.
3. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. 2-ге видання. 2010. С. 488.
4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України №92 від 27.04.2000р. Дата оновлення: 29.07.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (дата звернення: 15.08.2023р.).
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби». Дата оновлення: 01.01.2012р.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#Text (дата звернення: 15.08.2023р.).

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ВПЛИВУ ІНФЛЯЦІЇ НА МОНЕТАРНІ СТАТТІ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Щоб виробляти матеріальні блага підприємства повинні мати засоби праці. Їх ще називають необоротними активами. Вони приймають участь більш як в одному операційному циклі і частинами переносять свою вартість на створювану продукцію за допомогою амортизації. Її розраховують різними методами. Для її визначення можна використовувати метод амортизації необоротних активів на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті.

Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті – різниця між залишком коштів на кінець року до коригування та скоригованим за Національним положенням (стандартом) 22 "Вплив інфляції" залишком коштів на кінець року у звіті про рух грошових коштів [1].

Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті наводиться у додатковій статті "Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті" Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2), що визначається відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 22 "Вплив інфляції", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 28 лютого 2002 р. № 147, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 19 березня 2002 року за № 269/6557 (зі змінами). Інформація за цією статтею (код рядка 2275) враховується при розрахунку прибутку (збитку) до оподаткування [2, пункт 3.21; 3].

Розрахунок оберненого методу амортизації на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті здійснюється виходячи із вирахування методу амортизації на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті, в якому суми проставляються у протилежній послідовності: перший рік в останній, другий у передостанній і т.д.

Річна сума амортизації за методом на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті вираховується як добуток вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), та коефіцієнта амортизації, який обчислюється діленням планового або фактичного обсягу прибутку від впливу інфляції на монетарні статті за відповідні періоди на плановий обсяг прибутку від впливу інфляції на монетарні статті за увесь період розподілу.

Прорахунок амортизації необоротних активів за методом на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті здійснюється за формулами:

$$ПВІМС = ПОД \times ІН,$$

де *ПВІМС* – прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті;
ІН – індекс інфляції.

$$CA = (PB - LB) \times KA,$$

де CA – сума амортизації; PB – первісна вартість об'єкта; LB – ліквідаційна вартість об'єкта; KA – коефіцієнт амортизації.

$$KA = СПВІМС : ПСПВІМС,$$

де $СПВІМС$ – планова або фактична сума прибутку від впливу інфляції на монетарні статті за окремі періоди; $ПСПВІМС$ – планова сума прибутку від впливу інфляції на монетарні статті за увесь період.

Обрахунок амортизації за методом на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті можна здійснювати за іншим варіантом:

$$CA = СПВІМС \times KA;$$

$$KA = (PB - LB) : ПСПВІМС.$$

Метод амортизації необоротних активів на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті можна розраховувати за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Покажемо на прикладі розрахунок амортизації необоротних активів за оберненим методом на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті.

Приклад. Первісна вартість необоротних активів – 153000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 5 років, ліквідаційна вартість – 3000 грн. Отже, вартість, що амортизується дорівнює 150000 грн (153000 – 3000 = 150000).

Передбачається протягом строку корисного використання (експлуатації) необоротних активів отримати прибутку від впливу інфляції на монетарні статті на суму 424000 грн, у т.ч.: за 1-й рік – 110000 грн, за 2-й рік – 100000 грн, за 3-й рік – 84000 грн, за 4-й рік – 72000 грн, за 5-й рік – 58000 грн.

Визначимо коефіцієнт амортизації: за 1-й рік – 0,2594 (110000 : 424000 = 0,2594), за 2-й рік – 0,2359 (100000 : 424000 = 0,2359), за 3-й рік – 0,1981 (84000 : 424000 = 0,1981), за 4-й рік – 0,1698 (72000 : 424000 = 0,1698), за 5-й рік – 0,1368 (58000 : 424000 = 0,1368).

Розрахунок амортизації необоротних активів за 1-м способом методу на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті розглянуто в таблиці 1, а визначення 1-го способу оберненого методу на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті відображено в таблиці 2.

Таблиця 1

Амортизація необоротних активів за методом на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті (1-й спосіб (від початкової вартості необоротних активів))

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Прибуток від впливу інфляції на монетарні статті, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	153000	110000	0,2594	39688
2	153000	100000	0,2359	36093
3	153000	84000	0,1981	30309
4	153000	72000	0,1698	25979
5	153000	58000	0,1368	20931
x	Разом	424000	1	153000

[авторська розробка]

Таблиця 2

**Амортизація необоротних активів за оберненим методом
на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті
(2-й спосіб (від початкової вартості необоротних активів))**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Прибуток від впливу інфляції на монетарні статті, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	153000	58000	0,1368	20931
2	153000	72000	0,1698	25979
3	153000	84000	0,1981	30309
4	153000	100000	0,2359	36093
5	153000	110000	0,2594	39688
x	Разом	424000	1	153000

[авторська розробка]

На основі даних таблиць 1 і 2 можна побачити, що при використанні 1-го способу звичайного і оберненого методів амортизації необоротних активів на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті вартість необоротних активів протягом терміну амортизації розподілилась повністю.

Прорахунок 2-го способу методу амортизації необоротних активів на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті наведено в таблиці 3, а обрахунок 2-го способу оберненого методу на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті представлено в таблиці 4.

Таблиця 3

**Амортизація необоротних активів за методом на основі прибутку
від впливу інфляції на монетарні статті (2-й спосіб (від залишкової
(балансової) вартості необоротних активів))**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Прибуток від впливу інфляції на монетарні статті, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	153000	110000	0,2594	39688
2	113312	100000	0,2359	26730
3	86582	84000	0,1981	17152
4	69430	72000	0,1698	11789
5	57641	58000	0,1368	57641
x	Разом	424000	1	153000

[авторська розробка]

Таблиця 4

**Амортизація необоротних активів за оберненим методом на основі
прибутку від впливу інфляції на монетарні статті (2-й спосіб (від
залишкової (балансової) вартості необоротних активів))**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Прибуток від впливу інфляції на монетарні статті, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	57641	58000	0,1368	57641
2	69430	72000	0,1698	11789
3	86582	84000	0,1981	17152
4	113312	100000	0,2359	26730
5	153000	110000	0,2594	39688
x	Разом	424000	1	153000

[авторська розробка]

Як видно з таблиць 3 і 4, алгоритм розрахунку за 2-м способом відрізняється від 1-го способу, тому що за 2-м способом амортизація кожного періоду визначається із

залишкової вартості, а тому в останньому періоді обрахунку звичайного методу і в першому періоді обчислення оберненого методу буде нерозподілена вартість необоротних активів, яка відноситься у витрати.

Висновки. Нараховувати амортизацію необоротних активів можна за оберненим методом на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті.

Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті є одним із видів прибутку, який вираховується шляхом коригування суми прибутку (збитку) від операційної діяльності на індекс інфляції.

У Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) цей прибуток відображається у додатковій статті “Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті” (код рядка 2275).

Обернений метод на основі прибутку від впливу інфляції на монетарні статті можна розраховувати за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 22 “Вплив інфляції” (Наказ Міністерства фінансів України). № 147. (2002). Вилучено з: <https://zakon.help/documents/z0269-02>.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
3. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ І ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Поляк-Свергун М.М.

ORCID ID: 0000-0002-3427-7900

кандидат економічних наук

*Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету, Україна*

Анотація. *В умовах воєнного стану економіка кожної країни потребує значних обсягів фінансових ресурсів. Під час такого періоду Уряд має спрямовувати свої зусилля на пошук альтернативних шляхів фінансування не лише соціальних (виплата пенсій, заробітних плат тощо), але й військових потреб держави. Враховуючи ситуацію України на даний час, одним із способів наповнення державного бюджету є акумуляція коштів різних економічних суб'єктів за допомогою облігацій внутрішніх державних позик, зокрема військових облігацій.*

Цивілізаційні виклики та загрози сучасності дедалі більше спонукають до запровадження та прискорення комплексних суспільно-політичних реформ в Україні. Війна загострила протиріччя в державі та суспільстві, оголила слабкі місця в державному управлінні, економіці тощо. Перед суспільством і державою стоїть завдання швидко провести необхідні зміни. Необхідно швидко адаптувати державний апарат до умов воєнного часу, ліквідувати зайві функції, а отже, і рівні управління, усунути дублювання і протиріччя всередині державної адміністрації та між державною адміністрацією і місцевим самоврядуванням.

Відповідно до статей 85, 102 та 116 Конституції України [4], Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі, а до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі, тобто від Президента слід очікувати ініціативи, а від Кабінету Міністрів України та Верховної Ради - швидкої адаптації нашого законодавства до директиви.

Ефективна та дієва система державного управління має забезпечити синергію трансформаційних змін у країні, що зумовлює важливість реформи державного управління. Це має слугувати інструментом спрямування економічної, соціальної, політичної та культурної модернізації України, сприяти досягненню належного рівня національної безпеки, розвитку інтелектуального та творчого потенціалу української нації, створенню умов для розвитку економіки на інноваційній основі та на основі створення європейського рівня життя українців.

При визначенні національних пріоритетів реформування системи державного управління мають бути враховані наукові питання: ефективності модернізації державної служби України; перспектив її розвитку в сучасних реаліях; розробки та впровадження стратегічних документів, які мають регулювати процес реформування державного управління в країні; адаптації зарубіжного досвіду модернізації державної служби до українських реалій; створення позитивного іміджу державних службовців та залучення молоді до роботи на державній службі.

Важливу роль у зв'язку з процесом модернізації відіграє держава, головним завданням якої є вибір відповідної стратегії розвитку суспільства та створення нової парадигми його функціонування. Це стосується і політичної організації процесу

модернізації, особливо при здійсненні економічних, політичних, соціальних та інших перетворень, які створюють якісно новий рівень суспільного розвитку.

Створення нової соціально орієнтованої, сервісно-орієнтованої моделі державного управління в Україні має ґрунтуватися насамперед на використанні новітніх підходів до організації взаємодії адміністрації та громадян шляхом створення можливостей для реального впливу громадськості на формування сутнісних рис інституту публічної служби на основі принципів соціальної спрямованості в інтересах усіх членів соціальної спільноти. У цьому сенсі доцільність реформування моделі державної служби України має ґрунтуватися на наступних позиціях: 1) вироблення ефективної державної політики, спрямованої на забезпечення реалізації потенціалу всіх членів соціальної спільноти, підконтрольних інститутам громадянського суспільства; 2) підвищення рівня конкурентоспроможності та авторитету держави і владних структур на тлі динамічних змін і трансформації суспільних відносин; 3) сприяння розвитку особистих якостей державних службовців, зокрема: інноваційного стилю мислення, професіоналізму, абстрактної неупередженості у прийнятті рішень, патріотизму та служіння нації.

Модернізація державної служби України передбачає адаптацію її основних принципів до сучасних міжнародних стандартів. Виходячи з функцій, які виконує державна служба, можна зробити висновок, що на сучасному етапі суспільного розвитку вона постає як складний інституційний комплекс, що перебуває в процесі модернізації, який має активно використовувати мережеві організаційні структури, співпрацювати з громадянським суспільством через його інститути, всебічно підтримувати діалог між органами державної влади і населенням та залучати його до прийняття рішень [5].

Процес реформування державного управління до початку повномасштабного вторгнення здійснювався відповідно до Стратегії реформування державного управління, яка базується на рекомендаціях програми Sigma/ОЕСР і передбачає, що всі напрями реформування державного управління будуть взаємно підсилюючими. У 2020 році було підготовлено понад 70 документів державної політики та понад 100 законопроектів для забезпечення реалізації всіх напрямів реформи ЦОВВ. Над реформою працювали і продовжують працювати Міністр Кабінету Міністрів України, Секретаріат Кабінету Міністрів України, Міністерство цифрової трансформації, Директорат державного управління КМУ, Національне агентство України з питань державної служби та Офіс впровадження реформ Кабінету Міністрів України. Тоді в обговоренні та реалізації заходів проекту брали участь команди науковців, майбутніх виконавців модернізаційних заходів, представників бізнес-спільноти та громадянського суспільства [3].

Очікуваними результатами реформи державного управління до 2025 року є Забезпечення надання якісних послуг та формування зручного адміністративного процесу для громадян і бізнесу; Створення професійної та політично нейтральної державної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян; Розвиток ефективних та підзвітних державних інституцій, які формують та успішно реалізують державну політику для сталого розвитку держави [2].

Необхідно адаптувати державне управління до умов війни, що вимагає гнучкості, рішучості, швидкості прийняття рішень та тісної співпраці між державою і суспільством, яке також має швидко адаптуватися до умов і потреб війни. Однак більш виправданою була б модернізація державного управління шляхом перегляду його функцій на всіх адміністративних рівнях, створення нової системи органів державної влади, яка б дозволила раціоналізувати адміністрування права війни,

ліквідувати зайві адміністративні рівні та змінити адміністративні процедури.

Ми повинні готуватися до тривалої війни, тривалість та інтенсивність якої в різні періоди часу залежатиме від багатьох факторів, насамперед від державного управління, керівництва Збройних Сил України та керівництва оборонно-промислового комплексу. Управління оборонно-промисловим комплексом також потребує модернізації. Свідченням цього є недостатнє забезпечення збройних сил вітчизняною технікою та боєприпасами. Під час війни до втрат, завданих ворогом, додаються управлінські прорахунки (неналагодження виробництва необхідної збройним силам продукції, непроведення евакуації заводів та їхніх працівників із зони можливих бойових дій). Внаслідок бойових дій агресора були порушені операційні процеси оборонно-промислового комплексу, зменшилися виробничі потужності оборонно-промислового комплексу, порушилися ланцюги постачання (зупинка/скорочення виробництва вітчизняних постачальників оборонно-промислового комплексу, проблеми з логістикою тощо).

Під час війни виникає нагальна потреба перебудувати економіку відповідно до вимог тривалої війни і організувати сильний тил як основу фронту, враховуючи, що в глибину країни були переміщені мільйони людей і сотні підприємств. Таке переміщення вимагає термінової організації будівництва мереж постачання, укриттів і приміщень для переміщених або нових підприємств, а також працевлаштування працездатного населення. Розміщення переміщених та нових виробництв не повинно бути хаотичним, а планування їх розміщення має враховувати державні пріоритети та поєднувати безпековий, комплексний, просторовий та економічний підходи.

Результат війни залежить від ефективності державного управління, збройних сил, консолідації суспільства та його підтримки з боку влади. Тому Україна потребує модернізації системи державного управління, яка б дозволила підвищити її ефективність.

Таким чином, Україна потребує модернізації системи державного управління в умовах, ймовірно, тривалої війни. Ця модернізація має включати не лише зміну структури органів влади після перегляду та уточнення їхніх функцій і завдань, а й вдосконалення державної служби та усунення протиріч між військовим і цивільним керівництвом. Чим швидше ми це зробимо, тим більше прискоримо нашу перемогу.

Очевидно, що ринкова економіка в умовах воєнного стану не може нормально функціонувати в усіх сферах життя і в усіх сферах діяльності. Тому необхідно створювати воєнну економіку, яка повинна включати в себе не тільки значну частину військово-промислового комплексу, а й системи підтримки життєдіяльності населених пунктів залежно від їх близькості до фронту.

Список використаних джерел:

1. Алюшина Н. О. Розвиток інституту державної служби в умовах карантину та воєнного стану. 2022. Ефективність державного управління, зб. наук. пр, 1/2(70/71), 11-16.
2. Деякі питання реформування державного управління України. 2021. Розпорядження Кабінету Міністрів України. Відновлено з <http://www.kmu.gov.ua>.
3. Куйбіда, С. В. Інструменти структурної перебудови національної економіки. 2021. Львів. ЛА «Піраміда».
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1996, № 30, ст. 141, (Редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Реформа державного управління. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-derzhavnogo-upravlinnya>.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТОВАРНИХ ОПЕРАЦІЙ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Плотнікова Людмила Пантеліївна

здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Донбаська державна машинобудівна академія, Україна

Науковий керівник: Дубинська Олена Сергіївна

ORCID ID: 0000-0001-9699-107X

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку,
оподаткування та економічної безпеки
Донбаська державна машинобудівна академія, Україна

На підприємствах, що спеціалізуються на торгівлі, основними господарськими процесами є закупівля товарів, їх зберігання, переміщення та подальша реалізація. Саме ці процеси є основними складовими товарних операцій.

Облік товарних операцій на підприємствах роздрібною торгівлі передбачає збір та систематизацію інформації щодо залишків товарів на початку та кінці звітного періоду, а також про їх приход та реалізацію.

Ведення торговельної діяльності регламентується Порядком провадження торговельної діяльності та правилами торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів від 15.06.2006 р. № 833, відповідно до якого торговельна діяльність провадиться суб'єктами господарювання у сфері роздрібною та оптовою торгівлі, а також ресторанного господарства [1].

Враховуючи те, що торгівля має свої особливості, це стосується й організації та ведення обліку.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку торговельного підприємства інформації про товари і розкриття її у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», згідно з яким «товари – це матеріальні цінності, що придбані (отримані) та утримуються підприємством / установою з метою подальшого продажу» [2].

Згідно з ДСТУ 4303:2004 торговельна діяльність – «ініціативна, систематична, виконувана на власний ризик для одержання прибутку діяльність юридичних і фізичних осіб щодо купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам або посередницькі операції, або діяльність із надавання агентських, представницьких, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача» [3].

П.М. Пальчук ототожнює торговельну діяльність з торгівлею і зазначає, що «торгівля (торговельна діяльність) – діяльність, пов'язана із продажем товарів виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання на підставі різних цивільно-правових договорів, які передбачають передачу прав власності на такі товари, а також допоміжна діяльність, спрямована на забезпечення умов для їх продажу шляхом надання відповідних послуг» [4].

Придбання товарів у торгівлі - це процес закупівлі товарів або послуг від постачальників з метою подальшої реалізації або використання на підприємстві.

Цей процес може включати в себе наступні кроки:

1. Вибір постачальників, які надають потрібні товари або послуги.
2. Встановлення умов закупівлі, включаючи ціну, кількість, терміни поставки та інші умови, і укладання договорів з постачальниками.

3. Виконання офіційних замовлень для закупівлі товарів або послуг.
4. Приймання та перевірка товарів, що надходять від постачальників, для забезпечення їх якості та відповідності угоді.
5. Оплата за придбані товари та внесення облікових записів щодо закупівлі.
6. Організація зберігання і управління запасами закуплених товарів до їх подальшої реалізації.
7. Вибір між подальшою реалізацією придбаних товарів або їх використанням для потреб підприємства.

Придбання товарів є важливою складовою ланцюга постачання та діяльності торговельних підприємств і вимагає уважності та професіоналізму для забезпечення успішного ведення бізнесу.

Продаж (реалізація) товарів визначається у ст. 14.1.202 Податкового кодексу України як «будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими господарськими, цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на такі товари за плату або компенсацію незалежно від строків її надання, а також операції з безоплатного надання товарів» [5].

Я.В. Сливка акцентує увагу на тому, що «продаж – перехід права власності на активи від одного підприємства до іншого, що супроводжується зустрічним рухом активів (грошових коштів або товарів при бартері)» [6].

В контексті дослідження обліку реалізації товарів в торгівлі найбільш вдало, на наш погляд, трактує продаж товарів О.В. Фоміна, яка зазначає, що «продаж – це тристоронній процес доведення товару до споживача, у якому в момент продажу, по-перше, передаються права власності на об'єкт продажу від продавця до покупця й визнається очікуване надходження економічних вигод – виручка, по-друге, визнаються витрати, а по-третє, здійснюється зіставлення доходів і витрат, що дає можливість визначити фінансовий результат від продажу – прибуток, збиток або беззбитковість» [7].

З огляду на викладене пропонуємо наступну трактовку процесу реалізації товарів у торгівлі.

Реалізація товарів у торгівлі - це процес продажу або передачі товарів власнику або клієнту на умовах угоди. Цей процес включає в себе передачу права власності на товари в обмін на відповідну компенсацію, яка може бути грошовою або іншою формою платежу.

Висновки. Таким чином, реалізація товарів є ключовою складовою діяльності торговельного підприємства і включає в себе процеси продажу, обліку прибутку, видачі товарів клієнтам, оформлення документації і багато інших аспектів.

Список використаних джерел:

1. Порядок провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів від 15.06.2006 р. No 833. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/833-2006-p>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: наказ Міністерства фінансів України від 20.10.99 № 246. (Редакція від 10.01.2012). – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>.
3. ДСТУ 4303:2004 «Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначення понять» від 1 липня 2005 р. – URL: <http://www.profiwins.com.ua/ru/directories1/dstu4303.html>.
4. Пальчук П.М. Ліцензування торговельної діяльності в Україні: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» Київ, 2008. – 224 с.

5. Податковий кодекс України: Кодекс України від 2 грудня 2010 р. No 2755-VI зі змінами і доповненнями / Редакція від 01.08.2021, підстава 1600-IX. Дата оновлення: 08.08.2021. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>.
6. Сливка Я.В. (2011) Проблематика використання термінів «продаж», «реалізація», «збут». Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнародний збірник наукових праць. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Вип. 2 (20). – С. 434–447.
7. Фоміна О.В. (2018) Облік і аудит в управлінні продажами товарів: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Київ. нац. торг.-екон. ун-т. К. – 21 с.

ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ У СЕКТОРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Ієрусалимов Владислав Ігорович

аспірант

ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

Ієрусалимов Ігор Олександрович

ORCID ID: 0000-0003-3163-982X

канд. юрид. наук, доцент

ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

Анотація: Матеріал присвячено проблемі фінансування заходів з реалізації гендерної політики у секторі безпеки та оборони. Досліджені вимоги перед Україною у реалізації гендерної політики та поточний стан ресурсного забезпечення заходів з інтеграції гендерного аспекту у сектор оборони.

Ключові поняття: гендерне бюджетування, гендерна рівність, оборонна політика

У 2017 році, під час Оцінки гендерного впливу на сектор безпеки та оборони було зазначено, що «гендерна рівність не розглядається як частина реформи сектора безпеки та оборони лідерами цього сектора, і, як наслідок, вона не була інтегрована в схему реалізації Стратегічного оборонного бюлетеня. Як наслідок, гендерні питання не включені до повсякденної роботи цих установ та їм не приділяється достатньо уваги на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях» [1].

Значним поштовхом для розвитку питань гендерної рівності було взяття зобов'язань Міністерством оборони України щодо виконання Цілей Партнерства Україна-НАТО у 2021 році. Одним із зобов'язань, було імплементація заходів цілі G 0013 «Жінки. Мир. Безпека» [2]. Також заходи щодо розвитку гендерної політики в секторі оборони були включені в нову редакцію Стратегічного оборонного бюлетеня. Зокрема було передбачено забезпечення принципу гендерної рівності, який комплексно інтегровано в нормативно-правові акти, охоплює всі рівні системи управління кар'єрою та відображає гендерні політики, прийняті у державах - членах НАТО [3].

Проте в межах імплементації реалізації гендерної політики було винесено за дужки імплементація важливого компоненту, а саме – гендерного бюджетування. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі (гендерне бюджетування) - врахування гендерних аспектів на усіх стадіях бюджетного процесу та висвітлення у відповідних бюджетних документах цілеспрямованості на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків (гендерної рівності) [4].

Міністерство оборони України взявши на себе зобов'язання з реалізації політики гендерної рівності не забезпечило виконання цієї політики належними ресурсами, що в підсумку вплинуло на недостатню ефективність виконання взятих на себе зобов'язань.

Для порівняння, в США, імплементація порядку денного «Жінки. Мир. Безпека» є одним з пріоритетів фінансування сил оборони. З 2021 по 2025 рік Міністр оборони зобов'язується інтегрувати гендерний аналіз в оборонну політику та супутні заходи; сприяти залученню жінок до армії; інтегрувати гендерний компонент у підготовку військовослужбовців; протидіяти сексуальним домаганням та ін. Щорічно Міністр

оборони зобов'язаний звітувати про стан виконання заходів за відповідним фінансовим пріоритетом [5].

В Україні відсутність належного ресурсного забезпечення безпосередньо вплинуло на ефективність жінок виконувати бойові задачі. Повномасштабне вторгнення продемонструвало відсутність забезпечення жінок належними засобами бронезахисту, формою та необхідною інфраструктурою. Це є лише частиною проблематики, що стосується імплементації політики гендерної рівності в практичній площині.

Для вирішення відповідних завдань, був затверджений Національний план дій «Жінки.Мир.Безпека» [6]. Проте, на відміну від США серед напрямів фінансування бюджетних програм Міноборони України заходи з реалізації порядку денного «Жінки.Мир.Безпека» ще жодного разу не були передбачені.

Для порівняння в межах національної практики, Міністерство внутрішніх справ України значно просунулось у імплементації гендерного бюджетування. Серед бюджетних програм МВС 15 із 30 містять гендерний аспект, та індикатори, що розподілені за ознакою статі.

Висновки. Через демографічну кризу та необхідність утримувати в майбутньому багаточисельні збройні сили, що будуть здатні захистити кордони України в майбутніх війнах треба розширювати потенціал кадрового резерву. Частково, це можна зробити за рахунок мотивованих жінок, що хочуть служити. Але для їх ефективної служби необхідно забезпечити їх належними умовами, щоб вони не мали практичних обмежень для виконання бойових та небойових завдань.

Список використаних джерел:

1. Оцінка гендерного впливу на сектор безпеки та оборони України 2017 року, ООН Жінки, Київ, 2017 https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2018/Gender%20Impact%20Assessment%20Ukraine%202017_UA_fin.pdf.
2. Наказ Міністерства оборони України від 27.08.2021 «Про організацію виконання завдань у Процесі планування та оцінки сил міжнародної програми НАТО "Партнерство заради миру" в системі Міністерства оборони України» https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2021/255_nm.PDF.
3. Указ Президента України від 17 вересня 2021 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#n17>.
4. Наказ Мінфіну від 02.01.2019 № 1 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесу» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text>.
5. Public Law 116-283—Jan. 1, 2021, National Defense Authorization Act For Fiscal Year 2021 <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-116publ283/pdf/PLAW-116publ283.pdf>.
6. Розпорядження КМУ від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2025 року» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Гречко Юлія Віталіївна

здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Донбаська державна машинобудівна академія, Україна

Науковий керівник: Дубинська Олена Сергіївна

ORCID ID: 0000-0001-9699-107X

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку,
оподаткування та економічної безпеки

Донбаська державна машинобудівна академія, Україна

Визначення дебіторської заборгованості є важливим аспектом фінансового управління для будь-якої компанії і має високу актуальність, оскільки впливає на фінансову стабільність і ліквідність підприємства. Реалізація підприємством управлінських функцій по відношенню до дебіторської заборгованості обумовлює необхідність вирішення таких завдань, як дослідження її економічної природи; систематизації і класифікації видів і форм, а також факторів, що визначають на її розмір і склад; вдосконалення методів аналізу, планування і внутрішнього контролю. Спочатку з'ясуємо сутність дебіторської заборгованості. У цьому плані позиція бухгалтерів, аналітиків, фінансистів, юристів і економістів дещо розходяться, в силу різних підходи до розуміння даних явищ.

Дебіторська заборгованість представляє собою грошові кошти, які компанія очікує одержати від своїх клієнтів. Правильне визначення цієї суми допомагає управляти фінансами, забезпечуючи достатній рівень ліквідності і уникнення фінансових труднощів. У сучасному бізнес-середовищі, де конкуренція і ризики є високими, правильне визначення дебіторської заборгованості залишається актуальним завданням для забезпечення стабільності і успіху підприємства.

Дослідженням даної теми займалися такі автори, як Білик М. Д., Бріхгем Є. Ф., Бутинець Ф. Ф., Бланк І. А., Бутинець Ф. Ф., Голов С. Ф., Завгородній В. П., Чумаченко М. Г. та ін.

В історичному аспекті, ще в 1625 році Якоб ван дер Шуєр вважав, що дебітор – це той хто має (власник), хто отримує, кому поставляють, продають або від кого сподіваються отримати платіж, або, нарешті той, хто повинен платити. Тобто розуміння «дебітор» спочатку ототожнювалося лише з людиною. Надалі поняття «дебітор» вже ототожнювали не лише з людиною, але і з товаром, грошима, рахунками. На думку Дж. Луццато, «подвійний аспект кожної операції став можливий тому, що як дебітори і кредитори стали фігурувати не лише люди, але і предмети» [5].

Виходячи з походження слів «дебітор» йдеться саме про борг. Але за своєю суттю поняття «борг» дещо вужчий, ніж поняття «зобов'язання». У юридичній літературі поняття «зобов'язання» визначається так: у силу зобов'язань одна сторона (боржник) повинна вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію, а саме передати майно, виконати роботу, заплатити гроші та інше або утриматися від певних дій, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язань [5].

Основним нормативно-правовим документом, який регламентує відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку, є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» (далі – П(С)БО) [1].

Незважаючи на давню історію існування сьогодні немає єдиного підходу до визначення поняття «дебіторська» заборгованість, тому для підвищення якості управління цим видом заборгованості є доцільним розглянути позиції трактування в нормативних документах та працях науковців (таблиця 1).

Таблиця 1

Систематизація підходів щодо визначення терміна «дебіторська заборгованість» в різних джерелах

Джерело 1	Визначення поняття «дебіторська заборгованість» 2
П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1]	Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [2]	Сума, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу
М(С)БО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [3]	Це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку
Білик М. Д. [4]	Дебіторська заборгованість розуміє матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства
Шепель Т., & Вінтоняк А. [5]	Дебіторська заборгованість - суми, очікувані до надходження від клієнтів за вже продані товари
Лищенко О.Г. [6]	Дебіторська заборгованість - це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
Хрущ Н., Білик І. [7]	Це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства визнається як актив, коли підприємство стає стороною контракту і, внаслідок цього, має юридичне право отримувати грошові кошти.
Кірейцев Г. Г. [8]	Дебіторська заборгованість – це матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з обігу грошових коштів
Шип В. Ю. [9]	Дебіторська заборгованість, за своєю суттю, є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу
Гуня В., Белозерцев В. [10]	Дебіторська заборгованість - грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив.

[сформовано автором на основі [1-10]]

Закордонні та вітчизняні вчені визначають термін «дебіторська заборгованість» по різному. Зокрема, в міжнародній практиці вся дебіторська заборгованість відноситься до фінансових активів. Головною відмінністю вітчизняної практики обліку дебіторської заборгованості є його сувора регламентованість, яка виключає будь-які альтернативи для підприємства. На нашу думку, більшість наведених визначень є неповними, не розкривають сутність «дебіторської заборгованості» або розглядають тільки одну з її сторін.

В ринкових умовах дуже важко забезпечити високий рівень збуту продукції та миттєву її оплату, що призводить до утворення дебіторської заборгованості, розмір якої без належного управління досягає критичного значення. З юридичного погляду дебіторська заборгованість розглядається як капітал підприємства-кредитора, але не

завжди його власний капітал. Лише тоді, коли під час обігу кошти повертаються у володіння підприємства-кредитора, вони або включаються в його власний капітал, або використовуються на погашення кредиторської заборгованості даного підприємства перед своїми кредиторами.

Виходячи із систематизації, визначених у нормативних документах та працях науковців, понять дебіторської заборгованості пропонуємо авторське тлумачення цього терміна. Дебіторська заборгованість - це сума грошових коштів або інших матеріальних цінностей, яку індивід, компанія або організація повинні отримати від своїх клієнтів або партнерів у зв'язку з невиконаними фінансовими зобов'язаннями, такими як неплатежі за товари чи послуги, позики, чи інші угоди.

Висновки. Таким чином, дебіторська заборгованість є активом компанії, оскільки вона відображає очікувані грошові потоки в майбутньому, але водночас вона також призводить до ризику невиплати, що може вплинути на фінансову стійкість і ліквідність підприємства. У бухгалтерському обліку дебіторська заборгованість зазвичай відображається в балансі підприємства як актив і підлягає періодичній перевірці та оцінці на предмет можливого списання або реалізації.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. – URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: затв. наказом М-ва фінансів України від 30.11.2001 р. № 559. – URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
3. М(С)БО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» затв. наказом М-ва фінансів України від 13.03.2013 р URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
4. Білик М. Д. (2003) Управління дебіторською заборгованістю підприємств. Фінанси України. – № 12. – С. 24-36.
5. Шепель, Т., & Вінтоняк, А. (2023). ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД. Економіка та суспільство, (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-56>.
6. Лищенко О.Г., Бескота Г.М. (2009) Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Держава і регіони: журнал. Запоріжжя: Гуманіст. Ун-т «Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр.», № 1. С. 114–117.
7. Хрущ Н. Д. (2008) Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємства в сучасних інтеграційних процесах України. Економічний аналіз. № 3(19). - С. 247-250.
8. Кірейцев Г. Г. (2002) Фінансова звітність підприємств та її аналіз - К: ЦУЛ, - 452 с.
9. Шип В.Ю. (2010) Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація. Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Економіка. Вип. 29, Ч. 2. — С. 96-99.
10. Гуня В., Белозерцев В. (2014) Розробка механізму управління дебіторською заборгованістю підприємства: концептуальний підхід. Економіст. № 3. - С. 57-60
Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2014_3_16.

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

СУЧАСНІ ТРЕНДИ ІТ МАРКЕТИНГУ

Клевцевич Наталія Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-2010-4814

канд. екон. наук, доцент, старший науковий співробітник

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», Україна

Розповсюдження актуальних цифрових технологій серед користувачів формує умови здійснення звичної маркетингової діяльності, трансформуючи її в електронний формат задля використання існуючих переваг даного напрямку, що зумовили особливу увагу до іт-маркетингу компаній різних масштабів. Іт маркетинг дозволяє охопити онлайн та офлайн споживачів, які використовують девайси. Це означає, що бренд може направити увагу до ширшої аудиторії, не обмежуючись лише, наприклад, інтернетом. Але разом із підвищенням актуалізації іт маркетингу та його динамічного прогресивного розвитку важливо визначити які тренди матиме дана сфера у найближчій перспективі.

По перше, **розвиток нових способів взаємодії із клієнтами**. Наразі все більше розповсюджується багатоканальний підхід до спілкування, разом із існуючим письмовим способом та з застосуванням засобів мобільного зв'язку, тепер використовуються такі нові технологічні рішення, як чат-боти, що за короткий проміжок часу підтвердили свою корисність у сервісі для багатьох різноманітних галузей.

Голосові інтерфейси набирають популярності внаслідок мінімальної кількості дій необхідних для їх використання, за статистикою Google щонайменше третя частина запитів пошуку з мобільних пристроїв виконується саме за допомогою мови.

Сьогодні споживачі прискіпливі до рекламної інформації, вони поступово пристосовуються до того, що **індивідуальний підхід** вже став невід'ємною частиною більшості сервісів.

Ігровий формат. Це суттєво спрощує взаємодію та швидко привертає клієнта, найбільше розповсюджується в інтерактивній рекламі, на веб-ресурсах, та мобільних застосунках.

Онлайн-івеніти. Особливо в останній час, в умовах пандемії, варіант відеоконференцій та онлайнзустрічей в соціальних мережах забезпечують налагодження контакту із клієнтами та розширення бази потенційних споживачів [1].

Контент користувачів один з останніх трендів іт маркетингу. При певних маніпуляціях, запуск такого виду взаємодії з користувачами надає можливість побудови міцних та лояльних взаємовідносин із аудиторією та може бути застосований у розширенні пошукової бази [2].

У підсумку відмітимо, що розширення використання маркетингу в іт -просторі зростають останнім часом. Ця сфера пропонує різноманітні інструменти, але важливо не намагатися використати їх усі, а виходити з стратегії та можливостей бізнесу та ділового середовища. Наразі компаніям необхідно більше концентруватися на

можливих інструментах впровадження маркетингу, зокрема іт маркетингу в свою діяльність. Отже, трендами подальшого розвитку іт маркетингу можна вважати ефективно впровадження інструментів та технік іт маркетингу в основи діяльності кожної компанії при цьому, концентруючи увагу на найбільш популярних та прогресивних трендових векторах у мережі цифрових технологій.

Список використаних джерел:

1. Белікова О.Ю., Фоміченко І.П., Николаєва Ю.П. Тенденції розвитку цифрового маркетингу, як інноваційного інструменту управління підприємством. Вісник економічної науки України. 2020. №2. С. 133-138.
2. Рубан В. В. Цифровий маркетинг: роль та особливості використання. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Випуск 2-2 (08). С. 20—25.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

RELEVANT TASKS OF UKRAINIAN TOURISM MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF GROWING ENVIRONMENTAL THREATS

Kobrzhytskyi Vsevolod

ORCID ID: 0000-0003-0980-8308

PhD in Economics, Professor IPA, Professor of the Management Department
Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine

The interaction between man and nature is multifaceted and mutual. With a respectful and responsible attitude towards nature, she pays us the same, generously gifting people with all the benefits she can give. Sometimes we treat nature as an inexhaustible source of various resources, as well as our moods, inspiration, etc., and we do not always care about its preservation and reproduction. The consumer attitude to nature sometimes turns into disasters.

There are certain types of social activity that depend relatively little on the state of the environment, and there are such of them for which it can be the most important factor in development. The multi-vector phenomenon of modern world tourism belongs precisely to those dependent on a clear and multifaceted interaction with the natural environment. These issues have been discussed earlier [1].

A modern manufacturer of the tourist products, a tour operator, is an "open" system. Its development directly depends on the external environment with which it constantly interacts. And this environment is rapidly changing, because of its multicomponent nature. Therefore managers of tourist firms should not consider external factors in isolation, but take into account their interdependence and changes, as well as the possibilities of influencing them.

The well-known guru of management and marketing Philip Kotler believes [2] that the external environment consists of six main factors: demographic, economic, natural, scientific and technical, political and factors of the cultural environment. Consideration and interacting with all components of the external environment is important for the business activity of a tourist company, but not all of them have an equally active influence on the tourist industry. Not every group of factors directly benefits individual countries, regions or destinations. Much has already been said about the impact of the economy on tourism throughout the world and in individual countries. But some other factors of the external environment are important too.

Even in the conditions of war with a fierce greedy vile misanthropic enemy, the Russian Federation, one should think about the restoration of our incredible country. including cities, villages, industry, agriculture, transport and the multifaceted sphere of services.

Existent tourism is not only a typical, but also a particularly important representative of Ukrainian service. It has suffered significant losses from the Covid-19 pandemic, but also

the full-scale aggression of the eastern neighbours with the insidious support of the northern ones destroys a significant number of cultural and natural objects, which aroused great interest of Ukrainian and foreign travellers. The post-war tourist managers will have a rather difficult task to choose among the surviving tourist objects which are safe and are interesting to be visited at the same time.

Meanwhile such a position is somewhat passive, and life requires active actions. Perhaps the conditions and scope of the real impact on tourist resources should be determined (in those cases where it is possible). It is unlikely that the tourist companies of Ukraine will be able to restore damaged monuments of antiquity or unique objects of the new age, destroyed by invaders. Someone will be able to help financially by donating for the reconstruction and restoration of our heritage. But there is another no less important way to overcome destruction and maintain tourist attractive places in proper condition.

Every modern tourist aspires to get such a tourist product that meets the purpose of his trip, the cost of the tour and has the appropriate quality. And this concept is ambiguous in view of ten indicators [3] that should be taken into consideration by tourist management that wants to create and sell its tourist product. These indicators include among others the safety of the tourist trip and its environmental friendliness.

Indicators of all established quality groups of the tourist service are provided by the personnel of various companies which combine their efforts in the final product, at the following stages of its life cycle: marketing research, development of a new tourist service, technological preparation of production, service production, control, promotion and market sales, customers' service.

Safety indicators describe the degree of safe conditions when receiving a tourist service. These indicators can be evaluated on the following scale: high scale security, medium security and the region of the increased risk zone. Usually tourism within the country provides higher security compared with trips to countries with a problematic situation, significant cultural and religious differences.

Ecological indicators characterize the state of the environment in the regions where tourist trips are made. The state of ecology is given increasing importance by modern society. Tourist flows to ecologically clean regions have stable positive dynamics and public support.

It is known [4] that the majority of tourists of our time are residents of cities, mostly large ones. It is clear that they especially appreciate not only the safety of their travels, but also communication with nature. Wild or civilized, but pure, unspoiled by human everyday activity, beautiful in all its manifestations. This is usually not enough in cities, so tourists like to spend a significant part of their trips (if not at specific tourist sites) then outdoors. They visit places of interest of natural origin contacting such interesting objects for a long time, exerting appropriate "pressure" on them.

It is advisable for tourist managers to turn their attention to the environment, to ecology and its impact on the tourist industry. It is no secret that for a long time there has been a problem of interaction between tourists (especially when it means the tourist flows) and the environment. People do not always treat nature with care. Tourists often perceive it as something permanent and subject to their needs and interests. Such a position must be changed with the help of explanations and training of travellers about the rules of respectful handling the environment, which we must pass on to our descendants in full and beauty, and without losing rare representatives of flora and fauna, which tourists can even unintentionally harm with their presence.

It should also be remembered about the negative technogenic impact on the environment. Ukraine has the experience of the terrible accident at the Chernobyl nuclear

power plant, but painstaking work to gradually reduce its harmful impact on nature, including people, has led to an increase in the interest of the tourist community in visiting the exclusion zone and conducting tours around the territory of the Chernobyl nuclear power plant. We can hope that the short-term stay of the Russian army at this facility did not cause significant problems for our society and future extreme tourists. It is difficult to predict what the security situation will be at the Zaporizhzhya nuclear power plant after its release.

A terrible environmental problem was added due to the aggressors undermining the Kakhovskaya HPP dam in June 2023. The largest artificial reservoir of Ukraine disappeared, and in its place a swamp was formed, which dried up and quite abundant vegetation appeared on its surface. At the same time, a large number of historical and archaeological objects, which require specialist study, appeared on the muddy bottom of the artificial lake.

Tourism managers in anticipation of the increased interest of domestic and foreign tourists in new locations should include in their updated list not only Bucha, Irpin, Izyum, Mariupol, Kharkiv (this list unfortunately can be very long), but also places which demonstrate both the environmental crimes of the occupiers and our work to restore and preserve the environment.

Ukrainian cities and villages, National parks, nature reserves, zoos, open fields and dense forests, mountains and reservoirs are waiting for the constructive help of society, including the employees of the tourism industry. After all, even a small number of travellers who visit the listed locations will contribute to their restoration and further popularization.

The presence of a cognitive-emotional-valueable approach of tourist managers to the environment will allow them to interact better with clients regarding the use of natural objects in the creation of modern interesting tourist products.

Rather dynamic development of the entire field of tourism in the modern life conditions of human society acutely poses a number of new problems. The innovative solution of them will allow domestic tourism to ensure economic growth and tourist enterprises to become competitive on the world market. The problems of the interaction of tourism with the environment are complex and require a balanced approach. The search for optimal ways to solve them should be returned to in both scientific and practical aspects.

References:

1. Kobrzhitskyi V.V. New challenges and tasks of Ukrainian tourism management // Modern aspects of the modernization of science: state, problems, development trends: materials of the XXXVI International Scientific and Practical Conference / edited by I.V. Zhukova, E.O. Romanenko Sofia (Bulgaria): GO "VADND", September 7, 2023 p. 320 c. C.217-221.
2. Kotler Ph. Marketing for Hospitality and Tourism / Ph. Kotler, J. Bowen, J. Makens, S. Baloglu. – 7th ed. – Harlow : Pearson, 2017. – 688 p.
3. Okhota V.I., Brych V.Ya. Quality indicators of services (products) of the tourist industry (methodical and empirical aspects). // Economy and the state. – 2020. - No. 4, pp. 68-73. In Ukrainian.
4. <https://www.unwto.org/urban-tourism>.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВЛАДНО-ГРОМАДСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ОСНОВІ КОНЦЕПЦІЇ СЕРВІСНОЇ ДЕРЖАВИ

Бойко Людмила Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-6272-1298

аспірантка кафедри публічного управління та адміністрування
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Враховуючи нестримні темпи розвитку суспільства та вдосконалення технологій, кожна хвиля яких зумовлює появу абсолютно нових смарт-систем, застосунків та інструментів, зокрема й тих, що використовуються для оптимізації організаційно-владних процесів та налагодження комунікації між владою та громадянами, перед державою постає виклик щодо модернізації підходів до побудови взаємодії з громадянами. При цьому технологічній модернізації має передувати глибоке переосмислення цінностей та принципів – концептуальна модернізація, що покликана трансформувати традиційні підходи до управління та стати надійним підґрунтям для формування нової філософії взаємин між владою і громадянами. Прикладом концепції, що відображає таку зміну ціннісних орієнтирів є концепція сервісної держави.

Характерним для сервісної держави є перехід від відносин прямого підпорядкування до відносин, що передбачають діалог та партнерство із громадянами. Такий підхід сприяє суттєвій активізації участі інститутів громадянського суспільства у реалізації публічної політики на всіх рівнях. Співдія влади і громадян повинна здійснюватись на конструктивних, функціональних засадах, що, зі свого боку, актуалізує потребу у виробленні дієвої системи заходів і механізмів взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу та інститутів громадянського суспільства, переосмислення основних пріоритетів та ролі держави у взаємовідносинах із громадянами [1].

Сервісну модель модернізації держави відносин між органами публічної влади та громадянами, побудовано на низці ключових принципів, серед яких варто визначити такі: принцип клієнтських відносин між громадянами і органами влади, принцип конкурентності публічних послуг, принцип незалежного оцінювання якості публічних послуг та принцип оптимізації технологічного ланцюжка надання публічних послуг [2].

Розбудова моделі сервісної держави, яка повинна займатися наданням послуг, пов'язана зі зміною орієнтирів у державі: розуміння того, що держава існує для людини, а не навпаки. Сучасні технології й відкриті стандарти сприяють розвитку та поширенню цієї моделі, а також дозволяють забезпечити перетворення держави в сервісну організацію з надання послуг населенню [3].

Ми вважаємо, що людиноцентричний підхід, який притаманний концепції сервісної держави є її основною перевагою, адже коли громадяни у щоденній взаємодії із владою відчувають, що їхні потреби держава визначає як найвищу цінність і ставить собі за мету створити всі умови задля того, щоб надання адміністративних послуг було максимально зручним, своєчасним та інклюзивним – це має позитивний вплив на підвищення рівня довіри громадян до органів влади.

Концепція сервісної держави у сучасному світі тісно співвідноситься з поняттям інформаційного суспільства і передбачає зміну підходів до управління в публічному секторі, а також трансформацію засад відносин між публічними органами і

громадянами. У парадигмі розвитку такої концепції головним призначенням держави стає служіння людині, а ключовою функцією публічних установ – надання послуг громадянам. Сервісний підхід у публічному управлінні насамперед передбачає упровадження методів і технологій управління, спрямованих на підвищення якості публічних послуг. Варто зазначити, що сервісна держава, в першу чергу, формує механізми для подолання різних бюрократичних схем, що виникають у процесі взаємодії особистості, суспільства, держави, включаючи мінімізацію внутрішньовідомчих і міжвідомчих бар'єрів та оптимізацію їхньої взаємодії на основі інформаційно-комунікаційних технологій [4].

В умовах розвитку цифровізації сервісна держава реалізовується у контексті розвитку електронної демократії та новітніх інструментів взаємодії з громадянами. Така концепція передбачає те, що громадяни можуть отримати необхідну публічну інформацію в потрібному обсязі і з високою достовірністю, а державні послуги надаються переважно онлайн та у режимі реального часу.

Висновки. Отже, сучасні реалії формують нові виклики і нові можливості для держави водночас. Повсюдне поширення цифрових технологій та широкосмугового доступу до мережі Інтернет, зміна стандартів управління та розвиток громадської думки вимагає від держави здійснення певних трансформаційних перетворень, зокрема й таких, які характерні для сервісної держави. Відповідно до концепції сервісної держави головним пріоритетом владно-громадської взаємодії є людина, її запити та потреби, а надання державних послуг за допомогою зручних сервісів та систем формує основу такої взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Колосовська, І. (2021). Модернізація публічно-управлінських підходів у соціальній сфері. Ефективність державного управління, (67), 67-76.
2. Туркова, О. К. (2015). Сервісна спрямованість надання адміністративних послуг в Україні: процедурні аспекти. Право і суспільство, (2 (3)), 189.
3. Євтушенко, О. Н. (2009). Роль державної влади і місцевого самоврядування в розбудові сервісної держави з надання якісних публічних послуг. Наукові праці. Політичні науки, 122, 32-37.
4. Клімушин, П. С., & Спасібов, Д. В. (2017). Концепція сервісно орієнтованої держави в контексті модернізації публічного управління.

ОЦІНЮВАННЯ СТУПЕНЮ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Нечипоренко Ярослав Євгенович

ORCID ID: 0009-0003-6711-7617

аспірант кафедри управління та адміністрування
ННІ «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна, Україна

В сучасних умовах динамізму світового економічного середовища, глобалізації та посилення рівня конкуренції розвиток як на регіональному, так і на місцевому рівні розглядається, насамперед, на основі забезпечення підвищення конкурентоспроможності регіонів і територіальних громад (далі ТГ) з орієнтацією на активізацію внутрішніх ресурсів. Важливою рисою такого розвитку на всіх рівнях (державний, регіональний, місцевий) наразі є те, що він формується на основі інноваційно-інвестиційної моделі, коли ефективність економіки досягається за рахунок зростання знань та їх стрімкого впровадження. У зв'язку з цим набувають актуальності дослідження особливостей стратегічного планування розвитку підприємства в ТГ в залежності від ступеню інноваційності економіки ТГ, яка є однією з найважливіших її характеристик.

Інноваційна діяльність наразі є ключовим інструментом стійкого розвитку як держави в цілому, так і на регіональному та місцевому рівнях, що надає необхідності розглядати її як об'єкт управління. Успішне стратегічне територіальне планування розвитку неможливе без її дієвої інноваційної складової, а це, в свою чергу, потребує діагностики і оцінки інноваційності економіки територіальних одиниць. Дана діагностика є елементом одного з ключових етапів стратегічного управління – вона відбувається під час проведення стратегічного аналізу. Цей перший обов'язковий етап стратегічного управління інноваційним розвитком дозволить виявити інноваційні можливості досліджуваної соціально-економічної системи для ідентифікації невирішених проблем, розставити пріоритети, ухвалити адекватні управлінські рішення, обрати найбільш доцільні та дієві методи та інструменти. У зв'язку з цим є актуальним завдання визначення ступеню інноваційності економіки, як показника, який би кількісно визначав міру інноваційності і давав би можливість інтерпретації отриманих значень. Вирішенню даної проблеми на рівні окремого підприємства, рівні регіону, галузевому рівні, а також на рівні держави присвячені дослідження багатьох вчених. Огляд цих наукових доробок свідчить про тенденцію до розробки комплексного інтегрального показника рівня інноваційності соціально-економічної системи, інтерпретація якого б давала можливість максимально охопити всі аспекти стану інноваційного розвитку системи для розробки адекватних управлінських рішень щодо інноваційної діяльності підприємства, галузі, чи регіону та держави. Дослідниками запропоновано велику кількість можливих методик щодо оцінки рівня інноваційності для соціально-економічних систем різного рівня, найбільш актуальні з яких базуються на принципі урахування як умов інноваційного розвитку підприємства (показники інноваційного потенціалу), так і наслідків

(показники результатів інноваційної діяльності) [1], поєднання внутрішнього потенціалу регіону і його інноваційної активності [2], на державному рівні на сукупності «групи факторів, які узагальнюють стартові можливості розвитку – «Інноваційний потенціал» (вхід системи); групи факторів, що відбивають ефективність її функціонування – «Інноваційна діяльність» та «Фактори розвитку»; групи факторів, які відбивають результати функціонування системи – «Результати функціонування» (вихід системи)» [3]. Можливість обчислення таких інтегральних показників забезпечується наявністю на загальнонаціональному і на рівні регіонів, окремих галузей господарства вихідних даних, що систематизуються та накопичуються державною статистикою і які внесені до статистичних щорічників. На корпоративному рівні в цілях обчислення інтегрального показника рівня інноваційності використовують спеціальні форми державної статистичної звітності з інновацій, які передбачені для підприємств.

Ми вважаємо, що не менше уваги, ніж на загальнонаціональному, регіональному рівні повинно приділятися інноваційному розвитку і в стратегічному плануванні розвитку ТГ. Це означає, що громади мають намагатися залучити на свою територію як найбільше конкурентоспроможних підприємств, створити для них привабливі умови, сприяти розвитку наявних конкурентоспроможних підприємств на своїй території, що можливо за рахунок:

- сприяння залученню інвестицій, що забезпечать розвиток наявних підприємств і створення нових,
- створення сприятливого регуляторного середовища для підприємництва,
- забезпечення загального і професійного розвитку трудових ресурсів громади, підвищення кваліфікації кадрів та отримання нових спеціальностей, формування прошарку висококваліфікованих кадрів громади,
- впровадження передових технологій брендінгу територій,
- розвитку соціальної, комунальної, інженерної, транспортної інфраструктури.

Доцільно наголосити що особливе місце серед цих заходів займає підтримка інноваційних підприємств, абсолютна більшість з яких є малими і середніми, і інноваційних технологій для підприємств традиційних галузей економіки. Наприклад, в економіці Харківської області малі та середні підприємства з ВЕД: професійна, наукова та технічна діяльність налічують 87,0% від загальної кількості наявних підприємств з таким видом економічної діяльності [4]. Отже, вважаємо ключовим моментом стратегічного управління розвитком підприємництва в ТГ акцентування на особливостях цього управління в залежності від ступеню інноваційності економіки ТГ. Однак, на даний час формування інтегрального показника рівня інноваційності економіки громади по типу регіональних, або галузевих не представляється можливим через відсутність відповідних статистичних даних щодо інноваційної діяльності громад.

У той же час вважаємо, що через необхідність введення показника ступеню інноваційності економіки ТГ і зважаючи на обставини браку необхідних даних, можна запропонувати провести дану оцінку наступним чином. Загальновідомо, валова додана вартість (ВДВ) розраховується як вартість валової виробленої продукції за мінусом вартості сировини і інших витрат проміжного споживання. Таким чином, ВДВ складається з заробітної плати, прибутку, амортизації і процентів за капітал. Змістовне навантаження ВДВ розкривається «з одного боку як результативність виробництва, а з іншого як рівень мотивації працівників до продуктивної роботи, ступінь оснащення виробництва, забезпеченість його необхідною технікою, устаткуванням, прогресивними технологіями» [5]. Робимо висновок, що рівень заробітної плати безпосередньо залежить від величини ВДВ, а величина ВДВ, у свою

чергу, залежить від рівня інноваційності виробництва.

Високотехнологічні галузі економіки, засновані на інноваціях, забезпечують високу додану вартість і високі заробітні плати працівникам цих галузей, а також високі доходи суб'єктів малого і середнього підприємництва, які працюють у високотехнологічних галузях. Величину заробітної плати оцінимо по величині податку з доходу фізичних осіб (ПДФО), а величину доходів суб'єктів малого і середнього підприємництва по сумам нарахованого єдиного податку. За питомою вагою суми ПДФО і єдиного податку, розрахованій на кількість населення в ТГ, маємо можливість опосередковано оцінити ступінь інноваційності її економіки і віднести громаду до одного з трьох типів з точки зору їх відношення до інноваційного процесу. Така кількісна ідентифікація ТГ щодо інноваційності їх економік дозволить більш точно підбирати відповідні підходи до економічного розвитку і, зокрема, розвитку підприємництва в ТГ. Дані по ПДФО, єдиному податку, кількості населення для двадцяти ТГ, які територіально розташовані в різних частинах України, бралися з офіційних сайтів територіальних громад. Репрезентативність вибірки забезпечується за рахунок наявності даних по ТГ із західних, північних, східних, південних та центральних регіонів країни, а також за рахунок розгляду по кожному сектору міських, селищних та сільських ТГ, а також ТГ, заснованих на базі міст – обласних центрів, у рівній пропорції.

В якості показника для кількісного визначення типу ТГ в залежності від ступеню інноваційності її економіки пропонуємо ввести коефіцієнт інноваційності економіки ТГ K_{ie} , як результат відношення суми ПДФО і єдиного податку, зібраних за рік в ТГ, до кількості населення в ТГ за формулою 1:

$$K_{ie} = \frac{\text{ПДФО за рік} + \text{єдиний податок за рік}}{\text{кількість населення ТГ}} \quad (1)$$

Коефіцієнт інноваційності економіки ТГ K_{ie} по суті відображає питому вагу суми ПДФО і єдиного податку на одну особу в ТГ. Для кількісного визначення трьох типів ТГ розташуємо ТГ у порядку спадання коефіцієнта K_{ie} , як показано у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати ранжування інноваційності економік ТГ в залежності від величини коефіцієнта інноваційності K_{ie}

Назва ТГ, її тип і локація	K_{ie}
Київська міська ТГ, Київська обл	13,29
Львівська міська ТГ, Львівська обл	9,34
Харківська міська ТГ, Харківська обл	7,42
Кропивницька міська ТГ, Кіровоградська обл	6,53
Миколаївська міська ТГ, Миколаївська обл	6,18
Помічнянська міська ТГ, Кіровоградська обл	5,44
Червоноградська міська ТГ, Львівська обл	4,69
Оратівська селищна ТГ, Вінницька обл	4,06
Охтирська міська ТГ, Сумська обл	3,97
Великобурлуцька селищна ТГ, Харківська обл	3,76
Томашівська сільська ТГ, Київська обл	3,60
Казанківська селищна ТГ, Миколаївська обл	3,57
Куликівська селищна ТГ, Чернігівська обл	3,37
Підгородненська міська ТГ, Дніпропетровська обл	3,22
Болградська міська ТГ, Одеська обл	3,00
Великогаївська селищна ТГ, Тернопільська обл	2,99
Новолатівська сільська ТГ, Дніпропетровська обл	2,89
Набутівська сільська ТГ, Черкаська обл	2,72
Кочубеївська сільська ТГ, Херсонська обл	2,62
Вільховецька сільська ТГ, Закарпатська обл	0,73

[авторська розробка]

Виходимо з того, що перехід від першого типу ТГ до другого і далі до третього в залежності від значення K_{ie} відбувається не дискретно, а безперервно і плавно, бо маємо безліч факторів інноваційного характеру щодо впливу на надходження в місцевий бюджет сум ПДФО і єдиного податку в кожній громаді, які в кінцевому рахунку впливають на величину K_{ie} . З цього випливає можливість поділу списку ранжування інноваційності з таблиці 1 на три рівні інтервали, яким мають відповідати три типи економіки громад. З таблиці 1 видно, що граничними значеннями K_{ie} для розмежування ТГ на 3 типи, які відмічено жирними лініями, є 5,07 і 3,30 (розраховані як середнє арифметичне для пограничних значень). Тоді розподіл ТГ на 3 типи в залежності від відношення до одного з інтервалів коефіцієнта інноваційності має такий вигляд:

$K_{ie} = 5,07 - 13,29$ для ТГ, на території яких формуються наукові знання та новітні технології,

$K_{ie} = 3,30 - 5,07$ для ТГ, на території яких здійснюється використання наукових знань та новітніх технологій,

$K_{ie} = 0 - 3,30$ для ТГ, які не мають стійкого зв'язку з наукою та промисловістю.

Дане розмежування інтервалів для кількісного визначення типів ТГ за ступенем інноваційності їх економік використаємо для розробки підходів до стратегічного управління розвитком підприємництва, які будуть найбільш ефективними для кожного з цих типів ТГ.

В таблиці 2 відображено систему операційних цілей в рамках стратегічної цілі «розвиток підприємництва» для вищеозначених 3-х типів ТГ в залежності від їх відношення до інноваційного процесу. Умовно блоки операційних цілей для цих трьох типів ТГ можна віднести до підтримуючої, розвиваючої стратегій та стратегії створення відповідно.

Таблиця 2

**Система операційних цілей з метою реалізації стратегічної цілі
«розвиток підприємництва» в залежності від типу ТГ**

Тип стратегії Тип ТГ	Операційні цілі
ТГ 1-го типу, $K_{ie} = 5,07 - 13,29$: Території наукових знань і новітніх технологій	<ul style="list-style-type: none"> • Створення нових знань та технологій, • Забезпечення участі підприємців у національних та міжнародних дослідницьких програмах, • Передача знань та технологій у промисловість, • Розширення можливостей доступу підприємців до фінансування науково-дослідницької діяльності
ТГ 2-го типу, $K_{ie} = 3,30 - 5,07$: Території промислового виробництва	<ul style="list-style-type: none"> • Трансфер технологій у промисловість для підвищення інноваційності та конкурентоспроможності МСП, • Формування запитів від суб'єктів підприємницької діяльності на розроблення та впровадження інновацій, передача цих запитів до відповідних науково-дослідних організацій
ТГ 3-го типу, $K_{ie} = 0 - 3,30$: Території, які не мають зв'язку з наукою і промисловістю	<ul style="list-style-type: none"> • Стимулювання підприємництва, • Впровадження інновацій у первинні сектори промисловості та сільське господарство, • Підключення до зовнішніх технологічних зв'язків

Джерело: адаптовано за матеріалами [6]

Таким чином, з метою підвищення ефективності стратегічного планування розвитку підприємництва в територіальних громадах пропонується не лише визначити ступінь інноваційності економіки ТГ, а й врахувати його під час формулювання системи стратегічних та операційних цілей розвитку, які у подальшому можуть стати основою для проведення процесу контролю щодо

впровадження стратегії в життя. Послідовність дій для визначення ступеню інноваційності економіки громади наступна:

по-перше, визначення суми ПДФО, єдиного податку, отриманих населенням громади за рік, а також чисельності населення у громаді;

по-друге, підрахунок коефіцієнта інноваційності K_{ie} економіки громади за формулою (1);

по-третє, співставлення отриманого значення K_{ie} економіки громади з розробленими інтервалами K_{ie} , які відповідають різним типам економік ТГ і визначення типу економіки досліджуваної громади;

по-четверте, вибір системи операційних цілей розвитку підприємництва в ТГ у відповідності до ідентифікованого інтервалу кількісного визначення типу ТГ за ступенем інноваційності її економіки згідно таблиці 2.

Даний методичний прийом можна віднести до класу експрес-методик, він дозволяє легко оцінити в цілому ступінь інноваційності економіки ТГ і в залежності від цього розподілу рекомендувати громадам використання у своїх Стратегіях з розвитку підприємництва різні практичні підходи. Відповідність ступеню інноваційності економіки ТГ певному діапазону коефіцієнта інноваційності гарантується репрезентативністю вибірки ТГ.

Список використаних джерел:

1. Лігоненко Л. О. Методологія та інструментарій оцінювання інноваційності підприємства. Маркетинг і менеджмент інновацій, (3), 105-117. Вилучено з: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2015_3_105_117.pdf.
2. (дата звернення 9.08.2023).
3. Григоруk П.М. & Хрущ Н.А. (2016) Інтегральне оцінювання рівня та динаміки інноваційного потенціалу регіону. Маркетинг і менеджмент інновацій, (3), 109-129. Вилучено з: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2016_3_109_129_0.pdf (дата звернення 10.08.2023).
4. Управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем: колективна наукова монографія (2019) під ред. Н.В. Касьянної. К.: Видавництво Ліра-К. 232 с. Вилучено з: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/41538/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%20%D0%95%D0%9A%202019.pdf>.
5. Стратегія розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки. Харківська обласна військова адміністрація. Офіційний веб-сайт. Вилучено з: <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/717/102538> (дата звернення 13.03.2023).
6. Черних О.В. (2017) Особливості формування доданої вартості продукції на промислових підприємствах (науково-дповідна записка). Національна Академія Наук України. Інститут економіки промисловості. Вилучено з: <https://agro.dn.gov.ua/wp-content/uploads/2018/01/Osoblyvosti-formuvannya-dodanoyi-vartosti-produktsiyi.pdf> (дата звернення 6.08.2023).

ХАРАКТЕРИСТИКА НОВОВВЕДЕНЬ ДЛЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ МЕДІЙНОЇ АГЕНЦІЇ

Беззубов Вадим Вячеславович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Управління кадрами в медійній індустрії є одним із глобальних завдань розвитку цієї галузі. Взагалі медійна індустрія, як світова, так і українська протягом останніх років мала стабільний позитивний розвиток. Разом із тим, за статистичними даними, в медійних підприємствах спостерігається певна плінність кадрів. Це обумовлено тим, що медійне виробництво і всі пов'язані процеси є працемісткими й потребують залучення персоналу з високим рівнем професійної компетентності. У зв'язку із цим для успішного функціонування медіапідприємства необхідно створити умови для креативності та творчості кожного працівника. Зазначене потребує здійснення обґрунтованого вибору підприємством бізнес-моделі, яка визначатиме пріоритети діяльності та кадрову політику, в т.ч. побудову ефективної системи мотивації персоналу.

На основі отриманих результатів було ухвалено рішення щодо запровадження в систему мотивації персоналу певних нововведень. Запровадження інновації повинно позитивно вплинути на мотиваційну сферу працівників та сприяти підвищенню результативності їх діяльності.

Розглянемо сутність вищезгаданих нововведень для системи мотивації персоналу медійної агенції. Одним з таких нововведень – є запровадження інноваційних стимулів мотиваційної сфери працівників для покращення результативності виробничої діяльності [8; 10; 11; 16]. Зокрема, це запровадження технології Talent Management. За сутністю вона є технологією управління талантами, яка спрямована на розвиток і збереження на підприємстві талановитих працівників. Її призначення полягає у ресурсному забезпеченні робочого процесу й забезпечення його результативності. Зазвичай, технологія Talent Management використовується у ті часи життєдіяльності підприємства, коли підвищується рівень плінності кадрів, особливо під час звільнення працівників з високим рівнем професійної компетентності, тобто звільнення найкваліфікованих.

Технологія Talent Management є однією з тих засобів, що спрямовані на формування та збереження людського капіталу підприємства. Такий підхід щодо формування системи мотивації персоналу сприяють отриманню високих особистісних показників трудової діяльності працівників, так і показників сталого розвитку самого підприємства. Саме в часи невизначеності вона є ефективним та дієвим механізмом забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Технологія управління талантами надає підприємству унікальну можливість залучати, розвивати та ефективно використовувати потенціал, як окремого працівника, так і колективу (особливо під час проектної діяльності). Це забезпечить найбільшу користь для виробництва. Технологія має такі основні складові як: оцінювання, коучингові методики, наставництво, планування спадковості (наступності), рефлексія. Зазначені складові представлено на рис. 1.

Аналізуючи рис. 1 можна дістатися висновку, що зазначена технологія

передбачає послідовність реалізації кожної складової (етапу) і вона є циклічною. Розглянемо сутність кожної складової та схарактеризуємо їх.

Перша – це оцінювання, яке передбачає визначення певних критеріїв, які відображають відповідні вимоги щодо визначення спроможності працівників виконувати на високому рівні посадові обов'язки. У наслідок сформованих критеріїв формується певний інструментарій для проведення замірів та визначення творчого потенціалу працівників. Цей інструментарій покладено в основу системи обліку талантів. Розкриємо характеристики цього інструментарію. За дослідженнями науковців, зокрема це роботи О. Ануфрієвої, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової та ін., доцільно використовувати кваліметричний підхід для побудови такої системи критеріїв [6; 9; 13; 15].

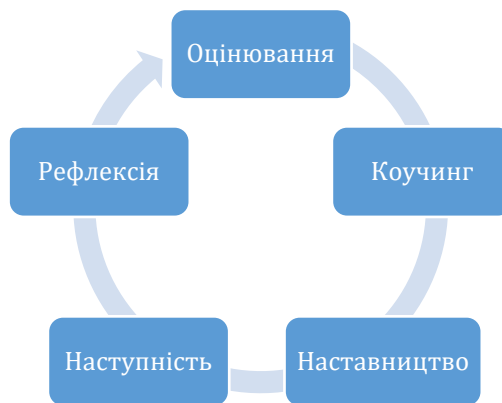

Рис. 1. Складові технології Talent Management та їх послідовність

Кваліметричний підхід має таку сутнісну основу, що будь-яке явище є цілісним і можна схарактеризувати та визначити його якість у вигляді сукупності деталізованих характеристик: факторів (його складових). Для визначення якості кожної складової цього явища за основу береться те, що сукупність його складових є цілим, а повне ціле – це одиниця (1.0). А кожна його складова – це фактор, який виражається у долях цієї одиниці. Розмір зазначеної частини кожного фактору залежить від його значущості (вагомості) і ролі в цьому явищі. Сама процедура створення такої системи факторів та критеріїв передбачає певну послідовність дій [4; 6; 12; 15].

Наочно послідовність дій можна представити схемою, що наведена на рис. 2. Аналізуючи зазначену схему, можна зазначити, що таким чином створюється інструментарій оцінювання стану досліджуваного явища, що називається нормою-зразком, або кваліметричною (факторно-критеріальною) моделлю.

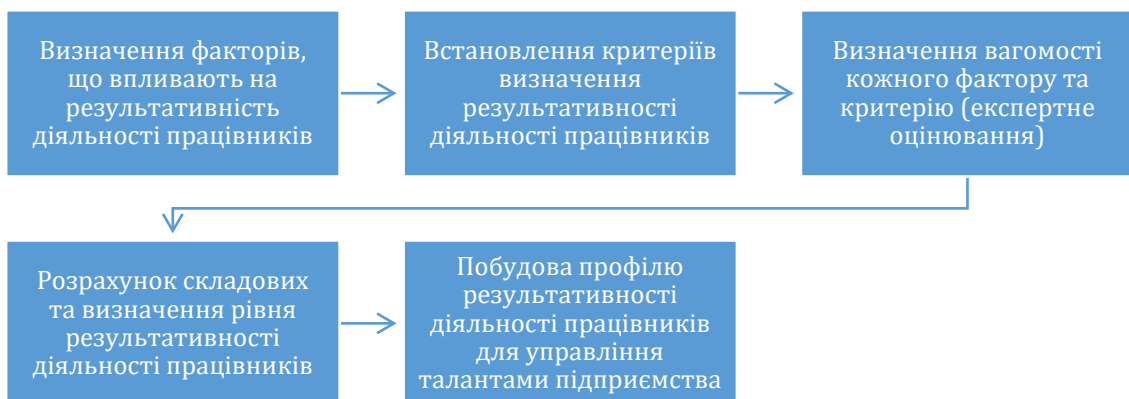

Рис. 2. Схема створення кваліметричної моделі оцінки результативності діяльності працівників підприємства

Зазначена кваліметрична модель є своєрідним стандартом (сукупністю вимог), який вважається описом ідеального стану досліджуваного явища. У нашому випадку – це ідеальне уявлення про результативність діяльності працівників, що відбувається із застосуванням нестандартних підходів і сприяє ефективному отриманню результату. Він дає можливість у кількісному вияві відобразити якісні показники досліджуваного явища [4; 6; 14; 15].

Виконуючи вище зазначену процедуру створення системи факторів та критеріїв нами було створено кваліметричну модель визначення результативності діяльності працівників медійної агенції. Під час моделювання нами було використано макети кваліметричних моделей, що наведені у навчальному посібнику «Кваліметрія в управлінні: гуманістичний контекст» [6]. На основі вищезазначених макетів нами було сформовано кваліметричну модель результативності діяльності працівників медійної агенції.

З метою визначення результативності діяльності працівників медійної агенції нами виділено шість факторів. Це такі фактори як: лідерські якості, організаторські якості, креативність, комунікабельність та толерантність, стресостійкість, самооцінювання.

Кожний фактор було деталізовано на критерії. Так, фактор «Лідерські якості» було деталізовано на такі критерії, як: здатність вести за собою; здатність брати на себе відповідальність; здатність швидко ухвалювати рішення. Фактор «Організаторські якості» - вміння організувати командне виконання завдання; використання тайм-менеджменту; вміння розставляти пріоритети. Фактор «Креативність» було деталізовано на такі критерії як: вміння творчо підходити до вирішення проблем; вміння ухвалити нестандартне рішення; асоціативність мислення (перенесення минулого досвіду для вирішення нових завдань); здатність інтуїтивно діяти; оригінальність у виконанні завдань. Фактор «Комунікабельність та толерантність» деталізовано на два критерія: вміння вести результативні ділові перемови та поважне ставлення до протилежних поглядів. Фактор «Стресостійкість» - уміння переносити стресові ситуації без неприємних наслідків та спроможність сприймати невдачі як новий досвід.

Останньому фактору «Самооцінювання» нами було приділено найбільше уваги. Це пов'язано із тим, що розглядаючи систему мотивації персоналу ми виділяємо таку складову як «Система винагороди персоналу». Зазначена система буде ефективно працювати тільки за умов задоволення працівником отриманої винагороди. У зв'язку із зазначеним самооцінювання є доцільним для аналізу результативності діяльності працівника. Нами виділено такі критерії для оцінювання цього фактору: спроможність до самоаналізу результатів діяльності; спроможність об'єктивно визначати рівень свого внеску для вирішення поставлених завдань; постійні рефлексивні дії та коригування діяльності.

Використання кваліметричного підходу передбачає проведення процедури вимірювання. Фактори та критерії, що були нами описані, можна виміряти у специфічних одиницях вимірювання. У наслідок такого вимірювання визначається значення абсолютних показників їх (факторів та критеріїв) прояву. Наприклад, під час встановлення відповідності й отримання числового показника можна використати чотирибальну шкалу, де: 1 бал – низький рівень прояву критерію; 2 бали – критерій проявляється на середньому рівні; 3 бали – це достатній рівень і 4 бали – високий рівень. У зв'язку із тим, що кваліметричні вимірювання здійснюється в межах одиниці (1.0) ми використовували індексне оцінювання. Відбувалося це таким чином: під час оцінювання критерію, наприклад «Здатність вести за собою» (у межах

фактору «Лідерські якості»), максимальний бал дорівнює 4. Це означає, що 4 бали для цього критерію є еталоном. Якщо абсолютний показник критерію дорівнює 4 балам, то у відносному вимірюванні він дорівнює 1 (4:4). У разі, якщо абсолютний показник має 3 бали, його відносне вимірювання – 0,75 (3:4). І, якщо такий показник дорівнює 2 та 1, то його відносне вимірювання – 0,5 (2:4) і, відповідно, 0,25 (1:4) [15].

Разом із тим, для того, щоб отримати релевантний показник необхідно визначити значущість кожного фактору. Зазначене можливо здійснити шляхом експертного оцінювання, тобто необхідно визначити коефіцієнт вагомості – V. Сума вагомості усіх факторів та критеріїв є величиною постійною і теж дорівнює одиниці. Кожний виділений нами фактор та критерії їх вияву мають свою вагомість.

Для цього працівникам агенції запропонували зробити ранжування факторів результативності діяльності працівників медійної агенції. Де найвагомішому, на погляд респондента, поставити 6 балів (усього шість факторів), а найменш значущому – 1. Далі – використовуючи формулу, для обчислення частки від цілого, було знайдено показники вагомості. Наприклад, вагомість фактору «Лідерські якості» була обрахована таким чином: було підраховано суму балів, що виставили респонденти: $6+5+5+6+6+6+5+6=44$. Отриманий показник – 44. Максимальна сума балів за шістьма факторами – 168. Знаходимо частку (вагомість): $44/168=0,26$. Так визначалися вагомості усіх факторів. Організаторські якості: $32/168=0,19$. Креативність: $21/168=0,13$. Комунікабельність та толерантність: $13/168=0,08$. Стресостійкість: $22/168=0,13$. Самооцінювання: $36/168=0,21$.

Узагальнюючи дослідження, можна зазначити, що найбільшу вагомість має фактор «Лідерські якості» - 0,26. Друге – «Самооцінювання» - 0,21. Далі – «Організаторські якості» - 0,19. Наступне обіймають два фактори – «Креативність» та «Стресостійкість» - по 0,13. Останнє місце має «Комунікабельність та толерантність». Ураховуючи, що працівники медійної агенції для результативності діяльності повинні постійно вести перемовини та спілкуватися в групах, то фактор «Комунікабельність та толерантність» відіграє провідну роль. У цьому зв'язку, лінійним керівникам агенції було рекомендовано провести тимбілдінг з підлеглими та комунікативні тренінги. У наслідок чого показник цього фактору було значно підвищено.

Після визначення вагомостей M та V було проведено комплексне кількісне оцінювання стану результативності діяльності працівників медійної агенції. Комплексне кількісне оцінювання характеризується арифметичною залежністю. А саме:

$$K\partial = V_1K_1 + V_2K_2 + \dots V_nK_n$$

de - K∂ – комплексна оцінка;

V₁, V₂ V_n – вагомості складових;

K₁, K₂.....K_n – ступінь відповідності (оцінка в межах одиниці).

Наступною складовою технології Talent Management є коучингові методики розвитку перспективних працівників медійної агенції. Коучингові методики використовують для забезпечення ефективності використання людських ресурсів. Сутністю таких методик є те, що працівникам допомагають розкрити власний потенціал під час виконання посадових обов'язків. Використання коучингових методик під час навчання персоналу сприятиме розкриттю потенціалу працівників та забезпечить їх успішність. У літературі описуються два напрями реалізації коучингових методик [1; 3; 5]. Перший: лайф-коуч, який сприятиме досягнення визначеної мети використовуючи потенціал працівника і забезпечуючи його

позитивним переконанням щодо отримання запланованого результату. Другий: бізнес-коучинг. Цей вид коучингових методик передбачає роботу з керівним складом підприємства, зокрема з лінійними менеджерами. Формат може бути як груповим (командним) – навчання проведенню тимбілдингу та керівництву командною роботою, так же може бути і індивідуальним – вирішення проблемних питань щодо управління роботою командою, зокрема, лінійного рівня. Але і у першому, і у другому форматі відбувається співпраця коуча і клієнта, яка орієнтована на розв'язання поставлених виробничих завдань. Використання коучингових методик передбачає складання програм та планів, створення певного навчально-методичного супроводу. Для отримання стійкого результату необхідно дотримання принципу системності.

Наступна складова – наставництво. За своєю сутністю вона схожа з коучинговими методиками. Різниця полягає у тому, що для забезпечення стійкого результату коучингові технології використовуються систематично, а наставництво використовується ситуативно. Зокрема, для подолання труднощів робочого процесу або виявлення обмежень на будь-якому етапі проектної діяльності [7; 16]. Разом із тим, наставництво може здійснюватися і на постійній основі. Взагалі, наставництво може бути окремим мотиваційним стимулом для продуктивної діяльності працівників. Наставництво сприймається як визнання з боку працівника, якому доручено бути наставником. За словниками, наставник – це досвідчений працівник, який передає знання та досвід менш досвідченому. А сам процес наставництва визначається як відносини, в процесі яких менш досвідчений працівник засвоює певні компетенції, які необхідні для виробничого процесу. Іноді наставника називають ментор (від. англ. mentor), а процес – mentoring, як процес неформальної передачі знань та способів виконання певних виробничих завдань [2; 3].

Передостання складова – це спадковість (наступність). Досвід виконання виробничих завдань, особливо той, що набутий у часи невизначеності, є безцінним. Його необхідно систематизувати та зробити доступним для працівників підприємства. В нього вже зроблено певні інвестиції (часові, грошові, людські). У цьому зв'язку доцільно організувати діяльність працівників на основі менеджменту знань [3]. Це систематичний процес, який передбачає ідентифікацію знань, що створені на підприємстві, їх використання та передачу (наступність). Під знаннями підприємства розуміються інтелектуальні активи. Успішні практики багатьох підприємств (у т.ч. і медійної агенції) щодо використання менеджменту знань у виробничому процесі визначають більш високу продуктивність виробничого процесу, підвищення конкурентоспроможності на ринку, зокрема ринку медійних послуг.

Остання складова – це рефлексія. Рефлексія (від лат. reflexio — «повертаюся назад») є методом, що дозволяє людині здійснити самоаналіз: подій та участі в них, вчинки, засвоєних знань, їх значення для подальшої діяльності [3]. Роль рефлексії в технології Talent Management полягає у тому, що за результатами взаємодії працівника з коучером чи наставником необхідно отримати зворотній зв'язок від працівника про його емоційний стан від засвоєння масиву поданої інформації і творчих способів розв'язання виробничих питань. Зазвичай, рефлексія здійснюється після кожного етапу технології управління талантами, але є і підсумкова рефлексія, яка винесена як окрема складова (етап). Як окрема складова рефлексія, за сутністю, є певною технікою усвідомлення досвіду. Працівник усвідомлює, як буде діяти в майбутньому, який план дій використовувати під час професійної діяльності взагалі й розв'язання виробничих питань зокрема. Тобто, техніка рефлексії допомагає усвідомити власні цілі й узгодити їх з виробничими питаннями, вона сприяє

отриманню запланованих результатів діяльності.

Таким чином, нами розглянуто характеристику нововведень для системи мотивації персоналу медійної агенції. Визначено, що провідним нововведенням є запровадження інноваційних стимулів мотиваційної сфери працівника – запровадження технології Talent Management.

Список використаних джерел:

1. Вознюк О.В., Машталір А.М., Кубіцький С.О. (2004). Формування творчої особистості курсанта: синергетичний аспект. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. К., 2004. Вип. 38. С. 109-117.
2. Гречаник С., Гречаник Н. (2022). До питання про формування емоційно-етичної компетентності особистості: зарубіжний досвід. Наука і техніка сьогодні. Вип. 6. С. 158-166.
3. Українська вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_сторінка (дата звернення 19.06.2023).
4. Гринь Є. Л. (2018). Кваліметрична модель оцінки готовності персоналу до організаційних змін. Агросвіт. № 20. С. 61-66.
5. Допоможи собі й іншим: як стати коучем і що для цього потрібно. URL: <https://happymonday.ua/shho-take-kouchyng-i-yak-staty-kouchem> (дата звернення: 19.06.2023).
6. Кваліметрія в управлінні: гуманістичний контекст : навчальний посібник / Г. А. Дмитренко, О. Л. Ануфрієва, Т. І. Бурлаєнко, В. В. Медвідь / за заг. ред. Г. А. Дмитренка. К.: Видав. «Аграрна освіта», 2016. 335 с.
7. Кубіцький С.О. (2015). Сучасні технології соціальної роботи: світовий досвід та тенденції розвитку в Україні: монографія. К.: Видавництво «Міленіум», 332 с.
8. Кубіцький С.О. (1999). Підходи до оцінювання ефективності підготовки майбутніх офіцерів та їх сутність. Збірник наукових праць «Соціалізація особистості». К.: Вид-во НПУ ім. Драгоманова, Спец. випуск. С. 170-180.
9. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції: сутність, зміст, технології, готовність до змін: навчально-методичний збірник / Пуховська Л.П., Артющина М.В., Базелюк В.Г., Лушин П.В., Снісаренко О.С., Сніцар Л.П., Солодков В.Т. / за наук. ред. Л.П. Пуховської. К.: Педагогічна думка, 2012. 122 с.
10. Сукрушева Г. О. (2022). Адаптація зарубіжного досвіду моделей мотивації як ефективного інструменту управління персоналом організації в сучасних умовах. Економіка та суспільство. С. 35.
11. Сухорукова О. А., Кваско А. В. Управління персоналом медійної індустрії в сучасних умовах. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/40909/1/Personnel-management.pdf> (дата звернення: 19.06.2023).
12. Рептун Н.О., Кубіцький С.О. (2010). Науково-дослідна підготовка магістрів соціальної педагогіки: особистісно орієнтований та компетентісний підходи до проблеми. Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. К., Вип. 63. С. 20-24.
13. Шумілова І.Ф. (2016). Самоосвіта студентів з питань формування загальнокультурної компетентності. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Вип. 1. С. 318-328.
14. Oleksiy Ivaniuta, Sergiy Kubitchiy. (2013). Methodological conditions of implementation of educational progress monitoring in the process of future land surveyors professional training / Main problems of technology and professional education. Rzeszow, 198-203 p.
15. H. Yelnykova and Z. Ryabova. Adaptive technologies for training of specialists 2021 IOP Conf. Ser.: Mater. Sci. Eng. 1031 012125 <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/1031/1/012125/pdf> (дата звернення 19.06.2023).
16. Kernel. Ключові цінності, керівні принципи. URL: <https://www.kernel.ua/ua/about/vision-mission-values/> (дата звернення 19.06.2023).

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ

Кутєпов Максим Юрійович

канд. юрид. наук, науковий співробітник відділу дослідження
проблем кримінально-виконавчого права

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
ім. академіка В.В. Сташиса, Україна*

В сучасному світі, коли ми свідки численних конфліктів та війн, однією з актуальних проблем є дотримання прав засуджених військовополонених в Україні. Ця проблема наголошує на необхідності захисту гідності та прав людей, які потрапили в полон внаслідок збройних конфліктів на території України.

Міжнародні стандарти прав людини встановлюють зобов'язання для країн-учасників право-відносин, перелік основних прав і свобод, визначають їхній основний зміст та називають умови, що формують механізм користування правами та свободами. Прийняті державами зобов'язання передбачають їхню відповідальність за невиконання цих зобов'язань. Встановлення зобов'язань та подальше накладення відповідальності формують міжнародні механізми захисту прав людини [2].

Основні міжнародні стандарти, що регулюють захист та дотримання прав військовополонених, включають:

1. Женевські конвенції [4];
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій [3];
3. Статут Міжнародного Комітету Червоного Хреста [9];
4. Резолюція ООН щодо захисту прав людини в умовах протидії тероризму [8];
5. Стаття 3 Загальної Декларації правами людини [5];
6. Конвенція ООН проти тортур [6];
7. Інші нормативно-правові акти.

Женевські конвенції є основними міжнародними стандартами, що регулюють права військовополонених. Вони були прийняті в 1949 році в результаті міжнародних переговорів, проведених після Другої світової війни, і наразі мають 196 країн-учасниць [4].

Варто виділити основні права, які мають бути забезпечені засудженим військовополоненим, а саме:

1. Право на гідність. Засуджені військовополонені мають право на повагу до своєї гідності та індивідуальності. Вони не повинні бути піддані жодній формі знущань, фізичного або психологічного насильства.

2. Право на захист від жорстокого та несправедливого поводження. Засуджені мають бути захищені від будь-яких форм жорстокості, тортур, знущань та незаконного використання сили.

3. Право на медичну допомогу. Засуджені мають право на медичну допомогу відповідно до їхнього стану здоров'я. Ця допомога повинна бути надана нейтральними медичними працівниками без будь-яких форм дискримінації.

4. Право на відвідування. Згідно з міжнародними нормами, родичі та представники міжнародних організацій мають право відвідувати засуджених

військовополонених, з метою перевірки їхнього стану та умов утримання.

5. Право на справедливий суд. Засуджені військовополонені мають право на справедливий та незалежний судовий процес. Це означає, що вони мають право на захист від адвоката та на висловлення своєї позиції перед судом.

6. Право на інформацію. Засуджені військовополонені мають право на інформацію щодо свого статусу, обставин їх утримання та своїх прав.

Засуджені військовополонені захищені міжнародними гуманітарними нормами, які мають на меті забезпечити їхню безпеку та гідність під час конфлікту та утримання в полоні [1].

В Україні змінили порядок тримання військовополонених. Як зазначається, змінами передбачається, що у період воєнного стану в Україні та протягом двох років після його припинення чи скасування табори для тримання військовополонених виконують функції виправних колоній щодо військовополонених, засуджених до позбавлення волі на певний строк або до довічного позбавлення волі. Засуджені військовополонені тримаються окремо від інших військовополонених. Засуджені військовополонені тримаються відповідно до норм міжнародного гуманітарного права [7].

Висновок. Отже, дотримання прав засуджених військовополонених в Україні є важливою проблемою. Забезпечення їхньої гідності, захист від жорстокості, доступ до медичної допомоги та справедливого судового процесу – це невід’ємні аспекти забезпечення прав людей, які опинилися в полоні під час конфлікту. Розв’язання цих питань вимагає спільних зусиль уряду та міжнародної спільноти з метою дотримання міжнародних гуманітарних стандартів і відновлення миру в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених: матеріали міжвідом. наук. – практ. конф. (Київ, 10 листоп. 2022 р.) / редкол.: С. С. Чернявський, Є. Ю. Бараш, В. В. Корольчук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 253 с.
2. Гарасим П. С. Про деякі проблеми здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод військовополонених в Україні та Російській Федерації. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 417–419.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
5. Загальна Декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
6. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: Міжнародний документ від 10.12.1984. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування установ виконання покарань та установ попереднього ув’язнення в період воєнного стану: Закон України від 29.06.2023 № 3185-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3185-20#Text>.
8. Резолюція ООН щодо захисту прав людини в умовах протидії тероризму. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/78031>.
9. Статут Міжнародного Комітету Червоного Хреста. URL: <https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82-%D0%A2%D0%A7%D0%A5%D0%A3-2021-%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>.

ЕЛЕКТРОННІ РЕЦЕПТИ НА НАРКОТИЧНІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ: ПЕРСПЕКТИВИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Максименко Валерія Володимирівна

аспірантка кафедри службового та медичного права

Навчально-наукового інституту права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Впровадження електронних рецептів в Україні є важливим кроком у модернізації системи охорони здоров'я та забезпеченні доступу пацієнтів до якісної медичної допомоги. Електронні рецепти є інноваційною формою ведення медичної документації, що забезпечує швидке та ефективно видавання рецептів лікарями та зручний спосіб отримання необхідних лікарських засобів пацієнтами у аптеках.

Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ) від 22.03.2019 №634 «Про внесення змін до наказів МОЗ України від 19.07.2005 р. № 360 та від 29.12.2016 р. № 1423», електронний рецепт виписується уповноваженою на це особою в інформаційній (інформаційно-телекомунікаційній) системі шляхом накладення кваліфікованого електронного підпису медичного працівника згідно з законодавством про електронний документообіг та електронні довірчі послуги.

Вже у квітні 2019 року Національна служба здоров'я України почала адмініструвати програму реімбурсації лікарських засобів «Доступні ліки», тобто, відшкодовувати аптекам вартість відпущених пацієнтам ліків за рецептом, результатом якого стало запровадження електронних рецептів на державному рівні. Згідно з урядовою програмою «Доступні ліки», за допомогою цих рецептів можна отримати ліки для лікування неінфекційних хронічних захворювань зі вагомим соціальним значенням. Основною метою програми є забезпечення більшої доступності цих ліків [1].

Пандемія COVID-19 та воєнний час в Україні зробили електронну систему охорони здоров'я особливо актуальними, враховуючи мінімізацію соціальних контактів, фізичне дистанціювання, внутрішні переміщення та обмеження поїздок за межі дому задля власної безпеки.

Окремо варто зазначити, що після початку повномасштабної війни, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини 19.04.2022 було роз'яснено, що на період дії воєнного стану, дозволено використовувати як електронні, так і паперові рецепти за програмою «Доступні ліки», що пізніше

Наступним кроком прийняття та збільшення використання електронних речовин став наказ МОЗ від 11 жовтня 2022 року №1841, що був зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 25 жовтня 2022 р. за №1317/38653, мета якого – запровадження виписування рецептів на лікарські засоби, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини, у чистому вигляді або в суміші з індиферентними речовинами, та реєстрації їх відпуску в електронній системі охорони здоров'я (до цього наркотичні лікарські засоби відпускалися виключно на паперовому спеціальному рецептурному бланку форми №3, затвердженим наказом МОЗ від 19.07.2005 № 360), а також забезпечення реального контролю за дотриманням правил рецептурного відпуску таких лікарських засобів, яким було затверджено «Зміни до деяких нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України».

Відповідно до наказу МОЗ від 11 жовтня 2022 року №1841, який набрав чинність 08.11.2022 року, реєстрація відпуску наркотичних лікарських засобів за електронним рецептом здійснюється в системі, відповідно до Порядку ведення Реєстру медичних записів, записів про направлення та рецептів в електронній системі охорони здоров'я, затвердженого наказом МОЗ від 28 лютого 2020 року №587. У разі виписування електронного рецепта на наркотичний лікарський засіб пацієнту відправляється повідомлення з номером виписаного електронного рецепта та кодом підтвердження на номер телефону пацієнта або його представника, внесений до системи, та/або за запитом пацієнта йому надається інформаційна довідка в паперовій формі, що формується системою.

Досвід використання електронних рецептів на підконтрольні речовини (наркотичні лікарські засоби) в Сполучених Штатах Америки (далі – США) вказує, що успіх виписування електронних рецептів нерозривно пов'язано з впровадженням єдиної системи електронних медичних карток. Впровадження електронних рецептів на наркотичні лікарські засоби разом з системою електронних медичних карток дозволяє лікарям ефективніше призначати ліки, оскільки вони можуть отримувати доступ до повної історії хвороби пацієнта, його лабораторних даних, алергій та можливих взаємодій з іншими ліками. Так, наприклад, за результатами дослідження даної теми американські вчені Сурадж Ачар, Ніхіл Сінха та Вільям Норкросс вказали, що впровадження електронних рецептів сприяє підвищенню безпеки пацієнтів та запобігає шахрайству та підробці [2].

Досвід США є важливим для дослідження та удосконалення використання електронних рецептів в Україні, оскільки ця країна була однією з перших, де було впроваджено електронні рецепти, які успішно використовуються протягом багатьох років.

В Україні, станом на сьогодні, МОЗ лише планує впровадити електронні картки для пацієнтів, що в перспективі може призвести до ризику підробки чи помилкового виписування електронного рецепта без наявної системи електронних медичних карток.

Отже, використання електронних рецептів на (наркотичні) лікарські засоби має безліч перспектив, серед яких можна виділити зручність і доступність, зменшення помилок та шансів на зловживання при виписуванні рецепта. Важливим кроком для підвищення рівня контролю за випуском наркотичних лікарських засобів за електронним рецептом стане впровадження єдиної системи електронних медичних карток. Однак, враховуючи, що зміни до законодавства були прийняті лише наприкінці 2022, дана тема потребує подальшого дослідження, щоб вивчити додаткові переваги та проблеми, що можуть виникнути на практиці при використанні електронних рецептів.

Список використаних джерел:

1. Терещенко Л.В & Зайцева Ю.Л. (2020). Оцінка ефективності впровадження електронного рецепту в Україні в рамках реалізації державної програми «Доступні ліки». Науковий підхід до сфери практичної косметології: актуальні питання й тренди : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, НФаУ, 11 берез. 2020 р., 186–187. Вилучено з: <https://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/22500>.
2. Achar S., Sinha N., Norcross W. (2021). The Adoption and Increased Use of Electronic Prescribing of Controlled Substances. *Journal of Medical Regulation*, (2), 8–16. Вилучено з: <https://doi.org/10.30770/2572-1852-107.2.8>.

КАТЕГОРІЯ «АДМІНІСТРАТИВНІ ФУНКЦІЇ» У РОЗРІЗІ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУЦІЙ

Павленко Дмитро Юрійович

аспірант, здобувач освітнього ступеня доктора філософії (081 «Право»)
кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Публічно-правові тенденції не стали характерними для всіх держав, обмеживши свій вплив здебільшого розвиненими країнами. У той же час можна констатувати наявність позитивного тренду у розвитку публічно-правового характеру державної влади, що стає все більш орієнтованою на реалізацію загальнонаціональних стратегічних інтересів і загальне благо громадян.

На думку Н. Обушної, характерними для публічного управління або публічного врядування є наявність стійкої системи із чітко встановленим набором публічно-правових процедур та відповідних функцій. Це зумовлено тим, що публічне управління – це, передусім, складне та різнопланове утворення, в основі якого міститься концепція, яка витікає із тісного переплетення політики і права, управління й влади, політичної системи та життєдіяльності суспільства загалом, а також взаємодії всередині соціальної системи [1, с. 57]. Кількість функцій держави, її владних і управлінських органів надзвичайно великий, але в контексті викладу важливо співвіднести саме поняття категорія «адміністративні функції» у розрізі діяльності публічно-правових інституцій.

Публічно-правовий інститут – матеріально-процесуальна єдність юридичних норм конституційного, адміністративного, бюджетного та кримінального права, що регулюють правовий статус і процес здійснення встановленого Конституцією [2] предмета відання держави. Якщо в регулюванні інституту відсутня матеріально-процесуальна єдність норм, є тільки матеріальні або процесуальні норми, тоді такий інститут, будучи юридичним інститутом не може бути публічно-правовим.

Публічно-правовий інститут є одним з важливих структурних елементів системи права, його складовою частиною із відносною самостійністю (автономією) і стійкістю. Ряд науковців А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна та Л. Ю. Гордієнко розподіляють думку, що він є об'єктивно відокремленим всередині тієї чи іншої галузі і представляє собою групу взаємопов'язаних юридичних норм; порівняно невелику, але стійку групу правових спеціалізованих норм, що регулюють певний різновид громадських відносин [3, с. 17].

Звісно, саме поняття «публічно-правового інституту», враховуючи генезу його формування, не є вичерпним, адже сутність та зміст трактувань по-різному подають філософи, соціологи, юристи та політологи. Але всі підходи зводяться воедино: будь-який публічно-правовий інститут через матеріально-процесуальну єдність та ієрархію вхідних елементів покликаний регулювати суспільні відносини на максимально ефективному рівні задля забезпечення конституційних прав. При цьому саме поняття «влада» П.П. Шептун визначає не більше як вмотивовані дії відповідних суб'єктів всередині цього інституту із характерними проявами волі, примусу [4, с. 35].

Державна служба є складовою частиною системи державного управління. Згідно Закону України «Про державну службу» державна служба являє собою публічно-правовий інститут, до головних функцій якого входить підготовка пропозицій з

питань державної політики, забезпечення процесу ефективної її реалізації, надання публічних послуг [5]. Як слушно вказує Продаєвич О. С., реформування державної служби в контексті здійснення адміністративної реформи вимагає щонайшвидшої адаптації всього інституту державної служби до європейських стандартів, як і переоцінка низки положень її нормативно-правового регулювання, пошуку можливостей підвищення авторитету як публічно-правового інституту [6, с. 6].

Проблеми розуміння правових (юридичних) функцій доволі активно досліджуються не тільки наукою теорії права, але і суміжними юридичними науками. Як слушно зазначив свого часу Д.І. Мейєр, обумовленість таких досліджень криється не тільки в потребі ефективного нормативно-правового регулювання суспільних відносин, але і розвитку та удосконаленні діяльності органів державної влади. У той же час історія становлення наукової ідеї щодо правових функцій демонструє двояке відношення до даного правового елементу: від заперечення як негативного правового явища до визнання як ефективного інструменту розвитку юридичної науки, удосконалення законодавчої та правозастосовної діяльності її суб'єктів [7, с. 54].

Відтак варто підсумувати, що функція органу влади у широкому розумінні – це певний постійний (регулярний) вид, напрямок діяльності даного органу, в умовах правової держави, як правило закріплений за ним законодавчо, який характеризується певним кінцевим результатом. Кожна з функцій, у свою чергу, може мати власну ключову спрямованість та специфіку прояву в залежності від поставлених задач для вирішення.

Список використаних джерел:

1. Обушна, Н. І. (2015). Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект. Ефективність державного управління, 44(1), 53-63.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1996, (30), с. 141.
3. Мельник, А. Ф., Оболенський, О. Ю., Васіна, А. Ю., & Гордієнко, Л. Ю. (2003). Державне управління: навч. посіб. Знання-Прес. Київ, Україна.
4. Шептун, П. П. (2005). Політологія (теорія та історія політичної науки): навч. посіб. Київ, Україна.
5. Про державну службу. Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. (2015).URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/889-19>.
6. Продаєвич, О. С. (2008). Проходження державної служби в Україні: організаційно-правовий аспект (автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07). Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, Україна.
7. Мейєр, Д.І. (2003). Про юридичні вимисли і припущення, приховані й удавані дії, 1854. Вибрані твори з цивільного права, (с. 54), Статут.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВИВЧЕННЯ ЙОГО ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД

Дем'янюк Станіслав

ORCID ID: 0000-0002-1307-3714

аспірант кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права
Національний університет «Кієво-Могилянська Академія», Україна

Протягом історії людства професійний спорт, як одна із складових спорту в цілому, активно розвивалися як в змістовному, так і в нормативно-організаційному планах [1]. Станом на сьогодні існує ціла мережа професійного спорту, яка охоплює майже всі відомі людству види спорту. В рамках цієї складової спорту проводиться велика кількість змагань, спортсмени отримують значні винагороди за свою участь у змаганнях, а організатори можуть розраховувати на прибутки від проведення спортивних заходів. При цьому, список вигодонабувачів не обмежується зазначеними особами, а може значно розширюватися в залежності від виду спорту, рівня змагань та популярності спортсменів. Більше того, проведення змагань може бути вигідним ще й для держав, наддержавних чи міждержавних утворень, та інших гравців на світовій і національній аренах [2].

В таких умовах, нормативно-правове регулювання професійного спорту стає важливим чинником як для забезпечення нормального функціонування спорту (що, зокрема, передбачає і виконання соціально-спортивних функцій), так і для запобігання суспільно-небезпечним процесам в межах спорту.

Нормативне регулювання будь-якого явища неможливо зробити ідеальним, якщо достеменно не дослідити теоретичне підґрунтя такого явища [3]. Важливо з'ясувати не тільки теоретичні підходи до розуміння природи суспільного явища/процесу, яке підлягає регулюванню, але і виявити причинно-наслідкові зв'язки між тим, як певний теоретичний підхід вплинув на обрання тієї чи іншої моделі нормативно-правового регулювання. І професійний спорт не є винятком у цьому аспекті.

В Україні вже давно висловлюються думки щодо того, що нормативно-правове регулювання у сфері професійного спорту є застарілим та недосконалим [4]. Майже кожна із пропозицій базується або на внутрішніх переконаннях тих, хто пропонує певні зміни, або ж на «сліпому» використанні іноземного досвіду. Власне, ані перший, ані другий варіант обґрунтування пропозицій не базується на реальному дослідженні причин недосконалого регулювання, а отже будь-які відповідні зміни можуть виявитися нерелевантними у реальних практичних умовах.

Для того, аби запропонувати дійсно дієві альтернативи, необхідно дослідити та встановити теоретичне підґрунтя такого регулювання, оскільки це дасть змогу у повній мірі виявити та досягнути ті проблеми, що обумовлюють недосконалість нинішнього нормативно-правового регулювання професійного спорту. При цьому, варто брати до уваги не тільки досвід України, але і тих країн, де спорт і його регулювання достатньо розвинені – а саме США та окремих країн ЄС.

В рамках визначення теоретичних засад нормативно-правового регулювання професійного спорту варто, зокрема:

1. здійснити юридичне тлумачення понять «спорт» та «професійний спорт», а також запропонувати визначення цих понять з огляду на ті теоретичні засади, які

буде з'ясовано;

2. дослідити нормативно-правове регулювання професійного спорту в Україні та встановити теоретичні засади такого регулювання;

3. проаналізувати теоретичні засади нормативно-правового регулювання професійного спорту в США;

4. визначити теоретичні засади нормативно-правового регулювання професійного спорту в країнах ЄС;

5. сформулювати концептуальні відмінності між теоретичними передумовами регулювання професійного спорту;

6. встановити правові фактори, які спричинили відмінності між теоретичними передумовами регулювання професійного спорту в Україні, США та країнах ЄС.

З огляду на зазначене, у подальших наукових працях автор планує запропонувати визначення понять «спорт» та професійний спорт у розрізі правової науки; визначити теоретичні засади, на яких ґрунтується нормативно-правове регулювання професійного спорту в Україні, США і країнах ЄС; та сформулювати концептуальні відмінності, які лежать в основі кожного із досліджених теоретичних підходів до нормативно-правового регулювання. Результати досліджень зможуть бути використані для підготовки пропозицій щодо впровадження в національне законодавство щодо професійного спорту найкращих теоретичних напрацювань у цій сфері та релевантного міжнародного досвіду. При цьому, таке використання буде продуктивним лише на основі чіткого усвідомлення теоретичних засад регулювання та їх концептуального впливу на розвиток і функціонування професійного спорту як правої концепції, так і окремої сфери суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. International Sports Law – Encyclopedia Entry. Oxford International Public Law. <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1431>.
2. Eksteen, E. (2012). Sports Development, Law And Commercialization. https://repository.out.ac.tz/1639/Sports_Development_Law_And_Commercialization.pdf.
3. Апаров, А. М. (2017). Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Правознавство. 2017. Т. 22. Вип. 1 (30). 6-19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2017_22_1_3.
4. Медведенко, С. (2019, 2 серпня). Реформувати не можна залишити: які зміни потрібні українському спорту. Українська Правда. <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/08/2/7222591/>.

ОСНОВИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Уласовська Роза

курсантка

*Національна академія державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна*

«Законодавча адаптація» як форма діяльності, метою якої є досягнення гармонійного стану системи національного права, що фактично передбачає відповідність актів національного законодавства європейським стандартам [1, с. 15-16].

К.М. Рудой визначає адаптацію законодавства України до законодавства ЄС як диференційоване комплексне поняття, змістом якого є досягнення гармонійного співвідношення положень українського законодавства та законодавства ЄС, яке є пріоритетним для реалізації євроінтеграційних процесів [2, с. 8]. Деяко іншим є розуміння адаптації законодавства України до законодавства ЄС, запропоноване в науковому дослідженні К. Яценко, де під ним розуміється не лише гармонізація законодавства, а й розробка та прийняття певного комплексу заходів для їх уніфікації [3, с. 57].

Висновок А.С. Проневича про недостатність ототожнення категорії *acquis communautaire* із законодавством ЄС [4, с. 62]. Тлумачення змісту євроінтеграційних угод, укладених у процесі набуття Україною членства в ЄС, зокрема Угоди про асоціацію [5], додатків до неї [6], а також угода між Україною та Європейським Союзом про участь України в Програмі ЄС LIFE – Програма дій щодо навколишнього середовища та клімату [7; 8] та ряд інших, що полягає не в перегляді підходів до структури національної правової системи, а фактично про необхідність перегляду змісту низки ключових нормативно-правових актів, що означає гармонізацію законодавства, а не правову систему в цілому.

Таким чином, можна зробити висновок, що під адаптацією системи національного законодавства України про відходи до системи законодавства країн ЄС, необхідно розуміти досягнення такого стану їх відповідності та узгодженості, який може забезпечити ефективність управлінських та організаційних процесів в окремих сферах суспільного життя.

Стандарти адаптації законодавства України до законодавства країн ЄС визначені в розділі VI Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства про Європейський Союз», які включають: встановлення системи актів *acquis communautaire*, які використовуються для регулювання певної сфери суспільних відносин; здійснення офіційного перекладу встановленого переліку актів *acquis communautaire* українською мовою; проведення аналітичної порівняльно-правової характеристики актів національного законодавства та актів ЄС; прийняття рекомендаційного плану гармонізації законодавства України до змісту актів *acquis communautaire*; прогнозування результатів соціо-економічного та політико-правового розвитку України від імплементації актів *acquis communautaire*; прийняття необхідного обсягу дій, необхідних для розробки та прийняття акта національної системи з подальшою їх реалізацією, у тому числі шляхом розробки та прийняття законодавчих та підзаконних актів; контроль за виконанням актів чинного законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с. [українською мовою].
2. Рудой К.М. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норми Європейського Союзу: дис& канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2004. 214 с. [українською мовою].
3. Яценко К. Місце гармонізації в процесі адаптації законодавства України до законодавства Європейських співвітч. Український часопис міжнародного права. 2003. № 1. С. 55361. [укр.].
4. Проневич О. С. Адаптація законодавства України до активу *acquis communautaire* у сфері охорони здоров'я: проміжні підсумки. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 52. С. 24331.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і її державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 83 [укр.].
6. Додаток XX до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і її державами-членами, з іншої сторони / Мін-во екол. та природон. ресурсів України: офіц. веб-портал. URL: <http://www.menr.gov.ua/index.php/adaptation> [укр.].
7. Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у Програмі ЄС LIFE - Програми дії з довкілля та клімату.
8. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у Програмі YeS LIFE - Програми дії з довкілля та клімату: Закон України від 20 вересня 2022 року No 2590-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2590-20#n2>.

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА СВІТУ

Лисенко Анна Володимирівна

ORCID ID: 0009-0001-8433-3798

Аспірант, кафедра міжнародного приватного права та порівняльного правознавства
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Лук'янов Дмитро Васильович

ORCID ID: 0000-0003-2540-5488

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент

Національна академія правових наук України, Україна

Інститут делегованого законодавства широко застосовується у зарубіжних країнах. Кількість актів делегованого законодавства за останні десятиліття значно зросла. Поряд із законами акти делегованого законодавства регулюють відносини, що входять до сфери законодавчої влади. Активне використання інституту делегованої правотворчості пояснюється раціоналізацією роботи парламенту.

В останні десятиліття відзначається помітне збільшення числа урядових та інших адміністративних актів, так званих актів делегованого законодавства у країнах романо-германського права. Наприклад, в Італії та Іспанії останніми роками кількість ухвалених декретів-законів перевищила кількість ухвалених у цих державах законів парламентами. На думку зарубіжних учених, більшість актів делегованого законодавства європейських країн було ухвалено з метою протидії фінансовій нестабільності та кризам в фінансовому секторі. Водночас проблема делегованого законодавства потребує подальшого ретельного вивчення, адже залишається досить велика кількість питань, пов'язаних з цим процесом.

Конституції окремих зарубіжних країн, передбачаючи можливість делегування законотворчих повноважень, не містять положень, які б дозволяли парламенту здійснювати ефективний контроль за їхньою реалізацією. Наприклад, у Швейцарії предмет делегування фактично нічим не обмежено, але обсяг повноважень парламенту у сфері контролю за делегованим законодавством (як і самі контрольні повноваження парламенту в цілому) вкрай вузький. Однак подібні випадки скоріше є винятком, ніж правилом – з метою унеможливлення компетенційних спорів між урядом та парламентом.

Міжнародна практика здійснення контролю за актами делегованого законодавства сформувалася таким чином, що вони в обов'язковому порядку підлягають парламентському, судовому, адміністративному й іноді суспільно-громадському контролю. Так, в Великобританії здебільшого парламентський контроль здійснюється на постійній основі спеціальними комітетами, що функціонують у кожній з палат парламенту, а також Об'єднаним комітетом Палати громад і Палати лордів парламенту, які розглядають і затверджують (або відмінюють) прийнятий у порядку здійснення делегованих повноважень акт. Судовий контроль має вибіркового характеру і пов'язаний з розглядом певної юридичної справи, в ході якого застосовується певний делегований акт. Адміністративний контроль проводиться на рівні міністерств та інших центральних органів держави, а іменується контролем чиновників. Суспільно-громадський контроль може відбуватися через

засоби масової інформації, суспільну думку щодо прийнятих актів делегованого законодавства [1, с. 65].

Здійснення парламентського контролю у Франції тісно пов'язане з моментом набуття юридичної сили актів, що видаються в порядку делегування законодавчих повноважень. Обґрунтовується це тим, що в більшості випадків для вступу в юридичну силу такі акти повинні бути затверджені парламентом. Для цього необхідно з'ясувати в тих країнах, в яких передбачено обов'язкове парламентське затвердження, що такі акти набувають юридичної сили до моменту затвердження парламентом або після його затвердження [2, с. 133].

Так аналізуючи частину 2 статті 38 Конституції Франції можна дійти висновку у тому, що ордонанси набувають юридичної сили після їхнього офіційного опублікування. Однак якщо законопроект про їх затвердження не внесено до Парламенту до закінчення терміну, зазначеного уповноважувачим законом, ордонанси втрачають юридичну силу. Тобто, процедура парламентського затвердження цих актів може здійснюватися пізніше офіційного опублікування, отже, ордонанси набирають юридичної чинності до затвердження їх Парламентом.

До того ж, відповідно до частини 2 статті 38 Конституції Франції Уряд після ухвалення законодавчого акту, але до закінчення прав на здійснення законодавчих повноважень, має внести до парламенту проект закону про затвердження свого акту. Лише у Франції Парламент розглядає не сам ухвалений урядом акт, а лише закон про затвердження цього акта. При цьому Конституційним законом від 23 липня 2008 року встановлено терміновий порядок затвердження ордонансів [3].

Контроль Парламенту Франції полягає у можливості не лише затвердження або не затвердження актів Уряду, але й у будь-який момент після набуття ними чинності змінити «непотрібний» закон у порядку звичайної законодавчої процедури.

Крім того, закріплення в більшості зарубіжних країн необхідності процедури здійснення парламентського контролю над актами, що видаються в порядку делегування законодавчих повноважень, для набуття ними юридичної сили та втрати юридичної сили цими актами при їх не затвердженні парламентом, не має на меті обмеження повноважень виконавчої гілки влади в процесі видання даних актів і не є перешкодою для набрання чинності цими актами, якщо вони відповідають усім вимогам. Парламентський контроль необхідний для об'єктивної оцінки відповідності актів, що видаються в порядку делегування законодавчих повноважень, умов передачі повноважень, передбачених у законі про делегування законодавчих повноважень. Наприклад, на практиці Конституційної ради Франції також закріпилися такі умови дійсності цих актів: 1) наявність законодавчого уповноваження; 2) уповноваження має бути досить точно за змістом, метою, обсягом; 3) в акті, що видається у порядку делегування законодавчих повноважень, має бути зазначено його правову основу; 4) акт, що видається в порядку делегування законодавчих повноважень, повинен бути опублікований у відповідному офіційному виданні [4, с. 31].

Що стосується парламентського контролю в США, то тривалий час у цій країні поширеною була практика законодавчого вето (у разі прийняття протягом встановленого періоду часу палатами Конгресу резолюцій про скасування відповідних актів виконавчої влади, останні не набирали чинності) [5, с. 85].

У США контроль над процесом делегації законодавчих повноважень здійснюється у більшості випадків федеральними судами. Суди самостійно визначають заходи допустимого регулювання актів, що видаються в порядку делегування законодавчих повноважень. Наприклад, у разі, якщо Верховний Суд

США, вивчивши делеговані Конгресом повноваження, прийде до висновку про їх невизначеність, він має право скасувати закон про їх делегування як такий, що не відповідає Конституції.

Також в США судовий контроль за актами делегованого законодавства передбачає їх перевірку тільки в ході розгляду конкретної справи. Але оскільки контролюючі функції судів казуїстичні й непостійні, і в більшості випадків суд не має повноважень щодо надання своїм рішенням зворотної сили, то від негативних наслідків виконання актів делегованого законодавства позбавитися майже неможливо. Особливо важко піддається контролю субделегация, а саме процес передачі делегованих повноважень підвідомчим органам управління на підставі підзаконного нормативного акту вповноваженого органу [6, с. 31].

Список використаних джерел:

1. Шаповал, В. Парламент: функціональні характеристики Право України. 2015. № 5. С. 64-68.
2. Іщенко М. П. Компаративний аналіз моделей, принципів і форм організації систем місцевого самоврядування в європейських країнах / М. П. Іщенко, Л. Я. Самойленко. Держава та регіони. Сер. : Державне управління. 2013. № 1. С. 131-135.
3. Constitution de la République française: constitution du 4 octobre 1958 (Version mise à jour en janvier 2015). URL: https://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp#titre_12.
4. Онупрієнко А. М. Делегування державних повноважень місцевим органам влади: світовий досвід / А. М. Онупрієнко // Проблеми законності. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2009. Вип. 102. С. 28-35.
5. Контрольні функції парламенту: український та зарубіжний досвід. Інформаційно-аналітичне дослідження / За ред. Ковриженко Д. С. К.: Програма сприяння парламенту України, 2006., 112 с.
6. Дончик Н. Зарубіжний досвід правового забезпечення міжрівневої взаємодії в системі державного управління. Аналітика і влада : журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ : НАДУ, 2012. №5. С. 27-33.

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Марасін Олег Вікторович

ORCID ID: 0009-0003-7579-5178

аспірант

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», Україна*

Науковий керівник: Олюха В.Г.

ORCID ID: 0000-0002-3339-1154

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу
господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», Україна*

Транспортна система відіграє важливу роль у економіці України. Проте транспорт породжує і низку проблем, однією із яких є забруднення навколишнього природного середовища. В літературі наголошується, що «частка автомобілів в забрудненні атмосфери навколишнього середовища великих міст становить 80 – 90%, в кілька разів перевищуючи частку промислових підприємств» [1]. Проблемою є і те, що внаслідок бойових дій, що зараз відбуваються на території нашої країни рівень викидів CO₂ у атмосферне повітря істотно зріс і за оцінками міжнародних експертів за рік склав близько 33 млн. тон, а внаслідок лісових пожеж та горіння нафтопродуктів вже перевищив 67 млн. тон. Тому необхідним є запровадження екологізації транспортної системи України.

У вересні 2015 року підсумковим документом Саміту ООН зі сталого розвитку «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» затверджено 17 Цілей сталого розвитку. Україна також приєдналась до цього процесу і з метою запровадження у практичну площину 15 вересня 2017 року уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», в якій з метою найбільш ефективного впровадження у практичну площину було адаптовано до українських реалій вказані 17 Цілей сталого розвитку. У сфері транспорту було визначено необхідність розвивати якісну, надійну, сталу та доступну інфраструктуру, яка базується на використанні інноваційних технологій, у т. ч. екологічно чистих видів транспорту (п.9.1), забезпечити розширення використання електротранспорту та відповідної мережі інфраструктури (п.9.2) [2]. Наведене має бути враховано при проведенні екологічної політики держави.

Г.О. Швиданенко вказує на необхідності проведення екологічної політики держави де наголос буде перенесений «з ліквідації наслідків шкідливого впливу на попередження цього впливу» [3, с.94]. Одним із доцільних господарсько-правових засобів, що забезпечують вирішення цього завдання є податок. Згідно з п. л ст.3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» один із принципів охорони навколишнього природного середовища є принцип встановлення екологічного податку відповідно до Податкового кодексу України.

Л.К. Воронова визначає податок як «обов'язковий індивідуально безвідсотковий платіж, що справляється з юридичних і фізичних осіб у формі забезпеченого

державним примусом законного відчуження належних їм на праві власності, господарського відання чи оперативного управління коштів, з метою фінансування завдань та функцій держави та місцевих органів самоврядування.» [4, с.211].

В Україні спостерігається тенденція до підвищення ставок податків за забруднення навколишнього природного середовища. Наприклад, Законом України «Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо ставок акцизного податку на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану» від 21.09.2022 № 2618-IX введено акциз на бензин, що призвело до підвищення його ціни до довоєнного рівня, що є додатковим стимулом переходу на електротранспорт.

Іншим доцільним напрямом є встановлення податкових пільг. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання розвитку галузі екологічного транспорту в Україні» № 1660-IX від 15.07.2021 року та «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо стимулювання розвитку галузі електричного транспорту в Україні» від 15.07.2021 року № 1661-IX були запроваджені слушні зміни. Мета наведених нормативно-правових актів – стимулювання розвитку виробництва в Україні електромобілів, зарядних пристроїв, комплектуючих виробів до них. Вводиться пільгове ввезення, проте умови кілька разів змінювались, як і термін дії пільгового періоду. Наприклад, тимчасово, до 31 грудня 2035 року (включно), звільняються від сплати податку на прибуток підприємства, які виробляють електродвигуни для транспорту, сам електротранспорт, зарядні пристрої та літій-іонні батареї для електрокарів або ж видобувають літій. А до 1 січня 2031 року - звільняються від оподаткування ПДВ підприємства, які ввозять на територію України обладнання для виробництва нових транспортних засобів, зокрема, й електричних, а до 31.12.2035 – від оподаткування прибуток підприємств, які проводять діяльність виключно з виробництва електродвигунів.

Необхідно встановити такі податкові пільги для стимулювання продажів і виробництва електротранспорту в Україні: надати право відносити до податкової знижки коштів, витрачених на покупку електромобіля, в тому числі і кредитних або ж отримувати такі кредити з компенсацією відсотків за рахунок держави; звільнення від сплати акцизного збору при ввезенні електромобілів; звільнення від сплати ПДВ при ввезенні в Україну комплектуючих для виробництва електромобілів; звільнення від сплати в пенсійний фонд при першій реєстрації електромобіля.

Як справедливо вказує П.П. Дубинецька «незважаючи на високу ефективність, вважати податкове регулювання єдиним та вирішальним важелем впливу на економічні процеси було б неправильним, оскільки, лише зміною умов оподаткування без інших важелів державної економічної політики неможливо вирішити всі проблеми у сфері економіки... податкове регулювання слід розглядати як один з ефективних і необхідних механізмів державного регулювання економіки, який має застосовуватися у поєднанні з іншими прямими та непрямими методами». [5, с.29]. З огляду на наведене податкові інструменти мають застосовуватись комплексно з іншими господарсько-правовими засобами.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що податкове стимулювання переходу до більш широкого використання електротранспорту у нашій країні може полягати з одного боку у встановленні високих ставок податку на використання бензину, а з іншого у податкових пільгах на виробництво та ввезення електротранспорту та запровадження необхідної інфраструктури для них.

Список використаних джерел:

1. Гуренкова О.В. Можливі шляхи вирішення екологічних проблем міського транспорту. Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com>.
2. Швиданенко Г.О. Розвиток підприємства на еколого-економічних засадах. монографія / [Швиданенко Г. О., Криворучкіна О. В., Матукова Д. Г./ К. КНЕУ. 2017. 184 с.
3. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>.
4. Воронова Л.К. Фінансове право України [Текст]: підручник / Лідія Костянтинівна Воронова. К. Прецедент. Моя книга. 2006. 448 с.
5. Дубинецька П.П. Податкове регулювання в системі управління національним господарством. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03. Львів. 2015. 254 с.

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ – ЯДРО ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Ломака В.С.

кандидатка юридичних наук, докторантка кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Правова культура – це спільні переконання, погляди та норми, які впливають на те, як окремі особи та інституції суспільства сприймають правову систему та взаємодіють з нею. Правові цінності відіграють вирішальну роль у формуванні правової культури суспільства, вони виступають фундаментом, на якому будується правова культура суспільства [1].

Для підтвердження значення правових цінностей для формування правової культури суспільства наведемо низку аргументів.

1. Однією з фундаментальних правових цінностей є відданість принципу верховенства права. Цей принцип є основоположною засадою конституційного устрою демократичних, правових держав. У суспільстві, де панує верховенство права, усі люди, незалежно від їх статусу, статків та інших чинників, рівні перед законом, а отже ніхто не стоїть над законом; кожен має рівний доступ до справедливого правосуддя. Цей принцип сприяє утвердженню в суспільстві і державі справедливості та запобігає свавіллю державних органів і їх посадових осіб [2].

Верховенство права тісно пов'язане із захистом прав людини. Міцна правова база, яка підтримує верховенство права, має важливе значення для захисту прав і свобод людини. Коли верховенство права є слабким, важко забезпечити дотримання і захист прав і свобод людини. І навпаки, ефективний захист прав людини є ключовим показником прихильності суспільства до верховенства права, демократичного й правового характеру самої держави. Національні і регіональні правові системи, які надають пріоритет правам і свободам людини, створюють середовище, в якому люди можуть шукати справедливості та відшкодування шкоди, коли їхні права порушуються. Забезпечення верховенства права та захист прав людини – це безперервний процес, який вимагає пильності, підзвітності та відданості принципам справедливості та рівності.

Верховенство права також наголошує на необхідності чітких, передбачуваних і стабільних законів і правових процедур. Це гарантує, що кожна людина усвідомлює та може передбачати, як закон застосовуватиметься в їхньому житті, зменшуючи невизначеність та зміцнюючи довіру до правової системи держави [3].

З попередньою вимогою пов'язана вимога «закон не має зворотної дії в часі», яка вважається фундаментальною складовою принципу верховенства права. Вона означає, що закони не повинні мати зворотної або ретроспективної дії, оскільки закони, що мають зворотну силу, породжують правову невизначеність, яка шкодить стабільності та передбачуваності функціонування правової системи. Іншими словами, закони не повинні застосовуватися до минулої поведінки, яка мала місце до того, як закон був прийнятий або змінений таким чином, щоб криміналізувати або накладати покарання за дії, які були законними на момент їх вчинення.

Не менш важливою вимогою принципу верховенства права є те, щоб арешт, судовий процес та застосування покарання відповідали встановленим і справедливим процедурам. Це включає право на справедливий і неупереджений судовий розгляд; презумпцію невинуватості, доки вину не буде доведено; право на

юридичне представництво. Ці гарантії захищають осіб від потенційних зловживань владою.

Також слід вказати на вимогу стосовно юридичної прозорості та підзвітності дій та рішень уряду. Ця прозорість дозволяє громадянам вимагати політичної відповідальності президента, парламенту і уряду за їхні рішення.

2. На визначення рівня правової культури суспільства значною мірою впливає ставлення до прав і свобод людини, причому не лише особистих і політичних, але й всього комплексу прав і свобод, зважаючи на те, що сучасні демократичні, правові держави характеризуються одночасно як соціальні та «екологічні» («зелені»). Визнання та дотримання прав людини демонструє прихильність до гідності та цінності, притаманних кожній людині. Суспільство, яке поважає права людини, сприяє розвитку культури емпатії, толерантності та поваги до різноманітності, що є важливими компонентами правової культури. Участь держави у міжнародних правових механізмах захисту прав і свобод людини сприяє підвищенню правової культури суспільства, її визнанню на глобальному рівні. Отже, правова культура, яка високо цінує цей принцип, ставить захист всього комплексу прав і свобод людини на перше місце [4].

3. Справедливість і правова рівність також розглядаються як фундаментальні принципи правової культури суспільства у демократичній, правовій державі. Ці принципи набувають важливого значення для функціонування національних правових систем, сприяють загальній стабільності, адже правова культура полягає у забезпеченні ефективних механізмів вирішення спорів та конфліктів у суспільстві. Справедливість і правова рівність гарантують, що ці механізми є неупередженими і справедливими, сприяють зміцненню довіри до правової системи і зменшують ймовірність того, що люди вдаватимуться до самосуду або позаправових засобів вирішення спорів. Крім того, правова культура, яка надає пріоритет справедливості та правовій рівності, сприяє соціальній згуртованості, зменшуючи кількість скарг, пов'язаних з несправедливим ставленням до людей. Це допомагає формуванню почуття довіри та єдності в суспільстві. Держави, які відстоюють справедливість і правову рівність мають кращу міжнародну репутацію, їх сприймають як відповідальних і надійних партнерів у глобальних справах [5].

4. Повага до розмаїття та плюралізму є показником правової культури і демократичного характеру держави. Демократія не зводиться виключно до механізму прямих, вільних і чесних виборів; це також якість захисту прав і гідності всіх громадян, незалежно від раси, етнічного походження, релігії, статі, сексуальної орієнтації чи інших характеристик. Демократичні держави забезпечують свободу вираження поглядів як основний принцип. Це означає, що люди мають право висловлювати свої думки, переконання та занепокоєння без страху переслідування. Це дозволяє проводити відкриті дебати та дискусії, які є важливими для функціонування демократичного суспільства. Одним з ключових показників високого рівня правової культури є захист прав меншин в суспільстві.

Демократія не дозволяє більшості зневажати права та інтереси меншин; вона гарантує, що голоси меншин будуть почуті та враховані в процесах прийняття рішень на будь-якому рівні: місцевому, регіональному, національному. Толерантність та соціальна згуртованість створюють атмосферу, в якій люди різного походження і які належать до різних соціальних, політичних і релігійних груп можуть мирно співіснувати. Така інклюзивність і повага до різноманітності сприяють створенню більш стабільного і гармонійного суспільства, оскільки усім громадянам держави надається можливість повноцінної участі в житті суспільства і політичному процесі незалежно

від їхніх відмінностей [6].

За умови існування в суспільстві високого рівня правової культури національна правова система прагнучим враховувати різні політичні, економічні, культурні, релігійні та соціальні особливості, забезпечуючи доступність закону та правосуддя для широкого кола осіб і соціальних груп.

5. Підзвітність уряду та демократичний контроль з боку громадянського суспільства є важливими показниками високої правової культури суспільства. Ці поняття тісно пов'язані з верховенством права та ефективним функціонуванням демократичної системи.

Висока правова культура в демократичній державі зазвичай асоціюється з прозорістю діяльності уряду. Це означає, що рішення та політика уряду в цілому є відкритими та доступними для громадськості. Прозорість сприяє зміцненню довіри до державних інституцій і дозволяє громадянському суспільству здійснювати моніторинг дії уряду, щоб переконатися, що вони відповідають закону та інтересам нації [7].

Висока правова культура включає в себе добре налагоджені механізми притягнення державних службовців до відповідальності за їхні неправомірні дії. Це дозволяє окремим особам та організаціям, до яких належать правозахисні групи, громадські рухи і об'єднання, оскаржувати рішення або дії уряду, державних органів і їхніх посадових осіб, якщо вони вважають їх незаконними або неконституційними. Демократичний контроль з боку громадянського суспільства гарантує, що уряд залишається уважним до потреб і волі народу.

6. Те, як вирішуються конфлікти в суспільстві та державі, може слугувати важливим індикатором рівня правової культури суспільства. Суспільство, яке в основному покладається на такі правові механізми, як суди та арбітраж, для вирішення конфліктів, матиме високий рівень правової культури. Це свідчить про сильну віру суспільства в структурований, неупереджений і професійний підхід до вирішення спорів. Це водночас не виключає можливість широкого застосування в суспільстві таких альтернативних методів вирішення спорів, як медіація та переговори, які є більш неформальними, менш змагальними і більш орієнтованими на громаду підходами [8].

7. Адаптивність та еволюція правової культури є життєво важливими для забезпечення того, щоб правові системи залишалися актуальними та ефективними у вирішенні постійно мінливих потреб та викликів. Правова культура повинна адаптуватися до мінливих суспільних цінностей і норм. З розвитком суспільства змінюються його очікування щодо справедливості та рівності. Правові системи повинні реагувати на ці зміни і адекватно і своєчасно відображати їх у законах і юридичній практиці [9; 10].

У все більш взаємопов'язаному світі правові системи є більш взаємозалежними, ніж будь-коли раніше. Міжнародні договори, угоди та транскордонні правові спори вимагають, щоб правові культури розвивалися та певною мірою гармонізувалися, щоб сприяти співпраці та узгодженості в глобальному управлінні.

Швидкі темпи технологічних змін часто випереджають здатність правової системи встигати за ними. Наприклад, розвиток Інтернету та цифрових технологій підняв складні правові питання, пов'язані з приватним життям, кібербезпекою та інтелектуальною власністю. Правова культура повинна адаптуватися, щоб відповідати на ці нові виклики.

Діяльність громадських організацій та рухів, що відстоюють права людини, захист довкілля, гендерну рівність та інші суспільно значущі цілі, як правило

позитивно впливає на рівень правової культури суспільства, підвищуючи рівень обізнаності та просуваючи правові реформи. Діяльність впливових громадських організацій та рухів може призвести до суттєвих змін у законодавстві та юридичній практиці.

Юридична освіта і наука відіграють вирішальну роль у формуванні правової культури будь-якого суспільства. Юридичні наукові школи та заклади вищої освіти юридичного профілю сприяють впровадженню нових правових теорій, розробці концепцій правових реформ, проектів законів та інших нормативно-правових актів, узагальненню судової практики, що сприяє розвитку правової культури.

Не менш важливого значення набувають культурні обміни та міжнародна співпраця. Правові системи вчиться одна в одній через культурний обмін і міжнародне співробітництво. Порівняльно-правові дослідження та співпраця між юристами з різних країн сприяє обміну передовим досвідом та впровадженню інноваційних правових підходів. Правові культури, які відкриті до взаємозбагачення, реагують на нові проблеми, мають більше шансів на розвиток і слугують інтересам своїх громадян.

Однак важливо зазначити, що досягнення високого рівня правової культури суспільства – це безперервний процес, жодна правова система не є досконалою. Завжди існуватимуть виклики та сфери, які потребують вдосконалення. Правова культура є динамічною, а тому суспільство і держава повинні постійно працювати над тим, щоб забезпечити дотримання вищезазначених фундаментальних принципів, а правова система розвивалася відповідно до нових викликів.

Список використаних джерел:

1. Яковюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції. Державне будівництво та місцеве самоврядування : збірник наукових праць. Харків: Право, 2007. № 13. С. 3–16.
2. Шай Р. Я. Правовая культура как условие культивирования принципа верховенства права в украинском обществе. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. 850 (11): 317-320.
3. Горбунова Л. М. Правова культура як умова ефективного розвитку законодавства. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 9: 9-17.
4. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Права і свободи людини в умовах глобалізації. Філософія права і загальна теорія права. 2013. № 2. С. 92–93.
5. Клімова Г. П. Справедливість як цінність правової культури. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 р.) / редкол.: А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми: СумДУ, 2020. Ч.1. С. 8-10.
6. Оніщенко Н., Береза С. Правова культура особи в контексті конституційного розвитку (реальний стан та програмні цілі). Віче. 2011. 19: 30-32.
7. Кривошеїн В. В. (2016). Вплив «Революції гідності» на політичну та правову культуру українського суспільства. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2(29), 37-58.
8. Подковенко Т. Медіація як один з альтернативних способів вирішення спорів та її вплив на правову культуру суспільства. Актуальні проблеми правознавства. 2019. 1(1), 11-16.
9. Lomaka V., Yakoviyk I., Bilousov Y. Europeanisation and Its Impact on Candidate Countries for EU Membership: A View from Ukraine. Access to Justice in Eastern Europe. 2023. Vol. 6, Iss. 2. P. 59–81. DOI: 10.33327/AJEE-18-6.2-a000221.
10. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення. Вісник Національної академії правових наук України. Харків : Право, 2012. № 4. С. 29–42.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ, СОЦІАЛЬНІЙ, ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Купрійова О.О.

провідний фахівець науково-дослідницького сектору
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Проблема забезпечення безпеки в соціальній державі має декілька аспектів, пов'язаних із забезпеченням різних видів безпеки для громадян. Важливо зважати на те, що соціальна держава прагне забезпечення не тільки фізичної, але й забезпечення соціальної, економічної та екологічної безпеки своїх громадян. Протягом ХХ ст. концепція демократичної, правової держави була доповнена соціальною складовою, а з кінця ХХ ст. обговорювалася ідея доповнення концепції екологічною складовою, так само як і моделі соціальної ринкової економіки екологічним компонентом [1; 2, с. 55-70; 3]. Соціальна безпека є підґрунтям сталого розвитку [4], важливим виміром національної безпеки, який охоплює безпеку індивідів, суспільства і держави [5].

Соціальна безпека держави – це концепція, пов'язана із забезпеченням захисту та покращення життєвого рівня громадян, насамперед соціально уразливих груп населення (малозабезпечені, багатодітні, безробітні та ін.) через систему соціальних програм, політик та заходів, спрямованих на забезпечення соціально-економічних і екологічних прав людини, соціального добробуту, захист від різних ризиків та забезпечення основних потреб. Забезпечення соціальної безпеки є однією з основних функцій сучасної держави.

Соціальна безпека – це багатоаспектний феномен, який пройшов складний шлях своєї еволюції, спираючись на національні традиції й особливості [6]. Основні аспекти соціальної безпеки включають наступні компоненти.

1. Соціальні програми, тобто заходи та ініціативи, які спрямовані на забезпечення соціального захисту, поліпшення життя громадян і пом'якшення негативних наслідків соціальних проблем. Такі програми реалізуються різними рівнями влади – від муніципальних до національних. Вони можуть охоплювати різні аспекти життя суспільства. Соціальні програми є неодмінною складовою сучасних національних систем соціального захисту. Реалізація соціальних програм є умовою для цільового використання фінансових та матеріальних ресурсів, мінімізує суб'єктивізм суб'єктів соціального управління, сприяє контролю з боку інститутів громадянського суспільства, які перевіряють якість таких програм і вносять пропозиції щодо їх удосконалення.

2. Захист від бідності неможливий без реалізації базових принципів соціальної державності. Подолання бідності є складним завданням, яке вимагає поєднання стратегій на різних рівнях, включаючи індивідуальні, громадські, національні та міжнародні зусилля. Зупинимось на ключових підходах.

(а) Забезпечення доступності якісної освіти має вирішальне значення для того, щоб розірвати порочне коло бідності. Вона надає людям навички та знання, які можуть забезпечити кращі можливості працевлаштування та покращення своїх матеріально-фінансових перспектив.

(б) Зайнятість та генерування доходів. Сприяння підприємству, професійна підготовка та створення робочих місць можуть допомогти людям забезпечити стабільні джерела доходу, зменшуючи їхню залежність від низькооплачуваної та неформальної роботи, а також від держави.

(в) Мережі соціального захисту: уряд, місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування, а також громадські організації можуть створювати програми соціального захисту, щоб забезпечити базовий рівень підтримки для тих, хто її потребує.

(г) Доступ до охорони здоров'я. Забезпечення доступу до якісних медичних послуг має важливе значення для зменшення бідності. Міцне здоров'я дозволяє людям працювати та реалізовувати свої економічні можливості, а також запобігає потраплянню в боргову яму через медичні витрати.

(г) Розвиток інфраструктури. Інвестиції в базову інфраструктуру (дороги, транспорт, чиста вода, санітарія та електроенергія тощо), здатні покращити умови життя та відкрити нові економічні можливості для громад.

(д) Мікрофінансування та фінансова інклюзія. Надання доступу до мікрокредитів та фінансових послуг особам з низьким рівнем доходу допомагає їм розпочати малий бізнес, заощаджувати гроші та накопичувати активи.

(е) Розвиток сільського господарства. В Україні сільське господарство є основним джерелом доходу значної частки населення. Підтримка дрібних фермерів шляхом надання їм вдосконалених технологій, насіння та доступу до ринків може підвищити продуктивність праці і відповідно дохід.

(є) Гендерна рівність. Розширення прав і можливостей жінок та забезпечення їхньої рівної участі в економічній і соціальній діяльності позитивно позначиться на скороченні бідності.

(ж) Соціальне житло. Надання житла чи субсидовані варіанти житла особам і сім'ям, які не можуть дозволити собі належне житло.

3. Догляд за людьми похилого віку, також відомий як догляд за літніми людьми або геріатричний догляд, – це послуги та підтримка, що надаються людям похилого віку, які потребують допомоги через фізичні, когнітивні або емоційні обмеження, що виникають із старінням. Цей вид допомоги покликаний забезпечити добробут, безпеку та якість життя людей похилого віку. Догляд за людьми похилого віку охоплює широкий спектр послуг і можливостей, зокрема, домашній догляд; заклади кваліфікованого догляду (будинки престарілих); «догляд за пам'яттю» (спеціалізований вид догляду призначений для людей похилого віку з хворобою Альцгеймера або іншими формами деменції); хоспісна допомога; тимчасовий догляд; телемедицина та дистанційний моніторинг; фінансова і юридична допомога; паліативна допомога). Вибір догляду залежить від стану здоров'я людини, її уподобань та наявних ресурсів.

4. Захист трудових прав працівників у соціальній державі є важливим аспектом підтримки соціальної справедливості, економічної стабільності та високої якості життя громадян. Трудові права – це широкий спектр прав, які забезпечують справедливе ставлення, безпечні умови праці та належну компенсацію працівникам. Захист трудових прав передбачає:

(а) Досконале трудове законодавство, яке встановлює мінімальні стандарти заробітної плати, обмеження робочого часу та правила оплати понаднормової праці. Ці закони покликані запобігати експлуатації працівників і гарантувати, що люди отримують справедливу винагороду за свою працю.

(б) Правила безпеки на робочому місці. Соціальна держава надає першочергового значення безпеці на робочому місці.

(в) Колективні переговори. Соціальна держава підтримує створення та діяльність профспілок. Колективні переговори допомагають працівникам домовлятися з роботодавцями про кращі зарплати, умови праці та пільги. Це допомагає підтримувати баланс сил між роботодавцями та працівниками.

(г) Соціальний діалог. У соціальній державі уряди часто беруть участь у соціальному діалозі з профспілками та асоціаціями роботодавців. Це передбачає дискусії та переговори з питань, пов'язаних з трудовими відносинами, що призводить до вироблення політики, яка приносить користь як працівникам, так і роботодавцям.

(г) Допомога по безробіттю. Держава зазвичай надає допомогу по безробіттю особам, які втратили роботу. Ці виплати представляють собою тимчасову фінансову допомогу, поки люди шукають нові можливості працевлаштування. Ця допомогає запобігти бідності під час періоду безробіття.

(д) У соціальній державі працівники захищені від дискримінації та неправомірного звільнення. Антидискримінаційні закони сприяють рівному ставленню незалежно від таких факторів, як стать, раса, релігія чи інвалідність.

(е) Оплачувана відпустка. Соціальне законодавство передбачає оплачувану відпустку з різних причин, включаючи декретну/батьківську відпустку, відпустку через хворобу та щорічну відпустку. Це дозволяє працівникам підтримувати здоровий баланс між роботою та особистим життям і задовольняти особисті потреби без ризику для своєї фінансової стабільності.

(є) Доступ до охорони здоров'я. Ключовим аспектом трудових прав є доступ до якісної медичної допомоги. Робітники можуть бути впевнені, що отримають медичну допомогу, якщо травмуються або захворіють через свою роботу.

(ж) Освіта та професійна підготовка. Соціальна держава інвестує в освітні та навчальні програми, щоб підвищити кваліфікацію та адаптивність працівників. Це гарантує, що робоча сила залишається конкурентоспроможною і здатною відповідати вимогам мінливого ринку праці.

(з) Пенсійні виплати. Держава піклується про пенсійні виплати, включаючи пенсії, щоб підтримати працівників у старості. Це допомагає зменшити ризик бідності серед громадян похилого віку, які більше не можуть працювати.

(и) Захист трудових прав передбачає комплексний підхід до забезпечення справедливого ставлення, безпечних умов праці, адекватної компенсації та потужної системи соціального захисту. Ці заходи сприяють створенню більш справедливого суспільства і підтримують загальний добробут населення.

Отже, соціальна безпека прагне до створення справедливого та сталого суспільства, в якому громадяни почувуються захищеними від різних ризиків та мають доступ до основних соціальних послуг та благ.

Список використаних джерел:

1. Яковюк І.В., Купрійова О.О. «Екологічний» конституціоналізм як правова основа політики національної безпеки в ХХІ сторіччі. Актуальні питання становлення та розвитку сучасного конституціоналізму в Україні (до 26-ї річниці Конституції України): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 23 червня 2022 р. Одеса, 2022. С. 46-49.
2. Конституційно-правові засади становлення української державності / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Тодики. Харків: Право, 2003.
3. Яковюк І. Розвиток концепції соціально-економічних прав як передумова формування соціальної держави. Проблеми законності. 1998. Вип. 35. С. 22-27.
4. Данилишин Б., & Куценко В. (2010). Соціальна безпека-підґрунтя сталого розвитку. Вісник національної академії наук України, (1), 20-28.
5. Сиченко О. О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. Наукові праці. Сер.: Державне управління. 2012. Вип. 174, С.34-38.
6. Яковюк І. В. Виникнення та розвиток концепції соціальної держави. Вісник Академії правових наук України. 2001. № 2. С. 25-34.

ПРОБЛЕМИ ПОСТПЕНІТЕНЦІАРНОЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РІШЕННЯ В ІНШИХ КРАЇНАХ

Кутєпов Максим Юрійович

кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінально-виконавчого права

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків, Україна*

Постпенітенціарна адаптація осіб, які відбули кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі, є важливим етапом ресоціалізації особистості. В тлумачних словниках під адаптацією розуміється пристосування до нових умов. Згідно зі ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України ресоціалізація визначається як — свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. [1] Ресоціалізація є досить складним процесом і складається з комплексу заходів, спрямованих на відновлення соціальних зв'язків колишнього засудженого і його соціальну адаптацію.

Складність ресоціалізації пояснюється рядом причин особистісного характеру. Життєва пасивність, яка виробляється в період відбування покарання, сильно знижує адаптивні здібності людини після виходу з місць позбавлення волі, в результаті чого їй досить складно знову включитися в життя суспільства і проявляється в соціальній дезадаптованості. Особи, звільнені з місць позбавлення волі не готові гідно конкурувати на ринку праці, та й самі роботодавці не дуже охочі брати колишніх «в'язнів» до себе на роботу [2]. Тому і виникають проблеми з працевлаштуванням. Людина звільняється з місць позбавлення волі неготовою вийти на свободу, оскільки не може звикнути до різноманітності ролей і функцій, які їй необхідно виконувати. В результаті цього можуть виникати конфліктні ситуації або взагалі відчуження людини від суспільства.

Саме цим і обумовлюється актуальність та складність теми даного дослідження.

У чинному законодавстві України у ряді норм вказується на необхідність сприяння засудженим у ресоціалізації та соціальній адаптації після звільнення, але як правило, ці акти не містять норм, що регламентують процес ресоціалізації, а окремі з них носять декларативний характер.

Законодавством США соціальна робота щодо правопорушників здійснюється службою пробації, яка, надає соціальну допомогу умовно засудженим і умовно звільненим (наприклад, вирішує питання, щодо працевлаштування, надання житла, матеріальної підтримки) веде велику роботу по профілактиці рецидивної злочинності.

У Німеччині історично склалася традиційна участь церкви в наданні соціальної допомоги, тому проблемами засуджених займаються не тільки державні організації, а й релігійні. [3]. В Баварії у звіті експертної робочої групи «Менеджмент перехідного періоду», яка вивчала досвід баварських в'язниць, здійснюють заходи, спрямовані на посилення співпраці з позаштатними кураторами, допомога яких при супроводі засудженого в агентствах з праці і особливо підтримка при їх влаштуванні на роботі є життєво необхідною. Така добровільна допомога там є досить інтенсивною [4].

В Англії в перші години ув'язнення людина отримує «Інформаційний пакет

ув'язненого», що складається з 15 окремих брошур, де викладені витяги з тюремних правил і докладні роз'яснення до них. При цьому особлива увага приділяється переліку з надання ув'язненим соціальної допомоги і тому, яким чином її можна отримати: «корисні організації», «соціальний захист і виплати по звільненню», «служба соціального забезпечення» [5].

Заслуговує на увагу досвід Японії, де низький рівень рецидивної злочинності. В Японії питання трудового і побутового влаштування звільнених з місць позбавлення волі регламентується законом «Про постпенітенціарну опіку». Мета цього закону - забезпечити реабілітацію засуджених, що звільнилися. Відповідальність за надання реабілітаційної допомоги несе уряд. Надання здійснюється в разі звернення звільненого. Законом передбачено організацію гуртожитків для тимчасового проживання звільнених. Реабілітаційна допомога надається протягом шести місяців з дня звільнення з місць позбавлення волі і лише в тому випадку, якщо звільнений проти цієї допомоги не заперечує. [6]

У Фінляндії в 1975 році була заснована Асоціація у справах випробування і подальшого догляду для допомоги у вирішенні соціальних проблем умовно звільнених і звільнених в'язнів. Діяльність організації знаходиться під контролем і керівництвом Міністерства юстиції. Мета діяльності співробітників організації полягає в різноманітних діях що надаються звільненим особам (психологічна підтримка, юридичні консультації, рішення проблем з житлом, працевлаштування). Особливо важливим завданням залишається розвиток особистої відповідальності ув'язнених, перш за все навичок самообслуговування, встановлення контактів, звички дотримуватися зобов'язань, навчання веденню рахунків і грошових розрахунків [7].

Отже, для осіб, які звільняються з місць позбавлення волі необхідні диференційовані соціальні програми. Кримінально - виконавчі установи України не можуть підготувати засуджених до звільнення самостійно. Тому необхідно сприяти тому, щоб державні та громадські організації, що працюють з колишніми засудженими, встановлювали з ними взаємини ще до звільнення і починали планувати процес їх реінтеграції в суспільство.

З причин відсутності дієвого механізму соціальної адаптації осіб, що відбули покарання у вигляді позбавлення волі, в нашій країні досить високий рівень рецидивної злочинності.

На нашу думку на сьогодні є необхідним створення центрів реабілітації, які повинні включати соціально-психологічну, наркологічну служби, а також служби надання допомоги в працевлаштуванні, в тимчасовому проживанні в таких центрах, які б створювалися на добровільній основі та постійно перебували б під контролем державних органів.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: станом на 16 січ. 2013 р: відповідає офіц. тексту. Х.: Право. 2017. 88 с.
2. Неживець О.М. Забезпечення соціальної та трудової ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.М. Неживець; [Нац. академія внутр. справ України]. К., 2005. 20 с.
3. Ресоциализация осужденных в пенитенциарных учреждениях ФРГ (социально-психологический аспект): учебн. Пособие / Н.А. Андреев, В.М. Морозов и др. М. 2001. с. 182.
4. Чернышева О.М. Опыт трудового воспитания и социальной адаптации осужденных в Баварии (ФРГ) // Вестник института: преступление, наказание, исправление. 2016. № 2

(34). С. 98–103.

5. Логинов Д.А. Ресоциализация как стратегический инструмент профилактики преступности – Ресоциализация осужденных в условиях развития гражданского общества: сборник материалов Международной научно-практической конференции. Киров: ФКОУ ДПО Кировский ИПКР ФСМ. 2014. 275 с.
6. Стахов Я.Г. Некоторые пути решения проблемы социальной адаптации лиц, освобождаемых из мест лишения свободы. Вестник института: преступление, наказание, исправление. 2012. № 1. С. 89.
7. Вальтер Е. Основные принципы современной системы исполнения наказаний: взгляд руководителя учреждения // Вестник института: преступление, наказание, исправление. 2008. № 2. С. 46–50.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Новіков Є.А.

кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник
*Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційної діяльності
Національної академії правових наук України, Україна*

Розвиток технологій цифрової економіки і суспільства являє собою перетворювальний і безперервний процес, який істотно вплинув на різні аспекти нашого життя, зокрема на те, як ми ведемо бізнес, спілкуємося, отримуємо доступ до інформації та взаємодіємо з навколишнім світом. Цей розвиток зумовлений досягненнями в галузі інформаційних технологій, Інтернету та зростаючою інтеграцією цифрових інструментів у різні сектори. Одним з лідерів розвитку технологій цифрової економіки є сьогодні Європейський Союз [1; 2].

Ключовими напрямками розвитку цифрової економіки та технологій сучасного розвинутого суспільства є наступні.

Електронна комерція та онлайн-торговельні майданчики. Завдяки зростанню платформ електронної комерції та онлайн-торгівельних майданчиків такі компанії, як Amazon, Alibaba та eBay, змінили сферу роздрібної торгівлі, дозволивши споживачам робити покупки, не виходячи з дому та на роботі, та вийти на глобальні ринки. Ці процеси значно підвищують ефективність бізнесу та спрощують щоденну рутинну роботу [3].

Цифрові платіжні системи та фінансові технології (FinTech). Цифрова трансформація створює проблеми в усіх галузях і секторах бізнесу, але водночас забезпечує появу фінтех-ініціатив (фінансових технологій), які визнані одними з найважливіших інновацій у фінансовій галузі. Завдяки тому, що FinTech поєднує в собі фінанси, менеджмент технологій і менеджмент інновацій, він зробив транзакції зручнішими, безпечнішими та ефективнішими. Мобільні гаманці, цифрові валюти та онлайн-банкінг змінили способи управління та переміщення грошей [4;5].

Соціальні мережі та спілкування. Комунікаційні технології допомагають збільшувати і зміцнювати соціальні зв'язки. Інтернет надає безліч можливостей для соціальних мереж. Платформи соціальних мереж, такі як Facebook, Twitter, Instagram та LinkedIn, змінили те, як ми спілкуємося, ділимося інформацією та спілкуємось один з одним. Вони також стали важливими інструментами для бізнесу для взаємодії з клієнтами та просування своїх продуктів та послуг [6].

Хмарні обчислення зробили революцію у тому, як підприємства та приватні особи зберігають дані та отримують до них доступ. Вона забезпечує віддалену співпрацю, масштабовані рішення для зберігання даних та доступ до обчислювальних ресурсів на вимогу, що знижує потребу у фізичному обладнанні та інфраструктурі. Щоб підтримувати максимальну кількість користувачів і гнучкі послуги з мінімальними ресурсами, інтернет-провайдери винайшли хмарні обчислення. Знадобилося всього близько 20 років, щоб нові хмарні обчислення еволюціонували від внутрішньої ІТ-системи до публічного сервісу, від інструменту заощадження коштів до генератора доходу, а також від провайдера послуг Інтернету до телекомунікацій [7].

Великі дані та аналітика. Цифрова ера породила величезні обсяги даних, і

технології збору, обробки та аналізу цих даних стали необхідними. Компанії використовують аналітику великих даних, щоб отримати уявлення про поведінку клієнтів, тенденції ринку та операційну ефективність.

Технології ітучного інтелекту (ШІ) і машинне навчання тепер є основними інструментами бізнесу. Вони застосовуються в багатьох галузях для збільшення прибутку, скорочення витрат, порятунку життів і поліпшення якості обслуговування клієнтів. Технології ШІ призвели до автоматизації та оптимізації у різних секторах, включаючи виробництво, охорону здоров'я, фінанси та обслуговування клієнтів. Вони забезпечують роботу систем рекомендацій, прогнозної аналітики та автономних систем [8].

Інтернет речей передбачає підключення повсякденних об'єктів та пристроїв до Інтернету, що дозволяє їм збирати дані та обмінюватися ними. Досягнення в технологіях Інтернету речей (IoT) створюють велику інтелектуальну обчислювальну платформу за рахунок інтеграції інтелектуальних об'єктів із можливостями розпізнавання, обробки та зв'язку. Ця технологія знаходить застосування у розумних будинках, промисловій автоматизації, сільському господарстві та охороні здоров'я тощо [9].

Розгортання мереж 5G обіцяє більш швидке та надійне підключення до Інтернету, яке підтримуватиме такі інновації, як безпілотні транспортні засоби, віддалена хірургія та програми IoT у реальному часі. Технології стільникового зв'язку 5G та Інтернету речей взаємопов'язані, завдяки чому набудуть широкого поширення. На практичному рівні 5G буде розгорнуто насамперед в містах. Це вдале рішення з погляду Інтернету речей, оскільки багато основних застосунків Інтернету речей підтримуватимуть «розумні міста», «розумні кампуси» і «розумні будівлі» [10].

Цифрова освіта та віддалена робота. Пандемія COVID-19 прискорила впровадження цифрових технологій для дистанційного навчання та віддаленої роботи. Інструменти відео-конференцій, платформи онлайн-навчання та програмне забезпечення для віртуальної спільної роботи стали невід'ємною частиною освітнього та робочого середовища.

Кібербезпека та конфіденційність. Розвиток цифрових технологій обумовлює потребу у надійних заходах кібербезпеки. Захист конфіденційних даних, забезпечення конфіденційності та пом'якшення наслідків кіберзагроз стали найважливішими проблемами для приватних осіб, підприємств та урядів [11].

Розумні міста. Концепція розумних міст передбачає використання технологій для покращення міського життя, включаючи ефективні транспортні системи, інтелектуальне управління енергоспоживанням та прийняття рішень на основі даних для покращення якості життя.

В умовах загострення економічної конкуренції дедалі більше країн світу приділяють значну увагу розвитку цифрової економіки, сподіваючись скористатися перевагами нової революції цифрових технологій та зайняти провідні позиції у світовому економічному рейтингу. Цифрова економіка змінює структура конкуренції між країнами, вона перетворилася на нову рушійну силу економічного розвитку.

Цифрові технології сьогодні знаходяться на передньому краї розвитку та надають країнам унікальну можливість прискорити економічне зростання та надати громадянам доступ до послуг та робочих місць. За часів криз, стихійних лих, пандемії, а також російсько-української війни цифрові технології підтримують зв'язок між людьми, урядами та підприємствами.

Список використаних джерел:

1. Яковюк І. В. Інноваційна стратегія ЄС: уроки для України. Право та інноваційне суспільство : електронне видання. 2014. Вип. 2(3).
2. Новіков, Є. А. (2017). Організація діяльності мереж трансферу технологій в ЄС та Україні: порівняльно-правовий аспект. Часопис Київського університету права, (3), 286-290.
3. Išoraitė, Margarita and Miniutienė, Neringa (2018). Electronic Commerce: Theory and Practice. Integrated Journal of Business and Economics. Vol. 2, N 2, Pp. 194–200.
4. Leong, K., & Sung, A. (2018). FinTech (Financial Technology): What is it and how to use technologies to create business value in fintech way?. International Journal of Innovation, Management and Technology, 9(2), 74–78.
5. Suryono, R. R., Budi, I., & Purwandari, B. (2020). Challenges and trends of financial technology (Fintech): a systematic literature review. Information, 11(12), 590. <https://doi.org/10.3390/info11120590>.
6. Eisenberg, E. M., Johnson, Z., & Pieterse, W. (2015). Leveraging Social Networks for Strategic Success. International Journal of Business Communication, 52(1), 143–154. <https://doi.org/10.1177/2329488414560283>.
7. Qian, L., Luo, Z., Du, Y., & Guo, L. (2009). Cloud computing: An overview. In Cloud Computing: First International Conference, CloudCom 2009, Beijing, China, December 1-4, 2009. Proceedings 1. Pp. 626-631.
8. Finlay, S. (2021). Artificial intelligence and machine learning for business: A no-nonsense guide to data driven technologies (No. 4th ed). Relativistic.
9. Fawzy, D., Moussa, S. M., & Badr, N. L. (2022). The internet of things and architectures of big data analytics: Challenges of intersection at different domains. IEEE Access, 10, 4969-4992.
10. Minoli, D., & Occhiogrosso, B. (2019). Practical aspects for the integration of 5G networks and IoT applications in smart cities environments. Wireless Communications and Mobile Computing, 2019.
11. Greengard, S. (2016). Cybersecurity gets smart. Communications of the ACM, 59(5), 29-31.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Мороз Олег Миколайович

Аспірант 1 курсу кафедри публічного та приватного права
Університет митної справи та фінансів, Україна

Науковий керівник: Приймаченко Дмитро Володимирович

д-р. юрид. наук, професор кафедри публічного та приватного права
Університет митної справи та фінансів, Україна

Актуальність теми незаконного обігу зброї важко переоцінити, оскільки це явище негативно впливає на національну безпеку та інтереси держави. Незаконний обіг зброї призводить до збільшення злочинності, терористичних актів, нападів, насильства, як над людьми, так і над тваринами.

На мою думку, незаконний обіг зброї має потенціал створювати загрози на трьох рівнях. По-перше, на особистісному рівні, оскільки незаконна зброя може спровокувати небезпеку для будь-якого громадянина, навіть на вулиці, де непередбачувані ситуації можуть втягнути особу в конфлікт, зробивши її практично заручником обставин.

Однак незаконний обіг зброї також насуває загрози на рівні суспільства в цілому, викликаючи конфлікти та розбещеність, що може призвести до дестабілізації суспільства та гальмування його розвитку. На державному рівні, незаконний обіг зброї може загрожувати державному суверенітету та територіальній цілісності, що може бути використано як інструмент для загострення міжнародних конфліктів [1, с.150].

Зокрема, з початком повномаштабного вторгнення військ рф на територію України, проблема незаконного обігу зброї стала ще більш актуальною з кількох причин.

По-перше, з'явилися нові можливості та шляхи здобуття зброї, що призвело до збільшення її наявності на території.

По-друге, зросла загроза особистій безпеці через зниження рівня законодавчого захисту, створившись негативний соціально-психологічний клімат, що може підштовхнути до використання зброї в насильницьких ситуаціях.

По-третє, з'явилася потреба в самозахисті, що може спонукати до незаконного отримання зброї. Тому важливим є регулювання обігу зброї, контроль за її використанням та вилученням після припинення потреби, або в разі порушення норм законодавства [2, с.65].

Що стосується питання правового регулювання обігу зброї в іноземних країнах, важливо відзначити, що різні держави мають різний правовий режим обігу зброї через різноманітні історичні умови, що вплинули на їхні законодавчі норми та контроль за цим обігом. Цей режим можна умовно поділити на кілька груп:

1. держави, де не існують жодні обмеження на обіг зброї.
2. держави, де повністю заборонений обіг зброї.
3. держави, які дозволяють обіг зброї, але з деякими обмеженнями та регуляціями від держави.

Важливо враховувати, що у державах, де дозволений обіг вогнепальної зброї, це

може бути наслідком тривалого культурного виховання, а не лише результатом прийняття одного закону. Тому не всі норми законів інших країн можуть бути просто перенесені у національне законодавство.

Здійснення реформ та забезпечення ефективного функціонування адміністративно-правових режимів можливе лише за умови цілісної та гармонійної нормативно-правової основи. Як приклад, певні аспекти закону ФРН "Про зброю" 2002 року можуть бути узяті до уваги при розробці проектів законів України щодо цивільного обігу зброї [3, с.25]. Зокрема, це можуть бути принципи поводження зі зброєю та боєприпасами, критерії особистісних рис особи для отримання права на зброю, а також обмеження щодо носіння зброї на масових заходах.

Враховуючи євроінтеграційні амбіції України та архаїчність діючого законодавства щодо обігу зброї, необхідне вдосконалення регулятивної системи в цій сфері в напрямі її європеїзації. Це може бути досягнуто шляхом врахування вторинного законодавства ЄС, зокрема Директиви № 91/477/ЄЕС, при розробці нових або поновлених законів України щодо цивільного обігу зброї.

Отже, тема незаконного обігу зброї має багато аспектів, і вирішення цього питання вимагає комплексного підходу, законодавчого регулювання, ефективного адміністративно-правового регулювання обігу зброї в Україні та налагодженої державної політики в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Діденко С.В. Проблеми легалізації зброї в різних зарубіжних країнах. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2018. Т. 3. № 2. С. 148–151.
2. Дрозд О.Ю., Шруб І.В. Надання громадянам права на вільне володіння вогнепальною зброєю: проблемні питання та шляхи їх вирішення. Вісник Запорізького національного університету. 2015. № 1. С. 63–67.
3. Жванко Ю.П. Особливості правового регулювання обігу зброї в країнах Європейського Союзу. Наука і правоохорона. 2018. № 3(41). С. 22–28.

СЕКЦІЯ VII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ОСНОВНІ МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ ВИПУЩЕНОЇ НЕВРАХОВАНОЇ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Царенко Євгеній Анатолійович

судовий експерт сектору економічних досліджень
*Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр МВС України, Україна*

Готовою називається така продукція, яка повністю закінчена обробкою на даному підприємстві, відповідає чинним стандартам або затвердженим технічним умовам, прийнята технічним контролем підприємства та здана на склад або прийнята замовником відповідно до затвердженого для даної продукції порядку її приймання.

Вся випущена готова продукція має бути відображена у бухгалтерському обліку.

Неврахованою продукцією називається така, виготовлення якої не отримало належного документального відображення у процесах виробництва, і сама продукція не оформлена приймально-здавальними документами цеху чи складу та не оприбуткована у бухгалтерському обліку.

У практиці судово-бухгалтерської експертизи неврахована продукція може бути встановлена як у вигляді готових виробів, що обчислюються в натуральному вираженні, так і у вартісному виразі, коли випущені вироби приходять по складу повністю, але при цьому занижуються їх сортність та розміри, а отже, і їхня ціна продажу. Зниження оцінки виробів дає можливість злочинцям, які працюють у промислових підприємствах та торгових організаціях, за змовою між собою, під час продажу цих виробів покупцям за правильною ціною вилучати частину виручки, що становить різницю між продажною та заниженою в обліку вартістю виробів.

Оскільки неврахована продукція не відображається в бухгалтерських документах матеріального обліку, у більшості випадків експерт-бухгалтер визначає наявність її на підставі документації, що відображає технологічні процеси виготовлення цієї продукції (документів на виплату заробітної плати, даних оперативного обліку про закладання сировини та випуск готових виробів тощо) або на підставі документів, що підтверджують вивіз продукції з підприємства (перепустки, рахунки-фактури, накладні та ін.).

В окремих випадках неврахована продукція може бути виявлена шляхом звіряння документів, що відображають рух цінностей на підприємствах, що виготовляють та одержують продукцію; звіряння документальних даних складів та цехів виробників продукції; зіставлення даних інвентаризацій готової продукції в цехах і на складах виробничих підприємств з обліковими даними на день проведення таких інвентаризацій тощо.

Тому встановити заздалегідь перелік документів, які експерт-бухгалтер

повинен досліджувати для вирішення питань щодо виготовлення та реалізацію неврахованої продукції, та визначити обов'язкову для всіх випадків методіку вирішення цих питань неможливо.

Обсяг та характер цієї документації та використані для цього способи експерт-бухгалтер визначає у кожному окремому випадку виходячи з наявності тих чи інших поданих йому документальних даних.

Пред'явлені на дослідження документи та облікові дані щодо таких кримінальних справ можуть призвести експерта-бухгалтера до різних висновків. Деякі документи дають можливість точно визначити кількість виготовленої та реалізованої неврахованої продукції, інші ж лише вказують на це.

Категоричний висновок про такі факти експерт-бухгалтер може дати лише за наявності документів, що прямо підтверджують ці факти, тобто спираючись на такі дані, які виключають можливість їх різного тлумачення.

Досліджуючи документальні дані з метою встановлення фактів випуску та реалізації неврахованої продукції, експерт-бухгалтер не повинен обмежуватися будь-яким одним документом. Висновок за такими фактами має ґрунтуватися на сукупності документальних даних, що повністю обґрунтовують його висновки.

Так, наприклад, недостатньо мати у своєму розпорядженні лише дані про наявність на складі підприємства надлишків готової продукції власного виробництва, хоча цей факт і може бути прямим свідченням того, що не вся продукція врахована. У висновку експерта-бухгалтера необхідно навести й інші дані, що підтверджують випуск та реалізацію неврахованої продукції, зокрема: наявність неврахованих надлишків сировини та матеріалів; факти виплати заробітної плати робітникам за зайву проти врахованої кількості виготовлених виробів; показники автоматичних лічильників; перепустки на вивезення готової продукції та ін.

Тому, вирішуючи подібні питання, експерт-бухгалтер повинен досліджувати таку документацію, яка забезпечує можливість дійти категоричного висновку про наявність чи відсутність факту виготовлення та реалізації неврахованої продукції.

При визначенні наявності матеріальних збитків експерт-бухгалтер повинен мати на увазі, що сам факт виготовлення продукції з неврахованих надлишків сировини та матеріалів ще не дає підстав для твердження про наявність матеріальних збитків, оскільки ця продукція може опинитися на складі підприємства. Матеріальний збиток матиме місце у разі, коли виготовленої неврахованої продукції в наявності немає, тобто, її було вивезено з підприємства без оприбуткування у бухгалтерському обліку.

Факти випуску неврахованої продукції найчастіше встановлюють ревізори, застосовуючи різні способи аналізу та перевірки документів, а саме: роблять зустрічне звіряння документів, зіставляють дані про виплату заробітної плати з кількістю оприбуткованих виробів; перевіряють перепустки на вивезення продукції; досліджують документацію технологічних процесів та ін.

При перевірці матеріалів ревізії експерт-бухгалтер користується в основному тими самими способами та прийомами, що й ревізори.

У великих промислових підприємствах зазвичай існує спеціально організована пропускна система, при якій вивіз готової продукції оформляється відповідними документами. Маючи в своєму розпорядженні такі документи та зіставляючи їх з даними податкових накладних експерт-бухгалтер може дійти категоричного висновку про кількість вивезеної з підприємства неврахованої продукції. Додатковим підтвердженням таких фактів у деяких випадках можуть бути дані дорожніх листів та інших документів, у яких вказується кількість перевезених вантажів та маршрути їх

перевезення.

Застосовуючи перелічені вище способи дослідження основних документів, експерт-бухгалтер повинен одночасно досліджувати і додаткові документальні дані, що вказують можливість випуску неврахованої продукції. Зокрема, велике значення при вирішенні такого питання має наявність неврахованих надлишків сировини та матеріалів, які є основним джерелом випуску неврахованої продукції. Тому дослідження питань про випуск неврахованої продукції, як правило, пов'язане з одночасним дослідженням джерел надходження неврахованих надлишків сировини та матеріалів.

Наявність одних лише неврахованих надлишків сировини і матеріалів ще не свідчить про те, що вони призначаються для випуску неврахованої продукції, оскільки ці надлишки можуть бути використані й за іншим призначенням.

При цьому слід мати на увазі, що не завжди можливо встановити за документальними даними джерела утворення надлишків сировини та матеріалів, використаних для випуску неврахованої продукції. У ряді випадків їх не можливо визначити навіть за допомогою технологічної експертизи.

Однак у тих випадках, коли документально підтверджується вивезення неврахованої продукції з підприємства, що випускає таку продукцію в масовому порядку і має для цього запаси сировини та матеріалів, то незалежно від висновку технологічної експертизи, яка не надала дані про зайве списання сировини та матеріалів на виробництво, експерт-бухгалтер має підстави для обчислення матеріальних збитків у вигляді вартості вивезених неврахованих виробів.

Зазначені вище способи встановлення фактів, пов'язаних з неврахованою продукцією, не є вичерпними. У процесі проведення експертизи з таких кримінальних справ експерти-бухгалтери повинні виходити з наявності документальних даних та застосовувати такі прийоми та способи, які дозволять більш правильно та швидко дати відповіді на поставлені слідчим чи судом питання.

Список використаних джерел:

1. Брігхем Є.Ф. (1997) Основи фінансового менеджменту, 1000.
2. Коробов М.Я. (2000) Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств, 378.
3. Андреев В.Д. (1994) Практичний аудит, 366.
4. Грабова Н.Н., Кривонос Ю.Г. (1998) Облік основних господарських операцій в бухгалтерських проводках. Практичний посібник з коментарями, 368.

СЕКЦІЯ VIII. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ НА РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ У КРНУ

Новохатько Ольга Володимирівна

ORCID ID: 0000-0003-0604-3362

канд. хім. наук, доцент, завідувач (професор) кафедри екології та біотехнологій
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна

Мазницька Оксана Вікторівна

ORCID ID: 0000-0001-7550-9061

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри екології та біотехнологій
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна

Викладання хімії у закладах вищої освіти під час підготовки здобувачів освіти за спеціальностями різних галузей знань має свої особливості у зв'язку з тим, що хоча теоретичні засади, на яких базуються основні положення хімічних дисциплін є незмінними, але їх застосування передбачає певні особливості, а саме, вимоги щодо отримання певних компетентностей та програмних результатів навчання згідно зі стандартами підготовки бакалаврів з певної галузі та освітньої програми за певною спеціальністю [1].

Наприклад, в Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського (КрНУ) на освітньо-професійній програмі (ОПП) Прикладна механіка (спеціальність 131 Прикладна механіка) до циклу дисциплін загальної підготовки входить обов'язковий освітній компонент (ООК) – ООК8 Хімія (три кредити, 90 год), форма контролю – диференційований залік. Вивчення ООК8 базується на знаннях, що студенти отримали у закладах повної загальної середньої освіти (ПЗСО). Під час вивчення цього ООК студенти мають отримати знання та вміння, які зможуть використати у своїй спеціальності. І, звертаючи увагу на необхідність досягнення програмних результатів навчання (ПР) та здобуття компетентностей, зазначених у ОПП, заняття включають способи і прийоми, що дозволяють здобувачам отримати необхідні навички. Даний ООК передуює вивченню циклу дисциплін професійної підготовки, а саме ООК14 Матеріалознавство, ООК15 Теплові процеси у технологічних системах різання ООК24 Теоретичні основи технології виробництва деталей та складання машин, ООК27 Технологія обробки типових деталей та складання машин, ООК26 Металообробне обладнання та ін. Тому на матеріалі, що необхідний для подальшого застосування, акцентується увага.

На ОПП Екологія (спеціальність 101 Екологія) ООК8 Загальна хімія належить до обов'язкових дисциплін циклу спеціальної підготовки, її вивчення базується на знаннях з освітніх компонентів загальної та спеціальної підготовки, а саме: ООК11 Вища математика, ООК15 Вступ до спеціальності, ООК7 Фізика. Знання отримані при вивченні курсу, використовуються при вивченні наступних дисциплін: ООК16 Основи біогеохімії, ООК19 Екологічна хімія, ООК20 Моніторинг довкілля, ООК21 Основи оцінки впливу на довкілля та курсів інших дисциплін циклу професійної та

практичної підготовки здобувача. Випускники спеціальності 101 Екологія можуть працювати у проектних організаціях та сучасних лабораторіях оцінювання якості навколишнього середовища (ISO 9000, ISO 14000), науково-дослідних інститутах, вищих навчальних закладах, державних і приватних підприємствах. Поглиблене знання хімії необхідне їм у майбутній професійній діяльності [2].

На ОПП Біотехнології та біоінженерія (спеціальність 162 Біотехнології та біоінженерія), розробленій на основі стандарту вищої освіти також є ООК Загальна хімія (ООК11), що викладається на першому році навчання у другому семестрі [3]. Кількість кредитів ЄКТС – сім (210 год). Оскільки випускники даної спеціальності можуть працювати на підприємствах харчової, хімічної та біохімічної промисловості, в інженерно-конструкторських та проектних організаціях, на підприємствах біоенергетики (отримання біогазу, біодизелю) та переробки рідких та твердих відходів, установах екологічного та санітарного нагляду, сертифікації та стандартизації та інших інститутах та установах України (Мінекології, НАН України, профільних органів державного управління тощо), їм необхідні більш глибокі знання з хімії. Тому в ОПП у циклі дисциплін професійної підготовки є ООК12 Органічна та біологічна хімія, ООК13 Аналітична, фізична та колоїдна хімія, що дозволяють досягти необхідних ПР та компетентностей.

Список використаних джерел:

1. Максимов О.С. Методика викладання хімії: практикум : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2004. 167 с.
2. Корсак К. В., Плахотнік О. В. Основи екології : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : МАУП, 2000. 240 с.
3. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 162 Біотехнології та біоінженерія. URL: <http://surl.li/kxwlt>.

СЕКЦІЯ ІХ. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ОБГРУНТУВАННЯ І ДОСЛІДЖЕННЯ НОВОГО ПРИНЦИПУ ДІЇ ВІБРОМАШИН

Фалько Олексій Леонідович

канд. техн. наук, доцент, викладач циклової комісії галузевого машинобудування
*Відокремлений структурний підрозділ «Рівненський технічний фаховий
коледж Національного університету водного господарства
та природокористування», Україна*

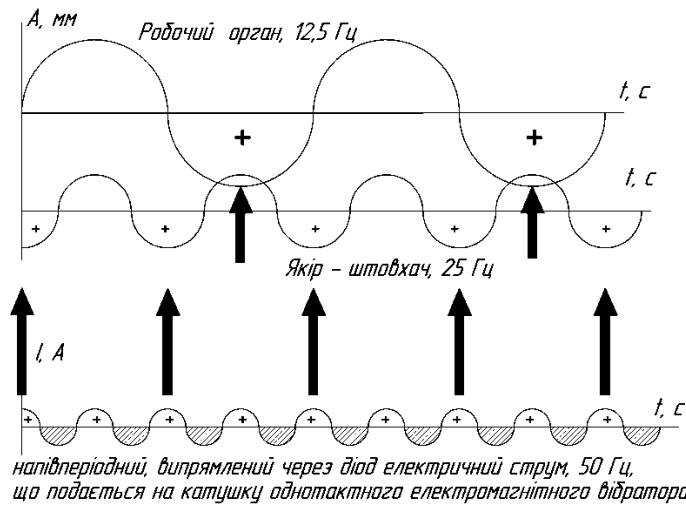
Постановка проблеми і її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. В багатьох галузях широко використовуються легкі одномасні вібраційні машини: вібраційні сита, грохоти, різноманітні сепаратори і гранулятори, дозатори, класифікатори, калібрувальні машини, подрібнювачі, невеликі за довжиною віброконвеєри [1,2]. З усіх типів віброприводів для цих вібромашин електромагнітні вібратори є найбільш дешевими, надійними, довговічними і найбільш економічними, мають найменші габарити, масу і майже не потребують періодичного обслуговування на відміну від інших типів віброприводів [1,2]. Але істотними недоліками електромагнітних вібраторів є мала амплітуда і висока частота коливань, що обмежує їх використання. Тому підвищення амплітуди і зниження частоти коливального процесу робочого органу вібромашин з електромагнітним приводом є актуальною науковою задачею. З її вирішенням є можливим поширення застосування електромагнітного приводу для багатьох технологічних процесів вібраційного транспортування та сортування у багатьох галузях, що сприятиме зниженню енерговитрат та конструкційних матеріалів.

Знизити частоту коливань робочих органів вібромашин можна при застосуванні в якості приводу електродинамічного вібратора за допомогою генератора частот електричного струму і підсилювача потужності [2]. Аналогічного результату можна досягти якщо для збудження коливань використовувати ексцентриковий вібропривід [2] при відповідному редукторі, або електродвигуні, частота обертання якого регулюється. Такі способи мають недоліки: додаткове обладнання, підвищення вартості, енерговитрат, габаритів і маси вібромашин, ускладненість конструкції. В останні роки було розроблено способи зниження частоти коливального процесу [3,4] для вібромашин з електромагнітними вібраторами, які дозволяють вдвічі знизити частоту коливань робочого органу і підвищити амплітуду. Але ці результати не є достатніми для значного поширення використання електромагнітних вібраторів.

Метою статті є обґрунтування нового принципу дії вібромашин з електромагнітним приводом [5] і його дослідження. Базується зазначений новий принцип дії вібромашин на новому способі зниження частоти коливального процесу [5], що є синтезом попередніх розробок [3,4]. Цей спосіб дозволяє без зміни стандартної частоти електричного струму у мережі знизити частоту коливань робочого органу будь-якої вібромашини з електромагнітним приводом в 4 рази і, майже відповідно, підвищити амплітуду коливань робочого органу.

Здійснюється спосіб зниження частоти коливального процесу [5] за наступною

схемою (рисунок 1). Збудником коливань є однотактний електромагнітний вібратор, на статор якого подається спрямований (через діод) напівперіодний струм з частотою $\nu = 50$ Гц.

Нижній графік на рисунку 1 відображає коливання сили I спрямованого півперіодного електромагнітного струму з частотою $\nu = 50$ Гц (циклічна частота $\omega = 100\pi$ рад/с). Нижня частина цього графіка, що відповідає від'ємному значенню I , є заштрихованою, - заштриховані півперіоди коливань сили струму I не існують через дію діоду в електричному ланцюгу статора. Верхня частина цього графіка, що відповідає позитивному значенню I , позначена знаком „+”, бо позначені знаком „+” півперіоди сили струму I існують.

Якір вібратора є достатньо масивним і спроможним здійснювати власні коливання з частотою $\nu_{\text{як}} = 25$ Гц ($\omega_{\text{як}} = 50\pi$ рад/с), вдвічі меншою за стандартну частоту електричного струму, що досягається шляхом нескладної переробки електромагнітного вібратора для встановлення необхідного співвідношення коливної маси якоря $m_{\text{як}}$ і коефіцієнта жорсткості його ресор $k_{\text{як}}$:

$$\omega_{\text{як}} = \sqrt{\frac{k_{\text{як}}}{m_{\text{як}}}} = 50\pi \quad (1)$$

Середній графік на рисунку 1 відображає амплітуду A коливань якоря у часі. Амплітуди A коливань якоря, що відповідають найближчому положенню якоря до статора вібратора відносно положення статичної рівноваги якоря, позначені знаком „+”. Знак „+” означає, що у ці моменти силовий вплив магнітного поля є достатньо великий для поповнення енергетичних витрат за період власних механічних коливань якоря. Таким чином підтримка власних механічних коливань якоря здійснюється в кожному періоді коливань якоря (на рисунку це позначено стрілками між нижнім і середнім графіками). Півперіоди механічних коливань якоря, що відповідають позитивному значенню амплітуди, не мають позначки „+”, бо вони відповідають перебуванню якоря у найдальшому від статора крайньому положенні. У такі півперіоди магнітний потік не робить істотного впливу на коливальний рух через далеку відстань якоря від статора. Ця далека відстань якоря від статора виникає за час відсутності півперіоду коливань сили електричного струму (при збільшеній амплітуді A коливань якоря). Таким чином, істотний вплив на пружну коливну систему (якір) мають силові магнітні імпульси, які чергуються через один період коливань спрямованого півперіодного електричного струму у моменти

проходження якорем найближчого до статора крайнього положення (на відміну від стандартного електромагнітного вібратора, де підтримка коливань якоря електромагнітною силою від статора здійснюється на протязі майже всього періоду коливань).

Відстань між статором і положенням статичної рівноваги якоря збільшено для врахування збільшеної амплітуди механічних коливань якоря.

Верхній графік на рисунку 1 відображає амплітуду механічних коливань робочого органу будь-якої вібростанини. І якорь і робочий орган є пружними коливними системами, кожна з яких виконує механічні коливання з частотою власних коливань. Збудником коливань робочого органу є періодична ударно-штовхальна дія якоря у моменти найближчого положення якоря до робочого органу, коли якорь знаходиться у своєму найвищому положенні відносно положення власної статичної рівноваги, а робочий орган знаходиться у своєму найнижчому положенні відносно положення власної статичної рівноваги. Така взаємодія якоря і робочого органу відбувається у кожному періоді коливань робочого органу (позначки «+» на верхньому графіку) та раз у два періоди коливань якоря і на рисунку позначена стрілками між середнім і верхнім графіками. Частота власних механічних коливань робочого органу встановлюється через співвідношення його коливної маси m_{PO} і коефіцієнта жорсткості його ресор k_{PO} :

$$\omega_{PO} = \sqrt{\frac{k_{PO}}{m_{PO}}} = 25\pi \quad (2)$$

Частота власних коливань робочого органу $\omega_{PO} = 25\pi$ рад/с ($\nu = 12,5$ Гц) стала в чотири рази меншою за стандартну частоту електричного струму у мережі $\omega = 100\pi$ ($\nu = 50$ Гц) і вдвічі меншою за частоту механічних коливань якоря $\omega_{ЯК} = 50\pi$ рад/с ($\nu_{ЯК} = 25$ Гц). Відповідно, періоди T власних механічних коливань робочого органу, якоря і електромагнітних коливань мають співвідношення 4:2:1. Приблизно таке ж співвідношення (2:1) мають збільшені амплітуди коливань робочого органу і якоря, що спостерігалось при експериментах.

Після запуску машини на протязі 5 – 6 с повинна відбуватися самосинхронізація коливального процесу під впливом взаємної дії якоря і статора та дії магнітної сили. При самосинхронізації коливальні процеси якоря і робочого органу зміщуються у часі відносно один одного та відносно коливань магнітної сили (електричного струму у статорі), що відображено на скорегованих графіках коливальних процесів після самосинхронізації (рисунк 2).

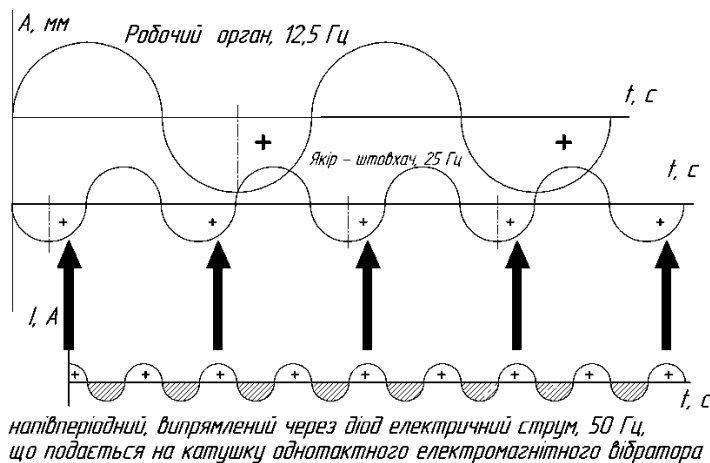

Рис. 2. Скореговані графіки коливального процесу після самосинхронізації

Завдяки самосинхронізації відбувається налаштування стабільного енергозберігаючого режиму коливань. З нижнього графіку на рисунку 2, що відображає коливання сили I випрямленого напівперіодного електричного струму, бачимо що реальна дія магнітної сили на якір починається коли останній починає рухатись від статора до положення власної статичної рівноваги. Тобто напрямок дії магнітної сили постійно співпадає з напрямком руху якоря. Аналогічно, що можна бачити на середньому і верхньому графіку, механічна взаємодія якоря і робочого органу починається коли робочий орган починає рухатись від якоря до положення власної статичної рівноваги. Тобто напрямок механічної дії якоря постійно співпадає з напрямком руху робочого органу. При такому взаємному розташуванні графіків, що відображають реальні процеси, немає зайвих витрат енергії і відбувається стабільна періодична магнітна взаємодія статора з якорем і періодична механічна взаємодія якоря із робочим органом.

Оскільки ми з'ясували, що $2\omega_{PO} = \omega_{ЯК}$, то отримаємо рівняння:

$$2\sqrt{\frac{k_{PO}}{m_{PO}}} = \sqrt{\frac{k_{ЯК}}{m_{ЯК}}} \quad (3)$$

Піднісши до квадрата обидві частини рівняння (5) отримаємо після простих перетворень:

$$m_{ЯК} = \frac{1}{4} m_{PO} \frac{k_{ЯК}}{k_{PO}} \quad (4)$$

Прийнявши, для прикладу, рівну жорсткість ресор $k_{ЯК} = k_{PO}$, отримаємо співвідношення мас якоря і робочого органу у більш спрощеному виді: $m_{ЯК} = \frac{1}{4} m_{PO}$.

Описаний спосіб зниження частоти коливального процесу [5] є достатньо економічним, оскільки корисна робота виконується завдяки внутрішнім силам коливних систем якоря і робочого органу. Енергетично підтримуються магнітною силою лише коливання якоря на протязі менш ніж четвертої частини періоду його власних коливань. Маса якоря повинна бути досить ваговою відносно маси робочого органу з вантажем, який переміщується чи обробляється.

Швидкості якоря і робочого органу описуються рівняннями:

$$\begin{cases} V_{PO} = A_{PO} \omega_{PO} \cos(\omega_{PO} t) \\ V_{ЯК} = A_{ЯК} \omega_{ЯК} \cos(\omega_{ЯК} t) \end{cases} \quad (5)$$

Виходячи із співвідношення амплітуд і частот можна стверджувати про рівність швидкостей якоря і робочого органу у нейтральних та крайніх положеннях.

Згідно графіку (рисунок 2) у момент контакту якоря з робочим органом якір знаходиться близько до свого середнього положення, тобто його швидкість близька до максимальної і визначається за відомою формулою (5) при $\cos(\omega_{ЯК} t) \approx 1$. Цей момент приблизно відповідає крайньому нижньому положенню робочого органу, коли його швидкість близька до нуля при $\cos(\omega_{PO} t) \approx 0$. Тобто, з невеликою погрішністю можна прийняти, що сумарна швидкість співударяння складе $V_{ЯК} = A_{ЯК} \omega_{ЯК}$. При визначеному співвідношенні мас якоря та робочого органу, наприклад 1:4, прийнявши ряд припущень, щодо співударяння, можна далі розрахувати енергію, яку якір віддає робочому органу при кожному співударянні і яку

повинен отримати від магнітної сили за два періоди власних коливань, з урахуванням енергетичних втрат, що існують при власних коливаннях.

На розробленому і виготовленому (з урахуванням описаних вище теоретичних положень) дослідному зразку вібростани було експериментально підтверджено можливість реалізації і працездатність нового способу зниження частоти коливального процесу для машин вібраційного руху з електромагнітним приводом. Для того, щоб на початку роботи вібратора якір-штовхач міг торкатися нерухомого робочого органу у його нейтральному положенні і за 5-6 секунд вводити його у стабільний коливний режим (шляхом самосинхронізації), необхідно було під час пуску вібратора збільшувати амплітуду коливань шляхом збільшення напруги електричного струму (в експериментах використовувався автотрансформатор, але при масовому виробництві є доцільним використання спеціальної електричної схеми).

Для зниження шуму від ударних взаємодій між якіром і робочим органом було встановлено жорстку гумову прокладку, що значно знизило шум від механічної взаємодії.

При експериментах п'єзодатчик ІС – 318 встановлювався спочатку на робочому органі, а потім на якірі переробленого вібратора ЕЛ - 1, а сигнал з нього передавався до блоку вимірювання вібрації, який відображав амплітуду віброприскорення в одиницях g : $\Gamma_{PO} = A\omega^2/g$. Частота коливань контролювалася вимірювальним приладом ІЧ – 5. З урахуванням частоти коливань робочого органу ($\omega_{PO} = 25\pi$ рад/с) і якіря ($\omega_{ЯК} = 50\pi$ рад/с), після вимірювання значення амплітуди віброприскорення в одиницях g ($\Gamma_{PO} = A\omega^2/g$) вираховувалась амплітуди коливань робочого органу:

$$A_{PO} = \frac{g \Gamma_{PO}}{\omega_{PO}^2} \quad (6)$$

Аналогічно вираховувалась амплітуди коливань якіря:

$$A_{ЯК} = \frac{g \Gamma_{ЯК}}{\omega_{ЯК}^2} \quad (7)$$

Також для перевірки амплітуди якіря і робочого органу вимірялися експериментально. Амплітуди вимірялися відповідно до методики [6]. Вимірювальний мікроскоп Мир –2 встановлювався на штативі з нерухомою підставою та підводився на необхідну відстань до тонкого блискучого освітленого дроту, закріпленого на якірі, а потім на робочому органі (там же жорстко закріплювався датчик ІС – 318). При коливаннях поверхні якіря, а потім робочого органу в окулярі мікроскопа була видна освітлена коліматором смуга шириною, яка дорівнює розмаху коливань і ширині дроту. Розбіжності між експериментальними значеннями амплітуди і аналітико-експериментальними, що визначалися за формулами (6) і (7) становили близько 4%. Значення амплітуд якіря і робочого органу співвідносилися одна до одної приблизно як 1:2. Якщо врахувати збільшену майже вдвічі амплітуду коливань переробленого вібратора, то, фактично, було досягнуто збільшення амплітуди коливань робочого органу майже у 4 рази і зниження.

Висновки

1. Обґрунтовано новий принцип дії вібростани з електромагнітним приводом,

який дозволяє знизити частоту коливань робочого органу вібромашини в 4 рази і відповідно підвищити амплітуду коливань робочого органу.

2. Запропонований принцип дії вібромашин з електромагнітним приводом має переваги у тому, що не потребує застосування вартісних, енергоємних додаткових приладів та зміни стандартної частоти струму в електричній мережі.

3. Розроблений принцип дії вібромашин з електромагнітним приводом дозволяє поширити використання електромагнітних приводів на вібромашинах харчової та інших галузей, що сприятиме зниженню енерговитрат та конструкційних матеріалів, оскільки електромагнітні вібратори є найбільш дешевими, надійними, довговічними, найбільш економічними.

4. З експериментів підтверджено можливість реалізації і працездатність нового принципу дії вібромашин з електромагнітним приводом.

Список використаних джерел:

1. Спиваковский А.О. Вибрационные конвейеры, питатели и вспомогательные устройства / А.О. Спиваковский, И.Ф. Гончаревич – М.: Машиностроение, 1972.
2. Блехман И.И. Вибрационное перемещение/ И.И. Блехман, Г.Ю. Джанелидзе – М.: Наука, 1964. – 412 с.
3. Пат. 70727 Україна. Спосіб зниження частоти коливань / О-ій Л. Фалько – Бюл. № 10. – 2004.
4. Патент 77427 Україна. Спосіб зниження частоти коливального процесу / Л.Г. Фалько, І.М. Заплетніков, О-ій Л. Фалько – Бюл. № 12. – 2006.
5. Патент 37270 Україна. Спосіб зниження частоти коливального процесу / В.П. Шамота, О.Л. Фалько – Бюл. № 22. – 2008.
6. Иориш Ю.И. Виброметрия / Ю.И. Иориш – М.: Машгиз, 1963. – с. 84-110.

СЕКЦІЯ Х. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

ОГЛЯД СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОПРИВОДУ МОСТОВОГО КРАНУ СХОВИЩА РАДІОАКТИВНИХ ВІДХОДІВ

Мугенов Даніїл Джалільович

ORCID ID: 0000-0001-7780-3416

асистент кафедри автоматизації електротехнічних та мехатронних комплексів
*Національний технічний університет України "Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського", Україна*

В Україні діють чотири атомні електростанції (АЕС): Хмельницька, Рівненська, Запорізька і Південноукраїнська. Також роботи по зняттю з експлуатації, усунення наслідків аварії, зберіганню і захороненню ядерних відходів проводяться в безпосередній близькості до Чорнобильської АЕС. Використання АЕС пов'язане із підвищеними ризиками викликаними наявністю радіоактивного палива і можливістю аварійних ситуацій. Важливою задачею є зберіганню і утилізація відпрацьованого радіоактивного палива при нормальній роботі АЕС і радіаційно заражених матеріалів, речовин і об'єктів при аварійних ситуаціях.

Прогнозований об'єм радіоактивних відходів (РАВ) при знятті з експлуатації енергоблоків Чорнобильської АЕС та перетворенні об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему складає 177255 м³. Частка рідких радіоактивних відходів складає 36148 м³, твердих радіоактивних відходів – 141107 м³ [1].

На сьогоднішній день актуальною є задача захоронення РАВ. Для вирішення даної задачі в Чорнобильській зоні відчуження споруджено комплекс приповерхневих сховищ «Вектор». Приповерхнєве сховище складається із двох паралельних залізобетонних модулів. Довжина модуля – 24; ширина – 18 і висота – 7 м, товщина стін – 0,4 м. Сховище містить вісім модулів по два в ряд [2].

Оскільки кінцевими продуктами заводів із переробки радіоактивних відходів є бочки із залитими бетоном рідкими та бетонні контейнери з твердими РАВ, що мають значну вагу, для їх складування необхідно використовувати підйомно-транспортне обладнання. Кожна секція, яка складається з чотирьох модулів коробчастого типу, оснащується мобільною будівлею з мостовим краном для роботи з упаковками. Робочий орган мостового крану має доступ до всього простору сховища.

До системи електроприводу мостового крану, що використовується для транспортування контейнерів в сховищі РАВ висуваються наступні вимоги. Необхідно забезпечити регулювання швидкості в діапазоні 1:10; обов'язкове накладення гальма при зупиненому двигуні; автоматичне спрацьовування механічних гальм при знеструмленні крана; наявність аварійної зупинки (миттєве накладення гальма); наявність попереджувального звукового і світлового сигналів при підході вантажозахоплювального органа до крайніх положень з одночасним початком гальмування; автоматичний останов вантажозахоплювального органа в крайніх положеннях; форсоване електричне гальмування і накладення механічного

гальма при спрацьовуванні кінцевих вимикачів; після спрацьовування крайнього кінцевого вимикача включення механізму тільки на відхід від крайнього положення; плавний, безступінчатий розгін з налаштованим темпом. Для задоволення вищезазначених вимог застосовують частотно-регульований електропривод (рис.1), в якому команди, захисти та блокування надходять на перетворювач частоти через програмований логічний контролер (ПЛК).

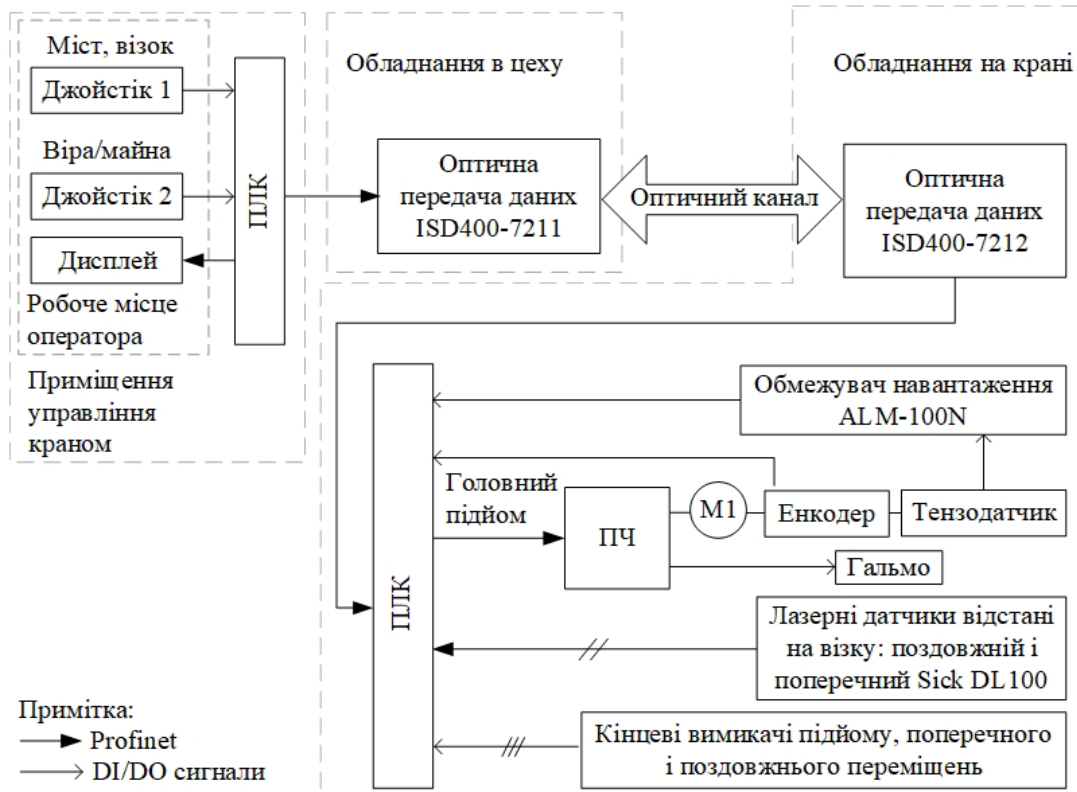

Рис. 1. Функціональна схема електропривода підйому мостового крану сховища радіоактивних відходів

На рис.1 ПЧ – перетворювач частоти.

Робоче місце оператора знаходиться в сусідній із сховищем РАВ будівлі, оператор отримує інформацію від системи відеокамер через дисплей. Управління здійснюється джойстіками: двовісним “Джойстік 1”, для пересування моста вперед, назад і переміщення візка ліворуч і праворуч; і одновісним “Джойстік 2”, для підйому та спуску гаку. Джойстіки п’ятипозиційні для завдання різних швидкостей.

Так як системи електроприводів крану розташовані безпосередньо на мосту, а робоче місце оператора – в приміщенні управління поза сховищем, застосовується віддалене управління. Застосування дротового з’єднання для забезпечення інформаційного каналу зв’язку між оператором і електроприводами на великих відстанях викликає труднощі. В системі застосовується лазерний атмосферний оптичний канал зв’язку за допомогою пристроїв ISD400. Один із пристроїв монтується на стіні цеху, інший – на мості крану. Обидва пристрої розташовані на одній оптичній вісі і складаються із передавача і приймача кожен.

В загальній системі управління краном можна виділити два контури. Перший контур контролю швидкості – оператор джойстіком задає лінійну швидкість руху вантажу, якій відповідає деяка кутова швидкість обертання валу двигуна, а система управління здійснює контроль швидкості за допомогою енкадера і регулятора

швидкості. Другий контур контролю струму фаз статора в ПЧ, для забезпечення обраного закону управління (векторного FOC – Field oriented control, або прямого управління моментом DTC – Direct torque control).

Для забезпечення захисту обладнання і контролю вантажопідйомності в стандартній конфігурації усі вантажопідйомні механізми оснащуються тензодатчиками з електронним управлінням ALE-100/TN. Талі оснащуються кінцевим вимикачем механізму підйому на випадок виходу з ладу основного кінцевого вимикача. Вони розміщені на вісі барабану і дозволяють обмежувати пересування гака при русі вгору і вниз. [3]

Висновки. Розглянуто структуру і функціонал вантажо-транспортного обладнання сховища радіоактивних відходів. Встановлено, що таке устаткування знаходиться в агресивному середовищі радіаційного випромінювання, викликаного загальною активністю РАВ і підвищеним радіаційним фоном місцевості, тому в подальшому доречно оцінити ступінь впливу радіації на робочі характеристики його електроприводів. В подальших дослідженнях необхідно розробити наукові підходи для оцінки радіаційної стійкості частотно-регульованого електроприводу загальнопромислового виконання шляхом визначення характеру впливу іонізуючої радіації на його конструктивні складові, що дасть змогу виявити такі з них, які потребуватимуть удосконалення або заміни.

Список використаних джерел:

1. ДСП «ЧАЕС» (2023). Поводження з радіоактивними відходами. Вилучено з: <https://chnpp.gov.ua/ua/activity/development-of-raw/povodzhennia-z-radioaktyvnymy-vidkhodamy>.
2. Носовський, А.В. (2007). Поводження з радіоактивними відходами. Київ: Техніка, 2007.
3. GH Cranes & Components (2018). Каталог талей с высокой грузоподъемностью. Вилучено з: <https://www.ghcranes.com/pdfs/catalogos/GH-04-Тали-Большая-емкость-Подъемники-2018.pdf>.

СЕКЦІЯ XI. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

АУДИТ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ПЕРЕВАГИ Й ПРОГРАМНІ МОЖЛИВОСТІ

Лукановська Ірина Романівна

канд. екон. наук, докторантка кафедри обліку і оподаткування
Західноукраїнський національний університет, Україна

Науковий керівник: Хорунжак Надія Михайлівна

ORCID ID: 0000-0001-7434-5456

Д-р. екон. наук, професор кафедри обліку і оподаткування
Західноукраїнський національний університет, Україна

Сучасні виклики зовнішнього середовища формують передумови для розроблення нових елементів аудиторської діяльності підприємств, що є більш якісними у порівнянні із загальновідомими. Цифрові технології активно входять у повсякденне життя суспільства та фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання й призводять до трансформації традиційних видів та методів оцінки аудиту економічних систем. Вони радикально змінюють традиційні поняття в організації та методах проведення досліджень в аудиті й позначаються на швидкості формування і подання аудиторських висновків. Окрім того, це призводить до підвищення якості аудиторських послуг і зростання ефективності аудиторської діяльності.

Фундаментальною основою у процесі діяльності суб'єктів господарювання є Інтернет та інформаційні технології, тому логічно, що проведення аудиторської діяльності також повинно проходити в даній площині. Оскільки основна частка роботи здійснюється за допомогою наукових досягнень в області комп'ютеризації, то важливим є питання впровадження якісних програмних продуктів для проведення аудиторської діяльності. Сучасні програмні продукти для проведення аудиту на підприємствах представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Сучасні програмні продукти для проведення аудиторської діяльності суб'єктів господарювання

№	програмний продукт	характеристика
1	IDEA	дозволяє аудиторам проводити оцінку та виявити недоліки у системі контролю; проводить формування даних за принципом логічного виразу (застосовує логічні функції програми), тобто визначає інтервал значень, що будуть проводити перевірку
2	IT Audit: Аудитор	дозволяє провести розрахунок аудиторського ризику та проводить фіксацію аудиторських доказів у відповідних документах спеціаліста
3	DocuSnap	проводить аудит характеристик роботи комп'ютера, сервісів та мережевих адаптерів (аудит ліцензії програмного забезпечення, своєчасне оновлення ліцензійних ключів, зберігання ліцензійних контактів тощо)

Продовження табл. 1

Сучасні програмні продукти для проведення аудиторської діяльності суб'єктів господарювання

№	програмний продукт	характеристика
4	Audit Expert	здійснює систематизацію даних бухгалтерських звітів протягом певного періоду в єдиному вигляді, реалізує формування аналітичних форм звітності
5	Qlikview	є частиною платформи бізнес-інтелекту, яку використовують для оцінки даних
6	Pervasive Audit Master 6.3 20 USER SERVER	адаптується до специфіки підприємства, дозволяє вивити порушення і за їх результатами формує альтернативну звітність, описує аудиторські ризики в бізнес процесах
7	Audit System/2	дозволяє провести підготовку робочих документів та звітності для проведення аудиторської діяльності, проведення автоматичного заповнення даних з бухгалтерського обліку у робочі документи аудитора

взято з [1; 2; 3; 4]

Слід відмітити, що використання цифрових технологій у аудиторській діяльності суб'єктів господарювання суттєво впливає на якість його інструментів, зменшує кількість персоналу, оптимізує час проведення аудиту та збільшує рівень ефективності використання інформації. Тобто, об'єктивно, цифровізація визначає напрямок трансформації аудиторської діяльності та нові напрямки її розвитку. Враховуючи той факт, що аудиторська діяльність потребує не лише розрахунків, а й формування висновків, то важливим у його застосуванні виступає штучний інтелект. Він є специфічним атрибутом і складовою, яка, одночасно, ідентифікується з поняттям цифрової економіки загалом. Остання, як суспільно-економічне явище, асоціюється, власне, з комп'ютеризацією, оцифруванням, розвитком сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які проникають в усі сфери людської діяльності, в тому числі в галузь аудиту.

Висновки. З розвитком цифрової економіки діяльність аудиторських підприємств у процесі проведення аудиту суттєво покращилась, оскільки значна частина оціночно-контрольної роботи виконується з допомогою сучасних програмних продуктів. Важливим аспектом при цьому є рівень якості наявних програм для проведення аудиту. Тому перспективним і актуальним напрямом наукових досліджень є формування засад для здійснення правильного вибору програмних продуктів зі здійснення аудиту та вигідних методик оцінки їх відповідності існуючим запитам.

Список використаних джерел:

1. Лазебник Л.Л., Войтнко В.О. (2020) Сутність, особливості та параметри цифрової економіки. Економічний вісник, (1), С.22-29. Вилучено з: https://www.researchgate.net/publication/341222871_The_essence_features_and_parameters_of_the_digital_economy.
2. Бойко Н.М. (2009) Порівняльна оцінка та вибір програмних продуктів аудиту реальних інвестицій. Вилучено з: https://vlp.com.ua/files/101_1.pdf.
3. Hirska, I. (2021). Analysis of innovation infrastructure of enterprises in terms of digitalization. Ekonomichni chytannia: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 85-richchia profesora V.I. Shyiana (pp.235-237). Kharkiv: KhNAU.
4. Khorunzhak, N.M., Lukanovska, I.R. (2019). Accounting in the digital economy: problems and prospects. Chornomorski ekonomichni studii, Vypusk 45, 176-179.

ІНФОРМАЦІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ДЛЯ АНАЛІЗУ І УПРАВЛІННЯ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМИ

Портоварас Тетяна Романівна

ORCID ID: 0000-0002-2939-5101

канд. екон. наук, докторантка, кафедри обліку і оподаткування
Західноукраїнський національний університет, Україна

Науковий керівник: Хорунжак Надія Михайлівна

ORCID ID: 0000-0001-7434-5456

Д-р. екон. наук, професор кафедри обліку і оподаткування
Західноукраїнський національний університет, Україна

Інформація відіграє центральне та ключове місце в прийнятті управлінських рішень, у сучасному динамічному економічному середовищі активно трансформується разом із розвитком наукових досягнень, інформаційних технологій, змінами соціально-економічного середовища та потребами споживачів. Така трансформація набуває нового змісту та масштабів і охоплює сукупність економічних даних, документів тощо, які накопичуються протягом певного проміжку часу. З точки зору змістовного наповнення, обсягів, розташування й збереження більш доцільно для означення такої інформації вживати поняття «інформаційний ресурс». Останній може бути одноразово використаний для прийняття управлінського рішення та завдяки наявним сучасним технічним можливостям зберігатися впродовж певного проміжку часу. Інформаційний ресурс, відповідно, містить у собі ту інформацію, на яку був зроблений управлінський запит, а тому його склад не завжди є однаковим. З цього випливає, що є велика ймовірність того, що він перетворюється в інформацію (отриману з внутрішніх і зовнішніх джерел), яку при необхідності завжди можна використати для нових управлінських рішень.

Схема опрацювання інформаційного ресурсу з метою виокремлення інформаційних даних для прийняття управлінського рішення керівництвом підприємства, в такому випадку, включає процес їх відбору з уже наявної збереженої в базі даних сукупності інформації. При цьому завжди існують певні труднощі, наприклад, щодо усної інформації. Вони пов'язані з потребою у її реєстрації відповідним чином, щоб мати можливість використовувати в майбутньому. Вважаємо, що вирішення цього питання можливе щонайменше двома шляхами: 1) збереження аудіо чи відеозаписів (що, на жаль, не завжди зручно, а тому числі з точки зору обсягів використання пам'яті технічного засобу); 2) збереження короткого письмового викладу озвученої усної інформації (що також має певні ризики, до прикладу опущення окремих важливих моментів).

В будь-якому разі, постійно існуюча потреба в удосконаленні інформаційного забезпечення управління вимагає як нової інформації, так і використання вже наявного її потенціалу. Однак при цьому слід звертати увагу на те, щоб процес був ефективним і результативним. Тож, формуючи інформаційний ресурс, слід оцінювати можливості економії витрат, покращення якості інформації, раціонального використання трудових і технічних ресурсів тощо.

Окрім цього, зважаючи на факт неоднорідності такого ресурсу та інформаційного забезпечення управління загалом (адже для його створення

реалізується комплексний збір даних відповідно до визначеного керівництвом чи користувачем завдання) об'єктивною є потреба в групуванні управлінської інформації. З наших досліджень випливає, що таке групування можливе через використання за його основу видів управління. Відповідно, управлінську інформацію можна розмежувати за наступними напрямками: генеральна, функціональна, стратегічна, фінансова, виробнича, оперативна та інноваційна. Таке групування дозволить прискорити процес підбору інформаційних даних для прийняття управлінських рішень.

Якість інформації для прийняття рішень можна суттєво покращити, застосувавши: проведення аналізу інформації відповідно до поставленого завдання (1 етап); реалізацію контролю за процесом оцінки аналітичної інформації (2 етап). Зміст цих етапів може ідентифікуватися індивідуально кожним суб'єктом управління, але загалом повинен охоплювати: по 1 етапу – динаміку економічних показників і нормативно-правове забезпечення, в тому числі регулювання порядку формування звітності; по 2 етапу – різні види контролю.

Щодо усіх складових формування інформаційного забезпечення управління доцільним є використання сучасних програмних продуктів. Важливим завданням при цьому постає питання оптимізації їх вибору та його узгодження з потребами суб'єкта господарювання. Окрім іншого, ключовим питанням, на яке варто акцентувати увагу в цьому випадку є забезпечення конфіденційності та захисту інформаційної бази. Відповідно, має бути належний управлінський правовий і технічний захист.

Висновки. У перспективі, за отриманими нами результатами, серед актуальних напрямів подальших досліджень можемо виокремити розробку методики щодо: проведення аналізу і контролю інформації відповідно до поставленого управлінського завдання; обґрунтування вибору оптимального програмного продукту, здатного реалізувати виконання завдань з формування інформаційного забезпечення управління; оцінки рівня захисту даних. Перспективним є також дослідження можливостей удосконалення програмних продуктів для приведення їх у відповідність із новими управлінськими запитами. Останні, перш за все, в сучасних умовах полягають в задоволенні потреби щодо інформації про ризики та варіанти альтернативних моделей розвитку суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел:

1. Черноіванова Г.С. (2018) Інформаційне забезпечення в системі управління інноваційною складовою підприємств. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. Вип. 31. С. 58-61.
2. Масленников Є.І., Побережець О.В. (2016) Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління результатами діяльності підприємства Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 15. Вип. 1 (32). С. 35-49.
3. Чернікова Н.М. (2021) Аналіз програмних рішень з автоматизації бізнес-процесів підприємства. Підприємництво та інновація. №18. С.57-62.

СЕКЦІЯ XII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

АРХІТЕКТУРА СППР В УПРАВЛІННІ ПАРТНЕРСЬКИМИ ВІДНОСИНАМИ

Андрющенко Тетяна Юріївна

старший викладач

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Україна

Серед альтернативних підходів, що дозволяють обґрунтовано приймати управлінські рішення в будь-якій галузі людської діяльності є експертні методи. Проте, широкомасштабність проектів, що аналізуються та необхідність врахування знань з різних галузей потребує аналізу не лише експертних знань кожного з напрямків формування проекту, але й врахування взаємозв'язку між окремими факторами, що спрямовані на реалізацію різних підцілей ієрархії. При цьому необхідно зважати на те, що таких взаємозв'язків може бути десятки, а для складних проблем (зокрема, розробка стратегічного управління фірмою) і набагато більше [1].

Метою даного дослідження є виявлення та аналіз архітектури СППР в управлінні партнерськими відносинами ВПП.

Архітектура СППР в управлінні партнерськими відносинами ВПП має за мету забезпечити оптимальний аналіз та управління взаємодіями з партнерами, оптимізацію ресурсів та покращення ефективності співпраці. Основний опис такої СППР може включати такі компоненти:

- модуль аналізу даних: Даний модуль буде відповідати за аналіз даних про партнерські відносини. Він може включати в себе інструменти для створення звітів, аналізу тенденцій, прогнозування результатів співпраці та інші аналітичні функції;

- модуль взаємодії з партнерами: Цей модуль дозволить вести ефективний облік контактів з партнерами, обмінюватися інформацією, планувати зустрічі та координувати спільні проекти. Він може включати інструменти для відстеження комунікацій та зв'язку з партнерами;

- модуль управління угодами: Для ефективного управління угодами з партнерами необхідно мати модуль, який дозволить створювати, відстежувати та аналізувати угоди. Це може включати управління термінами угод, відрахуваннями та фінансовою звітністю;

- модуль звітності та аналізу результатів: Система має надавати можливість генерувати звіти про результати співпраці з партнерами, аналізувати важливі показники та допомагати у виявленні можливостей для покращення взаємодій;

- інтерфейс користувача: Передбачення зручного та інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу для користувачів є ключовим елементом, що допоможе забезпечити ефективну взаємодію з системою.

Зв'язки СППР вказують напрямок обміну інформацією та взаємодією між різними компонентами:

- збір та аналіз даних. Зовнішні дані про партнерів та внутрішні показники діяльності збираються для подальшого аналізу. Збір даних про партнерів (авторів,

дистриб'юторів, інших видавництв тощо). Збір даних про внутрішні показники діяльності (продажі, запаси, попит тощо). Аналіз ринкових тенденцій та конкурентної ситуації;

– обробка та збереження даних. Дані передаються для обробки та аналізу, а також зберігаються в системі для подальшого використання. Системи зберігання даних (бази даних) для доступу до потрібної інформації. Застосування технік обробки даних, включаючи статистичний аналіз та машинне навчання;

– моделювання та аналіз рішень. Базуючись на оброблених даних, моделі та алгоритми аналізують дані для прогнозування та аналізу можливих рішень. Використання математичних моделей для прогнозування відгуків партнерів на різні варіанти дій. Аналіз ризиків та можливих варіантів рішень;

– рекомендації та автоматичне прийняття рішень. Аналітичні результати використовуються для генерації рекомендацій, які можуть бути використані для автоматичного прийняття рішень на основі заздалегідь встановлених правил. Генерація рекомендацій на основі аналізу даних та модельних розрахунків. Визначення можливостей для автоматичного прийняття рішень на основі заданих правил;

– взаємодія з користувачами. Користувачі взаємодіють з системою через інтерфейс, надаючи вхідні дані та отримуючи рекомендації та результати аналізу. Інтерфейс для взаємодії з користувачами системи (менеджерами, аналітиками). Можливість користувачів вносити власні параметри та обмеження;

– автоматизація процесів. Відповідно до встановлених правил, система може автоматично приймати рішення або виконувати певні дії. Можливість автоматизованого виконання певних завдань та рішень на основі заздалегідь встановлених правил;

– збереження даних та оновлення моделей. Результати аналізу та рекомендації зберігаються, і моделі можуть бути оновлені на основі нових даних.

Можемо стверджувати, що СППР має бути сегментована таким чином, щоб модулі могли розроблятися та підключатися окремо з невеликими взаємодіями між частинами, що забезпечить надалі модифікованість і можливість повторного використання. Основою цієї сегментації має стати послідовність обробки даних в СППР [2].

Отже, взаємодія між компонентами допомагає системі ефективно аналізувати інформацію та надавати користувачам корисні рекомендації для прийняття рішень в управлінні ПВ ВПП.

Список використаних джерел:

1. Азарова А. О. Побудова СППР зі стратегічного управління підприємством на базі апарату комплексної цільової програми [Текст] / А. О. Азарова, О. В. Форонова // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2006. – № 5. – С.140–145.
2. Система підтримки прийняття рішень в управлінні якістю навчального процесу / Н.О. Комлева, В.В. Любченко, С.Л. Зіноватна // Проблеми програмування. — 2020. — № 2-3. — С. 218-227.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЧАТ-БОТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Баранюк Олександр Филімонович

ORCID ID: 0000-0003-1151-0092

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри інформатики та інформаційних технологій
Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка, Україна

Інформаційні технології розвиваються дуже стрімко, що спонукає отримувати все більше знань та навичок. Тому слід дедалі частіше переглядати підходи до навчання, як з боку студента, так і з боку викладача. Нині з'являється багато різних інструментів, які можуть допомогти закладу освіти краще організувати освітній процес, а студенту швидше та якісніше засвоювати матеріал. Один з таких засобів – чат-боти на основі штучного інтелекту (ШІ).

Чат-бот на основі штучного інтелекту (ЧБШІ) – це програма або система, яка використовується для автоматизованої комунікації з користувачами через текстовий чи голосовий інтерфейс. Головна особливість ЧБШІ полягає в тому, що вони можуть аналізувати, розуміти та генерувати мовний контент, що дозволяє їм взаємодіяти з людьми так, ніби це реальні співрозмовники.

Останнім часом ЧБШІ все більше привертають увагу викладачів і науковців. Так, в роботі [1] відзначається, що чат-боти це простий і дешевий освітній інструмент, що відповідає сучасним стилям навчання і запитам студентів. Допомога чат-боту дозволяє студенту бути більш ефективним під час самонавчання або виконання домашніх завдань.

Робота [2] окреслює сфери застосування чат-ботів у навчальному процесі та розкриває їх переваги. Чат-боти можуть бути корисними для організації освітнього процесу, складання розкладу занять, отримання навчальної інформації, демонстрації заходів, зберігання й оцінювання домашніх завдань. Перевагами чат-ботів в освітній діяльності є моментальне надання інформації, суттєва економія часу студента, підвищення ефективності роботи викладача.

Говорячи про роль штучного інтелекту в освіті, робота [3] окреслює сфери застосування ШІ та чат-ботів у навчальному процесі, а також вказує на певні виклики, пов'язані з використанням чат-ботів. Зазначається, що ШІ може бути використаний для автоматизації адміністративних задач, персоналізованої підтримки навчальної траєкторії студентів, залучення їх до активного життя, економії часу викладача і студента, миттєвого зворотного зв'язку. Разом з тим, слід бути впевненим, що чат-боти є доступними, точними та надійними, надають правильну інформацію, уникають упереджень або помилок, орієнтовані на студентів, враховують їх потреби, інтереси та стилі навчання.

Більшість освітніх ЧБШІ інтегруються в освітні платформи та системи керування навчальним процесом, допомагають викладачам створювати навчальні матеріали, а студентам виконувати завдання, отримувати відповіді на питання, цілодобову персоналізовану підтримку в реальному часі та швидкий зворотний зв'язок, відстежувати прогрес і багато іншого [4]. Чат-боти підтримують освітню діяльність студентів та покращують загальний досвід навчання.

Метою даного дослідження є деталізація сфери можливого застосування інтелектуальних чат-ботів в організації освітнього процесу закладу вищої освіти, виявлення переваг і недоліків чат-ботів в процесі навчання студента.

Освітні чат-боти на основі ШІ (інтелектуальні освітні чат-боти, ІОЧБ) – це програмні продукти, здатні за допомогою штучного інтелекту і технологій обробки природної мови генерувати людське спілкування та надавати автоматизовану освітню допомогу студентам і викладачам [4].

Спробуємо детальніше з'ясувати, яким чином можна використовувати інтелектуальні освітні чат-боти в діяльності закладів вищої освіти.

1) Адміністративна підтримка навчального процесу. Інтелектуальний чат-бот може стати помічником посадових осіб закладу освіти в організації освітнього процесу та радником студента, нагадуючи про важливі моменти їхньої діяльності – терміни оплати за навчання, здачі завдань і проектів, складання сесії, інших заходів та подій [1–4]. Складання розкладу занять – надскладна задача. Інтелектуальний чат-бот може впоратися і з цим завданням, спланувавши розклад занять для закладу освіти [2, 4].

2) Супровід абітурієнта при зарахуванні. Чат-бот може відповісти на численні питання абітурієнтів щодо вибору спеціальності, термінів та умов вступу, організації та вартості навчання в університеті [3, 4].

3) Організація освітньої діяльності студента. Академічний радник допоможе студенту обрати відповідні його здібностям і потребам навчальні курси, організувати індивідуальну освітню траєкторію, скласти оптимальний графік на основі обраної спеціальності, уподобань і доступних місць [3].

4) Мотивування, залучення, стимулювання. Сучасні студенти щодня взаємодіють з ботами та іншими інтерактивними системами, тому важливо залучати їх до навчання подібними засобами. Студентам потрібні регулярні контакти та заходи, щоб залишатися залученими до процесу, підтримувати зв'язок з університетом, відчувати себе частиною освітнього процесу. Освітні чат-боти можуть тримати студентів у курсі подій, одночасно відстежуючи їхній прогрес і розвиток [1, 3–5]. Чат-боти можуть зробити навчання цікавішим, стимулювати студентів до активного дослідження та вивчення нових тем.

5) Пошук та впорядкування інформації. Технологія ШІ дозволяє чат-ботам миттєво знаходити інформацію з конкретного питання та подавати її у структурованому та впорядкованому вигляді [1], що значно скорочує час на отримання та систематизацію знань.

6) Персоналізація, індивідуальний підхід. ІОЧБ надають більш цікаве інтерактивне навчальне середовище для студента, швидкі та доступні інструменти для навчання, індивідуальну підтримку згідно рівня знань та потреби студента [3, 4]. Це дозволяє кожному студенту навчатися в своєму власному темпі. Системи електронного навчання використовують ІОЧБ, щоб миттєво вирішувати запити та проблеми студентів, пов'язані з курсом.

7) Практична допомога студентам. Чат-боти можуть пояснити складні концепції чітко та доступно, використовуючи практичні приклади та інтерактивні завдання. Практичні ситуації допомагають студентам краще закріпити теоретичні знання. Чат-боти можуть допомогти студентам у розробці реальних програмних проектів, надаючи поради, рекомендації та зворотний зв'язок. Вони допоможуть побудувати діаграми, рисунки, схеми баз даних, і навіть написати програмний код.

8) Практична допомога викладачам. Чат-боти можуть бути корисними не тільки студентам, а й викладачам [1, 4, 5]. Так, вони можуть допомогти підібрати матеріал до лекції, варіанти завдань для студентів, сформувані практичні приклади з реального життя для пояснення матеріалу. Вони можуть допомогти викладачам значно заощадити час.

9) Опитування, оцінювання, зворотний зв'язок. Чат-бот допоможе підготувати та провести перевірку знань чи опитування, проаналізувати результати, оцінити рівень розуміння студентами певної теми, створити індивідуальні картки показників кожного студента, надати інформацію про прогалини в навчанні [4]. Чат-боти можуть проводити опитування студентів під час навчання або після сесії, збирати відгуки і аналіз студентських потреб і настроїв, визначати напрями покращення досвіду навчання.

Звісно, впровадження будь-яких нових технологічних засобів пов'язане з певними ризиками. Використання інтелектуальних чат-ботів у навчальному процесі також може мати свої негативні аспекти. Наведемо деякі з них.

1) Заміщення особистої взаємодії з викладачем. Чат-боти можуть бути зручними для отримання відповідей на питання, але вони не можуть замінити особистої взаємодії з викладачем та іншими студентами. Особиста взаємодія з викладачем дозволяє отримати індивідуальні поради, які можуть бути більш цінними, ніж відповіді чат-бота. Викладач має значний досвід подачі матеріалу, спонукаючи студента критично мислити і шукати розв'язок проблеми.

2) Обмеження спілкування. Надмірне спілкування з ботом позбавляє студентів можливості обговорювати питання з реальними людьми. Проблемою є також обмежений контекст – чат-боти можуть вузько або не точно сприймати запитання і навіть давати некоректні відповіді через брак розуміння. Крім того, у багатьох сферах діяльності вимагаються розвинені «м'які навички» (soft skills), зокрема здатність працювати в команді. Чат-бот не зможе компенсувати брак колективної роботи студента.

3) «Ботозалежність», обмеження творчості. Чат-боти можуть давати досить вичерпні відповіді та розв'язки завдань, що інколи приводить до бездумного копіювання результатів без належного аналізу і глибокого розуміння. У студента може сформуватися звичка покладатися на бота в багатьох питаннях. Такі студенти стають надто залежними від чат-бота, втрачають мотивацію думати і вирішувати проблеми самостійно. Бездумне використання бота-помічника не стимулює студента до творчості та власних досліджень.

4) Технічна недосконалість. На даний момент слід відзначити технічну складність та недосконалість інструментів на основі штучного інтелекту. Створення та підтримка адекватних програмних засобів на основі ШІ під силу лише гігантам програмної індустрії. Інтелектуальні чат-боти стають дедалі кращими, проте поки що можуть надавати некоректні або неправильні відповіді, що може спричинити нерозуміння та плутанину.

Висновки. З розвитком інформаційних систем та технологій чат-боти зі штучним інтелектом все більше стають важливою частиною освітнього середовища, надаючи студентам, викладачам та адміністрації інструменти, необхідні для досягнення академічних цілей. Інтелектуальні освітні чат-боти кардинально змінюють правила в галузі освіти, по-іншому організують управлінські процеси закладу освіти, надають студентам новий персоналізований досвід навчання.

Проаналізувавши можливості використання чат-ботів на основі штучного інтелекту в навчальному процесі, можемо зробити висновок, що такий сучасний інструмент може бути надзвичайно корисним і потужним як для студентів, так і для викладачів. Тим не менш, він не здатен повністю замінити традиційне живе спілкування з викладачем і його використання потребує обережності та уваги, адже зловживання таким помічником може призвести до неприємних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Гулай О. І., Карамач В. А. (2023, 25–26 травня). Чат-бот у навчальному процесі. Тези доповідей ІХ Міжнародної науково-практичної конференції з проблем вищої освіти і науки «Інформаційні технології в освіті, науці і виробництві (ІТОНВ-2023), 94–96. Луцьк: ЛНТУ.
2. Кльоз К.Р., Олефіренко Н. В. (2022, 3–4 листопада) Переваги використання чат-ботів у навчальному процесі. Матеріали ХХ науково-методичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Наумовські читання», присвяченої 300-річчю з дня народження Григорія Сковороди, 203–205. Харків : ХНПУ.
3. Harry, A. (2023). Role of AI in Education. *Interdisciplinary Journal and Hummanity*, 2(3), 260–268.
4. Khan, S. (2023, April 17). AI Chatbots for Education: How They are Supporting Students and Teachers? *EdTechReview*. <https://www.edtechreview.in/trends-insights/trends/ai-chatbots-for-education-how-they-are-supporting-students-and-teachers/>.
5. Okonkwo, C. W., & Ade-Ibijola, A. (2021). Chatbots applications in education: A systematic review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 2, 100033.

СЕКЦІЯ XIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

„АРИФМЕТИКА” ТА „ГЕОМЕТРІЯ” ЮЗЕФА НАРОНСЬКОГО – ПОЛЬСЬКІ МАТЕМАТИЧНІ ПРАЦІ XVII СТОЛІТТЯ

Мельник Ганна Віталіївна

ORCID ID: 0000-0003-0940-7192

аспірантка філологічного факультету

Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, Республіка Польща

Для першої половини XVII століття не характерна інтенсифікація робіт над творенням польської математичної термінології. В цей період був виданий лише один математичний підручник написаний польською мовою. Автором підручника з арифметики був Ян Олександр Горчин. Його робота містить більше, ніж у попередників запозичень, а неологізми творив використовуючи професійну лексику, яка функціонувала в тодішньому середовищі практиків [Biniewicz 2002, с. 77, 94].

Першою вагомою математичною працею написаною польською мовою вважається “Арифметика” Юзефа Наронського. Робота Наронського складалася із 17 розділів, в яких окрім основних математичних відомостей про цифри, числа та дії над ними, містилися відомості про такі операції як піднесення до степеня та добування коренів. Ще однією роботою автора була „Геометрія”, яка відрізнялась від „Геометрії” Гжепського тим, що у ній містився переклад усіх латинських термінів. Наронський вважав, що підручник написаний польською мовою повинен містити терміни подані також польською мовою. Окрім „Геометрії” Наронський опрацював і „Тригонометрію”, яка вважається першою тригонометрією написаною польською мовою. Варто зазначити, що Юзеф Наронський намагається у своїх роботах використовувати терміни взяті із загальноживаної мови, а також одним із перших починає творити неологізми згідно певних прийнятих правил [Bał 1984, с. 70-71]. Свої математичні праці Наронський написав приблизно між 1655 і 1659 роками, але, на жаль, через те, що його роботи таки не були видані, а збереглись до наших днів лише у формі рукописів, не мали великого впливу на формування польської математичної термінології [Stamm 1935, с. 246-247].

Список використаних джерел:

1. Bał M. (1984). Powstanie i rozwój polskiej terminologii nauk ścisłych. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 187 s.
2. Stamm E. (1935). Józef Naroński, matematyk i katograf polski XVII. stulecia [в:] Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 64(6).
3. Biniewicz J. (2002). Kształtowanie się polskiego języka nauk matematyczno-przyrodniczych. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

РИТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ США

Шкворченко Наталія Миколаївна

доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
романо-германської філології та методики викладання іноземних мов
Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса, Україна

Термін "токсичний політичний дискурс" (англ. *toxic political discourse*) вперше почав використовуватися саме для опису погіршеного стану публічної політики США у 21 столітті, що пов'язано з ростом впливу розмовних радіо-шоу, де так звані нові коментатори провокують аудиторію до уїдливих суперечок [2]. Такі американські публічні фігури, як Сара Пейлін, Раш Лімбо, Гленн Бек, Енн Колтер та ін., визначаються агресивним стилем полеміки, скандальними заявами, схилом до теорії змов, вони "просторікують, марять, брешуть, замість того, щоб пропонувати будь-які рішення проблем" (<https://www.urbandictionary.com>).

На думку американського журналіста Джозефа Бернштайна у сучасних умовах політичної комунікації у США можна спостерігати *токсичність новин*, яка пов'язується із розповсюдженням фейкових новин та дезінформацією, яка стає вірусною. Але після двох місяців спроб скасувати результати, атака на Капітолій нарешті зробила те, чого не змогли вибори: це зробило Трампа і Республіканську партію токсичними. Соціальні мережі, такі як Twitter і Facebook, відключили акаунти президента. Дівчата-скаути почали намагатися розірвати оренду своєї штаб-квартири в будівлі, що належить Трампу в Нью-Йорку. Таким чином, ця подія надовго відштовхнула республіканців від токсичної політики Дональда Трампа, спрямованої на *розпалювання* (англ. *toxic politics of inflaming*), а не на зцілення, розбіжностей між американцями [6]. Це вимагатиме відмови не лише від самого пана Трампа, а й від його політики неправди та демонізації (англ. *politics of untruth and demonization*). У цьому випадку токсична дія "розпалювати" позначає "приводити до стану збудження, схвильованості, роздратування".

Політичні дебати у США стали токсичнішими, а "гаряча" риторика може призвести до насильства. Так, нещодавні нападки президента Дональда Трампа на чотирьох депутатів першого терміну – усі кольорові жінки – викликали пристрасну реакцію демократів Палати представників, які переважною більшістю голосів підтримали резолюцію, яка засуджує висловлення президента. Це лише останній розділ у давніх дебатах про те, яка мова підходить для політичних дебатів у Сполучених Штатах. У недавньому опитуванні Pew Research Center вивчалось ставлення американців до цієї теми, зокрема вплив Трампа на політичний дискурс та потенційні ризики підбурювальної риторики виборних посадових осіб. Американці загалом згодні з тим, що обраним посадовим особам слід уникати різких виразів, оскільки це може спровокувати насильство. Майже три чверті американців (73%) говорять про це, і лише чверть вважають, що виборні посадові особи "мають можливість використовувати різкі висловлення, щоб висловлювати свою думку, не турбуючись про те, чи можуть деякі люди діяти відповідно до того, що вони говорять" (англ. "should be able to use *heated language* to express themselves without worrying about whether some people may act on what they say.").

Американська дослідниця Кетрін Гелбер у своєму дослідженні "Свобода слова після 11 вересня" робить висновок про те, що після розстрілів у Парижі та Копенгагені

на початку 2015 року зв'язок між свободою слова та тероризмом став більш очевидним, ніж будь-коли. Реакція на ці події справедливо закликала до солідарності перед терором, а карикатуристи зображували олівці як відповідну альтернативу зброї, слова як найкращу альтернативу насильству, свободу слова як необхідну альтернативу терору. Західні уряди підтвердили свою публічну відданість свободі слова. Але насправді ті самі уряди мають сильну, але відносно недооцінену ворожість до свободи слова, що відображаються у політиці боротьби з тероризмом. Після терористичних атак 2001 року західні уряди зробили чіткий і продуманий крок до запобігання терористичним злочинам, які далеко зайшли в галузі свободи слова. Вивчаючи Сполучені Штати, Сполучене Королівство та Австралію, студія показує значні зміни у відповідних параметрах свободи слова в контексті боротьби з тероризмом після 11 вересня, досягнуті як у зміні політики, так і в обґрунтуванні цієї зміни. У всіх трьох країнах більшість висловлень було криміналізовано способами, які вважалися анахронічними чи недоречними у порівнянних сферах політики до 11 вересня. Зараз ми живемо в новій нормі свободи слова, в рамках якої обмеження на свободу слова, які колись вважалися аномальними, надмірними та неприпустимими, тепер вважаються звичайними, необхідними та виправданими, якщо вони мають місце у контексті боротьби з тероризмом [4].

Ґрунтуючись на галузі біополітики безпеки, що зароджується, дослідницька монографія "Мова терору: Як нейробіологія впливає на політичну промову в США" Уеслі Кендалла; Джозефа М. Сіракуза та Кевіна Ногучі демонструє, що політична мова може бути створена для маніпулювання сегментами виборців, які схильні до того, щоб бути сприйнятливими до певної мови. Автори, які представляють як політологію, так і поведінкову нейробіологію, досліджують, як людський мозок реагує на висловлення політичної ідеології щодо тероризму. Вони застосовують ці реакції до певних форм політичної комунікації, багато з яких призначені для отримання бажаного відгуку у створенні підтримки програми політики. Порівнюючи та зіставляючи тематичні дослідження, вони демонструють, як схожі дії, що супроводжуються абсолютно різною політичною мовою, можуть викликати когнітивний дисонанс у розумі виборців та вплинути на вибір політики [1].

Дослідник американського політичного дискурсу Лі Друтман вважає, що у США розвилася нова *ера токсичної політики* (англ. *new era of toxic politics*), коли виникла повністю націоналізована та впорядкована двопартійна система, розділена через екзистенційні питання щодо американської національної ідентичності та існування лише двох партій, які не перетинаються і кожна з яких постійно прагне отримати незначну більшість. Інституції у США створені таким чином, щоб вимагати компромісу та побудови коаліції, однак електоральна політика протидіє компромісу та створенню коаліцій, тому що у сторін немає стимулу працювати разом. Американські виборці, які з кожними виборами дедалі більше переконуються, що на лінії стоїть доля нації, тепер активно карають за компроміс. Результатом є токсична політика, коли одна партія (демократи) повністю стала партією різноманітності та космополітичних цінностей, а друга партія (республіканці) стала партією *білої, християнської та традиційної Америки* [3].

Американські політики часто звертаються до таких прикметників, як "*liberal*", "*conservative*", "*compassionate*", "*safe*" та інші, використовуючи їх більше як зброю, ніж як інструменти спілкування. Особливу увагу звертають на себе новоутворення в лексиці політичного дискурсу. Наукові дослідження політичних процесів і тенденцій передбачають введення нових понять і нової термінології. У політичній мові фігурує багато неологізмів, запропонованих політиками. Словники не завжди встигають їх

фіксувати, з чим пов'язана ще одна особливість лексичної структури політичного тексту. Переклад неологізмів, як правило, здійснюється способами транскрипції, калькування, шляхом пояснення, шляхом опису. Наприклад, *softpower* – м'який вплив (тобто вплив через культуру, ідеологію і пропаганду); *hardpower* – жорстке вплив (тобто тиск, який чиниться з допомогою військових і економічних важелів); *coalition of the willing* – коаліція добровільних партнерів; *unipolarity* – однополярність; *managed democracy* – керована демократія; *velvet revolution* – оксамитова революція; *velvet divorce* – "оксамитове розлучення" (мирний розпад Чехословаччини на дві держави); *colour / coloured revolution* – кольорова революція; *rogue state* – держави-ізгої; *peace enforcement* – примус до миру; *warlordism* – військово-феодалний режим; *shockandawe* – тактика "шок і трепет"; *New Europe* – держави Східної Європи; *Greater Middle East* – розширений Близький Схід; *othering* – відміну, відчуженість; *faultline* – лінія розлому; *Europhobia* – боязнь європейської інтеграції, негативне ставлення до Євросоюзу; *Eurosceptic* – противник європейської інтеграції; *Europhilia* – ентузіазм у ставленні до європейської інтеграції, позитивне ставлення до Євросоюзу [3].

Особливої уваги заслуговує використання специфічних політичних кліше та жаргонізмів, наприклад, *GOP*: Grand Old Party, nickname of the Republican Party; *Lame Duck*: An office holder whose term has expired or cannot be continued, who thus has lessened power; *Political Suicide*: A vote or action that is likely to be so unpopular with voters as to cause a politician's probable loss in the next election; *Pork Barrel*: Wasteful and unnecessary projects that politicians secure for their local districts, usually to gain favour with local voters; *Swing Vote*: The undecided, usually independent, portion of the electorate that can "swing" the outcome of an election one way or the other та ін. [4].

Евфемія також є одним з найбільш ефективних засобів для створення політично коректної лексики. Політичні евфемізми увійшли в сферу інтересів лінгвістів з часів війни у В'єтнамі. Політичний дискурс найбільш пристосований для прикрашання дійсності і для використання приховування реального стану справ, тому тенденція до евфемізації є одним з прагматичних закономірностей функціонування політичного мовлення.

Людська здатність до мови завжди вшановується як доказ її вродженої ввічливості, тому публічний американський політичний дискурс часто визначається як *некультурний, оманливий* (англ. *uncivil, delusional*). У цілому контексті дослідження етапів президентства Дональда Трампа "Брехня, нахабна брехня, альтернативні факти, фейкові новини, пропаганда, буратіно, штани у вогні, дезінформація, дезінформація, постправа, дані та статистика" (англ. *Lies, Damn Lies, Alternative Facts, Fake News, Propaganda, Pinocchios, Pants on Fire, Disinformation, Misinformation, Post-Truth, Data, and Statistics*) закладає основу для юридичного аналізу американського політичного дискурсу щодо нечесності навколо президентської кампанії 2016 року. Розвиток концепції "фейкових новин" та її еволюція у використанні через Трампа, його супротивників та його сурогатів, призвела до токсичних дебатів у американських засобах масової інформації про те, як обробляти (тобто описувати) помилкові заяви президента Трампа, зроблені під час кампанії, у перехідний період, та на початку його президентства як епохи "постправади" [6].

Також дослідження мультимодальної дискурсивної субстратегії дискредитації, які використовує Дональд Трамп у політичному твітінгу, показало, що його риторичні техніки орієнтовані на емотивний та раціональний типи комунікативного впливу на свого опонента. Вони відбивають токсичність іміджу 45-го президента США через використання ним у персональному твіті вербальних та візуальних емотивних виразів, які втілюються через використання вербально-візуальних міксів, колажів

тощо, і наносити безпосередню моральну шкоду опоненту. Так, наприклад, Д. Трамп зображує Б. Обаму шпигуном, який знаходиться за вікном і начебто через бінокль дивиться всередину його квартири. Але Д. Трамп мимоволі проектує на Обаму саме ті звинувачення у шпигунстві, в яких його самого підозрювали американські ЗМІ через його бізнес-проекти у СРСР у 80–90 роках.

У підсумку, зазначаємо, що токсичний імідж політика формується візуальним, вербальним та невербальними чинниками, що пов'язані із комунікативними механізмами персуазії й слугують для вираження маніпулятивних меседжей політиків у передвиборчій боротьбі, супроводжуються паравербальними засобами, до яких належать просодичні (гучність, темп, паузація, мелодика, тембр, ритм, фразовий наголос), кінесичні (рухи рук, голови, тіла) міміка (рухи очей, рота, брів) засоби, що посилюють пошкоджуючий вербальний ефект. Посилюючу шкідливу функцію можуть виконувати екстралінгвальні форми токсичної комунікації, до яких відносимо кольорову гаму плакату, символіку передвиборчої боротьби, одяг, місце мітингу, підбір музики тощо, що увиразнюють шкідливий ефект дій/висловлювань політика, якого в медіа визначають як токсичного.

Список використаних джерел:

1. Бебик, В. М. (2003). Політологія для політика і громадянина (монографія). МАУП. <http://politics.ellib.org.ua/pages-3664.html>.
2. Богатирьова, Є. В. (2014). Прагматистичні характеристики англомовних передвиборчих політичних дебатів (Автореф. дис. канд. філол. наук, Запорізький національний університет).
3. Ковалевська, А. В. (2020b). Аналіз політичного дискурсу: парадигма спіндокторінгу. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика, XLI, 42–61. <https://doi.org/10.17721/APULTR.2020.41.42-61>.
4. Шкворченко, Н. М. (2021k). Токсичний політичний дискурс у США й Україні: когнітивно-дискурсивні контрасти. Записки з романо-германської філології, 1 (46), 127–134. [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1\(46\).234406](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1(46).234406).
5. Erdal, N., & Budak, O. (2021). The mediating role of organizational trust in the effect of toxic leadership on job satisfaction. *International Journal of Research in Business and Social Science* (2147-4478) 10(3):1-17.
6. Gil Bonilla, J. F. (2018). A critical-cognitive analysis of Donald Trump's discourse across time: Trump as a businessman versus Trump as a president. In XIII Congreso Internacional Lingüística Xeral, Vigo, June 13–15, 2018 (pp. 409–416). Grades. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6506563>.

РОЛЬ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ У ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Мельник Ганна Віталіївна

ORCID ID: 0000-0003-0940-7192

аспірантка філологічного факультету

Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, Республіка Польща

Вчителі математики брали активну участь у діяльності Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Завдяки плідній співпраці починають створюватись перші підручники з математики написані українською мовою. Автором підручників з геометрії був О. Савицький, з арифметики та алгебри – Петро Огоновський, з алгебри – Володимир Левицький [Сверчевська 2009, с. 56]. Друга половина XIX століття характеризується збільшенням зацікавленості математиків творенням української математичної термінології [Іващенко 2015, с. 6]. В 1894 році, будучи студентом четвертого курсу Львівського університету, Володимир Левицький пропонує Науковому товариству імені Тараса Шевченка опублікувати свою наукову роботу з математики написану українською мовою. Зазначається, що це перша наукова робота з математики написана українською мовою [Сулим 2012, с. 129]. Діяльність Володимира Левицького над формуванням української математичної термінології була дуже плідна, адже протягом кількох років на сторінках „Записок Наукового товариства імені Тараса Шевченка” виходять друком його роботи присвячені нормуванню термінології технічних наук, в тому числі і математичної [Малюта 2013, с. 53]. В „Записках” видає свою працю присвячену математично-філософським питанням також і Микола Чайковський [Парацій 2008, с. 259].

Список використаних джерел:

1. Іващенко В.Л. (2015). Періодизація історії становлення української наукової термінології на тлі термінологічної діяльності в Україні: традиційні виміри, [в:] Термінологічний вісник, вип. (3)1. Київ: Інститут української мови НАНУ.
2. Малюта О.В. (2013). Становлення української наукової природничо-технічної термінології на західноукраїнських землях Австро-Угорської імперії у XIX—на початку XX ст., [в:] „Сторінки історії”, вип. 36.
3. Парацій В.М. (2008). Роль Миколи Чайковського у формуванні української математичної термінології, [в:] Збірник праць Тернопільського осередку Наукового товариства ім. Шевченка, вип. 4.
4. Сверчевська І. А. (2009). Структурування змісту розділу Геометричні тіла у перших шкільних підручниках з геометрії Західної України, [в:] Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, вип. 48. Житомир: Видавництво Житомирського державного університету.
5. Сулим Г. (2012). Володимир Левицький як термінолог [в:] Проблеми української термінології: збірник наукових праць учасників XII Міжнародної наукової конференції „Проблеми української термінології СловоСвіт 2012”. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

СЕКЦІЯ ХІV. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ВІДЕОІГРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ПОЛІТОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гороховський Д.І.

ORCID ID: 0009-0008-5934-9094

канд. політ. наук, доцент кафедри історії і філософії

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна

Курс «Політологія», в першу чергу, спрямований на засвоєння знань про тенденції та закономірності функціонування політики, політичних інститутів та систем, їх взаємодію з різними підсистемами суспільства. По завершенню курсу у здобувача має сформуватися чітке науково виражене сприйняття теоретичних засад політологічної науки та базове розуміння політичних процесів як світових, так і всередині країни. А одним з критеріїв ефективного навчання є формування у здобувача вміння аналізувати й оцінювати різні політичні процеси та явища в контексті світової політики [1].

Водночас сам курс часто передбачає виключно набір теоретичних знань, а кейси, які пропонується розглядати, відбувалися задовго до народження сьогоднішніх здобувачів освіти, і можуть бути для них не цікавими і не актуальними. Крім того, відсутність інтерактиву в процесі навчання також негативно позначається на загальному результаті.

Є кілька альтернативних моделей навчання, які дозволяють урізноманітнити процес. Найчастіше це певні спільні активності, на кшталт, політичних ігор під час семінарів, коли у процес залучені одразу всі присутні здобувачі.

Але в Україні, на відміну від низки інших країн, в процесі навчання як у середній школі, так і у закладах вищої освіти, масово не використовується такий інструмент, як відеоігри.

Існує багато кейсів використання відеоігор в освітніх програмах. Так, наприклад, у Польщі за особистою ініціативою прем'єр-міністра Матеуша Моравецького в освітній курс ввели гру «This War of Mine» (укр – Це моя війна) місцевої студії «11 bit studios». Симулятор, який може дати певне уявлення про виживання цивільних під час бойових дій, став безплатно доступний в межах позакласного читання в усіх навчальних закладах країни, але тільки для учнів віком від 18 років (через жорстокість і сцени насилля).

В США на прикладі містобудівного симулятора «Cities: Skylines» вчать здобувачів вищої освіти таким речам, як міська економіка, базова інфраструктура, методи озеленення міста. Також гра дозволяє моделювати різноманітні кризові ситуації, що можуть у місті виникнути, починаючи від забруднення й закінчуючи навіть заторами, та дозволяє тестувати шляхи їх розв'язання.

Відома французька компанія «Ubisoft Entertainment S.A.», яка займається розробкою та видавництвом відеоігор, у своїй пригодницькій франшизі «Assassin's Creed» (укр - «Кредо вбивці»), яка дозволяє гравцю «відвідати» примітні історичні

сеттінги, такі як стародавня Греція та Єгипет, середньовічна Англія та Італія тощо.

Окремим режимом гри став «Discovery Tour» (укр – «Ознайомча екскурсія»). У цьому режимі вирізали усі ключові активності, які пов'язані з самою грою, натомість залишивши величезний світ, повністю відкритий для дослідження і споглядання. Також автори зробили низку тематичних турів, у кожному з них у форматі екскурсії розповідають про різноманітні аспекти того часу: починаючи від, наприклад, влаштування пірамід і закінчуючи звичайним повсякденним життям кожної з верств суспільства. Все це з якісною візуалізацією. Такі тури активно використовуються американськими викладачами різноманітних дисциплін: від історії до дизайну.

Щодо політології, то завдяки специфіці цієї науки, спектр можливостей, які відкривають відеоігри ще більший. Адже з'являються додаткові аспекти, крім безпосередньо симулятора подій. Хоча й він дає величезний ресурс для досліджень. Наприклад, окремі відеоігри жанру «стратегія» дозволяють моделювати різні ситуації на політичній карті світу, керуючи змінними факторами. Так, у «Crusader Kings III» можна задати умови при яких у Ватикані буде панувати іслам, а російські царі будуть за замовченням прихильниками інцесту та канібалізму, і дивитися яке майбутнє чекатиме світ при таких умовах. Гра дає можливість корегувати сотні подібних факторів і спостерегти за тим, як вони б впливали на світ. З точки зору освітнього процесу, така модель може бути цікавішою для здобувачів, ніж просто теоретичне обговорення, яке обмежується наявними даними та здатністю учасників дискусії до аналізу.

Також існує багато симуляторів сучасного світу, на кшталт, відеоігри «Realpolitik», яку розробила польська студія «Jujubee S.A.» і яку можна використовувати як інструмент для модулювання різних геополітичних ситуацій в світі.

Окремий аспект використання відеоігор під час вивчення курсу «політологія» - це використання відповідної продукції для отримання додаткового контексту певних подій. Так, наприклад, гра «Life is Strange 2» (укр – «Життя – дивна штука 2»), розроблена французькою студією «Dontnod Entertainment» і видана японським видавництвом «Square Enix», яка вийшла наприкінці 2018 року, розповідає про життя двох мексиканських юнаків в США і присвячена проблемам мігрантів. Гра викликала великий резонанс в США через те, що саме в цей час, за каденції президента Трампа, який вів жорстку антимігрантську політику, тема мігрантів була одна з пріоритетних соціальних проблем в країні. Побічники Трампа, навіть, називали гру інструментом впливу своїх політичних опонентів. Через півтора року після виходу гри, Трамп програм вибори та втратив президентське крісло.

І таких прикладів розуміння контексту через відеоігри можна знайти багато. Навіть є випадки, коли відеогра змушувала ряд країн змінювати законодавство та задавала новий вектор обговорення питання свободи слова в цілому. Як це було з франшизою «Grand Theft Auto» (укр – «Великий автомобільний крадій») американської студії «Rockstar Games», яка спровокувала не лише обговорення проблеми сприйняття ігор суспільством, а й ледь не привела до низки відставок політичного керівництва США через звинувачення в утиску свободи слова.

Беззаперечно, відеоігри як інструмент освітнього процесу, мають величезний потенціал та дають можливість зануритися у контекст подій, моделювати розвиток подій, враховуючи завдання змінні функції, що дуже складно зробити вербально, без залучення додаткових інструментів. А, враховуючи, той факт, що, за даними на 2020 рік, у світі 2,5 мільярда людей грає в відеоігри, а середній вік геймерів становить 34 роки, можна бути впевненим, що цей інструмент буде затребуваний не лише у

молодшої аудиторії, а й у більш дорослої, в тому числі тих, хто навчається у закладах вищої освіти. В тому числі, відеоігри мають потенціал, щоб зробити курс політології більш різноманітним та інтерактивним.

Список використаних джерел:

1. Проф. С. Д. Гелей, к. іст. н, доц. Ю. В. Михальський, к. філос. н, доц. О. З. Кендус : «Політологія (методичні вказівки)». Вид: Львівський торговельно-економічний університет. Львів. 2022.
2. Mykyta Kazymyrov: «Video Games Are Out Of Politics? Not At All — And Here's Why». <https://multiplatform.com/news/video-games-out-of-politics-not-at-all-and-heres-why/>. 2023.
3. David Kushner : «Jacked : the outlaw story of Grand theft auto». Вид: John Wiley & Sons. США. 2012.

СЕКЦІЯ XV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У КЛАСІ

Чижикова Інна Валеріївна

ORCID ID: 0000-0003-2722-3258

старший викладач кафедри іноземної філології, перекладу та професійної мовної підготовки, аспірантка кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи
*Університет митної справи та фінансів,
Університет імені Альфреда Нобеля, Україна*

Тотальна цифровізація засобів масової інформації та наявність сучасних інструментів комунікації в мережі Інтернет значно вплинули на суспільство. Нове цифрове покоління людей легко отримує інформацію онлайн. Також зазначимо, що поведінка, спосіб життя і спілкування людей вже не ті, якими вони були нещодавно. З'явилися нові онлайн-маркети, торгові платформи та ігри тощо. У цьому випадку людям потрібні нові способи та моделі навчання, і цифрові навчальні ігри тут стануть у пригоді [1].

Взаємодія в безпечному середовищі, експеримент і дослідження, високий рівень мотивації, розвиток мнемічних навичок і навичок самостійного навчання – усе це передбачає впровадження цифрових навчальних ігор. Попри всі переваги використання цифрових освітніх ігор, нещодавне дослідження, проведене нами у 2021-2023 роках, показало, що українські вчителі використовують переважно інтерактивні тести та додатки, але не використовують всесвіти віртуальної реальності – комп'ютерно змодельовані представлення світу зі специфічними просторовими та фізичними характеристиками у навчальному процесі. Основні особливості всесвітів віртуальної реальності включають: а) взаємодію через аватари (графічно відтворене зображення); б) гравці також можуть взаємодіяти за допомогою текстів; в) для керування аватарами використовуються клавіатура, комп'ютерна миш та інші спеціально розроблені команди; г) сучасні віртуальні світи зображують світ, дуже схожий на реальність, з правилами реального світу та діями в реальному часі, що дозволяє користувачам досліджувати переваги соціалізації, а також дозволяє їм переслідувати різні соціальні, освітні та навчальні цілі [2].

Щоб заповнити інформаційну прогалину, пов'язану з наявними всесвітами віртуальної реальності, ми хотіли б представити короткий огляд:

1) «The Many Worlds of Minecraft» - сучасний засіб навчання, що підходить для STEAM, шкільних предметів у початковій та середній школі та вищій освіті [3].

Рис. 1. «The Many Worlds of Minecraft»

2) «AR_Book» - це сучасний мобільний додаток із доповненою реальністю, що дозволить проводити деякі експерименти для вивчення природничих дисциплін. Це віртуальна лабораторія, де проводяться віртуальні експерименти [5].

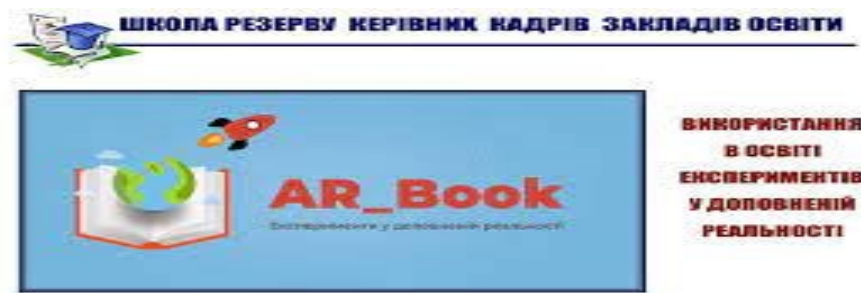

Рис. 2. «AR_Book»

3) «MondlyAR» - додаток з доповненою реальністю для вивчення іноземних мов, який надає вам особистого віртуального помічника для навчання. Наразі доступно 31 мова для вивчення.

Рис. 2. «MondlyAR»

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що використання цифрових засобів навчання є головним напрямком розвитку сучасного суспільства, де основними принципами виступають як сама гра, так і гравець. Ось чому цифрова педагогіка, засади гейміфікації навчального процесу, всесвіти віртуальної реальності та «серйозні» ігри створюють базовий набір необхідних інструментів для викладачів у всьому світі [4,5].

Список використаних джерел:

1. Цифровізація освіти, досвід регіонів, актуальність для позашкілля (2021). Вилучено з <https://mon.gov.ua/ua/news/cifrovizaciya-osviti-dosvid-regioniv-aktualnist-dlya-pozashkillya-vidbulas-onlajn-sesiya-shodo-distancijnogo-navchannya>.
2. Sanchez, J., Salinas, A., Contreras, D., Meyer E. Ch. (2011). Does the New Digital Generation of Learners Exist? A Qualitative Study. Вилучено з https://www.researchgate.net/publication/27793574_Does_the_New_Digital_Generation_of_Learners_Exist_A_Qualitative_Study.
3. Tokarieva, A. (2019) Educational digital games: from theory to practice. Guidelines for teachers. Lambert Academic Publishing. pp. 83.
4. Kirby, A. (2006). The Death of Postmodernism and Beyond // Philosophy Now. 58 (Nov/Dec). pp.34–37.
5. Використання віртуальної та доповненої реальності на уроках: інструменти та приклади. Вилучено з <https://www.youtube.com/watch?v=rKE9IJRod0g>.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Лимар Леся Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-9407-1066

кандидат психологічних наук, доцент
НМУ імені О.О.Богомольця, м. Київ, Україна

Повномасштабна військова агресія росії проти України 24 лютого 2022 року (яка, насправді, почалась значно раніше, проте не набула таких великих масштабів та не спричиняла такі руйнування та людські жертви) суттєво поміняла особливості функціонування всіх галузей країни, включаючи освітню. На не окупованих та деокупованих ділянках України навчання було відновлено в межах 3-4 тижнів після початку військових дій та(чи) деокупації. Первинно, в перші дні військових дій, навчання у ЗВО було тимчасово призупинене на 2 тижні, з поступовим відновленням навчальної діяльності. Стресовий характер подій зими-весни 2022 року, масова міграція викладачів та здобувачів освіти, зміна роду діяльності, недоступність технічного забезпечення (відсутність сполучення інтернет чи електрики) та технічних засобів (інколи зумовлена банальним мародерством протягом окупації, зокрема в Київській області, наприклад), матеріальні втрати, втрати близьких, суттєво змінили загальний характер навчання. Варто зазначити, що поступове відновлення навчальної діяльності: спочатку в дистанційному форматі, за змішаною системою, у квітні-травні – у форматі офлайн, де це було можливо, поставило навчальні заклади перед численними викликами: нехваткою викладачів, фізичною відсутністю викладачів на місці та необхідністю тільки дистанційного проведення занять, відсутністю здобувачів з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин, а також необхідністю організації навчального процесу за умов війни, забезпечення надійних сховищ, адаптації навчального процесу до військових дій, а також його повної індивідуалізації.

Безперечно, як викладачі, так і здобувачі освіти, починаючи з 22 лютого 2022 року перебувають у стані постійного стресу. Застосування принципу індивідуального підходу, як при організації занять, оцінюванні, так і контролі знань, стало нагальною методичною характеристикою процесу навчання. Незважаючи на наявність певних критеріїв оцінювання, структурних вимог до сформованих знань та умінь здобувачів, при оцінюванні необхідно було враховувати умови, в яких проводилось таке навчання, а також індивідуальний психічний та психологічний стан слухачів. Зокрема, авторкою було запропоновано подовжити терміни перескладання, за необхідності – на рік, опанування пропущеного матеріалу, а також диференційованого оцінювання. Не коректно вимагати сформованість знань та навичок згідно єдиних критеріїв у слухачів, які мігрували, та слухачів, які лишились в південних областях країни, чи пережили окупацію. Так само потребує корекції і навчальна програма, тематичні планування, методика проведення занять. Зокрема, при проведенні занять з англійської мови, автор за власним досвідом рекомендує варіювати програму, не дотримуватись сліпо тематики занять, враховувати індивідуальний стан слухачів, а також зменшити, зорове та слухове навантаження. Включення в заняття елементів самоспостереження, заспокоєння, збільшення письмового навантаження, виключення елементів говоріння з плану заняття за потребою (коли слухачі психологічно не готові говорити навіть рідною мовою),

відсутність гучного шумового навантаження, корекція відео-матеріалів, - все це представляє неповний перелік методичних особливостей занять за умов війни. Робота в малих групах, або, навпаки, спільна робота великою групою-потокком, для згуртованості здобувачів та відчуття повної підтримки, також обирались за ситуацією. Це вимагає гнучкості від викладача, у якого для такого експромту має бути сформоване власне методичне бачення викладання предмета, а також психологічної цілісності самого викладача, що також потребує додаткової роботи. В свою чергу, це потребує зусиль з боку адміністрації, та власної роботи викладача над собою, за необхідності – організації дружніх замін та моральної і педагогічної підтримки.

Авторкою було проведено заняття в групах майбутніх докторів філософії 2021-2022 року (потік 103 осіб, атестовано 87,5%, незадовільні показники успішності за причини академічної відпустки чи припинення навчання останніх) та 2022-2023 року (потік 107 осіб, атестовано 98%, що вказує на високу адаптаційну здатність другого «військового» року навчання здобувачів, їх цілеспрямованість та вмотивованість. Також це може вказувати на позитивний показник адаптації навчальної програми, методики та системи індивідуального підходу до здобувачів). Протягом двох років навчання за умов військової агресії авторкою було адаптовано програму, змінено тематику занять, з акцентом на військово-медичну тематику, доукомплектовано портфолію курсу, яке повністю заміняє заняття офлайн, а також скориговано завдання та цілі курсу англійської мови для майбутніх докторів філософії медиків, від формування комунікативних навичок до формування та забезпечення англомовної комунікації здобувачів на підставі набутих компетентностей.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗНМ

Граур Катерина Анатоліївна

студентка групи 611 сол

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР, Україна

Науковий керівник: Тарасова Віталія Віталіївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної педагогіки і психології та інклюзивної освіти, доцент

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР, Україна

Зв'язне мовлення - це докладне, закінчене, граматично пов'язане за змістом та емоціями висловлювання, що складається з пов'язаних між собою речень. Здібності дітей виокремлювати з потоку зв'язного мовлення дорослих, окремі морфеми, речення, слова, словосполучення призводить до усвідомлення чутного звукового потоку й оволодінням зв'язним мовленням. У зв'язному мовленні реалізується основна функція мови й мовлення – комунікативна. Ця тема є важливою зараз, коли в часи війни, багато дітей вже мали проблеми з розвитком зв'язного мовлення або набули їх.

У своїй роботі хочу приділити увагу дітям із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) - складне мовленнєве порушення, при якому у дитини з нормальним слухом та інтелектом порушуються усі компоненти мови: лексика, фонетика, граматики. [2, с. 9]

Зв'язне мовлення недостатньо сформоване у дітей з ЗНМ. Мовлення таких дітей бідне і стереотипне: відбувається багаторазове використання слів, що звучать однаково, з різними значеннями, що позначають ознаки, якості, стани предметів та їхні дії обмежений словниковий запас - бідність активного словника. [5, с. 37]

Для того, щоб полегшувати процес становлення зв'язного мовлення, треба використовувати такі способи, як наочність, а саме одним з таких видів є прийом наочного моделювання. Використання наочно-схематичних моделей, полегшує процес освоєння зв'язного мовлення. Моделі, передаючи будова розповіді, служать своєрідним наочним планом для створення монологів. Складання такої схеми дозволяє дітям засвоїти способи програмування змісту розгорнутого повідомлення шляхом встановлення послідовності та взаємозв'язку основних смислових ланок розповіді. [1, с. 72]

Для підтвердження гіпотези про те, що наочність є одним із прийомів, який полегшує процес становлення мовлення у дітей із ЗНМ, пропоную методику, яку розробила Глуха Наталія Григорівна, вчитель-логопед СНВК №5 "Дніпряночка".

Свою роботу на початку навчального року вона пропонує починати з теми «Овочі». Спочатку формуємо словник іменників, прикметників, дієслів. Проводимо дослідження на натуральних овочах, обговорюючи форму, колір, смак, тактильні відчуття (аналогічно проводиться робота по темі «Фрукти»). Наприклад, ми подивилися на ріпку і побачили, що ріпка: яка по формі? (кругла); яка за кольором? (жовта); спробували на смак, яка вона? (солодка); якщо соком наповнився рот, вона яка? (соковита); якщо натиснути рукою, вона яка? (тверда); а де росте ріпка? (в городі на грядці). Таким чином, формуємо словник прикметників, навик складання описового оповідання про предмет, а для його кращого засвоєння використовуємо

схеми-моделі, за якими дитина повторює всі ознаки і запам'ятовує їх. У грі «Опиши овочі» використовуємо схему для кожного овочу. Наприклад, описуючи ріпку, діти спираються на таку схему: на першій картинці намальований овоч, потім його форма, смак (цукерка або лимон), тактильні відчуття (рука) і, нарешті, місце, де овоч зростає (схематичне зображення грядки). Дитина каже: «Це ріпка, вона кругла, жовта, солодка. На дотик ріпка тверда, росте на городі. Ріпка - це овоч». [3, с. 123]

У грі «Вгадай, який це овоч?» розвиваємо розуміння категорії роду у прикметників, збагачуємо активний лексикон дітей прикметниками, що позначають різні ознаки предметів (овочів), і закріплюємо формування вміння описувати предмет (різні види овочів). Тут використовуємо ті ж самі схеми, що і в грі «Опиши овоч», але забираємо першу картинку, яка зображує овоч, а в кінці схеми ставимо знак питання, і дитина, перераховуючи всі ознаки предмета (овоча), повинен його назвати. Діти дуже люблять загадувати один одному такі загадки. Надалі схеми можуть бути прибрані, і хлопці самі загадують загадки. [4, с. 137]

У вправі «Де ростуть овочі?» відпрацьовуємо використання прийменників над і під і одночасно формуємо фразову мову з вживанням прийменників. Для цього дітям роздаються картки зі стрілками, що показують вниз і вгору, і картинки з овочами. Дитина підбирає картки і говорить, де росте цей овоч. Наприклад, «Морква росте під землею» або «Помідор росте над землею». Також у цій вправі ми відпрацьовуємо використання в мовленні порівняльних характеристик. Даємо дитині картки двох овочів і просимо порівняти; він, дивлячись на них, говорить, що «морква росте під землею, а помідор над землею». Таким чином, вчимо будувати прості речення з використанням прийменників і сполучників. [3, с. 161]

Далі працюємо над формуванням дієслівного словника в іграх вправах «Як дідусь вирощує овочі?» і «Приготуємо обід». У першій грі даються картинки-схеми робіт на городі (фігура людини, лійка, лопата, граблі, кошик). Кожна картинка обговорюється з дітьми. Дитина, спираючись на моделі, розповідає: «Дідусь садить, поливає, рихлить, удобрює, збирає врожай». Наступна гра - «Приготуємо обід»: картинка-схеми (терка, ніж, каструля, банку, склянку). Спираючись на схему, діти розповідають: «Овочі трьом, ріжемо, варимо, консервуємо, вичавлюємо сік». Тут можна використовувати ігрову ситуацію «Допоможи лисеняткові посадити овочі і приготувати їх». Показуємо картинку із зображенням, наприклад, моркви. Дитина розповідає, спираючись вже на дві схеми: «Морквину садимо, поливаємо, рихлим, удобрюємо, збираємо». «Морквину тремо, ріжемо, варимо, консервуємо, вичавлюємо сік». Таким чином, добре закріплюється дієслівна лексика, діти швидше і легше запам'ятовують слова і навчаються узгоджувати іменники з дієсловами. [5, с. 74]

Застосування наочних моделей сприяє більш точному і міцному засвоєнню дітьми на практичному рівні окремих словотворчих операцій. Наприклад, у грі «Смачний сік» наочна схема зображує склянку з падаючою в нього краплею, навколо нього - зображення овочів, фруктів. У дітей запитуємо: «Який ти любиш сік?». Відповідь: «Я люблю сливовий сік». Таким же чином проводиться гра «Що можна приготувати з овочів?». На схемі зображується тарілка, а навколо неї різні овочі. Дитина сам вибирає, що можна приготувати з них. Дітям задаються питання: «Що можна зварити?», «Що можна приготувати?» Зразкові відповіді дітей: «Я варю суп гороховий», «Я готую огірковий салат». [2, с. 11]

У процесі дослідження предметів обов'язково включаємо словникові вправи: на підбір синонімів. Наприклад, «яблуко червоне, достигле, як сказати по-іншому, яке воно?» (рум'яне); на словотвір: у яблука червоний бік, як сказати одним словом, яке яблуко (червонобоке); яблуко трохи кисле і трохи солодке (кислосолодке). При

утрудненні показуємо схеми (лимон + цукерка, червоний + жовтий колір тощо). [1, с. 98].

На наступному етапі навчання ми вводимо схему-модель, за якою дитина має самостійно вибрати і описати овоч або фрукт (знак питання, колір, форма - геометричні фігури, розмір - зображення великого предмета і маленького, рука - який на дотик, мова - який смак, грядка або дерево - де зростає, каструля - що можна приготувати).

Індивідуальне і хороше повторення словосполучень і речень допомагає закріпити у мовленні дітей зразки узгодження слів і різні синтаксичні форми. Після розглядання схеми пропонується розповісти про овоче, спираючись на зразок вихователя. Опис вихователя супроводжується рухом указки за схемою моделі, тим самим дається зразок використання моделі. Дана схема допомагає скласти повний послідовний описовий розповідь. [3, с. 29]

В процесі роботи ми навчилися з дітьми переказувати казки і розповіді, використовуючи в якості наочних моделей геометричні фігури. Підбір геометричних фігур обговорюється з дітьми.

На перших етапах роботи кількість геометричних фігур має відповідати числу героїв казки. Надалі пропонуємо більшу кількість фігур, щоб діти могли самостійно вибрати. Вибираємо фігури-заступники та викладаємо їх в потрібній послідовності. Наприклад, казка «Ріпка». Запитуємо дітей: «На яку фігуру схоже ріпка?», «Якими фігурами можна позначити діда, бабу і т.д.?». Розповідаючи казку, викладаємо геометричні фігури по порядку. В якості заступників зручно використовувати паперові круги, квадрати, що відрізняються за кольором, величиною в залежності від відмінностей між персонажами. [4, с. 141]

Вибрані предмети-заступники наклеюємо на папір, робимо у вигляді книжочок-маляток. Такі книжки діти із задоволенням «читають» один одному.

Висновки. Таким чином, введення наочних моделей в процес навчання дозволило більш цілеспрямовано розвивати мовлення дітей, збагачувати їх активний лексикон, закріпити навички словотворення, сформувати вміння використовувати в мовленні різні конструкції речень, описувати предмети, складати розповіді, тобто розвивати і вдосконалювати зв'язне монологічне мовлення.

Список використаних джерел:

1. Азовська Н.В. (2009). Організація корекційно-відновлювальної роботи з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: збірка практичних матеріалів творчої групи вчителів-логопедів дошкільних закладів. Херсон. 141 с.
2. Заплатна С.М. (2002). Сучасний підхід до проблеми логопедичного обстеження дітей з недорозвитком мовлення. Педагогіка та спеціальні методики: Зб. наукових статей. Вип.ІІ. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. С. 8-13.
3. Марченко І. С. (2010). Спеціальна методика розвитку мовлення. Навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово». 285 с.
4. Рібцун Ю.В. (2006). Шляхи формування зв'язного монологічного мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.3. Київ, Актуальна освіта. С. 136-144.
5. Трофименко Л.І. (2007). Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. Є.Ф.Соботович (ред.). Київ: «Актуальна освіта». 120с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Галічкіна Яна Василівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету іноземних мов
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Науковий керівник: Бучацька Світлана Михайлівна

канд. психол. наук, доцент кафедри методики навчання іноземних мов
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Лінгвосоціокультурна компетентність є однією з ключових компетентностей, “що реалізує безпосереднє усне спілкування, є реактивним, рецептивним видом мовленнєвої діяльності, відповідає за формування внутрішнього мовлення” [4].

Задача формування лінгвосоціокультурної компетентності в англійській мові може бути досягнута за допомогою різноманітних вправ на аудіювання.

Ось декілька прикладів:

– слухання аудіофрагментів про культурні традиції англійських країн та обговорення їх з учнями. Наприклад, учитель може показати відео про те, як святкують Різдво в Англії, і потім попросити учнів розповісти про святкування Різдва в Україні; О. В. Бігич звертає увагу на те, що формування аудитивної компетенції варто починати з невеликих текстів за обсягом та поступово збільшувати тривалість їх прослуховування [1, с.176].

– прослуховування аудіофрагментів про соціальні проблеми англійських країн та обговорення їх з учнями. Наприклад, учитель може показати відео про проблеми бездомності в США і потім попросити учнів обговорити, які проблеми з бездомністю є в Україні та як їх можна вирішити;

– вправа з аудіофрагментами про історичні події англійських країн та обговорення їх з учнями. Наприклад, учитель може показати відео про президентів США та їхній вплив на історію та обговорити з учнями вплив українських президентів;

– слухання аудіофрагментів про культурні події, наприклад, концерти, виставки, кінофестивалі та обговорення їх з учнями. Наприклад, учитель може показати відео про фестивалі в Англії та потім попросити учнів розповісти про свої улюблені музичні фестивалі в Україні;

– вправа з використанням аудіо записів з англійськими піснями, включаючи класику та сучасні хіти. Після слухання учні можуть ділитися враженнями та висловлювати свої думки про зміст та емоційну складову пісні;

– прослуховування різноманітних аудіо записів, наприклад, інтерв'ю зі знаменитістю або новини. Учні можуть прослуховувати запис та відповідати на питання про зміст, головну ідею та ключові слова;

– слухання аудіо книг або радіопередач. Учні можуть слухати запис та розповідати про головних героїв, дії та зміст книги або передачі; - створення діалогів. Вчителі можуть записати аудіотекст з діалогом між двома людьми на різні теми, які стосуються культури англійських країн. Після прослуховування учні повинні

створити свій власний діалог на ту саму тему. Доцільно створювати тематично-орієнтовані дискусії, прив'язуючи їх до соціокультурної компетенції учнів та застосовуючи відповідну спеціалізовану лексику [2, с.15];

– створення аудіо диктантів або інших вправ на основі аудіо записів. Учні можуть слухати запис та записувати ключові слова або фрази. При відборі вчителем матеріалів до уроку слід враховувати наявність ЛСК інформації, яка відповідає віковим особливостям учнів та тематиці уроку [3, с.42].

Формування лінгвосоціокультурної компетентності за допомогою медіатекстів може бути якісним та результативним, якщо вчитель використає модель комбінування самостійної роботи та роботи на заняттях для розвитку автономії учнів. Це допоможе зробити процес навчання більш продуктивним та циклічним; робота над вправами не буде суворо залежати від кількості часу, виділеного на них для роботи під час занять з практики мови; учні зможуть самостійно відводити стільки часу на виконання завдань, скільки самі запланують, і тоді, коли вони вважатимуть за потрібне [3, с.44].

Для більш успішного формування ЛСКК необхідно враховувати рівень англійської мови в учнів та відповідно до цього вибирати вправи і завдання для розвитку навичок аудіювання.

Формування лінгвосоціокультурної компетентності у письмі на основі медіатекстів передбачає також поетапне тренування від простіших вправ на трансформацію, підстановку до складніших завдань, що передбачають створення нових текстів [5, с.19].

Отже, можна стверджувати, що розвиток лінгвосоціокультурної компетентності учнів у процесі навчання аудіювання є важливим елементом мовної освіти в основній школі. Для досягнення цієї мети необхідно використовувати комплексний підхід до навчання, що передбачає застосування різноманітних методик та технологій, спрямованих на розвиток мовленнєвих навичок та мовної компетенції учнів.

Список використаних джерел:

1. Бігич О. Б. Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні. Іноземні мови. 2012. № 2. С. 19-30.
2. Бронетко І. А. Змістовий аспект формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів загальноосвітньої школи. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна, 2015, 54: 14-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/2015_54_7 (дата звернення: 25.08.2023).
3. Кравець О. Є., Свириденко І. М. Використання літературних творів як засобу формування лінгвосоціокультурної компетентності в учнів початкової школи на уроках іноземної мови. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: Твори, 2020. Вип. 62. С. 42-47. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/26415.pdf> (дата звернення: 27.08.2023).
4. Краснополіна М.Й. Особливості формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів при вивченні другої іноземної мови. 2018. Всеосвіта: веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/docx.html> (дата звернення: 24.08.2023).
5. Мельник П. Рекламні тексти як навчальний матеріал для формування соціокультурної компетенції старшокласників. Іноземні мови в сучасній школі. 2013. № 2. С. 13-23.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ОСВІТНІХ ПРОЦЕСАХ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ

Дзюба Аліна Вячеславівна

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук,
математики, фізики та економіки

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Україна

Хорольський Олексій Вікторович

ORCID ID: 0000-0001-9272-0395

канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент кафедри загальної фізики і математики

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Україна

На процеси викладання та навчання фізики вплинуло впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, які покликані сприяти позитивній динаміці освітнього процесу. Розглянемо тенденції та еволюцію застосування віртуальних інструментів у процесах викладання фізики.

Еволюція застосування віртуальних інструментів у процесах навчання фізики відбувалася протягом кількох десятиліть і ще триває. Ця еволюція необхідна для розширення освітніх технологій, саме вона покращує розвиток фізичних концепцій та практичних навиків учителів та учнів [1].

Розглядаючи основні етапи розвитку віртуальних технологій необхідно згадати про комп'ютерне моделювання. Поява перших комп'ютерних програм для моделювання фізичних явищ дозволила учням відпрацювати різні фізичні процеси в інтерактивному режимі. Ці симуляції дозволили створити візуальні зображення фізичних явищ і сприяли кращому розумінню учнями теорії. Фізичне моделювання включає в себе моделювання фізичних систем. Це означає створення віртуальної моделі системи, яка може бути відтворена на комп'ютері. Фізичні системи містять акустичні системи, електричні системи, механічні системи та інші, що можуть бути відтворені в різних форматах, наприклад, у вигляді тривимірної графіки або відео. Комп'ютерне моделювання дозволяє швидко й ефективно створювати та аналізувати моделі об'єктів та процесів, що значно заощаджує час та знижує витрати на проведення експериментів і досліджень. Крім того, застосування комп'ютерного моделювання дозволяє зменшити ризики при проведенні робіт, зокрема у випадку дослідження небезпечних чи складних систем. Фізичне моделювання є важливим інструментом в дослідженні і розробці нових технологій, а також в процесах виробництва та проектування різних систем [1].

Ще однією складовою віртуальних технологій є віртуальні лабораторії. З розвитком комп'ютерних технологій віртуальні лабораторії стали популярними засобами навчання фізики. Учні можуть проводити різні експерименти в безпечному віртуальному середовищі, що дозволяє їм експериментувати з вимірними параметрами та відстежувати результати без реального обладнання. Віртуальні лабораторії часто дають можливість аналізувати параметри експериментів, виконувати вимірювання та спостерігати результати в реальному часі [2]. Це створює інтерактивний навчальний досвід.

Розглядаючи віртуальні інтерактивні засоби, необхідно віддати належну роль відеоурокам та онлайн-курсам, адже їх налічується значна кількість та вони

користуються шаленим попитом впродовж тривалого часу [1, 2]. Фізика часто пов'язана зі складними візуальними концепціями, такими як рух тіл, електромагнетизм і хвилі тощо. Відеоуроки дозволяють учням бачити ці явища в дії, що полегшує їх розуміння, можуть включати демонстрації реальних експериментів, які важко відтворити в класі. Добре підготовлені відеоуроки чітко пояснюють складні концепції фізики. Вони можуть включати анімацію, графіки, щоб надати візуальну підтримку та зробити матеріал більш зрозумілим. Учні можуть переглядати відеоуроки стільки разів, скільки потрібно, щоб зрозуміти матеріал. Це дозволяє їм вивчати власний темп і повторювати певні частини уроків. Відеоуроки та онлайн-курси з фізики стали доступними через платформи, такі як YouTube, Coursera, Khan Academy та інші [1, 2]. Віртуальна реальність (VR) та розширена реальність (AR) створюють імерсивні навчальні технології. За допомогою спеціальних пристроїв і програм учні можуть інтерактивно взаємодіяти з віртуальними об'єктами та оточенням, які пояснюють складні фізичні концепції.

Тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій також покладені на онлайн-середовища для обговорення та співпраці [1, 2]. Платформи, такі як форуми, чати та соціальні мережі, дають учням можливість обговорювати фізичні питання, ділитися знаннями та співпрацювати в мережі.

Штучний інтелект має значний потенціал для покращення навчання фізики. Він може забезпечити індивідуалізацію навчання, підтримку студентів, виявити слабкі місця та навіть розв'язувати складні фізичні завдання. Застосування штучного інтелекту створює процес індивідуалізації навчання, рекомендацій та оцінювання учнів у режимі реального часу. Штучний інтелект може аналізувати здатності та потреби кожного учня і створювати індивідуальні навчальні програми. Наприклад, він може запропонувати додаткові вправи для покращення слабких сторін або завдання для розвитку конкретних навичок.

Таким чином, застосування окреслених технологій значно полегшує процес навчання фізики, роблячи його більш доступним і цікавим для учнів різних вікових груп. Ці технології та ресурси дають можливість учням вивчати фізику в будь-який зручний для них час. Така еволюція сприяє покращенню якості освіти та підготовки молодого покоління в галузі фізики.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко Г., Хорольський О. Масові відкриті онлайн-курси у контексті трансформації вищої освіти України. Педагогічні науки. 2015. № 63. С. 56–61.
2. Рамський Ю. С., Твердохліб І. А., Ящик О. Б., Рамський А. Ю. Використання відкритих онлайн курсів в умовах змішаного навчання майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Інформаційні технології і засоби навчання. 2021. Т. 84, № 4. С. 138–157.

СЕКЦІЯ XVI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Бабенко Анна Миколаївна

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Науковий керівник: Куліш О.В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Проблема психологічних чинників, які впливають на шлюбно-сімейні цінності учасників бойових дій та їх родин під час проходження служби та після повернення до умов цивільного життя сьогодні є важливою та актуальною. Визначено, що в період перебування на військовій службі учасник бойових дій і члени його сім'ї адаптуються до умов життя порізно. Виокремлено гострі стресові ситуації з якими стикаються військовослужбовці; фізичні та емоційні реакції організму на психотравмуючу ситуацію. Членам сім'ї необхідно прийняти та усвідомити зміни, які відбулися або відбудуться у людині та зрозуміти зміну системи цінностей людини, нові «правила життя» після її перебування в зоні бойових дій. Доведено, що сім'я є вагомим ресурсом підтримки військовослужбовця у процесі проходження служби та адаптації.

Український дослідник сім'ї В. Кравець наголошує, що «сім'я – це точка, де економіка, мораль, обов'язок, кохання, фізіологія, характери і навіть політика переплітаються в єдиний клубок, це історично конкретна система взаємин між подружжя, між батьками і дітьми; мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбними чи родинними стосунками, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю і соціальною необхідністю, в якій обумовлена потреба суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення» [3, с. 66].

Основними параметрами сімейних цінностей є: щасливе сімейне життя, любов, шлюб, батьківство, самоактуалізація, особиста незалежність, відповідальність, свобода, сексуальне життя, безпека, спілкування з людьми.

Українська сім'я відрізняється своїми власними шлюбно-сімейними цінностями, які виражаються в сильному бажанні бути разом, налагодженому багатстві взаємин, вірність один одному та готовність допомогти в скрутну хвилину. Важливо мати на увазі, що сім'ї можуть мати власні уявлення щодо цінностей, але найголовнішою думкою є те, щоб всі члени сім'ї взаємодіяли з повагою і любов'ю до один одного.

Психологічна ситуація в Україні під кутом зору розвитку шлюбних стосунків на цей час досить складна. На сцені індивідуальної свідомості зіткнулися дуже сильні архаїчні уявлення про уклад сім'ї і новітні тенденції суспільного розвитку, котрі нашому співвітчизнику дуже важко не тільки прийняти, а й усвідомити. [4, с. 152].

Війна має дуже сильний вплив на шлюбно-сімейні цінності. Основна причина полягає у тому, що війна призводить до руйнування інфраструктури, знищення

майна та забезпечення, зміни звичок і норм поведінки, а також до смерті багатьох людей, вона може змінити умови життя і спричинити інші проблеми, які можуть вплинути на відносини між партнерами та усю родину.

Одна з найбільш очевидних змін – це зміна ролі чоловіка і жінки в сім'ї. Наприклад, якщо чоловік є учасником війни, то його дружина може стати головою сім'ї та забезпечувати сім'ю. Або, навпаки, жінка може приєднатися до армії або допомагати військовим на фронті. Це може призводити до зміни ролі батька та матері в сім'ї. Відданість країні та служба в армії можуть викликати незгоду та конфлікти у сім'ї, особливо якщо один з партнерів є військовослужбовцем, а інший – цивільною людиною.

Інші впливи війни на шлюбно-сімейні цінності включають наступні: 1. Зростає загальний рівень стресу та тривоги у родині, що може вплинути на їхнє психічне та емоційне здоров'я. Це може призвести до конфліктів та погіршення відносин між партнерами. 2. Збільшуються шанси на розлучення через віддаленість, війна може привести до розлуки між партнерами, коли один з партнерів має служити в армії або евакуюватися з місця конфлікту. Це може створити відчуття віддаленості та незв'язності між партнерами, що може підірвати їхні стосунки. Також травми, та інші причини, які пов'язані з війною. 3. Підвищується ризик серйозних психологічних проблем, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та депресія у тих, хто був свідком воєнних подій. 4. Економічна нестабільність: війна може призвести до економічної нестабільності та зниження рівня життя, що може вплинути на фінансові плани та ціліх партнерів. Це може створити додатковий стрес та напругу в їхніх відносинах.

У разі складного психологічного стану, тривалого стресового стану особистість потребує спеціалізованої допомоги. Але навіть якщо симптоматика не виражена яскраво або не виражена зовсім, вплив від пережитих травмуючих подій може проявитися згодом, адже «посттравматичний синдром – це бомба уповільненої дії, він може проявитися через пів року, а може і через десять років» [1, с. 178]

Аналізуючи результати досліджень, виявлено, що протікання періоду адаптації в учасників бойових дій проявляється індивідуально, проте у 100% випадках особи з посттравматичним стресовим розладом наголошують на психологічних проблемах у взаєминах із оточенням, насамперед із членами сім'ї [5, с. 7].

З огляду на непростий характер цього періоду ми сформулювали список рекомендацій членам сімей, які спрямовані на покращення стосунків: 1. Прийняти та усвідомити зміни, які відбулися або відбудуться у людині, яка повернулася із зони бойових дій. 2. Члени сім'ї мають зрозуміти зміну системи цінностей людини після її перебування в зоні бойових дій. 3. Члени сім'ї мають усвідомити нові «правила життя», які сформувались в учасника бойових дій. 4. Критерієм для психологічної роботи в сім'ї з учасником бойових дій є його власна готовність до неї. 5. Членам сім'ї рекомендується не намагатися прискорити події, а дати час, який для нього буде достатнім для адаптації. 6. Створити умови та сприяти тому, щоб учасник бойових дій знайшов свій власний спосіб адаптації до мирного життя, і у разі необхідності залучити відповідних фахівців. 7. Створити атмосферу довіри в сім'ї. 8. Члени сім'ї мають розуміти, що довіра військовослужбовця до них і до побратимів відрізняються за смисловим значенням. 9. Членам сім'ї необхідно з повагою ставитися до особистих меж колишнього військовослужбовця та окреслювати свої. 10. Члени сім'ї мають проявляти терпіння, повагу та зберігати спокій [2, с. 138].

Усі ці психологічні аспекти можуть мати великий вплив на здоров'я та добробут сімей військовослужбовців, тому надання підтримки в цих питаннях може допомогти

зберегти родинні взаємини, зміцнити психічне здоров'я та забезпечити успішні стосунки у сім'ї. Ми впевнені, що виконання цих рекомендацій допоможе позитивно вплинути на взаємовідносини в сім'ї в період адаптації.

Також варто зауважити, що проаналізувавши зарубіжні статті, інтернет ресурси з превеликим жалем можемо сказати, що в нашій країні психологічна допомога сім'ям ветеранам війни, учасникам бойових дій, які на даний момент на війні, психологічної допомоги надають катастрофічно мало. Це велика проблема на даний час, тому що на шлюбно-сімейних цінностях тримається наш соціум і якщо не допомагати цій вразливій ланці(сім'ям військовослужбовців) – це може призвести до великих труднощів в нашому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Буряк О., Гіневський М., Катеруша Г. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2015. Вип. 2. С. 176–181.
2. Буряк О., Гіневський М., Катеруша Г. Шляхи та методи реабілітації осіб з «військовим синдромом» та посттравматичним стресовим розладом. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2015. № 3(44). С. 137–141.
3. Кравець В. П. Статева соціалізація дітей і підлітків : закономірності та гендерні особливості : монографія / В. П. Кравець. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – 476 с.
4. Шнейдер Л. Б. Основи сімейної психології : посібник для ВНЗ. – Вид. 2-ге / Л. Б. Шнейдер. – М. : Ділова книга, 2006. – 768 с.
5. Єна А., Маслюк В., Сергієнко А. Актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. Науковий журнал МОЗ України. 2014 № 1. С. 5–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/njmoz_2014_1_4 (дата звернення: 03.11.2019).

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ДО ПОДОЛАННЯ ВПЛИВУ ТРАВМИ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ БІЖЕНЦІВ ТА «ФЕНОМЕН ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ»

Карач К.Л.

здобувачка 2 курсу СО «Магістр», спеціальності 053 «Психологія»
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Васюк К.М.

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Біженці, які вимушені залишити свою країну через війну, природні катастрофи або політичні переслідування, в своїй більшості стикаються з травмою та стресом внаслідок досвіду міграції та втрати всіх звичних опор та дому. Однак для деяких біженців та переселенців цей досвід може викликати «феномен посттравматичного зростання», коли вони розвивають нові ресурси, навички та стійкість під час проходження травматичних переживань та побудови життя з нуля, не тільки свого, а й своїх близьких. Ця стаття досліджує перешкоди на шляху до подолання впливу травми на формування соціальної ідентичності біженців і розглядає феномен посттравматичного зростання як можливий спосіб подолання цих перешкод [1]. Інтеграція в новий культурний та соціальний контекст може викликати травматизацію, оскільки вони стикаються з новими викликами, такими як мовний бар'єр, соціальна ізоляція та культурний шок, вороже ставлення до них через вплив пропаганди. Ця травма суттєво впливає на формування їхньої соціальної ідентичності, оскільки вони намагаються знайти своє місце в новому суспільстві та сформувати нові соціальні ролі попри перешкоди середовища [2]. Перешкоди для формування соціальної ідентичності, виділені Реносем Пападопулосем :

1. Мовні бар'єри - невміння спілкуватися мовою нової країни може призвести до відчуття ізоляції та важкостей у взаємодії з місцевими жителями.

2. Соціальна ізоляція. Біженці відчують себе відчуженими та відокремленими від місцевого населення, що дає їм відчуття інакшості, не відповідності одному спільному стандарту.

3. Культурний шок - розбіжності у культурних цінностях, нормах, практиках та менталітеті можуть сприяти культурному шоку та ускладнювати адаптацію.

Незважаючи на травматичні досвіди, деякі біженці розвивають феномен посттравматичного зростання. Цей феномен описує процес внутрішнього росту, який може виникати внаслідок досвіду травми та стресу. Він передбачає розвиток нових ресурсів, навичок та перспектив, які можуть допомогти біженцям подолати травматичні переживання та зміцнити їхню соціальну ідентичність та підвищити самооцінку [3]. Елементи феномену посттравматичного зростання:

1. Зміцнення ресурсів деякі особи можуть розвивати нові ресурси, такі як стратегії саморегуляції та механізми адаптації, які допомагають їм подолати травму.

2. Емпатія та співчуття - досвід травми може підсилити внутрішню емпатію біженців, що сприяє їхній здатності співчувати і підтримувати інших.

3. Повна переоцінка життя та колишніх стратегій поведінки, зміна характеру,

відчуття вдячності за збережене життя та нові можливості [4].

Перешкоди для розвитку феномену посттравматичного зростання, виділені Зубовським Д.С.:

1. Постійний стрес - люди, які залишають конфліктні області та перебували тривалий час у небезпеці, розвиток феномену посттравматичного зростання може бути тривалішим.

2. Брак підтримки - відсутність психосоціальної та психологічної підтримки може заважати біженцям розвивати нові ресурси та стратегії. [5]

3. Культурні або соціальні бар'єри - ускладнюють їхню спробу знайти підтримку та розвивати нові навички [5].

Для подальшого дослідження впливу травми на формування соціальної ідентичності біженців та феномену посттравматичного зростання можна використовувати різні методи та підходи:

1. Анкетування та інтерв'ю допомагає збирати їхні особисті досвіди та сприйняття впливу травми на їхню ідентичність і можливість розвитку посттравматичного зростання.

2. Аналіз внутрішніх ресурсів - дослідження внутрішніх ресурсів, які розвиваються в біженців після травматичних досвідів, може включати аналіз їхньої саморегуляції, емпатії та стратегій адаптації.

3. Соціокультурний підхід - вивчення впливу культурних та соціальних контекстів на формування ідентичності біженців та їхній досвід посттравматичного зростання.

4. Лонгітюдні дослідження - проведення досліджень, які охоплюють тривалий часовий період, може допомогти виявити динаміку формування ідентичності та розвитку посттравматичного зростання серед біженців. [5]

5. Порівняльні аналізи - порівняння досвіду біженців різних національностей, культур і контекстів може розкрити загальні закономірності та особливості. [4]

Результати дослідження впливу травми на формування соціальної ідентичності біженців та феномену посттравматичного зростання можуть бути корисними для розробки програм та підходів, спрямованих на підтримку біженців та полегшення їхньої адаптації в новому середовищі. Це також може допомогти у плануванні психосоціальної та психологічної підтримки для біженців та переселенців. [3]

Формування соціальної ідентичності біженців у контексті травматичного досвіду є складним процесом, на який впливають численні. Феномен посттравматичного зростання може стати важливим чинником подолання цього впливу травми та підтримати розвиток нових ресурсів та навичок. Для подальшого розуміння цих процесів та розробки ефективних підходів до підтримки біженців, дослідження впливу травми на формування соціальної ідентичності та феномену посттравматичного зростання важливі та актуальні теми [3].

Це дослідження підкреслило важливість подолання перешкод на шляху до формування соціальної ідентичності біженців та виділила феномен посттравматичного зростання як один із можливих шляхів подолання травматичних досвідів. Дослідження цих питань важливе для покращення якості життя біженців та полегшення їхньої інтеграції в нове суспільство.

Важливо пам'ятати, що кожен біженець має свої унікальні потреби та досвід, тому підтримка повинна бути індивідуалізованою та адаптованою до конкретних обставин. Формування опор для соціальної адаптації біженців вимагає спільних зусиль урядових органів, громадських організацій, міжнародних організацій та самої громади, щоб забезпечити їхню успішну інтеграцію та підтримку у новому оточенні.

Список використаних джерел:

1. Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1-18. [1].
2. Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., ... & Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 70(4), 283-315. [2].
3. Norris, F. H., & Kaniasty, K. (1996). Received and perceived social support in times of stress: A test of the social support deterioration deterrence model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(3), 498-511.[3].
4. Frazier, P., Tennen, H., Gavian, M., Park, C., Tomich, P., & Tashiro, T. (2009). Does self-reported posttraumatic growth reflect genuine positive change? *Psychological Science*, 20(7), 912-919. [4].
5. Calhoun, L. G., & Tedeschi, R. G. (2006). The foundations of posttraumatic growth: An expanded framework. In L. G. Calhoun & R. G. Tedeschi (Eds.), *Handbook of posttraumatic growth: Research and practice* (pp. 3-23). Lawrence Erlbaum Associates. [5].

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

Артюх А.В.

магістрантка кафедри психології
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Соловей-Лагода О.А.

канд. психол. наук, доцент кафедри психології
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Інклюзивна освіта щороку стає все більш популярною і необхідною.

Вона передбачає навчання учнів з різними освітніми потребами у загальній шкільній або навчальній групі разом зі своїми ровесниками.

Психологічна готовність вчителя відіграє ключову роль у створенні сприятливого навчального середовища для всіх учнів.

В цій статті ми розглянемо концепцію психологічної готовності вчителя до роботи в інклюзивному просторі, фактори, що впливають на неї та способи її розвитку. [1]

Психологічна готовність вчителя - це комплексна концепція, що охоплює психологічні, педагогічні та емоційні аспекти, необхідні для успішної роботи в інклюзивному просторі. [2]

Що входить в поняття психологічної готовності вчителя до роботи в інклюзивному просторі:

1. Знання і розуміння різних освітніх потреб.

Вчителі повинні бути ознайомлені з різними видами освітніх потреб, такими як: порушення з боку мовлення, порушення зору, слуху, аутистичного спектру та інші. Розуміння цих потреб допомагає підібрати відповідні навчальні методики та стратегії.

2. Навички адаптації та диференціації навчання.

Вміння модифікувати навчальні матеріали та методики з метою врахування різних потреб учнів.

3. Емоційна стабільність та емпатія.

Робота з учнями з особливими потребами часто буває емоційно виснажливою. Вчителям потрібно мати емоційну стабільність та емпатію, щоб сприяти психологічному комфорту учнів, а також вміти знайти ресурс для свого психологічного стану. [3]

4. Ефективна комунікація та співпраця.

Вміння співпрацювати з батьками, іншими вчителями, інструкторами та спеціалістами для створення командної роботи, спрямованої на надання найкращої підтримки учням. [3]

Психологічна готовність вчителя визначається різними факторами, такими як:

1. Професійна підготовка - вчителі, які мають спеціалізовану підготовку в сфері інклюзивної освіти, зазвичай мають вищий рівень готовності та почувуються впевненіше.

2. Досвід роботи з учнями з різними освітніми потребами сприяє розвитку психологічної готовності, вчитель в багатьох майбутніх питаннях може покладатись на власний досвід. [4]

3. Підтримка та ресурси - важливо мати доступ до належних ресурсів і підтримки зі сторони адміністрації та інших колег, батьків учнів, які навчаються на інклюзії – все це важливо для відновлення ресурсу. [4]

4. Саморефлексія, навчання та атестація допомагають вчителям покращувати свої навички, готовність та впевненість.

Для покращення психологічної готовності вчителя в інклюзивному просторі рекомендується:

1. Професійний розвиток - педагогічні семінари, курси та тренінги, спеціалізовані для інклюзивної освіти, можуть допомогти розвинути навички та знання, необхідні для роботи з різними учнями. [5]

2. Наставництво та менторство - працюючи під керівництвом досвідчених вчителів або менторів, початківці можуть отримати цінні поради та підтримку у вирішенні складних ситуацій. [5]

3. Співпраця та обмін досвідом з іншими вчителями і спеціалістами у сфері інклюзивної освіти може допомогти розширити знання та навички.

4. Психологічна підтримка - вчителі повинні мати можливість отримувати психологічну підтримку, оскільки робота в інклюзивному просторі може бути емоційно навантаженою. [6]

Психологічна готовність вчителя для роботи в інклюзивному просторі є важливим чинником успіху інклюзивної освіти. Вона включає в себе знання, навички та емоційну стійкість, необхідні для створення сприятливого навчального середовища для всіх учнів. Розвиток психологічної готовності вчителя може бути досягнутий через професійний розвиток, навчання та підтримку. [7]

Становлення психологічної готовності вчителя до роботи в інклюзивному просторі може мати численні перешкоди, які впливають на ефективність діяльності та загальне самовідчуття. Ось деякі з основних перешкод:

1. Відсутність адекватної підготовки - багато вчителів не мають достатньої професійної підготовки для роботи в інклюзивному середовищі. Відсутність спеціалізованої підготовки може призвести до незрозуміння особливостей і потреб учнів з різними обмеженнями, що ускладнює роботу вчителя. [8]

2. Брак ресурсів та підтримки - часто вчителі стикаються з недостатньою кількістю ресурсів, які допомагали б їм ефективно працювати з учнями з особливими потребами. Брак психологічної, педагогічної та адміністративної підтримки суттєво гальмує роботу і професійний розвиток вчителя. [9]

3. Стигматизація та негативні уявлення - середовище школи або навчального закладу може бути негативно налаштованим до учнів з особливими потребами. Вчителі можуть стикатися зі стигматизацією з боку колег, батьків чи адміністрації. Тому важлива психоедукація всіх учасників процесу інклюзивної освіти. [9]

4. Емоційне вигорання - робота в інклюзивному середовищі може бути дуже важкою та емоційно навантаженою. Мультифункціональність, втома та емоційне вигорання можуть спричинити падіння морального духу вчителів. [10]

5. Недооцінка важливості самозахисту - спеціалісти, які працюють в інклюзивних класах, часто забувають про важливість самозахисту і забезпечення власного психологічного благополуччя. Недостатня увага до самовідновлення може призвести до вигорання. [11]

6. Невідповідність навчальних програм і ресурсів - відсутність адаптованих і модифікованих навчальних програм та матеріалів, які б враховували потреби учнів з різними освітніми потребами, може ускладнити навчання та викладання. [12]

7. Конфлікти - вчителі можуть стикатися зі складними соціальними ситуаціями

та конфліктами в колективі через різні підходи до інклюзивної освіти. [12]

Психологічна готовність вчителя для роботи в інклюзивному просторі є надзвичайно важливою для успіху інклюзивної освіти. Забезпечення вчителів відповідною підготовкою, підтримкою та ресурсами, а також підкреслення важливості самозахисту та психологічного благополуччя сприяють становленню цієї готовності. [13]

Список використаних джерел:

1. Avramidis, E., Bayliss, P., & Burden, R. (2000). A survey into mainstream teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school in one local education authority. *Educational Psychology*, 20(2), 191-211. [1].
2. Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813-828. [2].
3. Sharma, U., Loreman, T., & Forlin, C. (2012). Measuring teacher efficacy to implement inclusive practices. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 12(1), 12-21. [3].
4. Scruggs, T. E., & Mastropieri, M. A. (1996). Teacher perceptions of mainstreaming/inclusion, 1958-1995: A research synthesis. *Exceptional Children*, 63(1), 59-74. [4].
5. Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: A review of the literature. *European Journal of Special Needs Education*, 17(2), 129-147. [5].
6. Forlin, C., & Chambers, D. (2011). Teacher preparation for inclusive education: Increasing knowledge but raising concerns. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 39(1), 17-32. [6].
7. Loreman, T., & Deppeler, J. (2001). The Influence of Attitudes and Efficacy on Willingness to Teach in Inclusive Classrooms. *Exceptional Children*, 68(3), 395-412. [7].
8. Florian, L., & Linklater, H. (2010). Preparing teachers for inclusive education: Using inclusive pedagogy to enhance teaching and learning for all. *Cambridge Journal of Education*, 40(4), 369-386. [8].
9. Villa, R. A., Thousand, J. S., & Nevin, A. I. (2008). *A Guide to Co-Teaching: Practical Tips for Facilitating Student Learning*. Corwin Press. [9].
10. Friend, M., & Cook, L. (2007). *Interactions: Collaboration Skills for School Professionals*. Pearson. [10].
11. Tomlinson, C. A., & McTighe, J. (2006). *Integrating Differentiated Instruction and Understanding by Design: Connecting Content and Kids*. ASCD. [11].
12. Salend, S. J., & Duhaney, L. M. G. (1999). The Impact of Collaborative Instruction on the Reading Performance of Middle School Students with Disabilities. *Exceptional Children*, 66(4), 491-505. [12].
13. Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2010). *The inclusive classroom: Strategies for effective differentiated instruction*. Pearson. [13].

СЕКЦІЯ XVII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

AN EXAMPLE OF HISTOMORPHOLOGICAL DIAGNOSTICS OF PULMONARY SILICOSIS IN MODERN CONDITIONS

Artemov Alexander Valentinovich

PhD, head of laboratory

SI «The Filatov Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy of NAMS», Ukraine

Lytvynenko Marianna Valeriivna

PhD, Associate Professor

Odessa National Medical University, Ukraine

Vasiliev Vladislav Vadimovich

assistant of the department

Odessa National Medical University, Ukraine

Katsap Oleksiy Vasyliovych

doctor

CNE "City Clinical Hospital No. 1", Odessa, Ukraine

Introduction. Pulmonary silicosis is an occupational pathology. The main population susceptible to this disease are production workers who constantly inhale sand dust. In our time, this includes workers in foundries, granite processors, sandblasters, and workers in the ore mining industry.

In most cases, silicosis is a disease of older people, which clinically manifests itself after several decades of exposure to dust. However, in representatives of some professions (grinding workers, tunnelers, demolition workers), the disease can manifest itself even before ten years of work. One of the illustrative examples of the development of silicosis at a young age is the case presented here.

Aim. The purpose of this work is to demonstrate a rare case of pulmonary silicosis, discovered on the basis of histomorphological research in conditions unrelated to the professional environment.

Materials and method. The research material was biopsy material - fragments of lung tissue removed during a thoracotomy performed for diagnostic purposes. After a standard histological procedure, the material was embedded in paraffin. Histological sections were stained with hematoxylin-eosin and examined under a light microscope Jenamed-2.

Results and discussion. From clinical data it is known that a 35-year-old man came to the clinic with complaints of a constant dry cough and periodic chest pain. A chest x-ray revealed an enhanced pulmonary pattern and a large number of nodular shadows, about 1 mm in diameter. During a subsequent phthisiological examination, the diagnosis of tuberculosis was not confirmed. A patient with suspected oncological pathology was sent for a chest tomography, which revealed the presence of multiple nodular formations in the lungs. Due to suspicion of an oncological process, a puncture biopsy was performed. Before this stage, the professional specifics of the patient were not discussed.

Histological examination of the biopsy material revealed granulomas with the presence of giant cells of foreign bodies. In some areas in the center of the granulomas,

achromatic crystals characteristic of silicon compounds were found, what made it possible to express an opinion about the presence of silicotic granulomas or silicosis. When clarifying the anamnesis, it was established that the patient had been working as a groover for many years - he was busy processing granite slabs, etc. works. Thus, taking into account the anamnestic data and the characteristic histomorphological picture, a diagnosis of pulmonary silicosis was established. The characteristic histomorphological picture of the detected changes in the lung tissue is demonstrated by the microphotographs presented here.

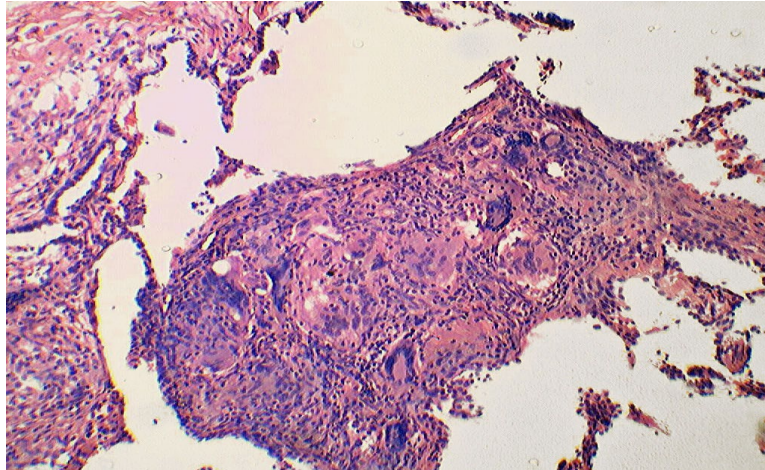

Fig. 1. Lung tissue with emphysematous changes and giant cell granulomas, accompanied by fibrosis. Magnification 200x

Figure 1 shows that many multinucleated cells have a central location of nuclei and correspond to giant cells of foreign bodies. Fibrous tissue is visible along the periphery of the giant cell infiltrates. Quite pronounced emphysematous changes are noticeable in the pulmonary parenchyma. On the left side of the figure, a deformed bronchiolo-alveolar segment is visible, involved in fibrosis against the background of a granulomatous process. A similar picture, taking into account the arrangement of giant cells, can be regarded as sarcoidosis. However, the lack of a tendency to form the so-called stamped alveoli-like complexes casts doubt on this diagnosis.

Upon further examination, against the background of granulomas, hyphae of mycelium most characteristic of fungi of the *Candida* type were identified. Moreover, in some areas, in the absence of granulomatous changes, the dominance of the fungal flora, including the formation of rhizoid-like complexes, was detected (Fig. 2-3).

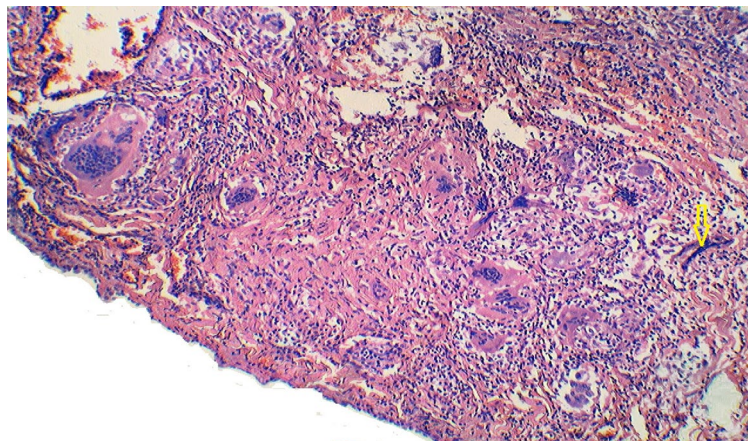

Fig. 2. Single rhizoid-like conglomerates of hyphae at the periphery of the granuloma (arrow). Magnification 200x

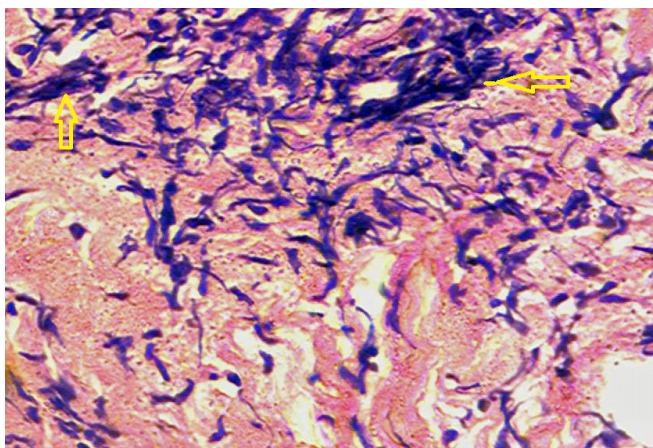

Fig. 3. Numerous scattered hyphae of mycelium in the vascularized stroma with single rhizoid-like conglomerates (arrows). Magnification 400x

The presence of granulomas against the background of a fungal infection indicated a complex etiopathogenetic mechanism of the chronic process in the lungs. However, the detection of characteristic achromatic crystals both in areas of sclerosis and fungal growth, and against the background of granulomas (Fig. 4), which proves the silicosis nature of the disease, was of decisive importance.

The prevalence of granulomas, the severity of fibrosis, as well as emphysematous changes in the pulmonary parenchyma indicate the 2nd stage of silicosis, for which the clinical picture is characterized by the presence of moderately severe pulmonary insufficiency against the background of hypo-oxygenation of blood in the pulmonary circulation. Cardiac dysfunction in the form of tachycardia attacks is also possible. This same stage is characterized by a decrease in overall immunological resistance, which often leads to activation of fungal flora and tuberculosis. However, in this case, histomorphological examination did not reveal signs of tuberculosis

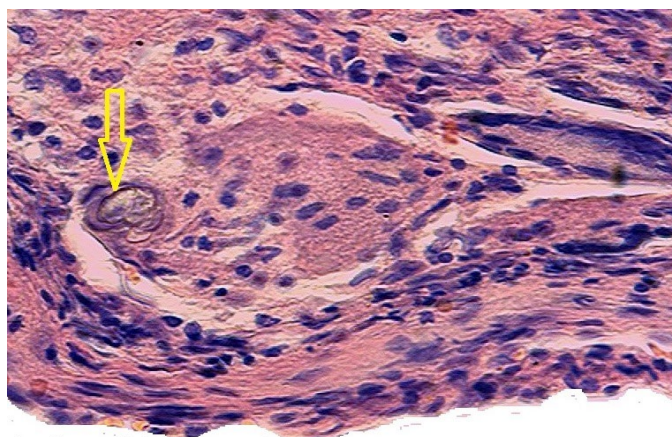

Fig.4. Polygonal achromatic silicate crystal (arrow), next to the right is a giant multinucleated cell. Magnification 400x.

Conclusions. The given example illustrates, on the one hand, the effectiveness of histomorphological diagnosis, which made it possible to quickly and accurately make a diagnosis in a case that initially presented clinical and diagnostic difficulties, despite the use of modern diagnostic methods.

On the other hand, this example shows the importance of taking into account professional details in the anamnesis, since in a normal urban environment, outside an industrial zone, occupational pathology can develop latently in persons not associated with large enterprises, and therefore not covered by dispensary control.

DIGITIZATION OF EDUCATION AND PROBLEMS OF TEACHING OF EDUCATIONAL DISCIPLINE “WRITING, FINANCING AND MANAGEMENT OF SCIENTIFIC PROJECTS, REGISTRATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS”

Serheta Ihor

Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the
Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

In accordance with the main provisions of the Law of Ukraine “On Higher Education” and the Procedure for Training Candidates for the Degree of Doctor of Philosophy and Doctor of Science in Higher Educational (Scientific) Institutions, as well as the Regulation on the Training of Doctor of Philosophy and Doctor of Science at the National Pirogov Memorial Medical University, the teaching of the academic discipline “Writing, financing and management of scientific projects, registration of intellectual property rights” was introduced, which is part of the educational component of the training program for doctors of philosophy within the framework of professional specialization and is calculated for 1.5 credits.

The subject of its study is establishing the peculiarities of the organization of scientific activity at the current stage of the development of society, studying the possibilities of state and international research infrastructure, methods of involvement in the global research space, financial support of scientific and scientific and technical activities, project management methodology, registration of intellectual property rights, digitization of education etc [1, 2, 3, 4, 5].

The curriculum of the academic discipline consists of such modules as “Writing, financing and management of scientific projects” and “Registration of intellectual property rights”. Its main goal is a thorough study by graduate students and other categories of students of the theoretical and methodological foundations of scientific research, mastering the complex methodology of conducting independent scientific research in the field of medical sciences, mastering the methodology of writing and managing scientific projects, the skills of attracting sources of funding for scientific projects, preparation project proposals and promotion of academic mobility of scientists in the field of digitization of education [5, 6, 7, 8, 9, 10].

That is why the main tasks of the educational discipline include: familiarization of graduate students and other categories of students with the theoretical and methodological foundations of modern medical science, its conceptual and terminological apparatus, features of the process of scientific knowledge, basic methods and means of scientific research from a complex of problems of theoretical, of clinical and preventive medicine, requirements for the publication, registration and approval of the results of scientific research, formation of digitization of education, abilities to conduct independent scientific research, training of skills and abilities in drawing up a research program, selection of information sources, selection of research methods and methods, analysis and generalization of results, registration research materials, publication and approval of the main provisions of independent research work, consolidation of acquired knowledge, abilities and skills regarding research methodology, writing scientific articles and

dissertations, design of scientific implementations, mastering the methodology of writing and managing scientific projects, skills of attracting sources of funding for scientific projects, preparation of project proposals, formation of interdisciplinary project teams.

References:

1. Гончарук Е. Г., Бардов В. Г. Сергета І. В., Омельчук С. Т. Комплексна оцінка стану здоров'я дітей і підлітків як гігієнічна проблема: методологічні та прикладні аспекти (огляд літератури). Журнал АМН України. 2003. Т. 9, № 3. С. 523-541.
2. Нікберг І. І., Сергета І. В., Цимбалюк Л.І. Гігієна з основами екології. К.: Здоров'я, 2001. 504 с.
3. Сергета І. В., Бардов В. Г. Оцінка стану здоров'я дітей, підлітків та молоді і сучасні технології його збереження та зміцнення. Вісник Вінницького державного медичного університету. 2003. Т. 7, № 2/2. С. 799-800.
4. Полька Н. С., Сергета І. В. Актуальні проблеми психогігієни дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень). Журнал НАМН України. 2012. Т. 18, № 2. С. 223-236.
5. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макаров С. Ю. Університетська гігієна у контексті імплементації "Закону про вищу освіту": фізіолого-гігієнічні основи, реалії та шляхи розвитку. Довкілля та здоров'я. 2016. № 4 (80). С. 46-52.
6. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. 208 с.
7. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). Журнал НАМН України. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.
8. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. Довкілля та здоров'я. 2022. № 2 (103). С. 32-41.
9. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 272 с.
10. Makarov Serhii Y., Stoyan Nataliya V., Serheta Ihor V., Taran Oksana A., Dyakova Oksana V. Peculiarities of the interaction of the indicators of psychophysiological adaptation of modern students in the context of the effective monitoring of individual health of young women and young men. Wiadomości Lekarskie. 2019, tom LXXII, nr 5 cz II. P. 1053-1058.

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ДІВЧАТ З ПОРУШЕННЯМИ МЕНСТРУАЛЬНОГО ЦИКЛУ

Гавенко Ганна Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-1344-0051

Аспірантка відділу дитячої гінекології та збереження репродуктивного потенціалу
ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України», Україна

Науковий керівник: Диннік Вікторія Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-7692-1856

доктор медичних наук

ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України», Україна

Актуальність. Актуальність вивчення особливостей стану психічного здоров'я у дівчат підлітків з розладом менструальної функції обумовлюється поширеністю захворювань, поліморфністю і неоднозначністю психопатологічних проявів при даній гінекологічній патології, труднощами виявлення цих розладів, особливо на початкових етапах захворювання, і, нарешті, невивченістю психічної патології, що формується при порушеннях менструального циклу. Взаємозв'язок і взаємовплив психічного стану дівчат і менструальної функції вельми неоднозначні (1, 2, 3, 4). З одного боку, в пубертатному періоді з появою менструації в організмі дівчинки починають відбуватися циклічні процеси, зумовлені нейроендокринною регуляцією, які сприяють виникненню коливань настрою, пов'язаних з менструальним циклом, а з іншого - депресивні розлади відображаються на становленні менструальної функції. Існує ряд досліджень, які свідчать про вплив періодів гормональної перебудови у дівчат, фаз менструального циклу на виникнення та перебіг психічних розладів, в першу чергу депресивних (5, 6).

Метою дослідження є з'ясування частоти та характеру коморбідної психічної патології у дівчат-підлітків віком 10 – 18 років, що мали порушення менструальної функції за типом олігоменореї та аномальних маткових кровотеч.

Об'єкт та обсяг дослідження: стан психічного здоров'я дівчат-підлітків 10-18 років, порушення менструальної функції у дівчат-підлітків за типом олігоменореї та аномальних маткових кровотеч.

Методи дослідження. Оцінка психічного здоров'я, патопсихологічне обстеження, математична обробка даних була проведена за допомогою пакетів програм «SPSS Statistics 17,0», «Excel».

Результати дослідження та їх обговорення.

На підставі даних клінічного обстеження дівчат, виявлена широка поширеність психічних порушень невротичного реєстру, в клінічній структурі яких провідне місце займають депресивні і тривожно-депресивні розлади.

Встановлено, що серед дівчат з гінекологічною патологією $70,0\% \pm 3,7\%$ мали психічні розлади різної ступені вираженості. Звертає на себе увагу, що в групі дівчат з олігоменореєю достовірно частіше реєструвалися психічні порушення, а саме у $73,3\% \pm 5,1\%$, порівняно з $66,6\% \pm 5,4\%$ в групі дівчат з АМК. І тільки $26,6\% \pm 5,1\%$ дівчинок з олігоменореєю не мали психічних розладів, порівняно з $33,3\% \pm 5,4\%$ в групі з АМК.

За нозологією - частота неврастенічних та депресивних проявів у досліджуваних

дівчат з гінекологічними розладами достовірної різниці не виявлено, а саме: 45,3% дівчат з ОМ мали клінічні прояви неврастенії та 42,6% дівчат з АМК. Схожі тенденції реєструються і відносно депресивних розладів: у групі з ОМ депресивні розлади реєструвалися в 28% випадків, при АМК – в 24%.

З урахуванням вищесказаного очевидна необхідність надання психологічної допомоги дівчаткам-підліткам із розладами гінекологічної сфери. Виявлення клініко-психологічних особливостей у дівчаток-підлітків із розладами гінекологічної сфери є невід'ємною частиною сучасного лікування, психопрофілактики та психокорекції хворий та дозволить удосконалити надання їм медико-психологічної допомоги. Іншими словами, робота з охорони репродуктивного здоров'я молоді має здійснюватися на комплексній основі; в ній необхідна участь як лікарів - гінекологів, так і психотерапевтів, клінічних психологів та при необхідності психіатрів. Необхідність значного розширення психологічних досліджень в галузі підліткової гінекології має безпосереднє відношення до виконання важливого завдання щодо забезпечення повноцінного розвитку підростаючого покоління.

Список використаних джерел:

1. Bennett HA, Einarson A, Taddio A, et al.(2004) Prevalence of depression during pregnancy: systematic review. *Obstet Gynecol.* 2004 Apr;103(4): 698-709.
2. Bromberger JT, Kravitz HM, Chang YF, et al. (2011) Major depression during and after the menopausal transition: Study of Women's Health Across the Nation (SWAN). *Psychol Med.* 2011 Sep;41(9): 1879-88. doi: 10.1017/S003329171100016X. Epub 2011 Feb 9.
3. Cheslack-Postava K, Keyes KM, Lowe SR, et al.(2014) Oral contraceptive use and psychiatric disorders in a nationally representative sample of women. *Arch Womens Ment Health.* 2015 Feb;18(1):103-11. doi: 10.1007/s00737-014-0453-4. Epub 2014 Aug 13.
4. Romans S, Kreindler D, Asllani E, et al. (2013) Mood and the menstrual cycle. *Psychother Psychosom.* 2013; 82(1):53-60. doi: 10.1159/000339370. Epub 2012 Nov 6.
5. Woods NF, Smith-Dijulio K, Percival DB, et al.(2007) Symptoms during the menopausal transition and early postmenopause and their relation to endocrine levels over time: observations from the Seattle Midlife Women's Health Study. *J Womens Health (Larchmt).* 2007 Jun;16(5):667-77.
6. Viviani-Taylor J, Hickey M. (2014) Menopause and depression: is there a link? *Maturitas.* 2014 Oct;79(2): 142-6. doi: 10.1016/j.maturitas.2014.05.014. Epub 2014 Jun 2.

СИНДРОМ ГІЙЕНА-БАРРЕ (КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК)

Давидова Анна Григорівна

ORCID ID: 0000-0002-6689-5121

канд. мед. наук, доцент, доцент кафедри дитячих хвороб
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, Україна

Курочкін Михайло Юрійович

Д-р. мед. наук, професор, професор кафедри дитячих хвороб
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, Україна

Синдром Гійєна-Барре, який також називають гострою запальною демієлінізуючою полінейропатією, - це набута імуніопосередкована нейропатія, розвиток якої відбувається внаслідок імунної реакції на попередню імуніоактивуючу подію (вірусну або бактеріальну інфекцію, хірургічне втручання тощо). Це найпоширеніша причина гострої нервово-м'язової слабкості та паралічу в світі. Вважається, що імуніопосередкована атака на мієлін периферичної нервової системи, аксони або і те, і інше запускається молекулярною мімікрією, причому в патогенезі захворювання задіяні як клітинні, так і гуморальні механізми [1, 2]. Поширеність цієї патології становить 1-2 особи на 100 000 населення щороку [3], і щороку хворіють близько 100 000 людей [4]. Таким чином, його не можна віднести до патології, що часто зустрічається, але його потенційна летальність та високий ризик інвалідизації роблять його вивчення актуальним у всьому світі [5]. Він може вразити будь-яку людину незалежно від статі та віку [3], включаючи дітей та підлітків [1, 6].

В клінічній картині у більшості пацієнтів із синдромом Гійєна-Барре переважає в'яла слабкість - парези або паралічі. Вони супроводжуються сенсорними порушеннями, але зазвичай саме парези є провідною скаргою. Відносно симетрична слабкість з парестезіями зазвичай починається в ногах і прогресує до рук, але іноді починається з рук або голови. Сфінктери зазвичай не страждають. Слабкість залишається незмінною протягом різного періоду часу, як правило, протягом декількох тижнів, а потім зазвичай проходить. Глибокі сухожилльні рефлексі у хворих знижені або відсутні. Можуть мати місце зневоднення і втрата ваги. За даними різних авторів, від 5 до 30% хворих мають параліч дихальних м'язів, що вимагає ендотрахеальної інтубації та механічної вентиляції [2, 7].

Нам здається цікавим наступний клінічний приклад. Дівчина 16 років захворіла гостро з підвищення температури до високих цифр без значущих катаральних явищ. На 5-6-у добу захворювання з'явилась слабкість у кінцівках, переважно нижніх, наступного дня - неможливість встати з ліжка та порушення функції тазових органів. При надходженні до стаціонару спостерігалось порушення свідомості до 10-11 балів за шкалою ком Глазго, ригідність потиличних м'язів до 2 см, в'яла нижня параплегія, повна відсутність рефлексів та больової чутливості нижніх кінцівок та передньої черевної стінки, зниження чутливості та рефлексів верхніх кінцівок. Порушення функції зовнішнього дихання при цьому було відсутнє, аускультативно над легенями везикулярне дихання, хрипи не вислуховуються, гемодинамічні показники компенсовані.

Лабораторно звернула на себе увагу анемія зі зниженням заліза сироватки, рівня феритину та насичення трансферину, що прогресувала протягом першого тижня перебування дитини в стаціонарі. В клінічних аналізах крові спостерігались також запальні зміни у вигляді помірного лейкоцитозу та підвищення риня

нейтрофіліз за рахунок паличкоядерних форм. Була виявлена значна диспротеїнемія з гіпоальбумінемією при різкому зниженні α -1- та β -глобулінів (0,5 і 5% відповідно) і значному підвищенні рівня γ -глобулінів (42,5%). Окрім того, серед лабораторних даних звертає на себе увагу надвисокий рівень D-димеру при надходженні (до 4500 мг/мл), що протягом наступних кількох днів мав тенденцію до зниження, але не сягаючи норми. Інших значущих порушень лабораторних та інструментальних досліджень, включаючи МРТ, виявлено не було.

Лікування дитини включало проведення 2-х сеансів дискретного плазмаферезу з загальною заміною 150% об'єму плазми, введення внутрішньовенного імуноглобуліну людини в загальній курсовій дозі 2 г/кг маси тіла, антибактеріальна терапія, інфузійна терапія з урахуванням патологічних втрат та симптоматичне лікування. Спершу дитині були також призначені кортикостероїди, зі швидкою відміною протягом перших днів, оскільки їх застосування сучасними міжнародними протоколами не рекомендоване. Позитивного ефекту від застосування *ex juvantibus* інігіторів холінестерази отримано не було. Зважаючи на стабільно компенсовану функцію зовнішнього дихання, потреби в ШВЛ у даної дитини не виникло. Протягом 4-х тижнів поступово відновлювався тонус м'язів, чутливість та рефлексії, починаючи з дистальних відділів. Найбільш довго спостерігалась атонія сечового міхура з порушенням функції сечовипускання, що потребувало тривалого стояння сечового катетеру. Через 2 місяці лікування дитина виписана додому в задовільному стані.

Список використаних джерел:

1. Andary, M. T., Olezhek J. L., Maurelus K., White-McCrimmon R.D. (2022). Guillain-Barre Syndrome. Вилучено з: <https://emedicine.medscape.com/article/315632-overview>.
2. Rubin, M. (2022). Guillain-Barré Syndrome (GBS). Вилучено з: <https://www.msmanuals.com/professional/neurologic-disorders/peripheral-nervous-system-and-motor-unit-disorders/guillain-barr%C3%A9-syndrome-gbs..>
3. Guillain-Barré Syndrome, CIDP and Variants. Guidelines for Physical and Occupational Therapy (2014), 15 p. Вилучено з: <https://www.gbs-cidp.org/wp-content/uploads/2014/09/Physical-and-Occupational-Therapy-Guidelines.pdf>.
4. Sansone, P., Giaccari, L. G., Aurilio, C., Coppolino, F., Esposito, V., Fiore, M., Paladini, A., Passavanti, M. B., Pota, V., Pace, M. C. (2021). Post-Infectious Guillain-Barré Syndrome Related to SARS-CoV-2 Infection: A Systematic Review. *Life (Basel)*, 11(2), 167. doi: 10.3390/life11020167.
5. Leonhard, S. E., Mandarakas, M. R., Gondim, F. A. A., Bateman, K., Ferreira, M. L. B., Cornblath, D. R., van Doorn, P.A., Dourado, M. E., Hughes, R. A. C., Islam, B., Kusunoki, S., Pardo, C. A., Reisin, R., Sejvar, J. J., Shahrizaila, N., Soares, C., Umapathi, Th., Wang, Yu., Yiu, E.M, Willison, H.J, Jacobs, B. C. (2019). Diagnosis and management of Guillain-Barré syndrome in ten steps. *Nature Reviews Neurology*, 15(11), 671-683. doi: 10.1038/s41582-019-0250-9.
6. Chung, A., Deimling M. (2018). Guillain-Barré Syndrome. *Pediatric Review*, 39(1), 53-54. doi: 10.1542/pir.2017-0189.
7. Simonenko, G. G., Domoratskyi, O. E., Stefaniuk, M. O., Dubinina, L. V., Mokrynskyi, R. A. (2019). Dosvid diagnostyky ta likuvannia syndrome Giiena-Barre z riznym klinichnym perebigom [Experience of Diagnostic and Treatment of Guillain-Barré Syndrome with Different Clinical Course]. *Ukraiinskii Nevrologichnii Zhurnal*, (2-3), 66-73. doi: <https://doi.org/10.30978/UNJ2019-2-66>.

СОМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ВІТАМІННО-МІКРОЕЛЕМЕНТНИЙ БАЛАНС У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ ІЗ ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 1 ТИПУ

Волкова Юлія Василівна

ORCID ID: 0000-0001-9625-941X

канд. біол. наук, завідувач лабораторії гормонально-метаболических
та імунологічних досліджень

ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України», м. Харків, Україна

Сухова Лілія Леонідівна

ORCID ID: 0000-0001-7248-5754

науковий співробітник лабораторії гормонально-метаболических
та імунологічних досліджень

ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України», м. Харків, Україна

Цукровий діабет (ЦД) I типу є одним з найчастіших і найтяжчих хронічних захворювань у дитячому віці. Адекватний рівень забезпечення вітамінами й мікроелементами є актуальною проблемою для дітей будь-якого віку та стану здоров'я. Особливо важливо це в період інтенсивного росту та розвитку, тим більше для дітей з хронічними захворюваннями [1]. Пацієнти з інсулінозалежним ЦД відносяться до групи ризику щодо низького вітамінного статусу [2].

Метою дослідження було вивчення стану вітамінно-мікроелементного балансу (рівня вітамінів А, Е, D та концентрації цинку (Zn)) у підлітків з ЦД I типу в залежності від фізичного розвитку (ФР).

Обстежено 143 пацієнта (75 хлопчиків і 68 дівчаток) з ЦД I типу у віці 8-18 років. В сироватці крові визначали рівень ретинолу і токоферолу флуориметричним методом, концентрацію 25(OH)D₃ – імуноферментним методом та рівень цинку – методом фотометрії. Контрольну групу по вітамінах А і Е склали 41 практично здоровий одноліток (22 дівчинки і 19 хлопчиків) без патології, з нормальним статевим і фізичним розвитком. Значення 25(OH)D₃ менші 10 нг/мл розцінювали як виражений дефіцит вітаміну D; діапазон від 10 до 20 нг/мл – як помірний дефіцит; діапазон від 20 до 30 нг/мл – як недостатність (субоптимальний рівень), а показники вищі 30 нг/мл – як оптимальний рівень вітаміну D. Показники цинку в межах референтних значень (10,4-16,4 мкмоль/л) вважали нормальними, а значення, що виходили за їх межі, відповідно зниженими або підвищеними. Статистичну обробку отриманих результатів здійснювали з використанням критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні (u) і кутового перетворення Фішера (φ).

Вивчення рівня ретинолу і токоферолу в сироватці крові у підлітків контрольної групи дозволило визначити оптимальні його значення та розробити критерії для якісної оцінки отриманих результатів. Встановлено, що значення вітаміну А менше 0,53 мкмоль/л (менше 10-го перцентилю) та більше 1,61 мкмоль/л (більше 90-го перцентилю) є зниженими та підвищеними відповідно. А показники вітаміну Е менше 7,66 мкмоль/л (менше 10-го перцентилю) та більше 19,95 мкмоль/л (більше 90-го перцентилю) є зниженими та підвищеними відповідно. Також показано, що у хлопчиків концентрація ретинолу у сироватці крові ($1,02 \pm 0,09$ мкмоль/л) була достовірно вищою, ніж у дівчаток ($0,85 \pm 0,09$ мкмоль/л, $p_u < 0,05$), що вказує на існування статевих особливостей рівня вітаміну А у підлітків. Змін концентрації

вітаміну Е в контрольній групі залежно від статі не виявлено.

Дослідження вмісту ретинолу у хворих на ЦД I типу дозволило встановити, що показники у хлопчиків ($1,14 \pm 0,10$ мкмоль/л) не відрізнялися від таких у дівчаток ($1,01 \pm 0,08$ мкмоль/л) і, незалежно від статі, не відрізнялися від контрольних значень. Серед підлітків з ЦД не спостерігалось зміни середніх значень концентрації вітамінів Е, D та Zn залежно від статі. Однак, у дівчат виявлено слабке тенденційне збільшення рівня токоферолу порівняно з групою контролю ($p_u < 0,08$). При індивідуальному аналізі з використанням розроблених критеріїв для оцінки рівня ретинолу встановлено, що у половини обстежених хлопців з ЦД (53,3 %) і приблизно в такої ж кількості дівчат (41,2 %) реєструвався знижений рівень вітаміну А. В той же час знижені показники вітаміну Е частіше фіксувались у хлопців (39,2 % відносно 8,8 % у дівчат; $p_\phi < 0,05$), а його нормальні показники виявлено у половини обстежених дівчат з ЦД (54,4 %), що вдвічі частіше, ніж у хлопців (21,6 %, $p_\phi < 0,02$).

Стосовно концентрації Zn слід зазначити, що знижені його показники зустрічались лише серед хлопців і їх частота була невисокою (6,1 %). Нормальні та підвищені значення серед хлопців реєстрували з однаковою частотою, в той час, коли у дівчат суттєво переважали нормальні показники Zn (65,2 % проти 34,8 % підвищеного рівня; $p_\phi < 0,02$).

В залежності від характеру соматичного розвитку встановлено, що серед підлітків з ЦД та гармонійним ФР у хлопців частіше, порівняно з дівчатами, відмічались знижені показники вітаміну Е (39,1 % проти 12,2 %; $p_\phi < 0,02$) за рахунок зниження частоти їх нормальних значень (26,1 % проти 58,5 %; $p_\phi < 0,05$). Тобто зберігалася раніше виявлена тенденція, що відповідає статевим особливостям.

Аналіз середніх значень вітамінів дав змогу встановити, що у дівчаток з дисгармонійним ФР (найчастіше високорослість, зайва вага) середній рівень 25(OH)D₃ був вищим відносно пацієнток з гармонійним ФР ($19,60 \pm 1,51$ нг/мл та $15,59 \pm 1,18$ нг/мл; відповідно; $p_u < 0,03$) та відносно хлопців з дисгармонійним ФР ($19,06 \pm 1,51$ нг/мл і $13,10 \pm 1,53$ нг/мл відповідно; $p_u < 0,002$).

Аналіз частотного розподілу досліджуваних показників показав, що дисгармонійний ФР у дівчат супроводжувався меншою частотою зниженого рівня вітаміну А (29,6 % проти 48,8 %; $p_\phi < 0,06$) за рахунок збільшення частоти його нормальних значень (37 % проти 19,5 %; $p_\phi < 0,05$) відносно пацієнток з гармонійним ФР. Крім того, у них в 3,4 рази рідше реєструвався виражений дефіцит вітаміну D (7,4 % проти 25,5 %; $p_\phi < 0,03$) і в 2 рази частіше оптимальні його показники (48,1 % проти 23,4 %; $p_\phi < 0,03$) відносно дівчат з гармонійним ФР. Також частіше реєстрували підвищені концентрації вітаміну Е (48,1 % проти 29,3 % у дівчат з гармонійним ФР; $p_\phi < 0,05$).

Майже у половини хлопців з ЦД та дисгармонійним ФР (дефіцит маси тіла, зайва вага, високорослість) реєстрували чітке тенденційне зростання частоти вираженого дефіциту вітаміну D (47,6 % проти 27,9 % з гармонійним ФР; $p_\phi < 0,06$). Лише у 9,5 % пацієнтів ці показники відповідали оптимальному рівню забезпечення, що у 3,2 рази менше відносно хлопців з гармонійним ФР (30,2 %; $p_\phi < 0,04$). Крім того, дисгармонійний ФР у хлопців супроводжувався збільшенням частоти підвищеного рівня Zn (64,3 % проти 37,5 %; $p_\phi < 0,05$) за рахунок зменшення частоти його нормальних показників (28,6 % проти 56,3% відповідно; $p_\phi < 0,05$) та тенденційним зменшенням частоти нормальних значень вітаміну Е відносно хлопців з гармонійним ФР.

В результаті аналізу вітамінно-мікроелементної забезпеченості організму підлітків з ЦД I типу залежно від характеру ФР виявлено статеві відмінності. Зокрема,

за умов дисгармонійного ФР у хлопців, порівняно з дівчатами, частіше реєструвалися низькі значення вітаміну А (52,2 % проти 29,6 %; $p_f < 0,05$), вітаміну Е (39,1 % проти 3,7 %; $p_f < 0,05$) при одночасному зниженні частоти їх нормальних значень (17,4 % проти 37,0 % показників ретинолу та 13,0 % проти 48,1 % показників токоферолу; $p_f < 0,05$). Крім того, у хлопців частіше фіксували наявність вираженого дефіциту вітаміну D (47,6 % проти 7,4%; $p_f < 0,05$) та зниження частоти субоптимального його рівня (9,5 % проти 48,1 %; $p_f < 0,05$), а також збільшення в 1,7 рази частоти високих концентрацій цинку (64,3 % проти 38,1 %; $p_f < 0,05$) при одночасному зниженні в 2,2 рази частоти його нормальних значень (28,6 % проти 61,9 %; $p_f < 0,05$). У дослідженні J. Jansen [et al.] зазначається можливість наявності високого рівня Zn в плазмі при ЦД I типу і розглядається питання інтерпретації даного показника, що є непростим завданням, та може бути пов'язане з тривалістю захворювання [3].

Висновки. В результаті проведеного аналізу встановлено надзвичайно низький рівень оптимальної забезпеченості вітаміном D організму підлітків з ЦД I типу, що не перевищує 10 % від загальної кількості пацієнтів. Виразений дефіцит даного вітаміну виявлено майже у кожного третього хлопця та кожної п'ятої дівчинки. Крім того, вітамінний статус дівчат характеризується високим відсотком знижених показників ретинолу (у 41,2 %), а у хлопців – ретинолу (у 53,3 %) та токоферолу (у 39,2 %). Характер фізичного розвитку у підлітків з ЦД I типу відображається на рівні показників вітамінно-мікроелементного статусу. Для дівчат з дисгармонійним фізичним розвитком характерні більш оптимальні його показники, в той час як у хлопців простежується напруження резервів вітамінів А, Е, D та дисбаланс вмісту цинку.

Список використаних джерел:

1. Мочульська О.М. та ін. (2021) Ефекти вітамінів А, Е, D, порушення їх обміну та оцінка рівня вітамінної забезпеченості в дітей (огляд літератури). Сучасна педіатрія, 2(114), 58-66. doi 10.15574/SP.2021.114.58.
2. Alkholy U.M. et al. (2019) The antioxidant status of coenzyme Q10 and vitamin E in children with type 1 diabetes. J. Pediatr., 95(2), 224-230. doi: 10.1016/j.jpeds.2017.12.005.
3. Jansen J., Karges W., Rink L. (2009) Zinc and diabetes—clinical links and molecular mechanisms. J. Nutr. Biochem., (20), 399–417.

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІВЧАТ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ, ЯК РАННІЙ СИГНАЛ ТРИВОГИ

Диннік Вікторія Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-7692-1856

д-р. мед. наук, заступник директора з наукової роботи
*Державна установа «Інститут охорони здоров'я
дітей та підлітків НАМН України», Україна*

Верхошанова Оксана Георгіївна

ORCID ID: 0000-0002-2793-4060

канд. мед. наук, завідувачка відділення дитячої гінекології
та збереження репродуктивного потенціалу дівчат
*Державна установа «Інститут охорони здоров'я
дітей та підлітків НАМН України», Україна*

Диннік Олександра Олексіївна

ORCID ID: 0000-0002-2410-2760

канд. мед. наук, доцент, доцент кафедри акушерства та гінекології № 1
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Діти складають той резерв країни, який в недалекому майбутньому стане визначати її благополуччя, рівень економічного і духовного розвитку, стан культури і науки. Тому проблема формування, збереження і зміцнення здоров'я дітей в даний час розглядається як фактор національної безпеки і стратегічної мети вітчизняної охорони здоров'я.

Проблеми здоров'я, як наслідки перебування в зоні бойових дій, на жаль, стали актуальними для України. Спостереження за дітьми, які зазнали впливу воєнних дій, починаючи ще з 2014 року свідчить про погіршення їх психічного, соматичного здоров'я [1,2].

Показники фізичного розвитку можуть служити надійним критерієм визначення готовності організму до навчальної, виробничої, спортивної діяльності. Разом з іншими показниками здоров'я фізичний розвиток виступає в якості надійного маркера несприятливого впливу на дитячий організм шкідливих факторів навколишнього середовища, особливо це стосується перебування в зоні бойових дій, вимушеної міграції [3].

Мета роботи визначити стан фізичного розвитку дівчат, які зазнали впливу бойових дій.

Матеріали і методи. Обстежено 192 дівчинки шкільного віку, які мешкали на території Донецької та Луганської областей, а також їх однолітків, які вимушені були покинути зазначену місцевість через військові дії, починаючи з 2014 року й проживають в інших регіонах України.

Огляд дітей включав оцінку фізичного розвитку, що проводилася за допомогою центильних таблиць. Статеве розвиток визначалося за вираженістю вторинних статевих ознак. З'ясовувалися терміни та послідовність появи вторинних статевих ознак, особливості становлення менструальної функції. Результати дослідження порівнювалися з даними, отриманими під час обстеження популяції дівчаток Харківського регіону, що проводиться у рамках національної програми України «Репродуктивне здоров'я».

Результати та їх обговорення. Крім виміру абсолютних показників росту та маси

тіла виконувався розрахунок ІМТ, що дозволяє більш адекватно оцінити відповідність маси тіла та росту.

У межах вікової норми він реєструвався у 62,8 % усіх обстежених, що достовірно рідше, ніж у популяції Харківського регіону до. Практично в рівних кількостях реєструвалася надлишкова та недостатня маса тіла (12,2 %). Ожиріння відзначалося майже вдвічі частіше, ніж дефіцит маси тіла.

Найчастіше зміни з боку маси тіла виявлялися у 7-річному віці (57,1 %). В 10; 11; 13 та 16 років питома вага таких дітей достовірно знижувалась (до 25 %; $p < 0,001$). В інші вікові періоди суттєві відхилення маси тіла реєструвалися значно рідше від 8,7 до 16,7 %. Маса тіла нижче 3 перцентілі відзначалася, в основному, у підлітків 15-17 років, ожиріння спостерігалася як у дівчаток молодшого, так і старшого шкільного віку, але все ж таки достовірно частіше з 11 до 17 років ($p < 0,01$).

Суттєві зміни з боку росту (більше ± 2 SDS, що відповідає 3 та 97 перцентілям) визначалися у 16,5 % обстежених дітей, що значно частіше, ніж у популяції (5,5-5,8 %, $p < 0,01$, рис.2). Причому високорослість і низькорослість реєструвалося з однаковою частотою, однак у 2,5-3,5 частіше ніж популяції (8,25%, $p < 0,01$). Найчастіше зміни з боку росту виявлялися в дівчаток 10; 12; 16 та 17 років, на відміну від однолітків Харківської популяції, у яких пік змін зростання відзначався у 7-8 річному віці. Слід зазначити, що низькорослість частіше реєструвалася серед підлітків 13-17 років стосовно 7-11 років ($p < 0,001$), а високорослість з однаковою частотою у всіх вікових групах.

Таким чином, гармонійний фізичний розвиток (ГФР) реєструвався більш ніж у половини дівчаток, які постраждали в результаті збройного конфлікту

Причому з віком питома вага дівчат із гармонійним фізичним розвитком збільшувалася. Якщо в препубертаті їх було лише 50,0 %, то у власне пубертаті їх виявлялося достовірно більше (62,0 %, $p < 0,01$). Частота та структура дисгармонійного фізичного розвитку залежала від віку дитини: серед дівчаток молодшого шкільного віку (6-8 років) найчастіше відзначалося зниження параметрів росту (20 %) та маси тіла (40 %), серед підлітків переважала надмірна маса тіла (37,5 % та 44,7 %). Тобто, найбільш уразливими щодо порушень фізичного розвитку на момент бойових дій виявилися дівчатка, у яких рівень статевого розвитку відповідав препубертату та ранньому пубертату.

Висновки.

1. Показники фізичного розвитку дівчаток, які постраждали від воєнних дій, мають особливості та відрізняються від школярок Харківського регіону до початку війни.

2. Виявлено, що у 40 % дівчаток із зони бойових дій є дисгормонізація фізичного розвитку. У 16,5% обстежених відзначалися значні відхилення (< 3 і > 97 перцентілі) з боку росту та у 19,0% з боку маси тіла.

3. Доведено, що найбільш уразливими щодо формування порушень фізичного розвитку виявилися дівчатка в препубертаті та ранньому пубертаті на момент бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Дубровинський Г.Р. (2016) Діти війни: дослідження явища психотравми під час військової агресії в Україні. Український психологічний журнал, (1), 16-26.
2. Неворова О.В. & Конюх О.С. (2023) Особливості процесів адаптації організму дітей до дії чинників навколишнього середовища. Новації, практики та перспективи розвитку фізичної культури і спорту в умовах воєнного стану, 193-195.
3. Диннік В.О. (2020) Физическое и половое развитие девочек из зоны вооруженного конфликта, как индикатор репродуктивного потенциала. Современная педиатрия, (2 (106), 50-55.

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ОГЛЯД ЧИННИКІВ, ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ ПОРУШЕННЯ ПОСТАВИ

Бондарчук Марина Сергіївна

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання і спорту
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

У переважній більшості дефекти постави у дітей зустрічаються саме через порушення анатомічних та фізіологічних умов її формування. У такому разі порушення постави не може розглядатися як захворювання, однак такий дефект створює умови для прояву інших патологічних чинників [1, 2].

Внаслідок порушення постави виникає стискання внутрішніх органів, при цьому порушується їх правильне розташування в організмі, порушує вентиляцію у легенях, зменшується надходження кисню до мозку. Порушення постави може спричинити розвиток таких серйозних захворювань серцево-судинної та дихальної систем таких як гіпертонічна хвороба, інфаркт, інсульт, бронхіт, бронхіальна астма та навіть запалення легень [3]. Також через неправильну поставу виникають проблеми із нервовою системою, оскільки через неправильне положення тіла відбувається затиснення спинномозкових нервів, які забезпечують іннервацію окремих органів та організму в цілому.

Причини, що зумовлюють порушення постави можна умовно поділити на два види: вроджені та набуті.

До вроджених причин порушення постави можна віднести: наявність у дитини клиноподібного за формою хребця; порушення динаміки росту та формування хребців; наявність додаткового ребра та інші.

Набутими причинами порушення постави можуть бути: негармонійний розвиток окремих м'язових груп; неправильне положення тіла; ряд захворювань, таких як ожиріння, порушення зору, плоскостопість; шкідливі звички [4].

Захворюваннями, які можуть викликати порушення постави, є наступні:

- патологічні ураження кульшового суглоба,
- паралітичні зміни в м'язах,
- наявність рубців внаслідок опіків або ж травмування [1].

Малорухливий спосіб життя та неправильно підібране взуття сприяють прогресуванню атрофії м'язів, зменшенню сили та силової витривалості постуральних м'язів, і як наслідок можуть призводити до порушення постави [1, 5]. Сучасна молодь мало уваги приділяє дотриманню правильного положення свого тіла під час стояння, сидіння та ходьби. Відомо, що студенти більшість часу сидять у вимушеній (часто неправильній) позі під час аудиторних та самостійних занять. Причому, варто зазначити, що у школі вчителі приділяють увагу правильному сидінню учнів, однак, під час занять у закладах вищої освіти цьому не приділяють

достатньо уваги [4, 6].

Достатньо велика кількість фахівців свідчать про те, що до набутих причин порушення постави можна віднести неправильно підібрані меблі, якими користуються учні; звичку носити предмети в одній руці (сумки, наплічники); гіподинамія; порушення гігієнічних вимог при роботі з комп'ютером; низький фізичний розвиток; рання спортивна спеціалізація; порушення процесів окостеніння [4].

Зважаючи на різноманітність факторів, які зумовлюють порушення постави, деякі вчені [7, 8] об'єднують їх у три групи. Зокрема:

1) перша група – це чинники ендогенного характеру (захворювання внутрішніх органів, від яких залежить функція нервово-м'язового апарату);

2) друга група – це чинники екзогенного характеру (можна віднести несприятливі умови навколишнього середовища, гіподинамію, тощо);

3) третя група – це чинники змішаного характеру.

Висновки. Отже, незважаючи на досить високу значимість окремих чинників, які мають негативний вплив на функцію опорно-рухового апарату, вважається, що порушення постави є наслідком їх комплексного впливу.

Список використаних джерел:

1. Куц-Бупдейна О. О. (2017). Комплексний підхід до вдосконалення фізичної підготовленості студентів з порушенням постави у процесі фізичного виховання : дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. Київ, 2017. – 233 с.
2. Головкіна В., Сальникова С, Бойко М. (2022). Засоби фізичної терапії у дітей з порушеннями постави. Особливості викладання дисципліни Фізичне виховання в сучасних умовах: матеріали круглого столу, Вінниця, 20 січня 2022 [Електронний ресурс]. Вінниця, 2022. Вип. 4. С. 19-21.
3. Славик М. (2008). Постава як фактор відображення здоров'я людини. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Т. 3. С. 116-119.
4. Бойко М.О., Бондарчук М. С. (2023). Дослідження розповсюдженості порушень постави серед осіб різного віку. Formation of innovative potential of world science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference, July 28, 2023. Tel Aviv, State of Israel: p. 163-164. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1128>.
5. Головкіна В., Сальникова С., Бойко М., Пуздимір М. (2022). Вплив занять плавання на фізичний стан дітей 11-12 років з порушенням постави. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць, (13(32), 271–279. [https://doi.org/10.31652/2071-5285-2022-13\(32\)-271-279](https://doi.org/10.31652/2071-5285-2022-13(32)-271-279).
6. Куц О. О. (2014). Розповсюдженість та причини порушення постави серед молоді. Наука і навчальний процес : наук.-метод. збірник матеріалів XIV науково-практ. Конференції ВСЕІ Університету «Україна», 9-10 квітня 2014 р. Вінниця, С. 106–107.
7. Про здоров'я та здоровий спосіб життя (2004): навчальний посібник / за заг. ред. П.Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський: Медобори. 224.
8. Афанасьєв С., Афанасьєва О. (2017). Фактори ризику та клінічні детермінанти сколіотичної постави у дітей. Спортивний вісник Придніпров'я. №1. С. 265-269.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СПОРТСМЕНІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ

Бражко Артур Сергійович

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Науковий керівник: Віцько Сергій Миколайович

Канд. пед. наук, доцент кафедри методик викладання
спортивно-педагогічних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Спортивна діяльність це специфічний різновид діяльності, який складається з тренувань та змагань, є багаторічною пролонгированою підготовкою спортсменів. У процесі спортивної діяльності формуються фізичні, функціональні, моральні та психологічні якості особистості. Професійний спорт потребує наукової комплексної системної підготовки, що включає в себе теорію, методи спортивного тренування, психологічний супровід спортсменів впродовж їхнього професійного життя. Спортивна діяльність протікає в складних напружених умовах і супроводжується підвищеним психічним та психологічним навантаженням, витримати яке може не кожна людина [3; 4].

Проблема мотивації є однією з фундаментальних проблем як вітчизняної, так і зарубіжної психології. Рішенням питання про співвідношення мотиву і потреби займалися Н. Іванова, В. Климчук, М. Павлюк, Ф. Подшивайлов, Л. Сердюк та ін. Дослідники проблеми мотивації діяльності сходяться в тому, що мотивація є складною системою, в яку включені певні ієрархічні структури і різні види мотивів. Значний внесок у дослідження мотиваційної сфери особистості, сенсоутворення, цілепокладання, самоактуалізації, самодетермінації, саморегуляції поведінки, особистості спортсменів внесли українські психологи, такі як: А. Белецька, І. Варенья, О. Лютко, Р. Михайлов, А. Перепелиця, Є. Фокіна, В. Ковальчук, М. Пруднікова, К. Фоменко, О. Хуртенко, Б. Бортун та інші.

Науковці вважають, що врахування особливостей професійної мотивації може суттєво вплинути на успішність спортивної діяльності. Мотивація спортивних досягнень обумовлена зовнішніми (соціальними, матеріальними) і внутрішніми умовами розвитку особистості спортсмена, пов'язана із фізичною обдарованістю, психологічними особливостями тренера, здоров'ям та якістю життя [1; 2].

В дослідженні брали участь футболісти футбольних клубів «Металіст» м. Харків, «Верес» м. Рівне, кількістю 58 осіб, віком від 18 до 33 років. При створенні програми дослідження був врахований опис криз професійного становлення, виходячи з якого були виділені дві групи досліджуваних: 1 група – це професійні спортсмени (футболісти), які не знаходяться на етапі професійної кризи, 2 група – професійні спортсмени (футболісти), у яких спостерігається криза професійного розвитку. До 1 групи увійшли досліджувані віком від 18 до 27 років, кількістю 27 осіб. У 2 групу – досліджувані віком 28–33 років, кількістю 31 особи. До другої групи увійшли досліджувані, що знаходяться в критичному періоді професійного розвитку. Це криза професійної кар'єри (30–33 роки), яка характеризується тим, що подальший професійний розвиток фахівця призводить до вторинної професіоналізації особливості якої є високоякісне і високопродуктивне виконання професійної

діяльності; способи її реалізації мають виразно виражений індивідуальний характер; фахівець стає професіоналом, якому властиві: соціально-професійна позиція, стійка професійна самооцінка. У цей час кардинально перебудовуються соціально-професійні цінності й взаємини, змінюються способи виконання діяльності, що свідчить про перехід фахівця на нову стадію професійного розвитку, оскільки ці зміни призводять до істотного перетворення соціальної ситуації і провідної діяльності, яка характеризується індивідуальним стилем і елементами творчості.

Ступінь задоволеності основних потреб спортсменів, які знаходяться на різних етапах професійного розвитку, досліджувалася за допомогою «Методики діагностики ступеня задоволеності основних потреб» В. В. Скворцова (табл. 1).

Таблиця 1

**Показники ступеня задоволеності основних потреб спортсменів,
які знаходяться на різних етапах професіогенезу (у%)**

Ступінь задоволеності потреб		1 група	2 група	ϕ	p-рівень
Матеріальні потреби	Незадоволені	64,7	88,3	1,64	$\leq 0,05$
	Частково езадоволені	28,9	8,0	1,58	$\leq 0,05$
	Задоволені	6,4	3,7	0,43	$> 0,05$
Потреби у безпеці	Незадоволені	22,6	54,1	1,65	$\leq 0,05$
	Частково езадоволені	37,8	33,5	0,57	$> 0,05$
	Задоволені	39,6	12,4	1,67	$\leq 0,05$
Соціальні потреби	Незадоволені	12,6	22,8	1,19	$> 0,05$
	Частково езадоволені	32,7	44,2	1,23	$> 0,05$
	Задоволені	54,7	33,0	1,61	$\leq 0,05$
Потреби у визнанні	Незадоволені	33,5	31,8	0,36	$> 0,05$
	Частково езадоволені	39,1	57,3	1,56	$> 0,05$
	Задоволені	27,4	10,9	1,55	$> 0,05$
Потреби в само-вираженні	Незадоволені	44,2	35,8	1,09	$> 0,05$
	Частково езадоволені	37,3	53,9	1,22	$> 0,05$
	Задоволені	18,5	10,3	0,97	$> 0,05$

Дослідження показало, що спортсмени, які знаходяться в критичній фазі професіогенезу, переживають почуття незадоволеності матеріальних потреб і потреби в безпеці, на відміну від спортсменів, які знаходяться поза кризою (відмінності значущі на $p \leq 0,05$ рівні за критерієм Фішера). Потреби у визнанні й самовираженні вони оцінюють, як частково незадоволені. Значущих відмінностей не виявлено. Таким чином, можна стверджувати, що професійна криза позначається, в першу чергу, на оцінках ступеня матеріального добробуту і базовому відчутті безпеки. Так само він зачіпає глибинні особистісні потреби – у визнанні і самовираженні.

Дослідження мотиваційної структури особистості проводилося за допомогою методики В. Е. Мільмана (табл. 2).

Таблиця 2

**Показники мотиваційної спрямованості спортсменів,
які знаходяться на різних етапах професіогенезу (у балах)**

Шкали	1 група	2 група	t	p-рівень
Життєзабезпечення	16,5 \pm 1,04	20,5 \pm 2,22	3,6	$\leq 0,05$
Комфорт	14,8 \pm 1,32	19,3 \pm 2,16	4,8	$\leq 0,05$
Соціальний статус	18,2 \pm 1,67	15,7 \pm 1,76	2,7	$> 0,05$
Спілкування	22,5 \pm 2,34	13,1 \pm 1,34	10,5	$\leq 0,01$
Загальна активність	20,7 \pm 2,12	14,3 \pm 1,42	5,3	$\leq 0,05$
Творча активність	27,1 \pm 3,09	15,1 \pm 1,73	13,7	$\leq 0,01$
Соціальна корисність	25,4 \pm 2,87	14,3 \pm 1,42	12,5	$\leq 0,01$

Проведене дослідження показало, що у спортсменів, які знаходяться у професійній кризі, переважає загальножиттєва спрямованість, а у спортсменів, що знаходяться поза кризою, – «робоча» спрямованість.

Було виявлено значущі відмінності між показниками досліджуваних 1-ої і 2-ої груп за окремими мотиваційними показниками. Так мотивація, яка направлена на життєзабезпечення, переважає у досліджуваних 2-ої групи (відмінності значущі на $p \leq 0,05$ рівні за критерієм Стьюдента). Тобто вони стурбовані тим, щоб їх життя було забезпечене всім необхідним і готові діяти в цьому напрямку. Мотивація до комфорту так само більше виражена у досліджуваних 2-ої групи ($p \leq 0,05$). Для них комфортне існування важливіше, ніж інші активності. Спрямованість на спілкування більше виражена у досліджуваних 1-ої групи ($p \leq 0,01$). Тобто, спортсмени, які знаходяться у кризі, набагато менше орієнтовані на соціальні контакти, ніж ті, хто знаходяться в некритичній фазі професійного розвитку.

Показники загальної активності, творчої активності і соціальної корисності значущо вищі у досліджуваних 1-ої групи ($p \leq 0,05$, $p \leq 0,01$, $p \leq 0,01$ відповідно). Можна припустити, що переживання професійної кризи в цілому знижує активність особистості, впливає на її творчий потенціал і прагнення бути корисною суспільству.

Висновки. Психодіагностичне дослідження показало, що переживання професійної кризи істотно впливає на мотиваційну структуру особистості, її спрямованість. У критичній фазі особистість прагне до максимально комфортного існування, забезпечення життя всім необхідним, при цьому – до зменшення соціальних контактів. У спортсмена знижується загальна і творча активність. Стає менш значущою спрямованість на те, щоб бути корисним суспільству.

Список використаних джерел:

1. Белецька А.А. (2020) Психологічні особливості мотиваційної спрямованості спортсменів командних та індивідуальних видів спорту. *The scientific heritage*, (54), 59–63.
2. Перепелиця А., Фокіна Є. & Ковальчук В. (2022) Мотивація як фактор впливу в спортивній діяльності. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, (4), 89–94.
3. Солдатенко І.О. & Зінюк А.В. (2020) Спорт як вид самоактуалізації особистості. *Габітус*, (14), 76–80.
4. Штифурак В. & Драчук А. (2017) Особливості психологічної підготовки в умовах спортивної діяльності на сучасному етапі. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*, (1), 476–482.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОЇ ТА ВОЛЬОВОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СПОРТСМЕНІВ

Мінайлов Микита Дмитрович

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Науковий керівник: Григоренко Григорій Валерійович

Канд. пед. наук, доцент кафедри методик
викладання спортивно-педагогічних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Специфіка спортивної діяльності визначає необхідність розвитку потенційних можливостей, особистісних особливостей, здібностей та вміння ефективно пристосовуватися до цих умов, формувати і зберігати високий рівень активності психічного стану і працездатності, тобто вміння формувати оптимальний стиль життєдіяльності, активну життєву позицію, необхідний рівень саморегуляції психофізіологічних функцій. Здатність до регуляції поведінки неможлива без навичок саморегуляції психічного стану. Специфічні умови діяльності спортсменів визначають підвищені вимоги до здатності довільної регуляції свого стану і поведінки, що і спонукало звернутися до розгляду цієї проблеми [1; 2; 3; 4].

У дослідженні брали участь професійні українські спортсмени, які займаються індивідуальними видами спорту: бокс, легка атлетика, фехтування, кількістю 54 особи, віком від 18 до 27 років.

Для дослідження особливостей психічної саморегуляції спортсменів використовувалися методики «Стиль саморегуляції поведінки-98» ССП-98 і «Дослідження вольової саморегуляції», отримані результати відображені у таблицях 1, 2.

Таблиця 1

Стилі психічної саморегуляції спортсменів (у балах)

Шкали	М±σ
Планування	5,7±2,0
Моделювання	7,5±2,6
Програмування	3,1±1,2
Оцінка результатів	4,6±1,7
Гнучкість	5,3±1,9
Самостійність	6,6±2,3
Загальний рівень саморегуляції	29,7±2,0

Спортсмени частіше використовують такі стилі психічної саморегуляції, як: моделювання (7,5±2,6 бали), самостійність (6,6±2,1 бали) і планування (5,7±2,0 бали); значно рідше використовують: програмування (3,1±1,2 бали) і оцінку результатів (4,6±1,7 бали). Загальний рівень розвитку саморегуляції знаходиться у середньому діапазоні. Отримані результати вказують на те, що спортсмени схильні виділяти суттєві умови досягнення цілей, як у актуальній ситуації, так і в часовій перспективі, що проявляється у відповідності результатів поставленим цілям. У випадку несподіваної зміни обставин, способу життя, переході на іншу систему роботи спортсмени здатні змінити основні умови і, відповідно, план дій. Зазвичай вони незалежні та самостійні при організації власної активності, здатні автономно від

впливів інших людей планувати діяльність і поведінку, досягати бажану мету, контролювати відповідність результатів уявному образу, аналізувати, оцінювати проміжні і кінцеві результати діяльності. Спортсмени потребують усвідомленого планування діяльності, цілі якої формують самостійно. Слід відзначити, що зазвичай їх плани реалістичні, ретельно деталізовані, мають певну ієрархічну структуру, потенційно дієві та стійкі.

Результати свідчать, що спортсмени мають утруднення з детальним плануванням послідовності власних дій, вони віддають перевагу, щоб хтось планував замість них. Якщо їм доводиться діяти самостійно, зазвичай це відбувається імпульсивно. Їм важко самотужки свідомо побудувати програму дій, тому вони можуть стикатися з невідповідністю отриманих результатів цілям діяльності. В цьому випадку спортсмени не можуть самостійно відкоригувати програму дій, продовжують діяти шляхом проб і помилок або звертаються по допомогу до авторитетних осіб. Їх власні критерії успішності діяльності недостатньо чіткі, що може призводити до зниження результативності при збільшенні навантаження, погіршення психічного стану або виникнення нових труднощів. На наш погляд це відображає особливості спортивної діяльності, яка підпорядковується жорсткому регламентуванню та зовнішньому керуванню. Зазвичай люди починають займатися спортом у дитячому віці. Формування їх особистості, характерологічних, психічних та психологічних особливостей відбувається в межах певної системи, вплив якої не сприяє розвитку самостійності у плануванні та реалізації цілей діяльності.

Таким чином, можна відзначити, що стильові особливості психічної саморегуляції спортсменів характеризуються усвідомленістю і взаємозалежністю регуляторних компонентів у загальній структурі саморегуляції, адекватністю реагування на невизначені умови, самостійністю у постановці цілей і плануванні діяльності, здатністю компенсувати особистісні, характерологічні та інші особливості, що перешкоджають досягненню мети. Але при суттєвому збільшенні навантажень або погіршенні психічного стану система саморегуляції може спотворюватися, що призводить до погіршення результативності діяльності, помилок, імпульсивних дій.

Таблиця 2

Показники вольової регуляції спортсменів (у балах)

Шкали	M±σ
Загальна	15,5±5,1
Наполегливість	9,2±3,0
Самовладання	10,4±3,6

За загальною шкалою досліджувані спортсмени мають середні показники з тенденцією до високих. Це свідчить про те, що респонденти є емоційно зрілими особистостями, активними, незалежними, самостійними. Їм притаманні врівноваженість, впевненість у собі, стійкість потягів, реалістичність поглядів, розвинене почуття боргу. Зазвичай вони усвідомлюють власні мотиви, схильні до реалізації намірів за планом, здатні розподіляти оптимально зусилля і контролювати вчинки, мають позитивну соціальну спрямованість. При потраплянні до складних ситуацій спортсмени демонструють зростання внутрішньої напруги, яка пов'язана з бажанням контролювати всі елементи власної поведінки і побоюваннями проявити спонтанність.

За шкалою «наполегливість» досліджувані спортсмени також отримали середньо-високі показники, що характеризують їх як активних, працездатних

особистостей, які прагнуть досягти поставлених цілей, отримати бажаний результат. Перешкоди на шляху до мети стимулюють мобілізацію ресурсів, але можуть відволікати альтернативні завдання, їх головна цінність – розпочати справу, а не довести її до кінця. Респонденти поважають та підтримують соціальні норми та правила, прагнуть підпорядкувати їм свою поведінку.

За шкалою «самовладання» досліджувані спортсмени отримали середньовисокі показники, що характеризують їх як емоційно стійких особистостей, які гарно володіють собою у різних ситуаціях. Їм властиві: внутрішня рівновага, впевненість, свобода від страху перед невідомим, висока готовність до прийняття нового, неочікуваного, тобто вони відкриті до експериментування у житті та професійній діяльності. Разом з тим у досліджуваних спортсменів виявлено прагнення до самоконтролю, надмірного свідомого обмеження спонтанності, що може призводити до підвищення напруженості та перевтоми.

Таким чином, дослідження психічної та вольової саморегуляції спортсменів показало високий рівень їх розвитку. Досліджувані мають розвинені навички саморегуляції, які можуть слабшати або навіть втрачатися у випадках понаднормових навантажень, погіршення самопочуття, несподіваної зміни ситуації тощо.

Список використаних джерел:

1. Кіндзер Б. М., Партико Н. В., Хуртенко О. В., Березяк К. М., Пришва О. Б., Нестеров О.С. Програма психічної саморегуляції одноборців. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2021. Вип. 6(137). С. 66–71.
2. Коломійцев Г. А. Психологічні особливості саморегуляції спортивної діяльності: кваліфікац. робота на здобуття освіт. ступеня магістр: спец. 053 Психологія. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, каф. психології. Харків, 2021. 61 с.
3. Курдибаха О. М. Психологічна підготовка спортсменів у спортивній діяльності. Габітус. 2020. Вип. 18. Т. 2. С. 72–76.
4. Підбуцька Н. В. Особливості вольової саморегуляції професійних баскетболістів. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. 2017. Вип. 1 (57). С. 235–244.

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ЦІННОСТІ ЗДОРОВ'Я СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЗАЛУЧЕНОСТІ ДО ФІЗКУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Дячишина Марія Василівна

магістрантка факультету фізичного виховання
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Науковий керівник: Мусхаріна Юлія Юріївна

Канд. пед. наук, доцент кафедри медико-біологічних
основ охорони життя та цивільного захисту
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

На сучасному етапі розвитку суспільства загальноосвітні заклади України організовують навчально-виховний процес з урахуванням реальних соціально-політичних обставин, переорієнтовують його на формування всебічно розвиненої особистості, розвиток національно-культурних цінностей здоров'я та здорового способу життя. Інтенсивно розвивається здоров'язберігаюча педагогіка, яка спрямована на розробку та впровадження інноваційних технологій щодо збереження та зміцнення здоров'я школярів, формування культури здоров'я. Розвиток культури здоров'я потребує посилення тих особистісних властивостей, які сприяють усвідомленню ціннісних аспектів здоров'я, укріплення потребово-мотиваційної спрямованості на ведення здорового способу життя, формування особистої відповідальності за здоров'я нації [1; 2].

Мета дослідження: проаналізувати підходи до формування національно-культурних цінностей здоров'я школярів в процесі занять фізичною культурою.

Дослідження проводилося протягом 2022–2023 навч. Року. У дослідженні брали участь учні 9-10 класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Тернопіль (ЗОШ №№ 18, 21), кількістю 147 осіб. Всі досліджувані були розділені на 2 групи: до 1 групи увійшли старшокласники, які не займаються фізкультурою та спортом самостійно, лише на уроках фізкультури, кількістю 78 осіб; до 2 групи – старшокласники, які займаються фізкультурою на уроках в школі, додатково відвідують спортивні гуртки, секції, кількістю 69 особи.

Результати анкетування старшокласників за допомогою опитувальника «Визначення мотивів та інтересів школярів у галузі фізичної культури і спорту» О. Ю. Марченко представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Мотиви школярів до занять фізкультурою та спортом (у %)

Відповіді	1 група (n=78)	2 група (n=69)	ϕ	p-рівень
Займатися спортом корисно	31,2	27,6	0,29	>0,05
Отримати оцінку	46,8	34,5	0,99	>0,05
Цікаво на уроках фізкультури	3,9	3,5	0,03	>0,05
Розвивати волю	10,1	6,9	0,26	>0,05
Спілкуватися з друзями	15,6	8,3	0,59	>0,05
Покращити фізичну форму	17,2	29,7	1,01	>0,05
Навчитися новим рухам	11,7	6,21	0,44	>0,05
Досягти спортивного результату	14,1	27,6	1,09	>0,05
Активний спосіб життя	9,4	28,9	1,58	≤0,05
Укріпити здоров'я	16,4	34,5	1,47	>0,05
Знизити зайву вагу	23,4	6,9	1,34	>0,05
Отримати задоволення	4,7	20,7	1,29	>0,05
Брати участь в змаганнях	9,4	55,2	3,71	≤0,001

Для респондентів 1-ої групи провідними мотивами для занять фізкультурою є отримати оцінку, з міркувань корисності, знизити зайву вагу, укріпити здоров'я, покращити фізичну форму та спілкуватися з друзями. Для респондентів 2-ої групи це – брати участь в змаганнях, укріпити здоров'я, отримати оцінку, покращити фізичну форму, займатися спортом тому, що це корисно, досягти спортивного результату, отримати задоволення.

Отримано значущі відмінності між показниками досліджуваних за мотивами занять фізкультурою та спортом, а саме відповіді: «Активний спосіб життя» ($p \leq 0,05$ за критерієм Фішера), «Брати участь у змаганнях» ($p \leq 0,001$) значно частіше давали респонденти 2-ої групи, тобто ті старшокласники, хто активно займається фізкультурою та спортом на уроках та у позаурочний час.

Для дослідження особливостей самооцінки фізичного розвитку старшокласників використано методику «Самоопис фізичного розвитку» Є. В. Боченкової, отримані результати представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Показники самооцінки фізичного розвитку старшокласників (у %)

Показники	1 група (n=78)	2 група (n=69)	ϕ	p-рівень
Здоров'я	68,7	75,3	0,52	>0,05
Координація рухів	65,2	81,3	1,27	>0,05
Фізична активність	60,1	80,5	1,61	$\leq 0,05$
Стрункість тіла	63,7	86,4	1,79	$\leq 0,05$
Спортивні здібності	54,5	78,3	1,88	$\leq 0,05$
Фізичне «Я»	51,3	76,8	2,01	$\leq 0,05$
Зовнішній вигляд	55,6	71,3	1,24	>0,05
Сила	63,1	82,5	1,53	>0,05
Гнучкість	61,0	70,2	0,73	>0,05
Витривалість	57,4	72,7	1,21	>0,05
Загальна самооцінка	60,1	77,5	1,37	>0,05

За показниками самооцінки фізичного розвитку старшокласників отримано значущі відмінності: фізична активність ($p \leq 0,05$ за критерієм Фішера), стрункість тіла ($p \leq 0,05$), спортивні здібності ($p \leq 0,05$), фізичне «Я» ($p \leq 0,05$). Показники за цими параметрами значно вищі у респондентів 2-ої групи, тобто у школярів, які активно займаються фізкультурою та спортом не лише на шкільних заняттях, а й у спортивних клубах, секціях. Ці результати вказують на те, що заняття фізкультурою та спортом позитивно впливають на сприйняття власного тіла, фізичного вигляду, зовнішньої привабливості. Юнаки та дівчата у цьому віці мають глибокі та сильні переживання стосовно власної зовнішності, що пов'язано із завершенням статевого дозрівання, змінами у пропорціях тіла, виникненням зовнішніх ознак «дорослості» тощо. Крім того, великого значення для віку ранньої юності набувають стосунки із представниками протилежної статі, в яких приваблива зовнішність грає визначальну роль. Тому висока самооцінка фізичного «Я» додає юнакові впевненості в собі, розкнутості, товариськості. Для юнаків дуже важливо наскільки їх тіло та зовнішність відповідають стереотипам, при цьому їхні еталони краси часто ідеалізовані та нереалістичні.

Образ фізичного «Я» функціонує у свідомості та включає в себе когнітивні уявлення про тіло, тобто знання та думки, та образи, які містять враження учня про себе. Порушення образу фізичного «Я» може погіршувати ставлення до нього, набувати характеру видозмінених станів, таких як дисморфофобії та дисморфоманії, в основі яких спотворене уявлення про власне тіло, негативні переживання і нереалістичний (недосяжний) образ «ідеального» тіла. Негативна самооцінка

розповсюджується і на очікувану оцінку від інших людей.

Сучасні еталони успішної людини обов'язково містять красиве, досконале тіло. Значущий вплив на сприйняття власного фізичного вигляду роблять засоби масової інформації, які транслюють зразки, культурні стереотипи та заботи. Тіло кожної людини начебто порівнюється із соціальними нормативами і, у разі невідповідності, соціум змушує її щось робити, щоби ставати краще, красивіше.

Усвідомлення та прийняття власного тіла, успішна соціальна адаптація залежать від ставлення до фізичного «Я», його досконалості та виправлення недоліків. На формування образу тіла впливає рухова активність, яка забезпечує сенсорні стимули, що сприяють подальшому розвитку та вдосконаленню.

Висновки. аналіз сучасних підходів до проблеми здоров'я як національно-культурної цінності та його формування засобами фізичної культури показав, що детальної розробки потребує педагогічна система формування культури здоров'я школярів, використання виховного потенціалу всіх навчальних дисциплін та позанавчальної виховної роботи, створення здоров'язбережнього середовища у навчально-виховних закладах, формування здоров'язбережньої компетентності педагогічних працівників, учнів, батьків та громадськості, подолання стереотипів, інертності мислення, підвищення рівня усвідомленості та стану здоров'я населення. Здоров'я як національно-культурна цінність відображає спрямованість особистості на гармонійний розвиток, оптимізацію зв'язків з навколишнім світом та оточуючими, творчість та активність, розвиток суспільства України.

Список використаних джерел:

1. Карпінська Т.Г., Грабовська Т.В., Серета С.В. & Короткий В. В. (2021) Показники стану здоров'я сучасних підлітків, як одна із складових здоров'я населення держави. Український медичний часопис. Актуальні питання клінічної практики, 3(143), 84–86.
2. Шикунський С.В. & Моначин І.Л. (2020) Сучасні дослідження проблеми здорового способу життя. Актуальні задачі сучасних технологій: збірник тез доповідей, II, 184–185.

СЕКЦІЯ ХІХ. ФАРМАЦІЯ ТА ФАРМАКОТЕРАПІЯ

АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КАРТИ ПОСАДИ ФАРМАЦЕВТА КЛІНІЧНОГО ЯК ПРАКТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА ДО ПОСАДОВОЇ ІНСТРУКЦІЇ

Зарічкова М.В.

Доктор фармацевтичних наук, професор, завідувачка
кафедри управління та економіки фармації
*Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації
Національного фармацевтичного університету, Україна*

Мішина І.Ю.

Аспірант кафедри управління та економіки фармації
*Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації
Національного фармацевтичного університету, Україна*

На сьогоднішній день запроваджено нові вимоги до посади фармацевта клінічного згідно нормативно-правових актів, а саме Наказу МОЗ України №1614 від 03.08.2021 р. «Про організацію профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я та установах / закладах надання соціальних послуг / соціального захисту населення», Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я», затвердженого Наказом №117 МОЗ України від 29.03.2002р. зі змінами до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я», затвердженого Наказом №958 МОЗ України від 06.06.2022р. та професійного стандарту фармацевта клінічного, затвердженого наказом ГО «Об'єднання організацій роботодавців медичної та мікробіологічної промисловості України» № 01-23 від 23.03.2023 р.

Враховуючи наслідки пандемії коронавірусу та сучасного військового стану в країні, що призвело до суттєвих економічних змін в фінансуванні закладів охорони здоров'я (ЗОЗ), молодим фахівцям та тим хто вперше обійняв цю посаду важко одразу зрозуміти та класифікувати свої завдання та обов'язки. Саме тому нами запропонована карта посади фармацевта клінічного, яка є дієвим практичним інструментом для роботи відповідного фахівця.

Мета полягає в обґрунтуванні запровадження карти посади фармацевта клінічного як важливого та ефективного інструмента для покращення його роботи в медичних закладах різної форми власності та структури задля забезпечення високої якості медичних послуг.

У дослідженні використовувались наукові методи – соціологічний у вигляді анкетного опитування, інтерв'ювання; логічний та системно-аналітичний; метод порівняльного аналізу; методи узагальнення та експертних оцінок.

Дослідження проводились на базі 303 різних регіонів України, зокрема у місті

Харкові, Харківській області та місті Чернівці, які зіткнулися з певними труднощами та викликами у процесі запровадження змін у чинному законодавстві стосовно посади фармацевта клінічного. У якості експертів нами були обрані провідні спеціалісти, які обіймають фармацевтичні посади в ЗОЗ та мають певний професійний досвід. Фрагмент дослідження наведено в таблиці.

Таблиця

Аналіз взаємозв'язків за посадою фармацевт клінічний та наявності карти посади (фрагмент дослідження)

№ з/п	Організація, в якій проводилось дослідження	Відповідальна особа (посада)	Підпорядкування	Взаємовідносини за посадою	Підлеглі	Посадова інструкція	Карта посади
1.	КНП "Міська клінічна лікарня №7" ХМР	Фармацевт	Керівник ЗОЗ	Адміністрація, бухгалтерія, відділ кадрів, лікарі, медичні сестри, пацієнти, тощо	Асистент фармацевта	Запроваджена	Не має
2.	КНП "Міська клінічна лікарня №2 імені проф. О.О. Шалімова" ХМР	Фармацевт аптеки лікарні	Керівник ЗОЗ	Адміністрація, бухгалтерія, відділ кадрів, лікарі, медичні сестри, пацієнти, тощо	Фармацевт	Запроваджена	Не має
3.	КНП "Міська клінічна багатoproфільна лікарня № 17" ХМР	Фармацевт клінічний	Керівник ВІК	Адміністрація, бухгалтерія, відділ кадрів, лікарі, медичні сестри, пацієнти, тощо	Фармацевт	Запроваджена	Не має
4.	КЗОЗ "Обласна дитяча клінічна лікарня №1"	Фармацевт клінічний	Керівник ЗОЗ	Адміністрація, бухгалтерія, відділ кадрів, лікарі, медичні сестри, пацієнти, тощо	Не має	Запроваджена	Не має
5.	КНП "Чернівецький Обласний Перинатальний Центр"	Фармацевт клінічний	Керівник ВІК	Адміністрація, бухгалтерія, відділ кадрів, лікарі, медичні сестри, пацієнти, тощо	Не має	Запроваджена	Не має

Під час дослідження увага була спрямована на аналіз посадових обов'язків та функціональних завдань фармацевта клінічного, з акцентом на доцільність впровадження карти посади для цієї категорії фахівців. Карта посади розглядалася як дієвий інструмент, спрямований на чітке визначення завдань та обов'язків фармацевта клінічного, що сприяє покращенню виконання процесів в медичних закладах та спрощенню управління персоналом.

Було встановлено, що існуюча посадова інструкція (ПІ) фармацевта клінічного дуже деталізована, містить велику кількість пунктів і підпунктів та є важкою для сприйняття самим виконавцем. Опитування фахівців показало, що серед труднощів з якими вони стикаються при ознайомленні з ПІ є те, що не зовсім зрозуміло, які саме дії повинен виконувати фармацевт клінічний в своїй повсякденній роботі та скільки звітів він повинен створювати щомісяця за посадою. Також виникають питання взаємодії з іншими посадами медичного закладу щодо підпорядкування та керівних процесів. Для полегшення розуміння та зручності використання посадової інструкції

клінічного фармацевта ми пропонуємо запровадити в 303 карту посади.

Аналіз літературних джерел показав, що карта посади – це локальний документ, яким оперують під час підбору, оцінювання, навчання, розвитку й ротації персоналу, де чітко сформовані кваліфікаційні вимоги та key performance indicators (KPI) і співробітник точно знає, що буде входити до його функціональних обов'язків і яких результатів від нього чекають.

Дослідження показали, що між картою посади та ПІ існують певні відмінності, головним з яких є те, що ПІ більш офіційний та масштабний документ для внутрішнього користування 303, в якому детально описані обов'язки посади, права та відповідальність обох сторін, а карта посади - це скорочена версія ПІ і служить прямим алгоритмом дій для виконавця і зручним інструментом для керівництва щодо моніторингу роботи. Слід відмітити, що обидва документи націлені на покращення стандартів роботи фармацевта клінічного.

На основі проведених досліджень нами пропонується структура карти посади фармацевта клінічного, яка складається з блоків, які наведені на рис.

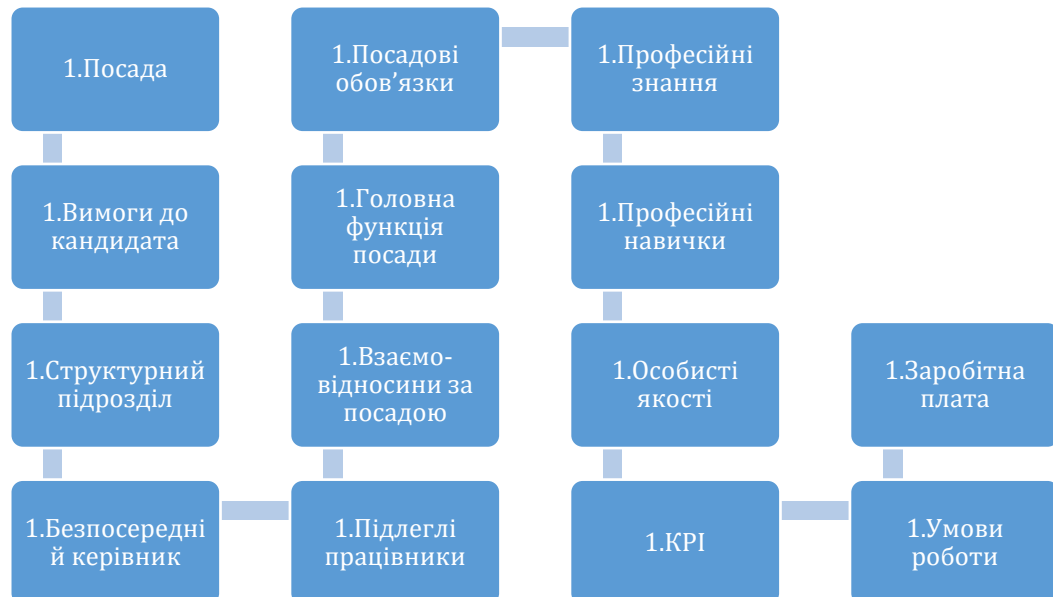

Рис. Структура карти посади фармацевта клінічного (власна розробка)

Можна зробити висновок, що карта посади є практичним інструментом, який допомагає удосконалити організацію роботи фармацевта клінічного та забезпечує більшу ефективність та якість надання фармацевтичних послуг пацієнтам, створює чітку структуру обов'язків та відповідальності, зменшує ризики помилок, покращує безпеку пацієнтів, підвищує професійну компетентність фармацевтів клінічних, спрощує моніторинг виконання своїх професійних обов'язків, а також сприяє адаптації до сучасних вимог молодих спеціалістів.

Список використаних джерел:

1. Про організацію профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я та установах/закладах надання соціальних послуг/соціального захисту населення: Наказ МОЗ України від 03.08.2021 №1614. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-21#Text> (дата звернення: 07.09.2023).
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я»: Наказ МОЗ України від 29.03.2002 № 117 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02#Text> (дата звернення: 07.09.2023).

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОМПОНЕНТІВ ОСНОВИ НА ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ СУПОЗИТОРІЇВ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Протункевич Марія Станіславівна

ORCID ID: 0009-0009-7483-8331

старший викладач кафедри фармації

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Присяжнюк Костянтин Олексійович

ORCID ID: 0000-0002-1757-7709

старший викладач кафедри фармації

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Борщ Олександр Анатолійович

старший викладач кафедри фармації

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Протункевич Ольга Олегівна

ORCID ID: 0000-0002-9909-8778

канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри фармації

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Однією з пріоритетних задач сучасної фармації є розробка і вдосконалення технологій виготовлення супозиторіїв. У складі супозиторіїв можуть міститися різноманітні лікарські речовини (спазмолітики, знеболювальні, антисептики та інші). У теперішній час, здійснюється пошук нових компонентів для створення раціонального складу жирових супозиторних основ, зокрема, таких як гідрогенезовані рослинні олії.

Дослідні супозиторні основи містили кокосову олію, масло какао та парафін медичний, який повинен забезпечувати температуру плавлення основи 37°C, відповідно вимогам ДФУ.

Температура плавлення дослідних зразків пальмової олії, масла какао та парафіну складала 34°C, 37°C та 54°C, відповідно. Виготовлялись дослідні зразки основ з різною кількістю парафіну, які використовувались для одержання супозиторіїв методом виливання у форми [1]. Досліджували вплив відсоткового вмісту парафіну на такі показники якості супозиторіїв, як температура плавлення та час деформації. Оптимальна доля парафіну у дослідних зразках складала 3 % (основа №3), вона забезпечувала температуру плавлення 37°C, що відповідає вимогам ДФУ. Середня маса супозиторіїв складала 2,25±0,013 г, колір – жовтуватий, жирові основи виявились однорідними. Твердість супозиторіїв лінійно залежала від вмісту парафіну (табл. 1).

Таблиця 1

Залежність структурно-механічних показників дослідних зразків супозиторних основ

Компоненти основи	Співвідношення компонентів: пальмова олія: масло какао: парафін	Вміст парафіну, %	Температура плавлення, °C	Твердість
Основа № 1	60 : 30 : 10	10	42°C	задовільна
Основа № 2	65 : 30 : 5	5	39°C	задовільна
Основа № 3	67 : 30 : 3	3	37°C	задовільна

Продовження табл. 1

Залежність структурно-механічних показників дослідних зразків супозиторних основ

Компоненти основи	Співвідношення компонентів: пальмова олія: масло какао: парафін	Вміст парафіну, %	Температура плавлення, °С	Твердість
Основа № 4	68 : 30 : 2	2	34°С	незадовільна, легко деформуються
Основа № 5	69 : 30 : 1	1	33°С	незадовільна, легко деформуються
Основа № 6	70 : 30	---	33°С	незадовільна, легко деформуються

Відсотковий вміст парафіну також суттєво впливав на час деформації супозиторіїв. Зразки, які містили 5% та 10% парафіну, руйнувались протягом 5 та 7 хвилин, зменшення долі парафіну скорочувало час повної деформації (рис.1).

З використанням основи №3 були виготовлені експериментальні зразки супозиторіїв, які додатково містили олійний екстракт каротиноїдів з коренеплодів моркви посівної (*Daucus carota*), родини селерових (*Ariaceae*). Каротиноїди екстрагували з сировини методом мацерації, екстрагент – соняшникова олія. Кількісний вміст каротиноїдів у екстракті визначали методом фотометрії [2], він складав 8,73 мг%. Вміст олійного екстракту у супозиторії складав 10%. Виявлено, що введення рідкого олійного екстракту у кількості 10% від об'єму основи не вплинуло на такі показники якості супозиторіїв, як час деформації та температура плавлення. Середня маса одного супозиторія з екстрактом каротиноїдів складала $2,27 \pm 0,012$ г, час деформації становив близько 3 – 4 хвилин, $t_{пл}$ - 37,0°С.

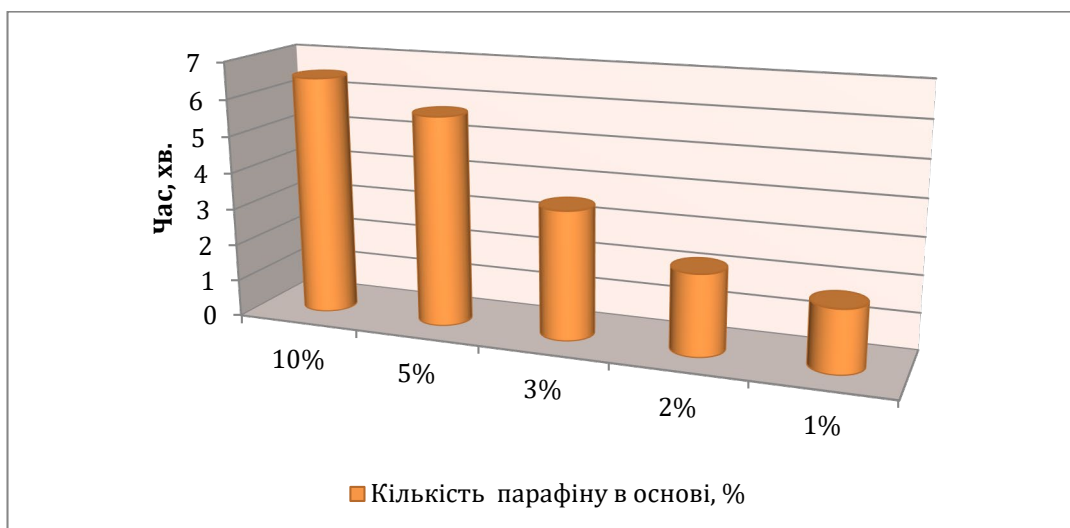

Рис. 1. Залежність структурно-механічних властивостей супозиторних основ від вмісту парафіну

Висновок. Для покращення структурно-механічних властивостей супозиторної основи, до суміші пальмової олії та масла какао доцільно вводити 3% парафіну медичного, а кількість рідкого екстракту каротиноїдів може досягати 10%.

Список використаних джерел:

1. Тихонов, О. І. & Ярних, Т. Г. (2016). Аптечна технологія ліків. О. І. Тихонов (ред.). Вінниця: Нова Книга.
2. Малюгіна, О. О., Мазулін, О. В., Мазулін, Г. В., Смойловська, Г. П. & Логвін, П. А. (2013). Визначення вмісту каротиноїдів у суцвіттях чорнобривців розлогих. Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики, (3), 89-91.

СЕКЦІЯ XX. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ СС – «ЄВРОПЕЙСЬКА» АРМІЯ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ: ШАРЛОТЕНБУРСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ 1944 Р.

Гетьманчук Микола Петрович

ORCID ID: 0000-0002-2627-8161

Д-р. іст. наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Під час Другої світової війни в німецьких збройних силах проходили службу, згідно з відповідними дослідженнями, близько 2 млн. іноземних громадян – більшість добровільно, а решта в результаті різних призивних кампаній [Мюллер, 2012: 282]. Становище таких іноземних військових формувань і права, значною мірою визначалися тогочасним державним чи бездержавним статусом їх народів. Вітчизняні дослідники проблеми виділяють дві категорії національних військовослужбовців у складі німецьких військ Третього Рейху: 1) союзники – формально незалежні, інтереси яких А. Гітлер та його оточення повинні були брати до уваги у своїй агресивній зовнішній політиці; 2) добровольці – що розглядалися як особи без громадянства (апатриди), представники бездержавних народів окупованих країн, особливо представники тих народів, землі яких перебували у складі СРСР станом на 22 червня 1941 р. [Боляновський, 2013: 187].

Впродовж війни чисельність військових формувань СС, включаючи іноземних добровольців, становила біля 950 тис. чоловік [Хауссер, 2007: 365]. Таким чином, можна із впевненістю стверджувати, що до кінця Другої світової війни чисельність всіх іноземних громадян у військах СС, включаючи етнічних німців – «фольксдойче» (180 тис.), становила 530 тис. чол. і значно перевищувала чисельність імперських німців [Гетьманчук, 2018: 25-31; Семенов, 2004: 317]:

Голландці	25 000 чол.
Валлони	7 825 чол.
Французи	10 000 чол.
Італійці	20 000 чол.
Датчани	6 000 чол.
Фіни	1 300 чол.
Шведи	120 чол.
Швейцарці	800 чол.
Іспанці	500 чол.
Англійці	60 чол.
Індійці	3 000 чол.
Ісландія, Люксембург, Ліхтенштейн, Фарерські острови, Польща	3 000 чол.
Албанці	9 275 чол.

Хорвати	29 000 чол.
Серби	9 000 чол.
Болгари	800 чол.
Румуни	5 700 чол.
Угорці	41 000 чол.
Чехи	900 чол.
Латвійці	45 000 чол.
Естонці	25 000 чол.
Українці	28 000 чол.
Козаки	35 000 чол.
Росіяни і білоруси	28 000 чол.
Азіати і тюрки	8 500 чол.

Після нападу на СРСР керівництво СС вже у 1941 році розпочало формувати із іноземних добровольців окупованих країн Західної Європи нові легіони, дивізії та корпуси СС. Серед західноєвропейських добровольців було багато членів крайніх правих політичних партій, ідеологія яких була близькою до ідей німецького націонал – соціалізму. Розпочавши в 1941 році вербування серед них, відомство рейхсфюрера СС Г. Гімлера пропонувало їм приєднатися до «хрестового походу» проти більшовизму, обіцяло надати німецьке громадянство та непогані перспективи після завершення служби в СС за контрактом. Ідеологічна пропаганда в таких формаціях також мала свої особливості. Вона переважно була пристосована до національних та релігійних устремлінь іноземних військовослужбовців. На основі цього можна зробити певний висновок про те, що: 1) основна частина іноземних добровольців вступала до військ СС не з симпатій та прихильності до націонал – соціалізму, а переважно з антибільшовицьких переконань; 2) окрема частина з них була примусово мобілізована до формацій СС в окупованих країнах; 3) чимало таких «добровольців» потрапляли до формацій СС під тиском обставин (особливо радянські військовополонені, які перебуваючи в німецьких таборах, намагалися таким чином врятувати своє життя).

Загалом іноземні військові формування СС, як показали події Другої світової війни, були механічними та різнотипними утвореннями, а солдати і офіцери в них не мали якоїсь спільної та об'єднуючої ідеології. Це вже після війни деякі з них, зокрема, такі як бельгійський колабораціоніст і палкий прихильник А. Гітлера Л. Дегрелль (командир 28-ї добровольчої дивізії СС «Валлонія»), охрестили її великим «європейським добровольчим рухом» для боротьби з більшовизмом [Дегрелль, 2013: 7 -8]. Перед іноземними військовослужбовцями СС закономірно виникало питання чи вони справді є праобразом нової європейської армії та яке місце їм буде відведено у «реформованій» Третім Рейхом повоєнній Європі. Іншими словами, що вони отримають за службу у військах СС.

Серед нацистського керівництва у цьому питанні існували чималі розбіжності: ідея європейської співпраці та інтеграції не узгоджувалася з окремими расистськими концепціями НСДАП. У цей же час багато вищих функціонерів НСДАП виступали прихильниками тісної європейської інтеграції. Так, глава МЗС Третього Рейху Й. фон Ріббентроп зимою 1941 – 1942 рр. неодноразово звертався до А. Гітлера з меморандумами та службовими записками, в яких висловлював необхідність скликання європейської конференції та створення Європейської конфедерації [Риббентроп, 1998: 259 - 260]. Навіть німецький Генеральний штаб вермахту в наказі від 15 січня 1942 р. висловив свою позицію щодо іноземних формувань: «Участь

військ союзних держав і іноземних добровольчих частин служать поряд із воєнною збройною допомогою Німеччині ідеї спільності долі нової Європи, є першим випробовуванням у спільній боротьбі проти більшовизму. Повне збереження керівної ролі Німеччини, однак, ні в якому разі не означає заперечення і пригнічення національної самобутності іноземних добровольців, їх онімечування...» [Мюллер-Гилебрандт, 2002: 342 - 343].

В Головному управлінні СС (SS – Hauptamt) був створений спеціальний відділ D, який займався питаннями іноземних добровольців. Поряд з цим він проводив роботу щодо опрацювання основних концепцій післявоєнного облаштування Європи. Якраз у цьому відділі була підготовлена в 1944 р. так звана Європейська хартія (Шарлотенбурська декларація), яка проголошувала, що керівництво Третього Рейху, разом з урядами дружніх держав – Норвегії, Естонії, Латвії, Данії, Богемії – Моравії, Італії, Франції, Угорщини, Румунії і Хорватії – вирішили обнародувати п'ять основоположних правил, шість основоположних свобод і сім основоположних прав, на яких буде розбудовуватися Європа після перемоги її армій [Пономаренко, 2010: 248 - 250]. Згідно європейської концепції СС, після перемоги над комунізмом в Європі буде створено «Європейський Рейх», формою існування якого стане конфедерація. Для реалізації цієї концепції передбачалося: 1) запровадження в ній єдиної спільної європейської валюти та адміністрації; 2) створення спільної поліції і армії, у складі якої будуть національні військові формування. Розроблені таким чином теорії функціонерів СС втілювалися солдатами військ СС у життя на полі бою.

Саме у військах СС найбільш послідовно проголошувався принцип побудови нової єдиної Європи. Необхідно наголосити й на те, що ці концепції, як це не парадоксально, намагалися втілити у життя нацистські верховоди СС, представники найбільш реакційної частини людства. Вони усвідомлювали, що іноземні громадяни в СС були представниками своїх народів, а для них європейська єдність могла бути досягнута лише через рівноправність, але не через домінування Третього Рейху над іншими націями. Процес перетворення військ СС із чисто німецької організації в загальноєвропейську Л. Дегрелль влучно охарактеризував наступними словами: «З усіх частин Європи добровольці спішили на допомогу своїм німецьким братам. Саме тоді народився третій великий Ваффен СС. Перший був німецьким, другий – германським, і третій був європейський Ваффен СС» [Пирс, 2003: 274].

Німецькі дослідники підкреслюють, що для цього А. Гітлер поставив собі на службу пануючі в тогочасній Європі націоналізм та страх перед більшовизмом [Взгляд..., 2005: 333-324]. Він та його оточення усвідомлювали, що для реалізації їхніх агресивних планів участь всіх народів Європи у боротьбі проти більшовицького СРСР є надзвичайно важливою. Саме іноземні добровольці стали вагомим джерелом поповнення елітних військових формувань СС Третього Рейху. У військах СС також найбільш послідовно проголошувався нацистський принцип розбудови «Нової єдиної Європи».

Список використаних джерел:

1. Мюллер Р.Д. (2012) На стороне Вермахта. Иностранные пособники Гитлера во время «крестового похода против большевизма». Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН).
2. Боляновський А. (2013) Іноземні військові формування у Збройних силах Німеччини (1939 – 1945). Львів: Видавництво «Львівська політехніка».
3. Гетьманчук М.П. (2018) Іноземні громадяни у військових формуваннях СС нацистської Німеччини (1939 – 1945 рр.). *Історико – культурні студії*. Т. 6. № 1.
4. Хауссер П. (2007) Войска СС в действии. *Черная гвардия Гитлера. Ваффен СС в бою*.

- Москва: Издатель Быстров.
5. Семенов К. (2004) Войска СС. Солдаты как все. Москва: Яуза, Эксмо.
 6. Дегрелль Л. (2013) Любимец Гитлера. Русская кампания глазами генерала СС. Москва: Алгоритм.
 7. Риббентроп И. фон. (1998) Мемуары нацистского дипломата. Смоленск: «Русич»; Москва: «Мысль».
 8. Мюллер – Гиллебрандт Б. (2002) Сухопутная армия Германии, 1933 – 1945. Москва: Изографус, Эксмо.
 9. Пономаренко Р., Залесский К., Семенов К. (2010) Войска СС без грифа секретности Москва: Вече.
 10. Пирс В., Штром К., Вебер М. (2003) Ревизионистская история: Взгляд справа. Москва: ББЯ.
 11. Взгляд из Германии: Сборник статей. (2005). Москва: Яуза, Эксмо.
 12. Александров К. Русские солдаты Вермахта. Герои или предатели: Сб. статей и материалов / К. Александров. – М.: Яуза, Эксмо, 2005. – 752 с.
 13. Бишоп К. Иностраннные дивизии III Рейха. Иностраннные добровольцы в войсках СС 1940 – 1945 / Крис Бишоп; пер. с англ. – М.: Эксмо, 2006. – 192 с.
 14. Бэйда О.Н. Французский легион на службе Гитлеру. 1941 – 1944 / О.И. Бэйда. – М.: Вече, 2013. – 336 с.
 15. Боляновський А. Іноземні військові формування у Збройних силах Німеччини (1939 – 1945) / А. Боляновський. – Львів: Видавництво «Львівська політехніка», 2013. – 880 с.
 16. Вайдингер О. Товарищи до конца. Воспоминания командиров панцер – гренадерского полка «Дер Фюрер». 1938 – 1945 / Отто Вайдингер; пер. с нем. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2012. – 542 с.
 17. Гитлер А. Моя борьба / Адольф Гитлер; пер. с нем. – Х.: «Свитовид», 2003. – 704 с.
 18. Гофман И. Сталинская война на уничтожение: планирование, осуществление, документы / Иоахим Гофман; пер. с нем. – М.: АСТ: Астрель – 359 с.
 19. Дегрелль Л. Любимец Гитлера. Русская кампания глазами генерала СС / Леон Дегрель. – М.: Алгоритм, 2013. – 384 с.
 20. Дробязко С.И. Под знаменами врага. Антисоветские формирования в составе германских вооруженных сил 1941 – 1945 гг. / С.И. Дробязко.- М.: Эксмо, 2004. – 608 с.
 21. Дробязко С.И., Романько О.В., Семенов К.К. Иностраннные формирования Третьего рейха / С. Дробязко, О. Романько, К. Семенов. – М.: АСТ: Астрель, 2009. – 845 с.
 22. Эйлсби К. Иностраннные легионы нацистской Германии. Добровольческие формирования, воевавшие на стороне Гитлера. 1941 – 1945 / Кристофер Эйлсби; пер. с англ. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2012. – 190 с.
 23. Жуков Д.А. 1 – я русская бригада СС «Дружина» / українських Д.А. Жуков. М.: Вече, 2010. – 368 с.
 24. Забзалюк Д.Є. Душпастирська служба військових формацій першої половини ХХ ст.: монографія / Д.Є. Забзалюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 188 с.
 25. Залесский К. Войска СС. Военная элита Третьего Рейха / К. Залесский. – М.: Яуза – пресс, 2009. – 336 с.
 26. Залесский К. Вермахт / К. Залесский. – М.: Эксмо, Яуза, 2005. – 656 с.
 27. Мамулиа Г.Г. Грузинский легион Вермахта / Г.Г. Мамулиа. – М.: Вече, 2011. – 416 с.
 28. Мэнвилл Р., Френкель Г. Знаменосец «Черного ордена». Биография рейхсфюрера СС Гимmlера. 1939 – 1945 / Р. Мэнвилл, Г. Френкель; пер. с англ. – М.: Центрполиграф, 2006. – 428 с.
 29. Митчем С.В. Танковые легионы Гитлера / С.В. Митчем; пер. с англ. – М.: Яуза – пресс, 2009. – 416 с.
 30. Мюллер – Гиллебрандт Б. Сухопутная армия Германии 1933 – 1945 гг. / Б. Мюллер – Гиллебрандт; пер. с нем. - Т. III. Война на два фронта. – М.: Воениздат, 1976. – 416 с.
 31. Мюллер – Гиллебрандт Б. Сухопутная армия Германии, 1933 – 1945 / Б. Мюллер – Гиллебрандт; пер. с нем. – М.: Изографус, Эксмо, 2002. – 800 с.
 32. Мюллер Р.Д. На стороне Вермахта. Иностраннные пособники Гитлера во время «крестового похода против большевизма» / Р.Д. Мюллер; пер. с нем. – М.: Российская

- политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – 303 с.
33. Окорочков А.В. Антисоветские воинские формирования в годы Второй мировой войны / А.В. Окорочков. – М.: Военный университет МО РФ, 2000. – 174 с.
 34. Пэдфилд П. Рейхсфюрер СС / П. Пэдфилд; пер. с англ. – Смоленск: Русич, 2002. – 544 с.
 35. Пономаренко Р.О. Войска СС без грифа секретности / Р. Пономаренко, К. Залесский, К. Семенов. – М.: Вече, 2010. – 288 с.
 36. Пономаренко Р.О. «Советские немцы» и другие фольксдойче в войсках СС / Р.О. Пономаренко. – М.: Яуза – пресс, 2014. – 256 с.
 37. Ревизионистская история: Взгляд справа / В. Пирс, К.А. Штром, М. Вебер и др.; пер. с англ. – М.: ББЯ, 2003. – 288 с.
 38. Риббентроп И. фон. Мемуары нацистского дипломата / И. фон Риббентроп; пер. с нем. – Смоленск: «Русич»; М.: «Мысль», 1998. – 448 с.
 39. Рипли Т. История войск СС. 1925 – 1945 / Т. Рипли; пер. с англ. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2010. – 351 с.
 40. Романько О.В. Мусульманские легионы во Второй мировой войне / О. Романько. – М.: ООО «Транзиткнига», 2004. – 312 с.
 41. Семенов К. Войска СС. История, структура, боевое применение / К. Семенов. – М.: Яуза – пресс, 2009. – 432 с.
 42. Семенов К. Иностранцы граждане в войсках СС // Войска СС без грифа секретности / К. Семенов. – М.: Вече, 2010. – С. 185 – 250.
 43. Скорцени О. Неизвестная война / Отто Скорцени; пер. с франц. – 2 – е изд. – Минск: Попурри, 2015. – 576 с.
 44. Скорцени О. Секретные задания / О. Скорцени; пер. с англ. – Ростов на Дону: Издательство «Феникс», 1999. – 384 с.
 45. Хауссер П. Войска СС в действии // Черная гвардия Гитлера. Ваффен – СС в бою; пер. с нем. – М.: Издатель Быстров, 2007. – С. 351 – 638.
 46. Взгляд из Германии: Сборник статей. – М.: Яуза, Эксмо, 2005. – С. 324 – 413.
 47. Хене Х. Черный орден СС. История охранных отрядов / Х.Хене; пер. с нем. – М.: ОЛМА – ПРЕСС, 2005. – 542 с.
 48. Хоффман Т. Дивизия СС «Викинг» / Т. Хоффман; пер. с нем. – М.: Яуза – пресс, 2009. – 448 с.
 49. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в роки Другої світової війни / В.О. Шайкан. – Кривий Ріг: «Мінерал», 2005. – 466 с.
 50. Шпейдель Г. Вторжение 1944 года. Высадка союзников в Нормандии глазами генерала Третьего рейха / Г. Шпейдель; пер. с англ. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2004. – 206 с.
 51. Штайнер М. Гитлер / М. Штайнер; пер. с фран. – М.: Этерна, 2010. – 672 с.
 52. Штеенберг С. Генерал Власов / С. Штеенберг; пер. с англ. – Издательство Эксмо, 2005. – 320 с.
 53. Steiner F. Die Freiwilligen der Waffen – SS. Idee und Orfergang. 5. Aufl. / F. Steiner. – Pr. Oldendorf: K.W. Schutz Verlag, 1959. – 429 s.
 54. Шунков В.Н. Солдаты разрушения: Организация, подготовка, вооружение и униформа ваффен СС / В.Н. Шунков. – Минск: Харвест, 2003. – 336 с.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Авер'янова Ніна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-1088-2372

кандидат філософських наук, доцент кафедри дизайну

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Україна

Воропаєва Тетяна Сергіївна

ORCID ID: 0000-0001-8388-7169

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Поняття «цивілізація» одними з перших використовували французькі мислителі О.Г. Мірабо у своїй праці «Друг людства» (1757), Н.А. Буланже у роботі «Античність, звільнена від покривів, за її звичаями» (1766), а також П.А. Гольбах у працях («Система природи, або Про закони світу фізичного та світу духовного» (1770) і «Система суспільства» (1773). У науковий обіг термін «цивілізація» увів шотландський філософ та історик А. Фергюсон у праці «Досвід історії громадянського суспільства» (1767). Він запропонував інтерпретувати це поняття як вищу стадію світової історії у контексті відомої періодизації «дикість – варварство – цивілізація».

Різні аспекти цивілізаційної проблематики досліджували Дж. Віко, Й.Г. Гердер, Ф. Гізо, Ж. Гобіно, А. фон Гумбольд, Ф. Енгельс, Л. Морган, Ш. Ренув'є, Г. Рюккерт, П. Сорокін, А. Тойнбі, Е. Тоффлер, Дж. Фокс, С. Хантінгтон, О. Шпенглер та ін. [1; 2; 21; 22]. У працях цих авторів аналізувались особливості різних цивілізацій, критерії їх формування, специфіка цивілізаційного підходу, проблеми зіткнення цивілізацій, діалогу цивілізацій тощо. На жаль, окремі автори протиставляли культуру (як творче начало) цивілізації (як згубному закріпленню культури), не враховуючи, що цивілізація є над-етнічним, над-національним і над-державним утворенням.

Дослідження Е. Маркаряна, М. Салінса та інших вчених (що базувалися на культурологічних ідеях Й.Г. Гердера та Й. Форстера) показали, що антропогенез створив можливість для майже повної заміни біологічної еволюції й адаптації позабіологічною, тобто культурною адаптацією та еволюцією. Культурогенез був тісно пов'язаний зі становленням різних видів людської діяльності, яка, на відміну від культурної адаптації, є свідомою, духовно зумовленою і соціально організованою, вона має перетворювальний, а не пристосувальний характер. П. Герчанівська, яка чітко визначила особливості системного аналізу в культурології [13], справедливо стверджує, що «з позиції еволюціоністської теорії основною причиною культурогенезу є необхідність в адаптації людських спільнот до мінливих умов їхнього існування» [14, с. 103]. Саме тому у цивілізаційному контексті процес культурогенезу є початковим етапом зародження і становлення культури, подальший розвиток якої зумовлюється специфікою культуротворчої діяльності. Результатами культуротворення є знаряддя праці, способи господарювання, мистецтво, релігія, наука тощо. Дотичні питання до даної проблематики розглядали в своїх працях і відомі українські науковці П. Кононенко та Т. Кононенко [16; 17].

Дослідження вчених дають змогу визначити цивілізацію як макрокультурну соціально-історичну спільність, що охоплює різні суб'єкти (країни, народи, нації, держави), які мають спільні соціонормативні принципи надетнічного рівня, подібні

етико-релігійні системи, фундаментальні основи ментальності, основоположні ідеали й базові цінності, стійкі особливі риси господарсько-економічної, політико-правової та соціокультурної організації, що виражаються у відповідному способі життєдіяльності. Різні суб'єкти, які входять в одну цивілізацію, зв'язані відносинами еволюційної спадкоємності, синхронністю культуротворення, поширенням основних цивілізаційних здобутків та циркуляцією соціокультурної інформації, подібністю ментальних типів і ментального інструментарію, соціокультурних норм, цінностей та релігійних уявлень (які можуть бути зумовлені однією із світових релігій), спільною цивілізаційною ідентичністю, схожими світоглядними уявленнями про географічні та інформаційні кордони (на рівні «мерехтіння смислів» (Ю. Лотман)) своєї цивілізаційної спільності. Будь-яка цивілізація здатна до саморозвитку, схильна до поширення власних досягнень, здобутків та способу життя. Магістральними лініями цивілізаційного поступу людства є: 1) господарсько-економічний і техніко-технологічний розвиток, 2) соціокультурний і духовно-світоглядний розвиток [12].

За визначенням ЮНЕСКО, сьогодні «у світі існує сім основних цивілізацій: європейська, північноамериканська, далекосхідна, індійська, арабо-мусульманська, тропічно-африканська, латиноамериканська» [3, с. 7–8]. При вивченні цивілізаційного розвитку українського народу необхідно враховувати, що етапи цивілізаційного розвитку людності українських земель, праукраїнських племен і українців корелюють з етапами поступу європейської цивілізації: 1) етап неолітизації України; 2) трипільської протоцивілізації; 3) індоевропейських міграцій і виокремлення праслов'янської спільноти; 4) греко-римського цивілізаційного впливу та утвердження ранньокласового суспільства на українських теренах; а також 5) середньовічний, 6) ранньоіндустріальний, 7) індустріальний та 8) постіндустріальний (інформаційний) етапи [10; 11; 12]. Отже, культуротворчу діяльність українського народу можна розглядати і в контексті загальнолюдської цивілізації, і в контексті європейської цивілізації.

Виникнення мистецтва у діяльності людства – це вагомий показник його соціокультурного розвитку, результат осмислення власного буття, один з ключових способів трансляції знань і досвіду від покоління до покоління. Образотворче мистецтво (як один із видів мистецтва) з його специфікою унаочнено фіксувати навколишній світ у різних просторових і часових межах дало можливість донести до наших днів велику кількість цінних художніх пам'яток. Тому образотворчість кожної історичної доби розкриває етапи цивілізаційного розвитку людей як у всьому світі, так і на певних територіях.

Перші знахідки мистецьких творів на українських теренах датуються від 60–50 тис. до 10 тис. років тому, вони знайдені в багатошаровій стоянці Молодове V (Чернівецька обл.). Тут, окрім скребків, різців, шил, мотик, молотків та ін., зустрічалися й прикраси та елементи антропоморфної скульптури. Розкопки біля с. Мізин (Чернігівська обл.) також засвідчили існування зразків мистецтва на території сучасної України (16–15 тис. років тому) в добу пізнього палеоліту, що демонструє початок цивілізаційного поступу людності цих земель. Це статуєтки людей, фігурки тварин, графічні зображення на каменях, а кістяні браслети з орнаментами є винятковими зразками мистецтва і на теренах України, і на території всієї Європи. Кам'яна Могила (Запорізька обл.) – важлива пам'ятка духовної культури народів, які заселяли український степ у проміжок часу від пізнього палеоліту до бронзового віку. Б.Д. Михайлов (перший директор заповідника «Кам'яна Могила») підкреслює спорідненість за своєю семантикою малюнків Кам'яної Могили з малюнками та фалічними фетишами-атрибутами Західної Європи і Азії, тобто з французькими та

східними зразками первісного мистецтва [19], що підтверджує факт цивілізаційного розвитку людності українських земель у руслі світового цивілізаційного процесу.

Трипільська культура стала знаковим відображенням доби мідно-кам'яного віку й початку бронзового віку (бл. 5400–2750 рр. до н. е.) на території сучасної України, водночас вона презентувала і наступний етап цивілізаційного розвитку – Трипільську протоцивілізацію. З якісно обробленої глини трипільці ліпили жіночі статуетки, амулети, намиста, фігурки тварин, посуд, модельки помешкань. Та саме посуд є основною «візитною карткою» Трипільської культури [9, с. 186]. Посуд, більшість статуеток, культова кераміка, прикрашені оригінальним і вишуканим орнаментом у формі спіралей, становили самобутність та унікальність цієї культури.

Наступний етап цивілізаційного поступу людності на теренах українських земель віддзеркалює образотворче мистецтво кіммерійсько-скіфської доби. Кіммерійська монументальна скульптура представляла собою воїнів у вигляді кам'яних стовпів і глиняних статуеток жінок з підкреслено жіночими формами. З'явилися складні форми орнаментів, які пишно прикрашали руків'я ножів і кинджалів, кінську зброю та посуд. Своєрідне кіммерійське мистецтво змінилося скіфським, яке після заснування Північнопричорноморської Скіфії підпало під вплив античної культури. Характерною рисою скіфського мистецтва став звіриний стиль, він формувався, вбираючи в себе елементи художньої культури Ірану, Передньої Азії та еллінського мистецтва. Майстри зображали реальних і фантастичних тварин у русі, відтворювали складні композиції з відображенням боротьби звірів. «На відміну від власне еллінського мистецтва скіфи надавали перевагу торевтиці» [18, с. 34] – художній рельєфній обробці виробів з металу. Значну цінність і витонченість елліно-скіфського мистецтва презентує золота пектораль з кургану Товста Могила (Дніпропетровська обл.). Ця пектораль унікальна за своєю стилістикою, образами і сюжетами та не має аналогів серед інших знахідок скіфського степу.

Культурний зв'язок іраномовних кочових племен сарматів (з'явилися на теренах України у II ст. до н. е.) з античними містами Ольвією, Тірою, Пантікапеєм, Херсонесом дав поштовх для розвитку скульптури, живопису, архітектури і декоративно-прикладного мистецтва на основі грецьких канонів і принципів. Водночас, використання художніх традицій місцевих племен сприяло творенню самобутнього мистецтва, культуротворчий потенціал якого свідчив про поетапний цивілізаційний розвиток людності на землях України.

Населення, що мешкало на території нинішніх українських земель, презентувало Черняхівську культуру (кінець II – початок V ст.). Вона була утворена племенами різного етнічного походження: слов'янами, сарматами, фракійцями, готами. «Головним культуурооб'єднавчим елементом черняхівської культури є високоякісний керамічний посуд, виготовлений на гончарному крузі та обпалений у горнах за провінційно-римськими зразками» [20, с. 529–530], що вписує давніх слов'ян у європейську цивілізацію. Розвинуте косторізне ремесло, металообробка (зокрема, ювелірне мистецтво), склоробні технології (відомо, що на території поселення Комарів Чернівецької обл. був відкритий єдиний у варварському світі Європи склоробний осередок, який функціонував поза межами Римської імперії) свідчать про високий рівень тогочасного культуротворення на теренах України. Анти – давні предки українців створили Пеньківську культуру (сер. IV–VII ст.). Так, знахідки «Мартинівського скарбу» (Черкаська обл.) – браслети, шийні гривни, скроневі підвіски, прикраси з кольорових металів (фібули) тощо – демонструють приналежність анти до європейської цивілізації. Знахідки «Мартинівського скарбу» показують і те, що анти прикрашали свій одяг вишивками, схожими до українських

вишивок.

З періоду середньовіччя до наших днів зберігся матеріальний і духовний доробок багатьох поколінь українців. Фактом значного цивілізаційного поступу праукраїнців цього часу стало Хрещення Русі, що спричинило розбудову кам'яної архітектури, розвиток монументального живопису, іконопису та мистецтва мініатюри. Найперше будували культові споруди, пишно оформлювали їхні інтер'єри, писали ікони. Кам'яні монументальні споруди Церкви Успіння Пресвятої Богородиці (Десятинна) в Києві, Софійський і Михайлівський Золотоверхий собори в Києві, Спасо-Преображенський собор у Чернігові своїм виглядом підсилювали, з одного боку, – величність, силу і міць держави, з іншого, – унаочнювали переваги християнства над язичництвом. Рукописи «Остромирове євангеліє» (1056–1057 рр.), «Ізборник Святослава» (1073 р.), «Бучацьке євангеліє» (XII ст.), «Мстиславове Євангеліє» (XII ст.), оформлені мініатюрами та заставками, органічно поєднували в собі художні досягнення Візантії та місцеві традиції. У Галицько-Волинському князівстві церкви Св. Пантелеймона в Галичі (1200 р.), Св. Георгія у Любомлі (1280-ті рр.), Св. Іоанна Богослова в Луцьку, Іоанна Златоуста в Холмі, Св. Василя у Володимирі (кін. XIII – поч. XIV ст.) синтезували в собі специфічні місцеві художні традиції та західноєвропейські мистецькі впливи. Такі тенденції в мистецтві вказують на подібність і синхронність художнього розвитку й культуротворення на теренах України та інших європейських земель.

Починаючи з другої половини XVI ст. в Україні розпочався процес становлення самобутньої української національної культури. Поступово сформувався своєрідний національний мистецький стиль – українське бароко, яке синтезувало в собі європейське бароко та місцеві традиції. Специфіка українського бароко – у стриманості форм, «які в творах західноєвропейського бароко нерідко відзначаються надмірною претензійністю, помпезністю, в іноді навіть і втратою будь-якої художньої логіки» [15, с. 169]. З'явилися митці, творчість яких спиралась не лише на церковні канони, а й на власні естетичні смаки та уподобання. Гравери Ілля, О. Тарасевич, Л. Тарасевич, І. Щирський, З. Самойлович, І. Стрельбицький, скульптор І.-Г. Пінзель, Й. Кондзелевич, архітектори І. Григорович-Барський, С. Ковнір, І. Зарудний та ін. залишили значні здобутки в українському мистецтві. Вони розвивали і удосконалювали українське бароко, враховуючи нові західноєвропейські художні тенденції того часу, вписуючи Україну в загальноєвропейське цивілізаційне коло.

Поява промислового виробництва зумовила зміни в політичній, соціальній, побутовій і культурно-мистецькій сферах. Промисловий переворот в Україні відбувся у 20-их роках XIX ст. і започаткував індустріальний етап цивілізаційного розвитку українського народу. Це дало поштовх для широкого будівництва в Україні адміністративних споруд, міських площ, вулиць, маєтків із садово-парковими комплексами. Митці в цей період набули нового статусу в суспільстві, вони репрезентували національний поступ українців і національна проблематика стала визначальною в їхніх творах. Такі художники, як Т. Шевченко, Л. Жемчужников, І. Соколов, К. Трутовський започаткували істотно новий напрям в українському образотворчому мистецтві. Художники, зображаючи на полотні побут українців, їхню історію й традиції, відтворювали ідеї духовного та національного пробудження того часу.

З другої половини XIX ст. до початку XX ст. в українському соціумі започаткувалися прогресивні соціально-економічні та суспільно-політичні трансформації. Це сприяло появі нових мистецьких течій і становленню реалізму в мистецтві, визначенню специфічних рис національного стилю в архітектурі й

образотворчому мистецтві, що забезпечувало тяглість української художньої культури й доводило її багатовіковий розвиток. З'явилася плеяда талановитих художників, які на ґрунті загальнонаціонального піднесення привертали увагу до української тематики, здійснюючи націєтворчі завдання у культурно-мистецькій сфері соціуму: М. Бойчук, Д. Бурлюк, С. Васильківський, М. Жук, Ф. Красицький, Олена та Ольга Кульчицькі, О. Мурашко, Г. Нарбут, О. Новаківський, І. Труш та ін. Імена О. Архипенка, О. Екстер, К. Малевича стали відомими й популярними не лише в Україні, а й далеко поза її межами.

Після отримання нашою державою незалежності в українському образотворчому мистецтві стверджуються нові художні цінності та напрямки, переосмислюється його роль і функції, відбувається процес включення українського мистецтва у сучасний світовий мистецький простір. Митці О. Голосій, О. Драгунов, О. Мелентій, С. Панич, О. Ройтбурд, А. Савадов, В. Сидоренко, О. Тістол здійснюють прорив в українському сучасному мистецтві, вписуючи його у світовий та європейський цивілізаційний контекст [5].

З розвитком індустріального суспільства нерозривно пов'язане масове мистецтво, адже синтез техніки, мистецтва та промислового виробництва зумовив стандартизацію предметного середовища людини. Масова культура заповнила сфери людського життя – від побуту й дозвілля до художньо-естетичної сфери, ставши таким чином, вагомою частиною буття людини, що активно впливає на її формування [7].

Нині Україна знаходиться на стадії переходу до постіндустріального (інформаційного) етапу цивілізаційного поступу. На цьому етапі розвиток українського мистецтва характеризується стрімким становленням інноваційності, плюралістичності, значною креативністю, віртуальністю, витісненням традиційних форм культури, утворенням істотно нових видів мистецтва, пов'язаних із сучасними технологіями і спрямованих на виробництво привабливої стандартизованої та уніфікованої художньої продукції. Роль мистецтва, як найбільш універсального способу загальнолюдської комунікації, значно поглиблюється. Зростає роль мистецтва і як важливого засобу вирішення складних соціальних конфліктів [4; 6; 8].

Отже, цивілізація – це своєрідна й самодостатня просторово-часова цілісність, що репрезентує вищий ступінь самоорганізації та розвитку людського соціуму; культуротворення, що зумовлюється креативною й суб'єктною активністю людей, є системоутворюючим чинником її поступу. Дослідження показало, що культуротворення й цивілізаційний розвиток українського народу відбуваються у відповідності з основними тенденціями еволюції європейської цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Brett Bowden. Politics in a World of Civilizations: Long-term Perspectives on Relations between Peoples. Human Figurations: Long-term Perspectives on the Human Condition. 2012. Volume 1. Issue 2. Pp. 113–127.
2. Fox J. Paradigm Lost: Huntington's Unfulfilled Clash of Civilizations Prediction into the 21st Century. International Politics. 2015. Pp. 428–457.
3. Gordon Christopher, Mundy Simon. European Perspectives on Cultural Policy (Culture, Development and Society). Paris: UNESCO Publishing, 2017. 120 p. P. 7–8.
4. Авер'янова Н. Місце мистецтва в контексті деконфліктизації сучасного українського суспільства. Українознавчий альманах. 2019. Випуск 24. С. 103–108.
5. Авер'янова Н. Сучасне українське образотворче мистецтво: входження в європейський художній простір. Українознавчий альманах. Київ, 2015. Випуск 18. С. 56–58.
6. Авер'янова Н. Теми конфліктів і воєн в українській історії мистецтв. Розвиток наукової

- думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс. Матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Вінниця, 1 липня 2022 р. Вінниця: МЦНД, 2022. С. 240–245.
7. Авер'янова Н. Українська специфіка масової культури в контексті дослідження європейського цивілізаційного простору. Українознавчий альманах. 2013. Випуск. 11. С. 174–177.
 8. Авер'янова Н. Художнє кіно як системний засіб впливу на процес консолідації українства. Zbiór artykułów naukowych «Rozwoj i praktyka» (Zakopane, 29.12.2017). Warszawa: «Diamond trading tour», 2017. С. 62–64.
 9. Бурдо Н.Б., Відейко М.Ю. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. Харків: «Фоліо», 2007. 415 с.
 10. Воропаєва Т. Українство в цивілізаційному ракурсі. Українознавчий альманах. 2012. Вип. 8. С. 9–13.
 11. Воропаєва Т. Цивілізаційний розвиток українства: теоретико-методологічні засади дослідження. Українознавчий альманах. Київ, 2014. Випуск 16. С. 228–234.
 12. Воропаєва Т. Українство в європейському цивілізаційному просторі: теоретико-методологічні засади дослідження. Українознавчий альманах. 2013. Випуск 11. С. 79–83.
 13. Герчанівська П.Е. Аналіз культури в парадигмі теорії систем. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. К.: Міленіум, 2017. № 1. С. 3–7.
 14. Герчанівська П. Культурологія: термін. словник. К.: НАКККіМ, 2015. 439 с.
 15. Жаборюк А.А. Бароко (доба, людина, стиль, художній світ). Одеса: Астропринт, 2015. 208 с.
 16. Кононенко П., Кононенко Т. Українознавство XXI століття: стан, проблеми, перспективи розвитку як системи інтегративних знань. Українознавство. 2013. Випуск 2(47). К.: ННДІУВІ. С. 6–15.
 17. Кононенко П., Кононенко Т. Українці у світовій цивілізації і культурі. К.: НДІУ, 2008.
 18. Латигіна Н.А. Культура народів Північного Причорномор'я в період раннього залізного віку. Ч. 2. Гілея. 2013. Випуск 72 (№5). С. 32–37.
 19. Михайлов Б.Д. Сцени «Священного брака» в петроглифах Каменної Могили (Поздній палеолит – епоха бронзи). Культура народів Причорномор'я. 2003. № 39. С. 185–198.
 20. Синиця Є.В. Черняхівська культура. Енциклопедія історії України: У 10 т. К.: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т–Я. 784 с.
 21. Тойнбі А., Хантингтон С. Вызовы и ответы. Как гибнут цивилизации. М.: Алгоритм, 2016. 288 с.
 22. Шпенглер О. Закат Западного мира. М: «Альфа-книга», 2014. 1085 с.

ФЕСТИВАЛІЗАЦІЯ ЯК АКТУАЛЬНА ТЕНДЕНЦІЯ В ІВЕНТ-ІНДУСТРІЇ В ЕПОХУ НОВИХ МЕДІА

Крупа Оксана Петрівна

здобувач факультету івент-менеджменту та шоу-бізнесу
Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Історично фестивалі, карнавали та ярмарки були важливими формами соціальної та культурної участі, які використовувалися для формулювання та трансляції спільних цінностей, ідеологій та міфології, що утворювали ядро світогляду локальних спільнот. В антропологічній та історичній літературі фестивалі традиційно розглядаються як ритуальні та регулярні нетривалі заходи, в яких беруть участь члени спільноти, щоб підтвердити та відзначити різні соціальні, релігійні, етнічні, національні, мовні чи історичні зв'язки. Фестиваль може зберігати цю функцію в сучасній культурі, але також за часту виконує й низку інших цілей – зокрема, що стосується прояву культурної ідентичності та маніфестації способу життя своєї аудиторії [2; 7]. У світі, де культура все більше піддається фрагментації, фестивалізація є відповіддю на процеси культурної плюралізації, мобільності та глобалізації, апелюючи до важливості локальної місцевості, ідентичності та приналежності. Здебільш фестивалі врівноважують подвійні потреби місцевого населення у дещо ширшому контексті швидких соціальних трансформацій [11]. Отже, сучасний фестиваль є потенційним місцем репрезентації, зустрічі, інкорпорації та дослідження аспектів культурної диференціації.

Зокрема, в останнє десятиліття ХХ ст. на всіх континентах спостерігалось не лише сплеск кількості щорічних фестивалів, а й їхня різноманітність типів. Перетворюючись на все більш популярний засіб споживання та «відчуття» культури, фестивалі також перетворилися на економічно привабливий спосіб організації та продажу культурних івентів й стимулювання туризму. На думку К. Гібсона і Д. Коннела [5], ці аспекти фестивалізації матимуть особливе значення в сільських і віддалених громадах, де, окрім економічної його ролі в просуванні туризму та інших пов'язаних аспектах культурного стимулювання, він також може бути важливим засобом зміцнення зв'язків між громадами й підсилення почуття локальної ідентичності. Через те, у багатьох відношеннях фестивалі є важливим аспектом соціально-економічного і культурного ландшафту сучасного буденного життя.

Це зумовило появу терміну «фестивалізація», який означає поширення та постійну пропозицію подій і фестивалів у культурній івент-індустрії [9]. Цей термін вказує не лише на зростання кількості фестивалів, але й підкреслює процес, за допомогою якого культурна діяльність, яка раніше була представлена з певною регулярністю у форматі сезонності, реконфігурується, щоб сформувати «новий» івент. Так, фестивалізація передбачає не лише інтенсивне зростання у кількісному відношенні, а й відхід від традиційних способів представлення та споживання культурних продуктів. Вчені «феномен фестивалізації» пояснюють поєднанням факторів. В рамках зростаючої «економіки досвіду» апелюють до таких факторів, як «цивілізаційні (включаючи соціологічні, психологічні та екологічні компоненти), економічні, включаючи розвиток туристичної індустрії, політичну еволюцію та, нарешті, прогрес у технології» [4, 646].

Розглядаючи сторону попиту, дослідники переважно виділяють економічні та

цивілізаційні чинники, пов'язані з проведенням фестивалів. Використовуючи теорію потреб Маслоу, Д. Гетц [6] пояснює, що прогрес цивілізації в західних суспільствах створив певний рівень життя, за якого основні людські потреби загалом задовольняються, що дає змогу суспільству зосередитися на потребах високого рівня, таких як фестивалі. Оскільки загальний особистий дохід неухильно зростає в промислово розвинених країнах, люди можуть витратити більше грошей на івенти та дозвілля. Крім того, економічне процвітання також дозволяє значно скоротити робочий час і надати більше можливостей для відпочинку.

У соціологічній літературі зустрічаємо цікаву думку про соціальні зміни, які додатково пояснюють зростання попиту на фестивалі. Так, Е. Негріє визначає численні суспільні моделі, що стосуються пізнання та поведінки в культурі, які можна застосувати для пояснення феномену фестивалю. Він вказує на перехід від аскетичного способу життя до гедоністичного способу життя, який містить культуру, що більше асоціюється з розвагами та дозвіллям. Таким чином ми помічаємо, що аудиторія перетворилася з культурно спеціалізованої на більш гнучку та толерантну. Фестивалі пов'язані з цими змінами, оскільки завдяки своєму розмірові та багатогранній структурі вони генерують ширший досвід [8]. Що стосується мотивації відвідувачів, то найбільш часто згадуваною є соціалізація, яка підкреслює бажання взаємодіяти, або з незнайомим людьми, або з друзями та знайомими. Іншою важливою мотивацією є новизна івенту. Такі дослідники, як Д. Кромптон і С. Маккей описують новизну події як задоволення цікавості, а також бажання здобути новий досвід, а втечу і відпочинок називають важливими стимулами для відвідування фестивалів. Відвідувачі фестивалю мають бажання відновитися, відпочити фізично і морально від рутинності свого життя, відвідуючи фестиваль [3].

Якщо до 2020 р. було багато розмов про тотальну фестивалізацію культури в Україні, то через пандемію цей процес суттєво сповільнився. Незважаючи на об'єктивні виклики, продовж 2021 р. в Україні відбулося багато різнопланових фестивалів й інших культурних івентів, які збирали глядачів і ставали подією для свого міста та регіону. Зокрема, IV фестиваль високого мистецтва Bouquet Kyiv Stage, де особливо варто відзначити концерт Between worlds та виконання творів Фредеріка Шопена в джазовому аранжуванні польським колективом Andrzej Jagodzinski Trio, чи ювілейний десятий фестиваль Leopold Jazz Fest, де всі були зачаровані виступом симфонічного оркестру INSO-Львів і вокалом української джазової співачки Т. Лукашевої. Ну і, звісно ж, Atlas Weekend, який виявився наймасовішим українським фестивалем 2021 р.: за тиждень його відвідало понад 600 тис. людей, концерти відбувалися на 5 сценах, де виступали («Океан Ельзи», «ДахаБраха», DJ Snake, Fatboy Slim, The Hardkiss, Тіна Кароль, BB, «Друга ріка», Kozak System, Злата Огневич, Kazka, Go_A, ONUKA та ін.), що перетворило цей фестиваль на наймасштабніший у Європі за відсутності конкурентів, які через карантин перенесли свої події на 2022-й [1].

Висновки. Отже, фестивалізація стає сьогодні настільки актуальною та привабливою, що вчені починають говорити про нову культурну стратегію. Так, приміром, Г. Річардс спільно з колишнім директором Департаменту культури та культурної спадщини Ради Європи Р. Палмером, у праці «Eventful Cities: Cultural Management and Urban Revitalisation» наполягають на тому, що фестивалізація – це не просто формальна організація фестивалів, а якісна трансформація простору міста та спосіб по-новому “оживити” цей простір [10]. Фестивалізація не просто розвиває івент-індустрію, але й долучає людину до сфери мистецтва, породжує фестивальний «етос», з його особливими комунікативними правилами, нормами, цінностями, ідеалами.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О. Головні події 2021 року в українській музичній індустрії. Вилучено з: <https://suspilne.media/192149-golovni-podii-2021-roku-v-ukrainskij-muzicnijindustrii/>.
2. Bennett, A. ed. (2004). *Remembering Woodstock*. Aldershot: Ashgate.
3. Crompton, J. L., & McKay, S. L. (1997). Motives of visitors attending festival events. *Annals of tourism research*, 24(2), 425–439.
4. Cudny, W. (2014). The phenomenon of festivals: Their origins, evolution, and classifications. *Anthropos*, (2), 640–656, p. 646
5. Gibson, C. & Connell, J. (2012). *Music Festivals and Regional Development in Australia*. Aldershot: Ashgate.
6. Getz, D. (1991). *Festivals, special events, and tourism*. Van Nostrand Reinhold.
7. McKay, G. (2000). *Glastonbury: A Very English Fair*. London: Gollancz.
8. Négrier, E. (2014). Festivalisation: patterns and limits. *Festival in Focus*. 5(1), 148–160.
9. Richards, G., & Wilson, J. (2004). The impact of cultural events on city image: Rotterdam, cultural capital of Europe 2001. *Urban Studies*, 41(10), 1931–1951.
10. Richards, G. & Palmer, R. (2010). *Eventful Cities: Cultural Management and Urban Revitalisation*. Elsevier.
11. Sassatelli, M., ed. (2008). *WP1 Main Report on European Public Culture and Aesthetic Cosmopolitanism*. Available at: www.euro-festival.org/docs/Euro-Festival_D1_MainReport.pdf

СЕКЦІЯ ХХІ. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ІНТЕРАКТИВНІСТЬ СУЧАСНОЇ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ І СОЦІАЛЬНІ МЕДІА

Сучков Денис Геннадійович

ORCID ID: 0000-0003-2716-3873

асистент кафедри кіно-, телемистецтва

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Інтерактивність - це своєрідний діалог, що означає обмін інформацією, обговорення питань, завдань або ідей з будь-якою метою. Це можливість для кожного використовувати переваги, досвід та розвивати ідеї, тобто вільно оперувати усією доступною інформацією: продукувати її, розміщувати, приймати, відсіювати, вибирати, розповсюджувати тощо незалежно від того, в якій формі (аудіальній, візуальній, графічній чи вербальній) вона представлена.

В обговоренні кожен учасник має можливість висловлюватися, ставити запитання, контактувати з іншими учасниками, обмінюючись думками. Ефективний інтерактивний діалог вимагає залучення, аналізу інформації, уточнення питань та вираження своїх думок. Він може бути реалізований через різні канали зв'язку, опосередковані сучасними ІТ: усне мовлення, текстові повідомлення, відеоконференції, інформаційні табло, форуми, чати та телеконференції.

Сучасна аудіовізуальна культура стала ще більш інтерактивною переважно завдяки соціальним медіа. У соціальних мережах набагато простіше поставити запитання і швидко отримати на нього відповідь. У рамках функцій самих додатків можна коментувати, включатися до обговорень, опитувань, голосування, робити репости і просто ставити оцінки «подобається» («лайки»).

Необхідна інформація може бути отримана за запитом мережі миттєво в режимі реального часу, тому що роль посередника-медіатора, як у концепції Г. Лассвела, фактично відсутня і реалізується комп'ютером чи іншим гаджетом.

Інтерактивність показує, наскільки інтернет-технології демократичні та відкриті. Недарма мережа Інтернет здобула назву «всесвітньої павутини» – World Wide Web (WWW), що означає: будь-які структури чи окремі користувачі можуть створювати власні сайти - домашню сторінку з будь-якого колажу текстів та зображень. Мережевий та інтерактивний характер зв'язків у інтернеті призводить до того, що руйнуються традиційні дихотомічні уявлення про суспільство: локальне більше не протистоїть глобальному, а стає його необхідною складовою; мережа рясніє різними формами організації спільнот на засадах співробітництва; офіційне і пересічне, приватне та публічне, елітарне і масове сусідують поряд і є лише різними точками зору, не завжди альтернативними, розмиваючи межі чи навіть нівелюючи поняття гарного і поганого, доброго і злого, красивого і огидного, правильного і хибного тощо.

Соціальні мережі і надалі активно розвиваються та допрацьовуються, щоб нарощувати можливості інтерактивності та удосконалювати процес комунікації для

користувачів усередині мережі.

Позаяк основною особливістю соціальних медіа є можливість взаємодії з публікою, найбільш характерною особливістю мистецтва, опосередкованого соціальними медіа, також стає інтерактивність.

Інтерактивне мистецтво у соціальних медіа – це форма творчості, яка використовує можливості інтернету та соціальних платформ для взаємодії з глядачами, створення спільних проєктів та обміну ідеями. Інтерактивність мистецтва в соціальних медіа може приймати багато форм і включати в себе різні види участі глядачів. Наприклад, художники можуть створювати графіті-завдання на стінах, а потім запитують своїх фоловерів, чи зможуть вони знайти і сфотографувати це мистецтво. Також художники можуть організовувати конкурси, на яких глядачі можуть представити свої твори на певну тему та поділитися ними відповідним хештегом. Переможця визначають разом - на основі голосів глядачів і вибору художника. Художники можуть створювати віртуальні мистецькі виставки, арт-інсталяції у віртуальному середовищі, які глядачі можуть відвідувати за допомогою віртуальної реальності або додатків, та взаємодіяти з мистецтвом у цьому просторі. Митці можуть спілкуватися з прихильниками в чаті або через коментарі, залучаючи глядачів до створення спільних проєктів, коли кожен може надавати свої ідеї для мистецького твору. Митці створюють такі інтерактивні проєкти, які максимально включають взаємодію з публікою: опитування, голосування, колективні творчі проєкти, створення мистецьких продуктів на основі ідей та пропозицій від підписників тощо. Ці приклади показують, як мистецтво може стати інтерактивним у соціальних медіа, сприяючи залученню глядачів і створюючи спільноту, що цінує і підтримує творчість. Так інтерактивність мистецтва соціальних медіа формує специфічне «віртуальне художнє середовища, де буде поступово зникати межа творення та сприйняття. Адже медіа-мистецтво нерідко втрачає «автора» завдяки спроможності копіювання певного твору, залучення спеціального програмного забезпечення, яке виконує роль інструменту, й в певному сенсі начебто зменшує роль творця» [1, с. 45], - наголошує А. Тормахова.

Інтерактивне мистецтво, опосередковане соціальними медіа, дає можливість кожному стати автором твору, переживши унікальний творчий досвід. Так соціальні медіа стають платформою, яка надихає на створення нових форм інтерактивного мистецтва. Слушним є твердження дослідника інтернет-мистецтва Дж. Іпполіто, що інтернет – це насамперед соціальний механізм, в якому існують різні спільноти, інтерактивні витвори мистецтва, які відстежують глядачі та інтегрують свої дії у відповідні інтерфейси [2].

Список використаних джерел:

1. Тормахова А. М. (2021). Аудіовізуальні практики нових медіа та їх комунікативний характер. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.3: 42-46.
2. Ippolito J. (2020). Ten Myths of Internet Art. Leonardo. 35: 485-498.

ПЕРЕВАГИ ПЛАТФОРМИ YOUTUBE ДЛЯ ПРОСУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТІВ

Гаврилюк Олег Павлович

здобувач

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

YouTube – популярний відеохостинг, платформа для завантаження та обміну відео – був заснований 14 лютого 2005 року у Каліфорнії (США) трьома працівниками PayPal: дизайнером Чадом Герлі і програмістами Стівеном Чені і Джаведом Карімом [5]. Перше відео на YouTube – 19-секундний кліп «Я в зоопарку», був опублікований 23 квітня 2005 року Дж. Карімом [8]. YouTube розвивався протягом багатьох років, ґрунтуючись на тенденціях, що постійно змінюються, і став найширшим каталогом контенту. Кількість відвідувачів сайту стрімко зростала: у грудні 2005 року кількість щоденних переглядів сайту становила 8 мільйонів, а до липня 2006 року їхня кількість зросла до 100 мільйонів, що, за даними YouTube, становило 60 % усіх переглядів онлайн-відео в інтернеті [10]. У жовтні 2006 року YouTube придбала за \$1,65 млрд. компанія Google [8], яка прагнула монетизувати контент цієї платформи, розміщуючи рекламу в соціальних мережах, що сприяло успіху YouTube. З червня 2007 року сервіс був локалізований у багатьох країнах світу і перекладений на десятки мов. Українськомовний користувацький інтерфейс з'явився 30 вересня 2010 року, а невдовзі, з 10 жовтня 2010 року – і довідка використання сервісу українською мовою [11].

За даними Datareportal, у січні 2023 року аудиторія YouTube становила 2,514 млрд. активних користувачів на місяць по всьому світу [6]. В Україні станом на січень 2023 року було 26,70 млн. користувачів YouTube [7]. Основними перевагами YouTube, на відміну від інших платформ і соцмереж, є:

- це один з найбільш відвідуваних сайтів у світі після Google;
- користувачі можуть додавати, переглядати і коментувати ті чи інші відеозаписи;
- можна легко знаходити потрібне відео;
- простота і зручність розміщення відеофайлів;
- можна розміщувати як професійні, так і аматорські відеозаписи;
- можна створювати і розміщувати відеоблоги;
- реклама на YouTube має великий потенціал впливу на глядацьку аудиторію тощо.

Крім того, YouTube має цілу низку сервісів, зокрема, YouTube TV – сервіс, що надає можливість дивитися та записувати телепередачі; YouTube Premium – сервіс, що надає можливість дивитися відео без реклами; YouTube Shorts – сервіс для створення коротких відео до 15 секунд; YouTube Music – сервіс потокового передавання музики; YouTube Director – сервіс для створення відеореклами та ін. [12].

На думку Пола А. Сукупа, YouTube – це не просто сайт обміну відео, це більше, ніж просто соціальна мережа, це більше, ніж канал зв'язку, це більше, ніж місце для творчості і це більше, ніж спосіб просування бренду [9, р. 25]. Практично кожен телевізійний канал має свою сторінку на YouTube. Більшість компаній шукають способи використання інтернету та мобільного зв'язку для просування продукту та послуг, зокрема і просування культурних проєктів. Прикладом може слугувати діяльність Українського культурного фонду (УКФ) – державної установи, створеної 2017 року для «сприяння розвитку національної культури та мистецтва в державі,

забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості і суспільства» [4]. З метою збільшення підтримки своєї діяльності, зокрема просування проєктів на конкурсних засадах, УКФ зареєстрував 27 квітня 2018 року канал на YouTube. Станом на 25 серпня 2023 р. на канал УКФ завантажено 117 відео, зареєстровано 4,53 тис. підписників, відбулося 110 271 переглядів каналу [3]. З початку активної фази війни росії проти України діяльність фонду присвячена відновленню повноцінної діяльності та розвитку української культури та креативних індустрій.

Іншим прикладом може слугувати діяльність громадської організації «Культурний Проєкт», заснованої у 2009 році, що ералізує освітні програми у сфері мистецтва, філософії, історії, літератури, музики, архітектури та інших гуманітарних дисциплін, засновником якої є Наталія Жеваго [1]. Формат організації суттєво змінився з моменту реєстрації у липні 2019 року каналу на YouTube, в рази зросла можливість проведення онлайн-курсів і відкритих лекцій з історії культури і мистецтва. Від одноразових циклів лекцій у сфері сучасного мистецтва «Культурний Проєкт» еволюціонував в регулярні об'ємні курси, що охоплюють історію мистецтва від зародження до розвитку його найсучасніших світових тенденцій, а також став майданчиком для проведення великої кількості відкритих авторських лекторіїв. Станом на 25 серпня 2023 року «Культурний проєкт» має 72 відео, 6,86 тис. підписників, 84 557 переглядів [2].

Отже, сьогодні YouTube використовується не лише для розважальних та комерційних цілей, а й для розповсюдження та отримання інформації і знань, просування різних проєктів, зокрема і у сфері культури і мистецтв.

Список використаних джерел:

1. Культурний Проєкт. Відкритий архів українського медіа-арту. URL: <https://www.mediaartarchive.org.ua/education/kulturniy-proekt/> (дата звернення: 20.08.2023).
2. Культурний Проєкт. Про канал. URL: https://www.youtube.com/@culturalproject_ua/about (дата звернення: 25.08.2023).
3. Український культурний фонд. Про канал. URL: https://www.youtube.com/@ucf_ua/about (дата звернення: 25.08.2023).
4. Український культурний фонд: офіц. сайт. URL: <https://ucf.in.ua/p/about> (дата звернення: 20.08.2023).
5. Alleyne R. YouTube: Overnight success has sparked a backlash. The Telegraph. 2008, July 31. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/2480280/YouTube-Overnight-success-has-sparked-a-backlash.html> (дата звернення: 10.08.2023).
6. Digital 2023: Global Overview Report. Datareportal. 2023, Jan. 26. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report> (дата звернення: 15.08.2023).
7. Digital 2023: Ukraine. Datareportal. 2023, Feb. 14. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-ukraine> (дата звернення: 15.08.2023).
8. Pahwa A. The History of YouTube. Feedough. 2023, Aug. 10. URL: <https://www.feedough.com/the-history-of-youtube/> (дата звернення: 15.08.2023).
9. Soukup P. A. Looking at, through, and with YouTube. Communication Research Trends. 2014. Vol. 33 (3). P. 3–34.
10. Youtube Statistics – 2 Billion Views Per Day [Infographic]. Clean Cut Media. 2010, June 1. URL: <https://cleancutmedia.com/video/youtube-statistics-2-billion-views-per-day-infographic> (дата звернення: 10.08.2023).
11. YouTube сьогодні святкує сьомий день народження. UNN: вебсайт. 2012, 15 лют. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/612851-youtube-sogodni-svyatkue-somiy-den-narodzeennya> (дата звернення: 10.08.2023).
12. YouTube. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/YouTube> (дата звернення: 25.08.2023).

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕЛЕКАНАЛУ «КУЛЬТУРА» ПІД ВПЛИВОМ ТЕНДЕНЦІЙ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Купрій Тетяна Іванівна

викладач кафедри режисури та акторської майстерності
Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Історія загальноукраїнського телеканалу культурно-просвітницької тематики починається з 2002 року, коли Державна телерадіокомпанія «Культура» заявила себе, як юридична особа, на Другому загальнонаціональному (УТ-2) та Першому національному (УТ-1) каналах телебачення [4]. Отримавши ліцензію Національної ради з питань телебачення і радіомовлення України у 2004 р., з квітня 2005 року ДТРК «Культура» з'явилася в кабельних мережах Києва і регіонів України, а також розпочала цілодобове супутникове мовлення. Вже станом на травень 2006 року канал транслювався через супутник на більш ніж 80 країн світу [5]. З січня 2017 року починається і цифрове мовлення телеканалу. Крім того, у 2017 році відбувається зміна назви телеканалу на «UA: Культура», логотип із зображенням скіфської пекторалі з літерою «К» теж був замінений на «UA: Культура» [10]. Дослідники пов'язують це із створенням телеканалів громадського телебачення, оскільки вже у листопаді 2020 року цифрова дирекція Національної суспільної телерадіокомпанії України (НСТУ) запустила «Суспільне Культура» як культурно-просвітницьку секцію сайту «Суспільне новини» [3].

З початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 р. телеканал «СуспільнеTV» цілодобово транслював лише інформаційний телемарафон «Єдині новини», але з 28 березня 2022 року «UA: Культура» відновив самостійне мовлення [9]. Згодом, у зв'язку з оновленням дизайн-системи брендів НСТУ і з метою об'єднання усіх майданчиків Суспільного в єдину екосистему у травні 2022 року телеканал «UA: Культура» змінив назву на «Суспільне Культура» [8]. З цього часу в єдину систему об'єднані платформи культурного спрямування: телеканал «Суспільне Культура» отримав спільну кольорову айдентику із «Радіо Культура» і платформою «Суспільне Культура» у діджитал (Рис. 1).

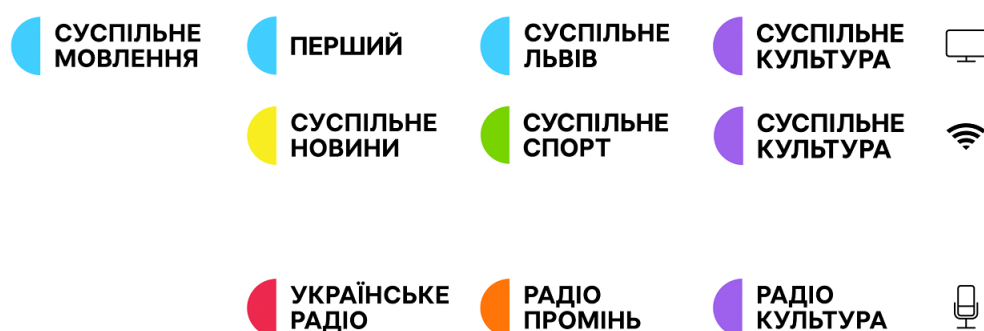

Рис. 1. Оновлення платформ «Суспільне Мовлення» (травень 2022 р.)

Джерело: [8]

Крім того, інтернет-ЗМІ «Суспільне Культура» має сторінки у соцмережах: Facebook, YouTube, Telegram. Станом на червень 2022 р. сумарна аудиторія телеканалу в соцмережах налічувала понад 70 тис. підписників [5], а на серпень

2023 року лише у Facebook було вже 72 тис. читачів [6]. У 2020 році сайт телеканалу був поділений на кілька рубрик: «Тексти», «Погляди», «Музика», «Кіно», «Література», «Мистецтво» та «Євробачення». Сьогодні рубриками на офіційному сайті «Суспільне Культура» є: «Війна та відбудова», «Євробачення 2023», «Тексти», «Прямий етер» [7].

У 2020 році окрім свіжої інформації на оновленому сайті телеканалу розмістили архів програм власного виробництва, документальні фільми та майже 50 ексклюзивних концертів. Зокрема, три сезони кулінарно-літературного шоу «Енеїда», всі випуски проєктів «Лекторій. Музика», «Лекторій. Література», «Лекторій. Поезія», «Берлінале на UA: Культура», «Різність і Рівність», документальні фільми власного виробництва: «Читання», проєкт про творчу молодь «На-Хі-Ба», «Дивацька історія України» і «Лайфхак українською» [3] тощо. На сайті можна як читати новини і публікації про літературу, мистецтво, кіно і музику, так і дивитися онлайн телеканал.

Кардинальні зміни у програмі телеканалу відбулися під час повномасштабної війни. Після відновлення самостійного мовлення з 28 березня 2022 року телеканал «UA: Культура», а згодом «Суспільне Культура», значну частину сітки мовлення відводить дитячому, документальному та просвітницькому контенту. Щодня у будні виходять «Новини культури» – власний контент телеканалу [7]. Враховуючи важкі часи для українців в умовах війни, як альтернатива марафонам новин, телеканал значну частину часу приділяє дитячим програмам (зранку і ввечері – мультфільми, дитячі передачі), оскільки саме діти більше за всіх потребують психологічного розвантаження. Вдень і після 21.00 транслюють документальні та просвітницькі проєкти власного виробництва. По буднях о 23:30 виходять «Новини культури», де ведучі розповідають про підтримку України в час війни з боку культурних діячів з усього світу, можна переглянути інтерв'ю з українськими діячами, почути вірші, пісні [9] тощо. Також новини культури, передачі, документальні фільми можна в будь-який час подивитися на сайті телеканалу «Суспільне Культура», а також на сайті українського провайдера Sweet.TV (<https://sweet.tv/tv/399-suspilne-kultura-hd>).

Варто зазначити, що головним завданням телеканалу «Суспільне Культура» є долучити глядачів до української культури в усіх її аспектах і проявах, ознайомити їх з віковими традиціями українців, виступами сучасних національних колективів (танці, хор, музика, виконавці), театральними постановками тощо. Усі передачі ведуться виключно українською мовою. Завдяки широкій різноманітності програм цей телеканал є універсальним, його дивляться чоловіки і жінки різних вікових груп, а також діти. 50% усього ефірного часу (12 годин на добу) займають передачі власного виробництва, які користуються особливою популярністю у глядачів [4]. Жанровий розподіл програмного наповнення становлять: інформаційно-аналітичні та публіцистичні програми; культурно-мистецькі програми; науково-освітні програми; розважальні і музичні програми; дитячі програми.

Проаналізувавши контент телеканалу, варто відзначити, що серед культурно-мистецьких програм найбільш популярні: «Душі криниця» (про сучасників – людей різних професій); «У майстерні художника»; «Кінолітопис» (новини українського кіно); «Театральні історії»; «Літературна мозаїка» та ін. Науково-освітні програми ознайомлюють з видатними діячами культури і мистецтв, пізнавальними для глядачів є програми «Наш край», «Пам'ятники архітектури, культури, природи і заповідники»; «Обереги пам'яті». Телеканал «Суспільне Культура» транслював у прямому ефірі «Євробачення-2022» [2] і має відповідну рубрику на своєму сайті (<https://suspilne.media/tag/evrobacenna/>). Сучасні новини культури присвячені, в першу чергу, стану культури в умовах війни (цій тематиці відведено спеціальну

рубрику на сайті телеканалу: <https://suspilne.media/war-culture/>): розповіді про втрати національно-культурної спадщини в різних регіонах України, співпрацю з ЮНЕСКО, про діяльність діячів культури і мистецтв під час війни, виставки, музеї та ін. Також надаються дані різних досліджень у сфері культури. Зокрема, 4 серпня 2023 року на сайті розміщено інформацію про старт опитування у «Києві Цифровому» про культуру під час війни [1].

Отже, телеканал «Суспільне Культура» має значний вплив на виховання українського населення в дусі патріотизму, любові до України, пошани до культурної спадщини, поглиблює знання глядачів з історії культури, ознайомлює з сучасними діячами мистецтв, допомагає пережити складнощі війни як дорослим, так і дітям.

Список використаних джерел:

1. Горлач П. Культура під час війни: у «Києві Цифровому» стартувало нове опитування. Суспільне Культура. 2023, 04 серп. URL: <https://suspilne.media/543981-kultura-pid-cas-vijni-u-kiiv-cifrovij-startovalo-nove-opituvanna/> (дата звернення: 04.08.2023).
2. Євробачення-2022: де дивитися та як голосувати. Суспільне мовлення. 2022, 10 трав. URL: <https://corp.suspilne.media/newsdetails/4982> (дата звернення: 15.06.2023).
3. Запустили новий сайт «Суспільне Культура». Детектор медіа: вебсайт. 2020, 26 листоп. URL: <https://stv.detector.media/digital/read/6164/2020-11-26-zapustyly-novyy-sayt-suspilne-kultura/> (дата звернення: 20.06.2023).
4. Суспільне Культура. URL: https://teopedia.fandom.com/uk/wiki/Суспільне_Культура (дата звернення: 10.07.2023).
5. Суспільне Культура. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Суспільне_Культура (дата звернення: 10.07.2023).
6. Суспільне Культура. Сторінка у Facebook. URL: https://www.facebook.com/suspilne.culture/?locale=uk_UA (дата звернення: 04.08.2023).
7. Суспільне культура: офіц. сайт. URL: <https://suspilne.media/culture/> (дата звернення: 04.08.2023).
8. Суспільне Мовлення оновлює дизайн-систему брендів. Суспільне мовлення. 2022, 23 трав. URL: <https://corp.suspilne.media/newsdetails/5036> (дата звернення: 25.07.2023).
9. Телеканал «UA: Культура» відновлює самостійне мовлення. Детектор медіа: вебсайт. 2022, 28 берез. URL: <https://stv.detector.media/telebachennya/read/7233/2022-03-28-telekanal-ua-kultura-vidnovlyuie-samostiynе-movlennya/> (дата звернення: 20.07.2023).
10. Телеканал «Культура» змінить логотип на «UA: Культура». Детектор медіа: вебсайт. 2017, 23 серп. URL: <https://stv.detector.media/telebachennya/read/3253/2017-08-23-telekanal-kultura-zminyt-logotyp-na-ua-kultura-dopovнено/> (дата звернення: 30.05.2023).

ЮЛІАН ДОРОШ – УЧАСНИК ВИСТАВОК УКРАЇНСЬКОГО ФОТОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА У ЛЬВОВІ (30-ТІ РР. ХХ СТ.)

Патрон Ірина Василівна

ORCID ID: 0000-0002-1357-8325

*Київський національний університет театру, кіно і телебачення
ім. І.К. Карпенка-Карого, Україна*

Науковий керівник: Росляк Роман Володимирович

кандидат мистецтвознавства, доцент

*Київський національний університет театру, кіно і телебачення
ім. І.К. Карпенка-Карого, Україна*

Розглянуто виставкову діяльність Юліана Дороша як фотохудожника Українського Фотографічного Товариства у Львові 30-х років ХХ століття.

9 листопада 1930 року відбулись перші Установчі збори Українського Фотографічного Товариства (УФОТО) у Львові, яке мало на меті сприяти розвитку аматорської фотографії, «поширювати та плекати в найширших кругах громадянства замилювання до фотографічного мистецтва, а членам своїм дати науку та вказівки з діяльності фотографії» [1]. Фотограф Юліан Дорош (1909 – 1982) став одним з ініціаторів і активних учасників цього товариства вже в перший рік створення. УФОТО організувало та утримувало фахову бібліотеку, майстерню для фотографічних потреб, а також регулярно влаштовувало зустрічі членів, на яких відбувалось читання лекцій з фотомистецтва, обговорювались актуальні питання. Одним з провідних повноважень товариства було організація виставок та нагородження кращих робіт [1]. Передумовою зародження українського товариства фотографів була діяльність таких відомих діячів як Володимир Шухевич, Іван Труш, Микола Мороз, Ярослав Пастернак, Степан Дмоховський, Федір Величко, Олекса Балицький та багато інших. З початком I світової війни і утворенням формувань Українських січових стрільців (УСС) виникла потреба фіксації фронтних буднів для історії українського стрілецтва. Таким чином, заснували «Артистичну горстку» у Полі та «Пресову квартиру» при Вишколі, фотокореспонденти мали завдання робити світлини устрою, походів, боїв, важливих подій та особливості війни для літопису спроби відновлення української державності. Важливу роль у поширенні української фотографії відіграли «Секція фотографічна» при товаристві «Сокола-Батька», «Секція фотографічна» при товаристві студентів техніки «Основа» й «Субреферат світлин» при організації «Пласт» [2].

3 грудня 1930 по квітень 1938 рр. товариство організувало 8 тематичних виставок. Перша виставка української аматорської фотографії на теренах Галичини, яку організувало УФОТО тривала з 7 по 14 грудня 1930 року в залі Академічного Дому у Львові. У виставці взяли участь 29 аматорів та 5 професіоналів зі Львова, Станиславова, Перемишля, Жидачева, Борислава, Пулави, Рави Руської, Стрия, Коломиї, Косова, Турки. Разом було представлено 290 фотографій. З них, 232 аматорські світлини, 21 – професійної, окрім того експонувалось 37 позаконкурсних фото, оскільки до конкурсу допускалися лише аматорські знімки. Також експонувалося 20 скляних діапозитивів Д-ра Дмоховського [3]. У каталозі до виставки є вступна стаття, написана головою УФОТО доктором Степаном

Дмоховським, який відповідає на запитання для чого влаштовується дана виставка: «Бо сьогодні ступаємо на шлях, що поведе нас до кращого і вищого, бажаємо і сподіймось, що до – Мистецтва! Бо мандрували ми до сьогодні без керми, без вітрил, одинцем – одинцем кожний шукав сам дороги, побиваючись об тверде каміння невдач, та не раз передчасно зневірений кидав улюблену камеру. А завтра – сперті на цій силі, яку дає гурт, рушаємо вже всі: Українське Фотографічне Товариство на зустріч на новій праці, гарнішим досягненням, а сонцем нашим, кермою, вітрилами – Думка: Для неї все! Для України і Краси!» [4, с. 3]. Виставка засвідчила становлення нового українського фотомистецтва. Ю. Дорош представив дванадцять своїх робіт: «На спочинку», «У рудокопні», «Цвіт яблуні», «Натюрморт», «Портрет», «Книга Старого Завіту», «Бібліотека Івана Крушельницького», «Фрагмент», «На пралі», «Дністрові мряки», «Чорноморці», «Над Дністром» тощо [4, с. 9].

У грудні 1931 року відбулась Друга виставка української фотографії УФОТО. У вступній статті до каталогу виставки голова товариства Степан Дмоховський підкреслив, що цілі і завдання проведення події - це перевірка якості розвитку учасників. «Кожна наша виставка має бути межею між добрим і кращим, і рішучим зірванням з усім слабким та пересічним...А дальшою метою – не меншої ваги – є вплинути на вироблення артистичного смаку в найширших колах громадянства. Та врешті хоче Товариство своїми працями докинути по змозі деякі цінності до скарбниці національної культури» [5, с. 3]. Ю. Дорош напередодні відкриття виставки опублікував статтю в журналі «Кіно», в якій зазначив які саме світлини варто подавати та важливість етнографічної тематики: «Що давати на виставку? Передусім всі добрі, оригінальні та помислові речі, даліше (наводжу це, чого браку відчувався на попередній виставці) портрети, акти, студії мертвої натури, дотепні жарти і конче трохи більше нашого етнографічного матеріалу...Підім на подільське, тихе село, в чорногорські верхи, в болотисту поліську країну – там джерела наших фотографічних архитворів. Поминаю те, як мало околиць, як мало людей ми знаємо, але справді не вміємо шукати краси, думаючи, що створимо її в темничці проєкційним апаратом. Бо коли зрозуміємо те, що самотньою в нас повинна бути в теперішній час наша національна фотографія – то наші мистецькі успіхи напевне звернуть на себе увагу інших народів та можуть стати поважнішим аргументом в міжнародних дискусіях та офіційальних описах» [6, с.9-10]. Участь у виставці взяло 30 фотографів, 184 світлин. Ю. Дорош представив тринадцять світлин: «Вечірнє небо», «Краєвид для декорації», «На водопою», «Раковецький замок (бромолій)», «Студія (бромолій)», «Хмари», «Виверт», «Хлопчики», «Дорога (бромолій)», «Пейзаж», «Композиція», «Портрет (передрук)», «Крізь вікно» [5, с. 5].

Третя виставка УФОТО під назвою «Львів у світліні», яка відбулась у жовтні-листопаді 1932 року, була особливо важливою для міста, адже мала на меті передати красу архітектури міста, особливості його жителів, мистецьке і наукове життя Львова, його навчальні установи, портрети важливих діячів Львова, промислове і торговельне життя (фото виставкових вітрин магазинів), а також фото з важливих культурних і спортивних подій міста. До складу виставкового комітету входили: Ярослав Горалевич, Степан Дмоховський, Володимир Раставецький, Маркіян Вахнянин, Богдан Скрентович, Ярослав Савка, Олександр Мох. У виставці взяли участь 22 фотографи, які представили 365 робіт, вона експонувалась у Львові в залах Національного музею, а також були покази у Перемишлі і Станіславові (Івано-Франківськ – *І.П.*). До виставки традиційно було видано каталог, обкладинку оформила Олена Захаріясевиц, переднє слово написав історик Іван Крип'якевич [7]. У вступному слові науковець І. Крип'якевич вдало підкреслив мету і завдання

фотографів, які брали участь у виставці: світлицець (фотограф – *І.П.*) має обов'язок зауважити і підхопити всі ті різноманітні форми теперішнього життя, – усвідомити собі всі нашарування, які минуле залишило в характері міста і все те зафіксувати на плівці. Світлицець є посередником між життям міста і громадянством: що він побачить і передасть у світлині, це залишиться як постійна власність нації. Виставка львівських світлин – це іспит з цього, чи ми знаємо наше місто з усіх сторін, чи розуміємо його душу, чи справді маємо право називати місто нашим. [8, с.4]. На цій виставці Ю. Дорош представив дванадцять фотографій: «Стара порохівня», «Фасада Великого Театру», «Студія міста», «Сумерк (вул. Зелена)», «Ринок», «Автобусна зупинка», «Направляють дорогу», «Єзуїтський огорода», «Піскова дорога на Квітківці», «Пейзаж», «Хмари», «Бібліотека І.К.» [8, с. 9]. Окрім світлин, Ю.Дорош разом з Олександром Пежанським також продемонстрували свої кінороботи. Два короткі фільми Дороша були етнографічного характеру, зняті в селі Раковець над Дністром, показували побут українського люду в селі. Фільм складався з двох частин, перша частина показує мистецькі види на Дністер з руїн Раковецького оборонного замку, щоденний побут селян; друга – це зафільмоване весілля Раковецького селянина Василя Лонича, де глядач мав змогу любоватись красою українського пейзажу, пізнати багатство весільних традицій Городенщини. [7]. Згодом, Ю. Дорош назве це відео, своїм першим етнографічним фільмом, з яким він об'їздить багато сіл і містечок Галичини, дві частини отримують назви: «Свято» і «Будень».

У травні-червні 1934 року УФОТО організувало П'яту виставку української фотографії, на якій Ю. Дорош був не лише як один із членів комітету, а й представив дев'ять світлин: «Під липами» (тех. бромолій), «Лісничівка» (бром), «Криги і світло» (хльоробром), «Дністер зимою» (озоолій), «Портрет» (ціяностиця), «Базі» (бром), «Цікава Доня» (олій), «На тихому плесі» (передрук), «Сумерк» (хльоробром) [9, с. 7].

У листопаді 1935 року фотохудожник експонує світлини, які він зробив під час експедиції варшавського «Товариства приятелів Гуцульщини» на виставці УФОТО «Наша Батьківщина в світлині», яку організовано спільно із туристично-краєзнавчим товариством «Плай». Близько ста високоякісних світлин не тільки забезпечили першу грамоту й нагороду фірми «Перуца», а й привернули увагу ширших кіл громадськості до творчості юного фотографа [10, с. 90].

У квітні-травні 1937 року Ю. Дорош взяв участь у Сьомій виставці української мистецької фотографії, яка відбувалась у Залі музею Наукового товариства імені Шевченка (вул. Чарнецького, 24), на якій фотограф представив п'ять світлин: «Світло науки», «Анничка», «Шваля», «Володар гір», «Поминки» [11, с. 3]. У восьмій виставці світлин УФОТО, яка відбулась у квітні 1938 року, Ю. Дорош участі не брав.

Ю. Дорош як активний член Українського фотографічного товариства за час його виставкової діяльності з 1930 по 1938 роки шість разів брав участь у виставках фотографій УФОТО. У виставці УФОТО «Наша Батьківщина в світлині», Дорош отримав найбільш схвальні відгуки і нагороду фірми «Перуца». Окрім того, був членом організаційного комітету, виступав з доповідями, друкував статті на тему фотографування, вів рубрики для фотоаматорів у різних львівських виданнях, був одним із редакторів фахового журналу товариства «Світло і Тінь».

Список використаних джерел:

1. ДАЛО. Ф. 110. Оп. 1. Спр. 810. Арк. 27.
2. Цимбала О. (2002). Зародження і розвиток фотографії. Галицька брама, № 1–3, 4–5.
3. Легін С. (2021, 3 червня). Перша виставка Української аматорської Фотографії у Львові. Як це було? Вилучено з: <https://photo-lviv.in.ua/persha-vystavka-ukrainskoi-amatorskoi-fotografii-u-lvovi-yak-tse-bulo/>.

4. Виставка української аматорської фотографії (I, 1930, Львів). Каталог, Львів, 16 с., іл.
5. Друга виставка української фотографії (грудень 1931, Львів). Каталог. Львів, 10 с., іл.
6. Дорош Ю. (1931). На передодні нової виставки. Кіно, 7, С. 9-10.
7. Легін С. (2021, 7 жовтня). «Львів у світліні» або Третя виставка УФОТО. Вилучено з: <https://photo-lviv.in.ua/lviv-u-svitlyni-1932-roku-abo-tretia-vystavka-ufoto/>.
8. Третя виставка УФОТО «Львів у світліні» (листопад 1932, Львів). Каталог. Львів, 19 с., іл.
9. Вистава української фотографії (травень-червень 1934, Львів). Каталог. Львів, 16 с., іл.
10. Коба А. (1995). Юліан Дорош – піонер української кінематографії в Галичині. Наукові записки Львівського історичного музею, Вип. IV, ч. 2, 82 – 96.
11. Сьома вистава української мистецької фотографії (1937, Львів). Каталог. Львів, 8 с., іл.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ І МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ЦИФРОВЕ НАУКОВЕ СУСПІЛЬСТВО: СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНІ, ПРАВОВІ ТА МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ»**

15 вересня 2023 року ♦ Львів, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 15.09.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 11,97. Замовлення № 381. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.